

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**YEŞİL GİRİŞİMCİLİK; ÇEVRESEL
DEĞİŞİMLER, KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE
SERMAYE BİÇİMLERİ BAĞLAMINDA YEŞİL
ŞEHİR GİRİŞİMCİLERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Elif HABİP

2502180201

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ebru DOĞAN

İSTANBUL-2022

ÖZ

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK; ÇEVRESEL DEĞİŞİMLER, KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE SERMAYE BİÇİMLERİ BAĞLAMINDA YEŞİL ŞEHİR GİRİŞİMCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ELİF HABİP

Günümüzde küresel ısınma ve iklim değişikliği başta olmak üzere yaşanan çevre sorunları, yeşil dönüşümü kaçınılmaz kılmaktadır. Bu dönüşümde çevreye karşı farkındalık, duyarlı ve sorumlu davranışla birlikte sürdürülebilirlik öne çıkmaktadır. Çoğunlukla çevre sorunlarının kökeninde iktisadi faaliyetlerin olması, çevre sorunlarının da tüm insani faaliyetleri etkilemesi çevrenin korunmasını ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin kontrol altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, çevreye duyarlı iktisadi faaliyette bulunarak iktisadi amaçları gerçekleştirirken toplumsal amaçları da gözeten yeşil girişimciler ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte, dünyanın belirli şehirleri de yeşil ekonomisi ve yeşil yönetimiyle dikkat çekmektedir.

Yeşil şehirlerin girişimcileri üzerine bir araştırmanın yapıldığı bu çalışmanın amacı; çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri bağlamında yeşil girişimciliğin nasıl şekillendiğini ve söz konusu faktörlerin yeşil şehir unvanına (Avrupa Yeşil Başkent Ödülü) sahip bir şehirde faaliyet yürüten girişimciler üzerindeki etkisini incelemektir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, tipik durum örnekleme, ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılarak yeşil şehir olarak seçilen Almanya'nın Essen şehrindeki yeşil girişimcilerden derinlemesine mülakat ve gözlem yolu ile veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler, nitel analiz programı MAXQDA 2022 ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda; girişimcilerin, yeşil girişimci olmalarında yeşil şehrin etkili olduğu ve bu girişimcilerin benimsedikleri çevre hassasiyetinin önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Yeşil girişimcilerin çevresel değişimler konusunda farkındalık sahibi olduğu, yaşadıkları şehrin kültürel açıdan sürdürülebilirliği benimsediği ve iş hayatlarına belirli sermaye biçimlerinin katkı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Girişimcilik, Çevresel Değişimler, Küresel Dinamikler, Sermaye Biçimleri, Yeşil Şehirler, MAXQDA

ABSTRACT

GREEN ENTREPRENEURSHIP; A RESEARCH ON GREEN CITY ENTREPRENEURS IN CONTEXT OF ENVIRONMENTAL CHANGES, CULTURAL DYNAMICS AND CAPITAL FORMS

ELİF HABİP

Today, environmental problems, especially global warming and climate change, make green transformation inevitable. In this transformation, awareness of the environment, sensitive and responsible behavior, and sustainability come to the fore. Economic activities are at the root of environmental problems and environmental problems affect all human activities necessitating protecting the environment and controlling the negative effects on the environment. At this point, green entrepreneurs come to the forefront, taking into account social goals while realizing economic goals by engaging in environmentally sensitive economic activities. In this process, certain cities of the world draw attention to their green economy and green management.

The aim of this study, in which research on entrepreneurs of green cities is made; is to examine how green entrepreneurship is shaped in the context of environmental changes, cultural dynamics, and forms of capital and the impact of these factors on entrepreneurs operating in a city with the title of the green city (European Green Capital Award). In the study, in which the qualitative research method was used, data were obtained through in-depth interviews and observations from green entrepreneurs in Essen and Hamburg, Germany, which were selected as green cities, using typical case sampling, criterion sampling, and snowball sampling methods. The obtained data were analyzed with the qualitative analysis program MAXQDA 2022.

As a result of the study, It has been determined that the green city is influential for entrepreneurs to be green entrepreneurs, and the environmental sensitivity adopted by these entrepreneurs is an important factor. It has been concluded that green entrepreneurs are aware of environmental changes, adopt the cultural sustainability of the city they live in, and certain forms of capital contribute to their business life.

Keywords: Green Entrepreneurship, Enviromental Changes, Cultural Dynamics, Types of Capital, Green Cities, MAXQDA

ÖNSÖZ

Sürdürülebilirlik hayatın her köşesinde önem arz etmektedir. Geleceğimiz için yeşil girişimlere ve uygulamalara yer verilmesi gerektiği bu çalışmada da ortaya konulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, üniversite hayatımın başından bu zamana kadar üzerimde emeği olan ve doktora sürecinde desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç.Dr. Ebru DOĞAN'a minnettarlığımı belirtmek isterim.

Doktora eğitimi süresince üzerimde emeği bulunan hocalarıma ve tez savunma komitesi üyelerine teşekkür ederim.

Bu araştırma sürecinde, Almanya örnekleminde çalışmanın gerçekleşmesine olanak sağlayan ATGB'ye ve başkanı Sayın Orhan BUYURMAN'a, Avrupa'daki Türk kadın girişimcilerine örnek olan Sayın Nuray KARAKUŞ'a ve özellikle iş insanı Sayın Bülent GÜVEN'e desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Aynı şekilde, çalışma sahasında her konuda desteklerini sağlayan Sayın Alper KAYHAN ve ailesine teşekkür ederim. Almanya'da bulunan, dolaylı veya doğrudan desteklerini gösteren tüm kuruluşlarımıza saygılarımı sunarım.

Hayatım boyunca teşekkürün yetersiz kalacağı canım annem, babam ve ağabeyime sonsuz minnet ve şükranlarımla...

ELİF HABİP

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
RESİMLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK

1.1. Girişimcilik: Tanımı ve Kapsamı	4
1.1.1. Girişimcilik Türleri	6
1.1.1.1. İç Girişimcilik	6
1.1.1.2. Kadın Girişimciliği	7
1.1.1.3. Dijital Girişimcilik ve Sosyal Medya Girişimciliği	8
1.1.1.4. Göçmen Girişimciliği, Etnik Girişimcilik ve Diaspora Girişimciliği	9
1.1.1.5. Akademik Girişimcilik	11
1.1.1.6. Sosyal Girişimcilik	12
1.2. Yeşil Girişimcilik	13
1.2.1. Kavramsal Açıdan Yeşil Olmak	13
1.2.2. Yeşil Girişimcilik: Tanımı ve Kapsamı	14
1.2.3. Yeşil Girişimcilikle İlgili Unsurlar	17
1.2.4. Yeşil Girişimci	22
1.2.5. Yeşil Girişimciliğe İlişkin Kuramlar	28

1.2.6.	Yeşil Girişimciliğin İtici Güçleri	39
1.2.7.	Yeşil Girişimciliğin Önündeki Engeller	41
1.2.8.	Yeşil Girişimcilik İle İlgili Kavramlar	43
1.2.8.1.	Yeşil Ekonomi-Döngüsel Ekonomi-Lineer Ekonomi.....	43
1.2.8.2.	Yeşil Yönetim.....	49
1.2.8.3.	Yeşil İşler	50
1.2.8.4.	Yeşil Pazarlama	52
1.2.8.5.	Yeşil Politika Uygulaması	55
1.2.8.6.	Eko İnovasyon	56
1.2.8.7.	Eko Turizm.....	58
1.2.8.8.	Yeşil Yıldız	58
1.2.8.9.	Mavi Ekonomi ve Mavi Girişimcilik.....	59
1.2.8.10.	Enerji ve Sürdürülebilir Enerji.....	60
1.2.9.	Avrupa Birliği'nde Yeşil Yönelimler	62

İKİNCİ BÖLÜM

YEŞİL GİRİŞİMCİLİKTE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER: ÇEVRESEL DEĞİŞİMLER, KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE SERMAYE BİÇİMLERİ

2.1.	Çevresel Değişimler	71
2.1.1.	Çevre Kavramının Tanımı ve Kapsamı	71
2.1.2.	Çevre İle İlişkili Kavramlar	72
2.1.2.1.	Yoksulluk ve Çevre İlişkisi	72
2.1.2.2.	Nüfus ve Çevre İlişkisi	74
2.1.2.3.	Eğitim ve Çevre İlişkisi	76
2.1.2.4.	Politik Kararlar ve Çevre İlişkisi	78
2.1.3.	Küresel Çevre Sorunları	79
2.1.3.1.	Küresel Isınma ve İklim Krizi	80
2.1.3.2.	Ormansızlaşma, Kuraklık ve Çölleşme	83

2.1.3.3.	Biyolojik Çeşitliliğin Azalması	85
2.1.3.4.	Gıda Arzı ve Gıda Güvenliği Krizi	88
2.1.3.5.	Çevre Kirliliği	90
2.1.3.6.	Buzullar, Göller, Denizler ve Okyanusların Değişimi	96
2.1.4.	Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Politikaları	99
2.1.5.	Çevre Sorununa Yönelik Çözümler	116
2.2.	Kültürel Dinamikler	117
2.2.1.	Kültür Kavramı	117
2.2.2.	Kültürel Bilgi	122
2.2.3.	Kültürün Değişimi	124
2.2.4.	Kültürel Dinamikler	125
2.2.4.1.	Kültürel Dinamiklerin Analiz Düzeyleri	129
2.2.4.1.1.	Makro Seviye	129
2.2.4.1.2.	Mikro Seviye	130
2.2.5.	Sürdürülebilirliğin Kültürel Dinamikleri	130
2.3.	Sermaye Biçimleri	133
2.3.1.	İktisadi (Ekonomik) Sermaye	134
2.3.2.	Beşeri (İnsan) Sermaye	137
2.3.3.	Kültürel Sermaye	138
2.3.4.	Sosyal Sermaye	141
2.3.5.	Sembolik Sermaye	148
2.3.6.	Psikolojik Sermaye	150
2.3.7.	Yabancı Sermaye	152
2.3.8.	Risk Sermayesi	153
2.3.9.	Siyasi (Politik) Sermaye	155
2.3.10.	Entelektüel Sermaye	157
2.3.11.	Çevresel (Doğal) Sermaye	161

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	165
3.2. Araştırmanın Yöntemi	166
3.2.1. Araştırmanın Deseni	169
3.2.2. Araştırmacının Konumu	170
3.2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	172
3.2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	175
3.2.5. Araştırma Soruları	176
3.2.6. Araştırma Verilerinin Toplanması.....	177
3.2.7. Geçerlilik ve Güvenilirlik	179
3.3. Araştırma Verilerinin Analizi.....	183
3.4. Bulgular	185
3.4.1. Demografik Bulgular	185
3.4.2. Çevresel Değişimler Yaklaşımına İlişkin Bulgular	191
3.4.3. Yeşil Şehir Yaklaşımına İlişkin Bulgular	204
3.4.4. Kültürel Dinamikler Yaklaşımına İlişkin Bulgular	221
3.4.5. Sermaye Biçimleri Yaklaşımına İlişkin Bulgular	233
3.4.6. Yeşil Girişimcilik Yaklaşımına İlişkin Bulgular	254
SONUÇ.....	274
KAYNAKÇA	285
EKLER.....	349
ÖZGEÇMİŞ.....	354

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Taylor ve Walley'in Geliştirdiği Yeşil Girişimci Tipolojisi.	26
Şekil 1.2: Schaltegger'in Geliştirdiği Yeşil Girişimci Tipolojisi.	27
Şekil 1.3: Lineer Ekonomi ve Döngüsel Ekonomi.	44
Şekil 1.4: Simbiyotik İlişki.	47
Şekil 1.5: Yenilebilir Enerji Kaynaklarının Fırsatları.	62
Şekil 2.1:Kültürün Bileşenleri.	122
Şekil 2.2: Sermaye Biçimleri ve Dönüşümleri.	136
Şekil 2.4: Entelektüel Sermayenin Değer Görselleştirmesi.	159
Şekil 3.1: Nitel Araştırma Döngüsü.	168
Şekil 3.2: Girişimcilerin Yeşil Girişimci Olma Nedenleri-Kelime Bulutu Analizi.	188
Şekil 3.3: Girişimcilerin çevreci olma nedenleri- Kod Bulutu Analizi.	190
Şekil 3.4: Çevresel Değişimler Algısı Teması-Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli	193
Şekil 3.5: Çevresel Değişimler Algısı-Kod Bulutu Analizi.	194
Şekil 3.6: Küresel Isınma ve Kuraklık Hakkında Kelime Bulutu Analizi.	196
Şekil 3.7: İklim Krizi ve Girişimciler-Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli	201
Şekil 3.8: Sera Gazı Konsantrasyonlarına Yönelik Girişimcilerin Algı ve Önerileri-Kelime Bulutu Analizi.	204
Şekil 3.9: Avrupa Yeşil Başkent Ödülü-Yaratıcı Kodlama.	209
Şekil 3.10: Avrupa Yeşil Başkent Ödülü-Kelime Bulutu Analizi.	210
Şekil 3.11: Yeşil Şehrin Avantajları ve Dezavantajları - Kod Birlikte Oluşma Modeli (Kod Yakınlığı)	213
Şekil 3.12: Yeşil Şehrin Avantaj ve Dezavantajları	214
Şekil 3.13:Yeşil Şehir Unvanı Öncesi ve Sonrası Kod-Teori Modeli.	216
Şekil 3.14: Kurallar Sistemi-Kod Birlikte Oluşma Modeli (Kod Yakınlığı).	218
Şekil 3.15: Yeşil Şehir Olmada Girişimcinin Rolü-Kelime Bulutu Analizi.	220
Şekil 3.16: Sürdürülebilirlik Kültürü-Kelime Bulutu Analizi.	223
Şekil 3.17: Toplumsal Yapı ve Kültürün Yeşil Girişimciliğe Etkisi-Kod Bulutu Analizi. .	226
Şekil 3.18: Mensubu Olunan Toplum Nedeniyle Çevreye Karşı Sorumluluk Duyma-Kelime Bulutu Analizi.	229
Şekil 3.19: Sürdürülebilirlik için Toplumun Davranışları-Kelime Bulutu Analizi.	231
Şekil 3.20: Politika Yapıcıların Söylemleri-Kelime Bulutu Analizi	233
Şekil 3.21: Sivil Toplum Üyeliği ve İş Çevreleri-Kelime Bulutu Analizi.	243
Şekil 3.22: Çevre İlgili Kelimelere Yer Verme-Kod-Alt Kod Modeli.	260

Şekil 3.23: Doğa Dostu Ürünler.	262
Şekil 3.24: Sürdürülebilir Kalkınma Kod-Alt Kod Bölümler Modeli.	265
Şekil 3.25: Yeşil Mutabakat Görüşü Hakkındaki Kod-Alt Kod Modeli.....	268
Şekil 3.26: Yeşil Girişimcilik Kavramı ve Geleceği-Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli.....	273

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1: Deniz Üzerinde Plankton Patlaması- Marmara Denizi’nde Kırmızı Su Olayı (Red-tide).....	93
Resim 2.2: Jökulsárlón Buzul Gölü.....	97

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Çevreye Odaklanan Girişimcilik Türlerinin Tanımı.....	16
Tablo 1.2: Yeşil İşler Kavramına Yönelik Tanımlar	51
Tablo 1.3: Yeşil Pazarlama Yapmanın Yolları	52
Tablo 1.4: AB Ülkelerinin Yeşil Yönetim Derecesi	64
Tablo 1.5: Avrupa Yeşil Başkent Ödülünü Kazanan Şehirler	65
Tablo 2.1: Sürdürülebilir Kalkınma Faaliyetleri ve İklim Politikaları için Kronolojik Çalışmalar	102
Tablo 2.2: Kültürün Tanımları.....	120
Tablo 2.3: Sosyal Sermaye Kavramına Yönelik Tanımlamalar.....	144
Tablo 2.4: Sosyal Sermaye Hiyerarşisi.....	146
Tablo 3.1: Katılımcıların Demografik Bilgisi.....	185
Tablo 3.2: Yeşil Girişimcilikte İşbirliği Yapma Nedeni.....	225
Tablo 3.3: Çevre ve Girişimcilik Alanlarında Eğitim Alma	234
Tablo 3.4: Devlet Desteği	238
Tablo 3.5: Politika Yapıcılarla Bağlantı	240
Tablo 3.6: Sivil Toplum Üyeliği ve İş Çevreleri.....	242
Tablo 3.7: Sosyal İlişkilerin Etkisi.....	244
Tablo 3.8: Göçmen Olmanın Etkisi	246
Tablo 3.9: Yeşil Girişimcilikte Network-Sözcük Frekansı.....	249
Tablo 3.10: Yeşil Girişimcilikte Ailenin Etkisi	250
Tablo 3.11: Doğal Sermayenin Etkisi	253
Tablo 3.12: Yeşil Girişimi Etkileyen Faktörler	255
Tablo 3.13: Yeşil Girişimciliği Etkileyen Unsurlar	256

KISALTMALAR

AB :Avrupa Birliği

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

BM :Birleşmiş Milletler

EM :Ekolojik Modernizasyon

EMT :Ekolojik Modernizasyon Teorisi

KSS :Kurumsal Sosyal Sorumluluk

SK :Sürdürülebilir Kalkınma

UN :United Nations

UNCCD :United Nations Convention to Combact Desertification (Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi)

GİRİŞ

İnsanoğlu yüzyıllardır hayatta kalmak için çaba sarf etmekte ve toplumsal düzeni inşa ederek bu çabasını güçlendirmektedir. Avcı-toplayıcı toplumdan bugüne insan, doğada hayatta kalmak ve yaşam standartlarını yükseltmek için doğa ile mücadele etmiştir. Ancak bu mücadelede doğanın kendini yenileyebilme özelliğinden dolayı uzun yıllar doğa zarar görmemiştir. Bu durum insanın bilgiyi elde edip çoğaltması ve teknolojiyi kendi amaçları doğrultusunda kullandığı zamana kadar devam etmiştir. Bu sebepten, endüstri devrimi çevresel sorunların baş göstermesi açısından bir milattır.

Çevrenin zaman içerisinde değiştiğinin ve insan faaliyetlerinin sonucunda zarar gördüğünün fark edilmesi bu yönde adımlar atılması gerektiğini göstermiştir. İnsanların beş duyu organıyla hissettiği çevresel değişimler hava, deniz ve toprakta kirlenme, iklimde yaşanan değişimler ve beraberinde getirdiği hastalıklar kendini etkin bir şekilde göstermeye başlamıştır. Zaman içerisinde büyüyen ve küresel olarak dünyayı etkileyen bu durum küresel çevre sorunları çerçevesinde dünya kamuoyuna yansımıştır.

Çevresel değişimlerin çözüm bulunması gereken bir konu olduğunun farkına varılması bu konunun ulus ve ulusötesi faaliyetlerde ele alınmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda, bireylerden devlete herkesin adım atması gereken bir çağrı olarak dile getirilmiştir. Ancak mesele insanın sınırsız ihtiyaçları ve sınırlı doğal kaynaklar arasındaki çatışmanın var olmasıdır. İnsanın daha iyi yaşam için çevreye zarar vermesi düşündürücü bir konudur. Bu ikileme rağmen çevresel değişimler konusunda araştırmalar yapılmaya ve adımlar atılmaya başlanmıştır.

Devletler ise ülkelerindeki doğal kaynağı korumak ve gelecek nesillere bırakacakları toprakları yeşil tutmak adına belirli faaliyetler gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu faaliyetler ise özellikle yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak şehir şehir uygulanmaya çalışılmaktadır. Ekonomik olarak daha fazla gelişmiş ülkeler bu bağlamda net adımlar atmaktadır. Bu sayede gelişmiş ülkelerin şehirleri

daha sürdürülebilir olan yeşil şehirlere dönüşmüştür. Özellikle Almanya'nın Essen şehri bu dönüşümü yaşayan şehirlere iyi bir örnektir.

Yeşil şehirlerin ve yeşil yaşamın devamlılığı için bireyler ve bireylerin biraraya gelmesiyle oluşan toplumların çevre konusunda bilinçlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen ulusal ve ulusötesi çalışmalar ile özellikle belirli toplumlarda çevre ve yeşil faaliyetler konusunda bilinçlendirme yapılmaya başlanmıştır. Toplum kapsamında bu bilinçlendirme faaliyetleri sürdürülebilirlik için önemlidir. Kültürel dinamikler, bir toplumdaki kültürel bilginin sürdürülebilirliği paylaşan bir yapıya dönüşmesini olanak sağlamıştır. Bu yönde gelişen toplum çevreye zarar vermezken çevreye zarar verecek uygulamaların da karşısında duracaktır. Bu sayede, insanların sınırsız ihtiyaçları için benimsedikleri tüketim kültürü değişecektir. Kültürle beraber değişen ihtiyaçlar ekonomik faaliyetleri değiştirirken çevre bilinci olan ve değişimi fırsat olarak gören girişimcileri ön plana çıkaracaktır.

Bu değişimle birlikte farklı nedenlerle çevresel sorumluluğu önceleyen girişimcilik faaliyetleri “yeşil girişimcilik” olarak nitelendirilmiştir. Bugün birçok sektörde çevresel ilkeleri benimseyen işletmeler bulunmaktadır. Ancak bu işletmelerin gelişimi için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra yeşil girişimcilik diğerlerinden farklı olarak doğal sermayeye de fazlası ile ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanı sıra dünyadaki değişimler farklı sermaye kaynaklarına da imkân sağlamaktadır. Bu sermaye türlerinden biri de yabancı sermayedir. Özellikle yaşanan göçler yabancı sermayenin küresel dünyada geçişkenliğine olanak tanımaktadır.

Dünya’da ekonomik ve farklı nedenlerle yaşanan göçlerin yanı sıra zaman içerisinde iklim göçlerinin ortaya çıkacağı tartışılmaktadır. Bu sebepten göç politikaları ve bu duruma yönelik çalışmaların göz ardı edilmemesi önemli bir husustur. Bu çalışmanın örnekleminde yer alan Almanya göçün yoğun olduğu bir ülkedir. Ayrıca bu sebepten dolayı da özel bir konumu vardır.

Bu tez çalışmasında “çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri bağlamında yeşil girişimciliğin nasıl şekillendiğini ve söz konusu

faktörlerin yeşil şehir unvanına sahip bir şehirde faaliyet yürüten girişimciler üzerindeki etkisini incelemek” amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için dizayn edilen tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın temelini oluşturan yeşil girişimcilik kavramı ve yeşil girişimcilikle ilgili kavramlar geniş çerçevede ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise yeşil girişimcilikte etkili olan çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimlerine yönelik detaylı bir literatür çalışması sunulmuştur.

Üçüncü bölümde ise bu çalışmanın dayandığı araştırma metodolojisi ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmanın yöntemi olan nitel araştırma yöntemi, deseni, veri toplama ve nitel veri analizi gibi araştırmanın uygulamaya dönük bilgilerine yer verilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde araştırmanın örnekleme ve neden seçildiği detaylıca aktarılmıştır. Çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğine dair açıklamalar yapılırken bu bağlamda araştırmacının konumu özellikle belirtilmiştir. Bu bölümde araştırma metodolojisi bilgileri ışığında ortaya çıkarılan bulgulara yer verilmektedir. Araştırma bulguları bu bölümde tablolarla, MAXQDA yönteminin görsel araçlarıyla ve doğrudan görüşmeci notları ile yer almaktadır.

Araştırmanın sonunda ise elde edilen bulgular tartışılarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda gelecek araştırmacılara ve yeşil girişimciliğe etkisi olan faktörlere çeşitli öneriler sunularak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK

Çalışmanın bu bölümünde girişimcilik ve yeşil girişimcilik, çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri kavramları detaylıca ele alınacaktır.

1.1. Girişimcilik: Tanımı ve Kapsamı

Girişimcilik kavramı konusunda günümüze kadar çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ancak bu tanımlamalar arasında kesin bir fikir birliğinin olduğu söylenemez (Davidsson, 2004: 1). Kavrama yönelik net bir tanım olmamasına karşın girişimcilik, sosyal bilimler kapsamında birçok disiplinin çalışma yaptığı bir alandır.

Girişimcilik kavramına yönelik kabul gören genel bir tanım ise Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “girişimci olma durumu” şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte, TDK sözlüğünde yer alan girişimci kavramı “ticaret, endüstri vb. alanlarda sermaye koyarak girişimde bulunan kimse, müteşebbis” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2020).

Girişimcilik olgusu, farklı disiplinlerde çalışma konusu olduğu için farklı disiplinlerdeki bakış açılarına göre birçok tanımı mevcuttur (Kapusuz ve Çavuş, 2017: 106). Ekonomi (iktisat) alanında kabul gören ilk girişimcilik tanımı 1755 yılında Richard Cantillon tarafından literatüre kazandırılmıştır (Murphy ve Murphy, 1986: 299; Brown ve Thornton, 2013: 402-404). Girişimcilik olgusunun farklı disiplinler altında ele alınması kavramın kapsamının geniş olduğunu ve kavramı farklı çalışmalarda ele alan çok sayıda kaynağın olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda girişimcilik kavramının tanımlanmasında daha önce yapılan çalışmaların vurguladığı temel noktaları ortaya çıkarmak girişimciliğin nasıl bir çağrışım yaptığını görmek adına önemlidir. Girişimciliği ele alan çalışmalardaki tanımlar ve temel kalıplar aşağıda yer almaktadır (Davidsson, 2004: 1-2);

- Yeni girişimin oluşturulması
- Yeni organizasyonların oluşturulması,

-Finansal, fiziksel ve sosyal riskleri üstelenmekle birlikte, kişisel memnuniyet, bağımsızlık ve parasal ödüller için gerekli zaman ve çabayı harcayarak değeri olan farklı bir şey(ler) oluşturma süreci,

-Kar odaklı bir işletme kurmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak,

-Yeni katılımlar oluşturmak

-Bireylerin fırsatları takip etme süreci

-Mevcut bir firma veya yeni bir girişim tarafından özel bir çabayla yeni bir kaynak kombinasyonu sunmak

-Yeni firmaların ortaya çıktığı eylem.

Yukarıda girişimciliğe dair yer alan tanımlar göstermektedir ki; girişimcilik geniş bir içeriği açıklayan ve farklı perspektiflerden değerlendirmeye alınan bir kavramdır. Zaman içerisinde bu kavrama yapılan eklemeler ve farklı kavramlarla ele alınması girişimcilik kavramının potpori-harmanlanmış- bir kavram olduğunu ve kapsayıcı olduğunu göstermektedir (Low, 2001: 20-21).

Girişimcilik kavramı ile birlikte ele alınması gereken bir diğer kavram girişimcidir. Girişimci veya diğer adı ile müteşebbis, Baptiste Say tarafından üretim faktörlerinden biri olarak nitelendirilmiştir (Bocutoglu, 2012: 107). Girişimci kavramını farklı yönleriyle açıklayan birçok tanım bulunmaktadır. Ortak bir girişimci tanımı olmamasına karşın girişimci tanımlarında ön plana çıkan bazı özellikler bulunmaktadır. Girişimciler özgüveni yüksek, inisiyatif ve risk alabilen aynı zamanda bağımsız/özerk olmayı önceleyen kişilik özelliklerine sahiptir (Buttner ve Rosen, 1988: 250-251). 1980'li yılların sonuna kadar girişimcilik alanındaki çalışmalarda genellikle girişimci olanlar ve olmayanlar arasındaki psikolojik, sosyolojik, çevresel veya eğitimsel farklara odaklanılmaktaydı. Bu durum tanımların çerçevesini de farklı kılmaktaydı. Zaman içerisinde girişimci kavramı farklı yönleri ile ele alındığı için içerik ve kapsayıcılık açısından değişim yaşamıştır. Bu değişimlerden biri de girişimci-yönetici arasındaki farkların araştırılması ve sınıflandırılması ile ortaya çıkmıştır (Agarwall ve Chatterjee, 2007: 4). Bu bağlamda girişimci; fırsatları gören,

gerekli kaynakları toplayan, bir araya getiren ve organizasyonun performansını sağlayan ve tüm bu süreçlerden sorumlu olan kişidir (Carton vd., 1998: 1). Girişimci kavramına daha geniş perspektifte bakıldığında, zamanlarının önemli bir kısmını fırsat aramak ve organizasyondaki değişiklikleri uygulamak için harcayan ve yeni bir girişim kurmayı taahhüt eden herkes girişimci olarak nitelendirilebilir (Carton vd., 1998: 7).

1.1.1. Girişimcilik Türleri

Girişimcilik kavramı farklı disiplinlerde ele alınan bir kavram olduğu için farklı yönleri ile alınmış ve bu doğrultuda birçok girişimcilik türü doğmuştur. Bunun nedeni tek bir girişimcilik kavramının ve tanımının, birçok alana yayılan çalışma sahasında açıklayıcılıkta yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Girişimcilik türleri zaman içinde gelişmekte ve yeni girişimcilik türlerinin ortaya çıkmasına imkân tanımaktadır. Bu durum girişimcilik kavramının tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Aynı zamanda gelişen teknoloji ve küresel dünyada girişimciliğin içeriğini birçok yönden etkilemektedir.

Girişimciliğin çerçevesini geliştiren ve tek boyutta sınırlı kalmayan girişimcilik kavramına yönelik literatürde yer alan girişimcilik türlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır.

1.1.1.1. İç Girişimcilik

İç girişimcilik kavramı ilk kez Giffort Pinchot tarafından tanımlanmış ve literatüre kazandırılmıştır. Pinchot'a (1985) göre iç girişimcilik kavramı, girişimciler ile kurumların (şirketler) karşılıklı faydayı dikkate alarak nasıl birlikte çalışacaklarını ele alır. İç girişimcilik çerçevesinde şirket ile girişimcinin uyumlu olması veya uyumlu hale getirilmesi gerekir. İç girişimcilikte girişimci olan kişi yenilik ve inovasyonu sunarken şirket tarafı ise yatırım sermayesini ortaya koyar (Pinchot, 1985). İç girişimci ile bağımsız girişimci arasındaki temel fark sermaye riskinin güvence altına alınması olarak ifade edilebilir.

İç girişimcilik genellikle orta ve büyük işletmelerde görülen bir eğilim olurken genellikle işletmelerin karlılığını ve rekabet gücünü artırmak için tercih

edilmektedir. Bu durumda girişimci de kendisini geliştirme ve kanıtlama imkânı bulur (Soyşekerci, 2013; 129; Çelikkol, 2019: 9).

Daha önceden kurulmuş ve aktif olarak faaliyetlerine devam eden bir organizasyondaki girişimcilik olarak ifade edilen iç girişimcilik literatürde farklı isimler ile de belirtilmektedir. İç girişimcilik yerine kullanılan diğer kavramlar; şirket girişimciliği -venture entrepreneurship- (MacMillan ve George, 1985; Stopford vd., 1994), kurumsal girişimcilik-corporate entrepreneurship- (Vesper, 1984; Guth ve Ginsberg, 1990; Covin ve Miles, 1999), firma düzeyinde girişimcilik eğilimi –firm-level entrepreneurial orientation- (Lumpkin ve Dess, 1996; Wiklund ve Shepherd, 2005) ve sürekli girişimcilik -continued entrepreneurship- (Davidson, 1990)’dir.

1.1.1.2. Kadın Girişimciliği

Kadın girişimciliği, hızla gelişen girişimcilik türlerinden biridir. Buna rağmen kadın girişimciliği olgusuna yönelik çalışmalar yetersizdir (Brush vd., 2009: 8). Bu girişimcilik kavramının gelişim süreci ile ilgili olan farklı unsurlar bulunmaktadır. Kadın girişimciliği de diğer girişimcilik türleri gibi genel olarak inovasyon ve istihdam sağlamaktadır. Ancak cinsiyet ayrımcılığı ve benzeri nedenler ile ekonomik bakış açısının dışında farklı argümanlarla da tartışılmaktadır. Ayrıca, kadın girişimciliğinin doğal bir ayrım olmadığı da iddia edilmektedir (Brush vd., 2009: 9; Can ve Karataş, 2007: 252).

Diğer taraftan, kadın girişimciliği kavramı, kadınların yönetiminde olduğu ve çoğunlukla kadın ortaklığın olduğu girişimcilik olarak tanımlanmaktadır (Uzunidis ve Carayannis, 2013: 309). Genellikle, kadınların ev işlerinin dışında kurdukları iş sahasında işin sahibi olarak üretim, dağıtım, pazarlama ve yatırım üzerine söz sahibi kadın olan girişimcilik faaliyeti kadın girişimciliği olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2006: 27-28).

Kadın girişimciliği 1980’li yıllardan itibaren kadın emeğini kullanmak ve kadınların istihdama katılımını sağlamak için öncelenen bir konu olmuştur. Aynı zamanda ulusal refahın artışında etkin olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, kadın girişimciliğini araştırmak ve geliştirmek amacıyla yapılan çalışmalara göre kadın girişimci tipolojileri ortaya konmuştur. Bu kadın tipolojilerinden en bilinenleri,

geleneksel, evcimen, yenilikçi ve köktenci şeklinde sınıflandırılabilir (Özkaya, 2009: 58). Bu ve daha fazla yapılan sınıflandırmalar kadın girişimciliğin farklı perspektiflerde ele alınan bir konu olduğunu göstermektedir.

1.1.1.3. Dijital Girişimcilik ve Sosyal Medya Girişimciliği

Dijitalleşmenin yaygınlaşması ile birlikte girişimcilik sektörü üzerinde de etkisi görülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, “dijital girişimcilik” günümüzde ön plana alınan bir kavram olmuştur. Dijital girişimcilik, geleneksel iş etkileşimlerini kolaylaştıran aynı zamanda elektronik ticaret (electronic business-EBs) imkânı ile yeni iş yapma yolu olarak sunulmaktadır (Schwens ve Kabst, 2019: 512). Girişimcilik ve bilgi teknoloji kavramlarının birleşiminden meydana gelen kavram temelinde bilgi teknolojilerine bağlı olarak gelişen fırsat ve pazar arayışıdır (Davidson ve Vaast, 2010: 2; Yaghoubi vd., 2012: 1047). Diğer taraftan dijital girişimciliğin farklı tanımlamalara sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise farklı disiplinler tarafından da incelenen bir konu olmasıdır. Bu bağlamda dijital girişimciliğin inovasyon, bilgi sistemleri, yönetim ve işletme, politika ve strateji alt disiplinleri tarafından çalışıldığı gözlemlenmektedir (Sahut vd., 2019: 1159-1160). Dijital girişimcilik kavramını tanımlayan Avrupa Komisyonu’nun tanımı oldukça kabul görmektedir. Dijital girişimcilik, yeni dijital teknolojiler yaratarak ve kullanarak tüm yeni girişimleri ve mevcut işletmelerin dönüşümünü kapsamaktadır (European Commission, 2015: 1; Bican ve Brem, 2020: 5241). Alan yazındaki birçok tanımda bu doğrultuda geliştirilmiş ve genişletilmiştir.

Dijitalleşme ile birlikte bireylerin hayatları da değişmeye başladı. Bu değişimdeki en etkili araç sosyal medya oldu. Sosyal medya, internet tabanlı olup kullanıcılar arasındaki etkileşimlerin algılanmasını kolaylaştıran, esasen kullanıcı tarafından oluşturulan içerikten değer elde eden kalıcı kitlesel iletişim kanalları olarak tanımlanmaktadır (Carr ve Hayes, 2015: 49). Kısaca, sosyal medya kendi kitlesinin ürettiği içeriğin toplamı şeklinde ifade edilebilir. Toplumsal dönüşümlerle birlikte sosyal medya kullanımı etkin olmaya başlamıştır. Toplumsal dönüşümler; kültürel yapıda yer alan toplumsal değerler, beğeniler, moda ve benzeri gibi satın alma davranışlarını doğrudan etkileyecek kodlar barındırmaktadır. Bu çerçevede

işletmeler toplumsal dönüşümlere ayak uydurarak özellikle pazarlama ve halkla ilişkiler konusunda kendilerini değiştirmektedirler. Bu durum toplumsal dönüşüme bağlı olarak bir zorunluluk çerçevesinde gelişmektedir. Bu doğrultuda sosyal medya üzerinden alışveriş zeminini tüketiciye sunulması ve bir zamanlar tüketici olan ancak kendisini sosyal medya araçlarıyla üretici ilan eden küçük işletmecilerin göz önünde bulundurulması gerekir (Konuk, 2019: 808).

Toplumsal dönüşümler ile ön plana çıkan sosyal medya girişimcisi ise sosyal medya yoluyla karlı fırsatlar arayan ve bu sosyal yapı içerisinde bir iş kuran ve yöneten kişi olarak tanımlanmaktadır (Çiçek, 2018:13). Bu girişimciler sosyal medya üzerinden içerik oluşturup satmakta ve bu kişilere içerik üreticisi denilmektedir. Ayrıca sosyal medya platformlarını kullanarak kendi ürün ve hizmetini sunan ve ticari olarak satan kişiler bir sosyal medya girişimcisi olarak ifade edilmektedir. Bu sebepten dolayı iki farklı fonksiyonel sosyal medya girişimcisi ortaya çıkmaktadır (Çiçek, 2018: 13-14; Arreola, 2016: 4).

Teknolojinin gelişimi ve küreselleşmenin artmasıyla birlikte daha yaygın olmaya başlayan sosyal medya girişimciliği diğer girişimcilik türlerinden farklıdır. Özellikle çevre bağlamında bir sınırlılığı olmayan bir girişimcilik çeşididir. Aynı zamanda, sosyal medya girişimciliği diğer girişimcilik türlerinin sunduğu giriş-çıkış kısıtları ve maliyet risklerini de minimuma indirmekte ve yeni pazar fırsatları sağlamaktadır (Khajeheian, 2013: 132).

1.1.1.4. Göçmen Girişimciliği, Etnik Girişimcilik ve Diaspora Girişimciliği

Göçmen, “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Göç, tarih boyunca insanlığı etkileyen bir olgudur. İnsanların kimi bir zorunluluktan kimisi de hayallerine ulaşmak için göçü tercih etmektedir. Bu sebepten göç kavramının girişimcilik açısından da farklı yönleri ile ele alınması gerekir. Bu doğrultuda ortaya çıkan göçmen girişimciliği göç alan veya göç veren ülkeler bağlamında farklı değerlendirilmektedir (Taş ve Çiftçi, 2009: 376).

Göçmen girişimciliği, bir kişinin doğduğu ya da vatandaşı olduğu ülke dışında herhangi bir ülkeye (farklı nedenlerle) gidip ev sahibi ülkede girişimde bulunulması şeklinde tanımlanmaktadır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56).

Göçmen girişimciliği kavramı ile birlikte kullanılan bir diğer kavram etnik girişimciliktir. Etnik girişimcilik ise ortak bir ulusal geçmişi veya göç deneyimini paylaşan insanlar arasındaki düzenli bir şekilde kurulan etkileşim ve bağlantılar şeklinde tanımlanmaktadır (Waldinger vd., 1990: 3). Ancak, etnik girişimci kavramı etnik gruplama yerine etnik topluma kişisel katılım (ilişki) düzeyi ile tanımlanmalıdır (Chaganti ve Greene, 2002: 126). Diğer taraftan göçmen girişimciliği ve etnik girişimcilik arasındaki ayrım şu şekilde ifade edilebilir. Bir ülkeye göç eden ailenin göç ettiği ülkede doğan çocuklarının, ebeveynlerinin işlerini sürdürmesi durumunda göçmen girişimciliği etnik girişimciliğe dönüşür (Light ve Bonacich, 1988: 19).

Etnik girişimcilik kavramının ise odak noktası etnik gruptur. Ayrıca göçmen girişimciliğinden daha kapsamlıdır. Göçmen girişimciliği son birkaç on yılda gerçekten göç etmiş bireyleri ele alırken, etnik girişimciliğin başlangıç noktasında kendine yer edinebilir. Ancak göçmen girişimciliği kavramının etnik girişimcilik açısından eksik kaldığını şu örnekler ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, ABD'deki Afro-Amerikalılar, Avrupa'daki Yahudiler veya genel olarak Aborjinler gibi ülkede birkaç yüzyıldır yaşayan etnik azınlık gruplarının üyelerini göçmen girişimciliği kavramı kapsamamaktadır (Volery, 2007: 30-31). Bu durumda ihtiyaç olan etnik girişimcilik kavramıdır. Kısaca, etnik girişimcilik kavramı etnik grup üyelerinin iş sahibi olması durumudur (Valdez, 2002: 4).

Diaspora kavramını tanımlamak için eski çağlara kadar gitmek gerekir. Ancak diaspora kavramının içeriği zaman içinde değişim geçirmiş olup daha geniş kapsamlı bir çerçeveyi ele almaktadır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 454). Diaspora kavramı etimolojik olarak ilk kez Eski Ahit'te ortaya çıkmıştır. Kavram, dia ve speirō kelimelerinden oluşmaktadır (Cohen, 1996: 507). Kavramın tarihçesi incelendiğinde Yunan kolonilerin teşebbüsleri bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Güncel olarak diaspora kavramı Fransızca kökenli bir kavram olup Türk Dili Kurumu sözlüğünde (2020) “herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu” olarak tanımlanmaktadır. Diaspora kavramı daha geniş bir perspektif ile incelendiğinde, kendi vatan toprağından ayrılmak zorunda kalan insanların vatana bağlılığını kaybetmeden aynı zamanda etnik kimliğini koruyarak ve bunun yanı sıra ev sahibi ülkenin kültürü ile de arasına sınır koyarak başka bir ülkede yaşaması olarak ifade edilebilir (Ulusoy, 2017: 142; Safran, 1991: 83-84).

Diaspora girişimciliğı ise diaspora kavramının modern diaspora kavramına dönüşmesiyle daha açık bir şekilde tanımlandığı ifade edilebilir. Çünkü modern diaspora kavramı anavatanıdan trajik bir olgu ile ayrılmaktan öte ticaret ve iş gibi başlıca ekonomik nedenlerden dolayı vatan toprağından ayrılmayı ön plana almaktadır (Cohen, 1996: 515). Bu doğrultuda diaspora girişimciliğı, diaspora popölasyonları tarafından yürütölen girişimcilik olarak tanımlanmaktadır (Harima, 2014: 67).

1.1.1.5. Akademik Girişimcilik

Akademik girişimcilik, üniversite ortamında yenilikçilik davranışlarını ele alan bir tür girişimcilik çeşidi olup kurumsal girişimcilik bakış açısından değerlendirilmektedir. Üniversitelerin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi için bir kurumsal girişimciliğıne ihtiyaç duyulmaktadır (Sharma ve Crisman, 1999: 11; Etzkowitz, 2003: 326).

Akademik girişimcilik, üniversite ve sanayi arasında bir işbirliğı imkânı sunarak, akademi içinde kuluçka merkezlerinin kurulmasını ve teknolojik mobilizasyonu sağlamaktadır (Uzunidis ve Carayannis, 2013: 34).

Yapılan araştırmalar sonucunda akademik girişimcilik, elde edilen bilginin ticari bir ürün veya hizmete dönüştürölerek yaygınlaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Ancak akademik girişimcilik kavramına yönelik literatürde farklı tanımların yer aldığı da görölmektedir. Bunun nedeni ise akademik girişimciliğın aktör olarak kimi dikkate aldığı ile ilgilidir. Aktör, akademisyen, üniversite vb. olabilir. Bu doğrultuda, akademik girişimcilik kavramı yerine üniversite girişimciliğı,

bilgi girişimciliği ve girişimci üniversite gibi farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir (Bulut ve Aslan, 2014: 122-126).

1.1.1.6. Sosyal Girişimcilik

Sosyal girişimcilik, sosyal değer oluşturma amacıyla yenilikçi yaklaşımları dikkate alarak kamu ve özel sektörün yanı sıra değer oluşturan girişimlerdir (Austin vd., 2006:2; Zahra vd., 2009: 519; Dees, 2007: 24). Sosyal girişimcilik kavramı mevcut kurumların ulaşamadığı alanda sosyal değer oluşturmaya amaçlamaktadır. Sosyal girişimciliği de ticari girişimlerden ayıran en önemli özellik ekonomik değer üretmek yerine sosyal değer üretmesidir. Aynı zamanda, sosyal girişimcilik olgusu hesap verilebilirlik duygusunun artırılmasında önemli rol oynar (Dees, 1998: 4).

Yukarıda yer alan tanımın yanı sıra sosyal girişimcilik kavramına yönelik birçok tanım mevcuttur. Çünkü sosyal girişimciliğe yönelik çalışmaların artması ve kavramın eksik yönlerinin ifade edilmesi ile birlikte birçok tanım ortaya çıkmıştır. Literatürde sosyal girişimcilik kavramı hem dar hem de geniş perspektiften ele alınabilir (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009:84). Bu doğrultuda sosyal girişimcilik kar kar amacı gütmeyen organizasyonların faaliyeti olarak dar bir açıdan tanımlanacağı gibi organizasyonların sosyal değer ve yenilik üretmeleri şeklinde daha geniş bir açıdan tanımlanabilir (Austin vd. 2006: 2; Dees, 1998: 4).

Günümüzde ise sosyal girişimcilik kavramı hem kar amacı güden hem de kar amacı gütmeyen kurumlarda etkinlik göstermektedir. Bunu yanı sıra sivil toplum kuruluşları dünya genelinde sosyal değer üretmek için aktif olarak faaliyet yürütmektedir. Bu sosyal bakış açısı kimi zaman girişimciliğin ötesinde toplumsal katkıyı önceleyen projeler için dikkate alındığı gözlenmektedir (Parkinson ve Howorth, 2008: 303).

Sosyal girişimcilik ve yukarı da yer alan haricinde ele alınması gereken birçok girişimcilik bulunmaktadır. Bu girişimciliklerden biri de yeşil girişimciliktir. Ancak bu çalışmanın temel kavramlarından biri olması nedeniyle aşağıda detaylıca ele alınmaktadır.

1.2. Yeşil Girişimcilik

Girişimcilik türlerinden biri olan yeşil girişimcilik başlığı altında kavramsal açıdan yeşil olmak, yeşil girişimciliğin tanımı ve kapsamı, yeşil girişimcilikte etkili olan faktörler, yeşil girişimci, yeşil girişimciliğe ilişkin yaklaşımlar, yeşil girişimciliğin itici güçleri, yeşil girişimciliğin önündeki engeller, yeşil girişimcilikle ilgili kavramlar ve Avrupa Birliği'ndeki yeşil yönelimler ele alınmaktadır.

1.2.1. Kavramsal Açıdan Yeşil Olmak

Yeşil, kavram olarak nitelendirildiğinde farklı anlamlar taşıyan ve farklı bağlamlarda kullanılan bir kavrama dönüşmektedir. Girişimcilikte yeşilin nitelediği anlam çevre ile ilgilidir. Ancak çevreye karşı gerçekten değer verilip verilmediği gibi tartışmalar literatürde yer almaktadır. Bu durum gerçekten yeşil mi veya ne kadar yeşil sorusu ile tartışmalar yapılmasına neden olmaktadır (Vatansever ve Arun, 2016; Demirel vd. 2019). Yeşil girişimcilikte de aynı şekilde girişimciliğin rengi ne kadar yeşil tartışması süregelmektedir. Bu doğrultuda cevaplanması gereken ilk şey bir girişimcilik nasıl yeşil olur sorusudur. Bir girişimciliğin yeşil olması veya yeşile dönmesi, yenilikçi olmakla ve/veya çevresel düşünce değişiminin farkında olmakla gerçekleşir (Vatansever ve Arun, 2016: 27).

Yeşil olmak ya da girişimcileri yeşile sevk eden durumların neler olduğu temel tartışma sorularıdır. Bu tartışmanın temelinde yatan nokta yeşilin pazarlanabilirliği üzerine gelişmektedir. Normal şartlarda işletmenin talep edilebilirliğini artırmak amacı da dâhil olmak üzere belirli şartlar doğrultusunda yeşil üretimi tercih etmesi beklenir. Bunun aksine, yeşile yönelik talebin artmasının üretim açısından değil yalnızca pazarlama açısından olması ne kadar yeşil olduğu tartışmalarını doğurmaktadır. Bu ayrım, yeşil olmak tartışmasının sürekli olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Yeşil olmak tartışması endüstriler ve ülkeler bağlamında ayrı ayrı değerlendirmelere tabi olmaktadır. Özellikle Türkiye'de yeşil girişimciliğin rengi yeşil midir sorusunun literatürde ifade edilip tartışıldığı gözlemlenmektedir (Vatansever ve Arun, 2016, 25).

1.2.2. Yeşil Girişimcilik: Tanımı ve Kapsamı

Kavramsal açıdan yeşil olmanın tartışıldığı konulardan biri de yeşil girişimciliktir. Girişimcilik kapsamında sürekli olarak farklı perspektiflerde ele alınan yeni girişimler, yeşil girişimciliğin doğmasına ve aynı zamanda girişimcilik çatısı altında değerlendirilmesine imkân tanımıştır (Anisah ve Wandary, 2015: 110). Girişimcilik kavramının türlerinden biri olan yeşil girişimcilik kavramı ilk olarak Berle (1991)'nin çalışması ile literatüre girmiştir (Kaim, 2018: 369; Habip ve Doğan, 2020: 309). Berle'nin 1991 yılında yayınladığı "The Green Entrepreneur: Business Opportunities That Can Save The Earth and Make You Money" adlı eserinde yeşil girişimcilik, yaşanabilir bir dünya için sorumluluk almak ve bunun için gerekli risklere katlanmak şeklinde ifade edilmiştir.

Yeşil girişimcilik, eski zamanlardan itibaren birlikte kullanılan ekonomi ve çevre kavramı doğrultusunda şekillenmektedir. İktisadın tanımında da yer alan sınırlı kaynaklar nedeniyle çevre, ekonomi içinde önemli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda, coğrafi temelli ekonomi (geo based economy) kavramı incelenerek ekoloji ve ekonomi kavramları açıklanabilir (Romanowski ve Gnusowski, 2019: 103-104). Bu doğrultuda, ekolojik temelli ekonomik faaliyetlerde ihtiyaç duyulan değerli temel araçlardan biri de yeşil girişimciliktir.

Ekolojik düşüncüyü göz ardı etmeyen yeşil ekonomi kavramının hükümetler tarafından stratejik öncelik olarak değerlendirilmesi yeşil girişimciliğin tercih edilmesine ve bu kavramın araştırılıp desteklenmesine olanak sağlamıştır. Alan yazında kavrama yönelik çalışmaların kısa bir zamanda gelişmeye başladığı ve iklim değişikliklerinin yaşanması ile birlikte alana olan ilginin artış gösterdiği söylenebilir. Günümüzde ise yeşil girişimcilik küresel bir trend olarak şekillendirilmekte ve bu kapsamda daha detaylı araştırmaların yapılmasına olanak sağlanmaktadır (Farinelli vd., 2011: 42; Shishcan ve Kaim, 2020: 359).

Yeşil girişimcilik, yeşil ekonomiye giden yolda önemli bir kavram olarak yer almaktadır. Yeşil girişimcilik yenilik, çevre ve girişimcilik kavramlarını birbirine bağlayan temel bir kavram olarak kabul edilmektedir (Jayasinghe vd., 2020: 1). Yeşil

girişimcilik, ekosistemin korunmasını ele alan ve bu doğrultuda faaliyet yürüten işletmeleri-girişimleri incelemektedir (Kapusuz ve avuş, 2017: 111-112).

Yeşil girişimciliğin oluşunu incelendiğinde “sürdürülebilirliğe yönelik dürtü (sürdürülebilirliğe olan ihtiyaın fark edilmesi)” ile ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu dürtü veya ihtiyaç en basit ifade ile çevresel bozulmanın azaltılmasına katkı sağlayabilmektir. Bu perspektif ile sürdürülebilirliğe yönelik dürtü, bir işletmenin çevreye duyarlı bir şekilde nasıl işletileceği ile bağlantılı, eksiksiz bir yenilikçi girişimcilik modelinin oluşmasına yol açmıştır. Sürdürülebilirliğe yönelik dürtünün girişimcilik ile hayat bulması sayesinde yeşil girişimcilik ele alınmaktadır. Bu bağlamda ele alınan girişimcilik, bir toplumun iyileşmesini sağlayabilecek aktif bir ağ olarak kabul edilmektedir (Rahman vd., 2014: 44). Bu sebepten yeşil girişimcilik ekonomik kalkınma amacına uygun bir eğilim göstermektedir (Pachaly, 2012: 8).

Ekonomik kalkınma bağlamında son dönemlerde en çok tartışılan kavramlardan biri olan yeşil girişimcilik kavramına yönelik literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Yeşil girişimcilik kavramı, girişimciliğin temel özellikleri ile ekolojik ve sosyal katılımın bileşiminden oluştuğu ifade edilmektedir (Gevrenova, 2015: 322).

Literatürde, yeşil girişimcilik kavramının erken aşamada olmasından dolayı evrensel bir tanımının olmadığı kabul edilmektedir (Muo ve Azeez, 2019: 19). Diğer taraftan kavrama yönelik tek bir kabulün olmaması yeşil girişimciliğin farklı yönleriyle de ele alınan sosyal bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Çevreyi ve girişimciliği birlikte ele alan çalışmalarda çevresel girişimcilik, yeşil girişimcilik, eko-girişimcilik, sürdürülebilir girişimcilik vb. şeklinde farklı isimlendirmelerin kullanıldığı grlmektedir (Pachaly, 2012: 7; Schaper, 2016: 10). Bu kavramlar birbirini yerine kullanıldığı gibi aksine farklı anlamlar taşıdığını kabul eden çalışmalarda yer almaktadır. Literatürdeki bazı çalışmalarda bu kavramlar arasındaki ayrımlara yer verilmektedir (Thompson vd., 2011: 217; EKOIQ, 2015: 43).

Literatürde, bu kavramlara yönelik farklılıkları ve benzerlikleri içeren karşılaştırmalar yapılmaktadır. Yeşil girişimcilikle birlikte ele alınan ve değerlendirilen bu kavramlara yönelik tanımlar Tablo 1.1’de yer almaktadır.

Tablo 1.1: Çevreye Odaklanan Girişimcilik Türlerinin Tanımı

Kavram	Tanım	Referans
Çevresel Girişimcilik	Çevresel pazar fırsatlarına cevap veren yeni ürün, hizmet veya organizasyonların oluşturulması	Lober, 1998
Eko Girişimcilik	Çevresel faydalar sağlamak ve kar elde edebilmek için yeni işletmeler kurmak	Kotchen, 2009
Eko Girişimcilik	Çevreye duyarlı bir girişimcilik türü olarak girişimcisinde yalnızca kar elde etme güdüsü olmayan, çevre duyarlılıklarının etkisi ile iş yapma durumunu ifade eden bir kavramdır.	Schuyler, 1998
Sürdürülebilir Girişimcilik	İşletmelerin iş gücünün, ailelerinin, yerel ve küresel topluluğun yanı sıra gelecek nesillerin yaşam kalitesini iyileştirirken etik bir şekilde davranma ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma taahhüdü	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi, 1996
Yeşil Girişimcilik	Yeşil girişimciliği, yeşil yönetimin önemli bir parçası olarak görülürken daha yeşil ve çevre dostu iş faaliyetlerine yönelik ihtiyacı karşılayabilecek olana emekleme aşamasındaki bir alandır	Dean ve Mc Mullen, 2007; Pacheco vd., 2010

Bu kavramlara yönelik yapılan tanımlamalar incelendiğinde “yeşil girişimcilik” çatı kavram olarak ifade edilebilir. Çünkü yeşil girişimcilik, sektör ayrımı yapmadan her alandaki sosyal ve çevresel faaliyetleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, yeni bir trend olmaya başlayan yeşil girişimcilik kavramı dünyanın farklı yerlerindeki araştırmacılar tarafından farklı temalarda tanımlanmaktadır.

Pachaly (2012: 8)’ e göre yeşil girişimcilik, nihai olarak yeşil mal veya hizmet sunarak çevresel faydalar oluşturan girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kişi ve kuruluşları kapsamaktadır.

Erasmus+ tarafından desteklenen Greent projesine göre yeşil girişimcilik, doğal çevre üzerinde net bir pozitif etkiye sahip olan ve aynı zamanda finansal olarak sürdürülebilir olan yüksek riskli girişimcilik fikirlerinin sosyal bir sorun veya çevresel bir ihtiyaç için hayata geçirilmesidir (Greent Project, 2012).

Yeşil girişimcilik ekonomik, sosyal ve çevresel sermayenin getirilerini optimize etmek için yapılan bir girişimcilik yolculuğu olarak tanımlanmaktadır (Shishcan ve Kaim, 2020: 359).

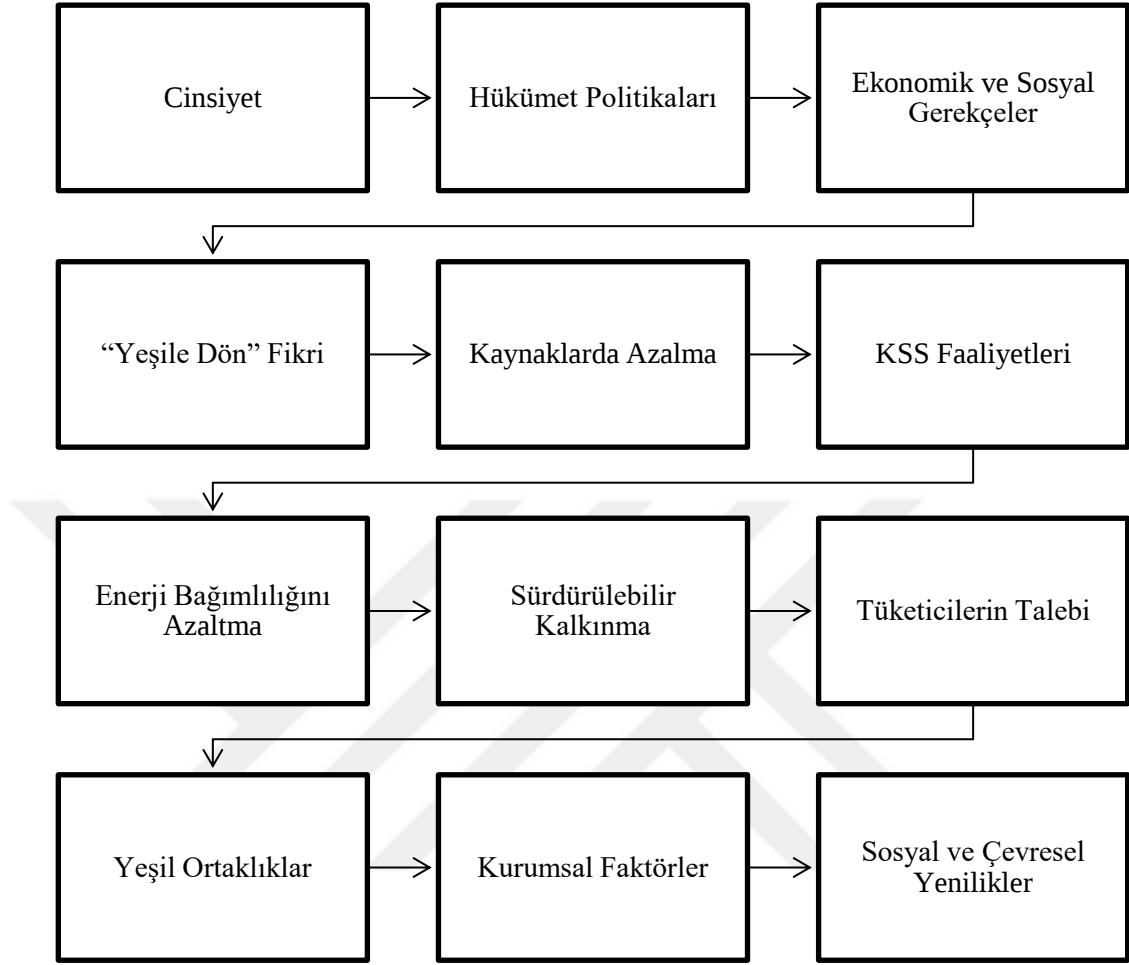
Başka bir bakış açısı ile yeşil girişimcilik, çevresel sürdürülebilirliği sağlama arzusuyla motive edilen ve kar amacı güden işletmelerin kurulması veya faaliyet göstermesi olarak ifade edilmektedir (Jones, 2017: 13).

Farklı yönleriyle vurgulanan yeşil girişimcilik, yeşil ekonominin ana itici güçlerinden biri olarak kabul edilir. Bu doğrultuda, yeşil firma ve yeşil girişim şeklinde birbiri yerine kullanılan yapılar ise sosyal ve çevresel kaygılar için pratik ve yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu sayede sürdürülebilirliği önceleyen bir iş tercih edenler daha yeşil ve daha çevre dostu bir yaklaşım için yeşil girişimcilik yolunu takip ederler (Criscuolo and Menon 2015: 38; Esty and Winston, 2009: 4).

Yeşil girişimlere ilişkin bilgiler, büyük işletmeler ve küçük girişimler arasında farklılığın olduğunu vurgulamaktadır. Büyük şirketler üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen çıkarımlar; yeşil girişimcilik için maliyet etkinliği, inovasyon dengelemeleri, kirlilik giderlerinin azalması, ürün farklılaştırması yoluyla ilgili gelir artışı, artan şeffaflık, azalan organizasyon ataleti, daha iyi risk yönetimi ve dış paydaşlarla gelişmiş ilişkiler ve benzeri açılardan yeşil olmanın faydalarının ele alındığını göstermektedir. Küçük girişimciler ise daha çok mantıksal çerçeve de yeşil olmayı tercih etmektedir (Ambec and Lanoie 2008: 56-58; Kats, 2003: 4-7; Demirel vd., 2019: 206).

1.2.3. Yeşil Girişimcilikle İlgili Unsurlar

Toplumların kalkınmasında önemli bir yere sahip olan girişimcilik, sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi adına yeşil girişimciliğe doğru evrilmektedir. Ancak yeşil girişimciliği tercih etmek ve devam ettirmek noktasında bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar **Şekil 1.1**'de bir bütün olarak yer almaktadır. Bu unsurlar cinsiyetten sosyal ve çevresel yeniliklere geniş bir çerçevede sunulmaktadır.

Şekil 1.1: Yeşil Girişimcilikle İlgili Unsurlar

Yeşil girişimciliği değerlendirirken ele alınan unsurlardan biri de cinsiyettir. Yeşil girişimciliğe yönelik tutum cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Kadınlarda çevresel bağlılık ve tutum erkeklere göre daha fazla olduğu için kadınların yeşil girişimcilik programlarına ve aktivitelerine daha fazla eğilim gösterdiği belirtilmektedir. Ancak kadın girişimcilerin yaşadıkları zorluklar, kadın girişimcilerin yeşil start-up'ları başlatmalarında da önlerinde engel olarak yer almakta ve öncelikli olarak bu zorlukları yenme ihtiyacı ortaya konulmaktadır (Braun, 2010: 246-247; Soomro vd., 2020: 586).

Yeşil girişimcilikte önemli olan unsurlardan bir diğeri de hükümet politikaları ve aynı zamanda ülkenin bulunduğu konumdur. Aslam ve Hasnu, 2016 (59-60) yılında Pakistan üzerine yaptıkları çalışmada hükümet politikaları ve ülkenin bulunduğu konumun yeşil girişimcilik üzerine etkisini örneklerle açıklamaktadırlar.

Pakistan’ın politikaları ve konumunun girişimci olmayı nasıl etkilediğini detaylıca açıklamaktadırlar. Ülkenin ortamının belirsizlik ve risklerle dolu olması girişimciliği olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra, özellikle vergi yönetmeliği, çalışma yönetmeliği ve işgücü düzenlemeleri nedeniyle de girişimcilik yapmanın veya girişimci bir dünyaya dâhil olmanın zor olduğu belirtilmektedir. Ülkenin siyasi durumu ve siyasi faaliyetlerin girişimcilik faaliyetlerini olumsuz etkilediği sonucu girişimci ve girişimci adaylarından toplanan veriler ile ortaya çıkarılmıştır.

Yeşil girişimciliğin ortaya çıkması, günümüzde üzerinde araştırma yapılan önemli bir konu olmasının nedeni kavramın ekonomik ve sosyal gerekçeleri dikkate alınmasıdır. Gelecek etkisi ile ele alınan ekonomik ve sosyal gerçekçeler doğrultusunda ön plana alınmış yeşil ekonomi ile yeşil girişimciliğin tanınması ve popüler olmaya başlamasıyla doğrudan orantılıdır. Yeşil ekonominin sunduğu katkı birçok uluslararası kuruluş tarafından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, yeşil ekonomi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın tesis edilmesi için bir yol çizmekle görevlidir (UNEP, 2011). Bu tanım, yeşil ekonominin kapsamının düşünülenin ötesinde olduğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletlerin çevre yönetimi faaliyetlerinde etkin rol oynayan Birleşmiş Milletler Çevre Programı çevresel sorunların azaltılması ve buna bağlı olarak ekonomik piramidin altında kalanların refahını da yükseltmeyi amaçlamaktadır (Soomro vd., 2020: 585). Yeşil ekonomiye doğru bir ilerlemenin ekonomik gerekçeler kadar sosyal gerekçelere de sahip olduğuna dair göstergeler vurgulanmaktadır (Richomme-Huet ve Freyman, 2014: 169-170).

Yaşanan sorunlar ve bireylerin bilinçlenmesi ile birlikte oluşan “yeşile dön” fikrinin tüm dünyada yankılanması yeşil ekonomiye doğru ilerleyişi hareketlendirmiştir. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan ekonomik bir mekanizma olarak girişimcilikteki “yeşile dön” mottosu ile sürdürülebilir bir gelecek için yeşil girişimcilik benimsemiştir (Soomro vd., 2020: 585-586).

Çevresel bozulmanın artması, işletmeler için gerekli kaynaklarda azalma yaşanması da yeşil girişimciliğe yönelimin nedenlerinden biridir. Buna bağlı olarak

işletmelerin yeşil iş sistemlerini benimsemesi ve çevre politikalarına önem verilmesi yeşil girişimciliğin ilerlemesine uygun ortam hazırlamıştır. Diğer taraftan kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinin artması ve işletmenin değerli bir oluşum olarak ele alınmaları da yeşil girişimciliğe yönelimi artırmıştır. Çünkü KSS temelde firmaların iç uygulamaları ve çevresel uygulamalarından etkilenmektedir (Shah vd., 2016: 240-243; Schaper, 2016).

Diğer taraftan, kaynaklardaki bu azalmaya karşı mücadele veren kurumlar, teknolojiler ve iş stratejileri, işbirlikçi değişim dinamiklerinde yeşil girişimciliğin potansiyel ve katalizör rolü vurgulanmaktadır (Parrish ve Foxon, 2009: 51-55).

Bu doğrultuda, yeşil girişimciliğe yönelimin bir diğer nedeni de enerji bağımlılığını azaltmaktır. İlk olarak kirliliğe neden olan fosil yakıtların yenilenebilir enerji kaynakları ile yer değiştirmesi jeotermal, güneş, rüzgâr gibi enerji türlerinin kullanımına olanak sağlamaktadır. Bu enerji türlerinin düşük maliyetli olması ve çevreye zarar vermemesi girişimcilerin de zaman içinde tercihinin dönüşümüne olanak sağlamıştır. Bu bağlamda yeşil girişimcilik faaliyetlerinin artması petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji kaynaklarına bağımlılığı azaltmakta ve buna paralel olarak örneğin Türkiye’de cari açığın azalmasına imkân sağlamaktadır (Özçalık ve Tezsürücü, 2012: 271-272).

Alternatif enerji kaynakları veya literatürde ifade edildiği üzere yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları; hidrolik, güneş, biyokütle, rüzgâr, jeotermal, dalga, gel-git ve hidrojen şeklinde sınıflandırılabilir. Daha kapsayıcı bir şekilde ifade edilirse yenilenebilir enerji, doğal bir süreç içerisinde devamlılığı olan ve kullanılmasına rağmen tükenmeyen enerji kaynaklarıdır (Koç ve Kaya, 2015: 37). Bu durumda yenilenebilir enerji kaynakları girişimciler için bir fırsat olup yeni pazarların önünü açmakta ve karlılık artışına olanak sağlamaktadır.

Çevre ve ekonomi arasındaki ilişkiyi aktive eden ve yeşil girişimciliği etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri de sürdürülebilir kalkındır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma ilkeleri işletmeleri zorlarken toplumu da bilinçlendirmektedir. Bu sayede var olan büyüme yeşil büyüme olarak gerçekleşmektedir (Isaak ve Logic, 1998: 24). Sürdürülebilir kalkınmaya bağlı olarak

yeşil büyümenin gerçekleşebilmesi adına yeşil girişimcilerin önünde belirli kanun ve kuralların olması gerekir. Bu doğrultuda, yeşil girişimciliğin gelişimi noktasında etkin olan kanunlar, atık imha bedeli ve doğal kaynak kısıtlılığı sürdürülebilir kalkınma için önem arz etmektedir (Volery, 2002: 545).

Literatüre göre, yeşil girişimciliğin tercih edilme nedenlerinden biri de tüketicilerin talepleridir. Üretilen mallar ve hizmetler için daha samimi-arkadaşça (friendlier) ulusal ve küresel çevrenin oluşması bağlamında bir talep mevcuttur (Gibbs ve O'Neill, 2012: 75). Kısacası bu durum, müşterilerin çevre dostu ürün ve hizmet beklentilerinin olması şeklinde ifade edilebilir.

Yeşil girişimcilik için önemli unsurlardan biri olan tüketici talebi gibi yeşil girişimciliğe olan ilgiyi de ön plana çıkaran diğer unsur yeşil ortaklıklardır. Yeşil ortaklıklar özellikle üretim alanında faaliyet yürüten yeşil girişimler için önem arz etmektedir. Çünkü, yeşil girişimlerde tedarik yönetiminin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi adına yeşil ortaklık anlaşmasının yapılması gerekir (Iraldo vd., 2009: 1450).

Yeşil girişimciliğin gelişimini sağlayan kurumsal faktörlerin de göz önüne alınması gerekir. Alwakid ve diğerleri (2020: 3674) tarafından kültürel özellikler olarak ortaya konulan çevresel eylemler, çevresel bilinç ve zamansal yönelim önemli kurumsal faktörlerdir. Yeşil girişimcilik ve kültür arasındaki etkileşimi anlamak için kurumsal ekonomi çerçevesinde analizlerin yapılması gerekmektedir. Kurumsal ekonomi çerçevesinde sosyal tabakaları derinden etkileyen ve yönlendiren faktörün kurumlar olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, North (1990: 3-4) kurumları resmi (anayasalar, sözleşmeler, içtihat hukuku, hükümet politikası vb.) ve gayri resmi (tutumlar, değerler, normlar, inançlar vb.) olarak sınıflandırmaktadır.

Sosyal ve çevresel yenilikler de yeşil girişimciliği karakterize etmektedir. Bu sebepten dolayı girişimciler faaliyetlerini sosyal ve çevresel yeniliği (inovasyonu) dikkate alarak ortaya koymalıdır (Alwakid vd., 2020: 3677). Bu doğrultuda yeşil girişimciliğin gerçekleşmesine olanak sağlayan ve önemli bir faktör olan yeşil girişimcidir. Yeşil girişimcinin kim olduğu, ne yapması gerektiği ve diğer girişimcilerden farkının ortaya konulması önemlidir.

1.2.4. Yeşil Girişimci

Girişimci kavramı Fransızca'dan türemiş olup “köprü kurmak için inisiyatif almak” anlamına gelmektedir. Yeşil girişimciler ise çevre (çevresel ilerleme) ve ekonomi (pazar başarısı) arasında bir köprü kurmaktadır. Yeşil girişimciliğin ortaya çıkmasını sağlayan ve bu girişimcilik türünü geliştiren yeşil girişimciler “yaratıcı yıkımın” en önemli örneğini sunmaktadırlar. Schumpeter’in (1934) “yaratıcı yıkım” ifadesi ile ortaya koyduğu fikir, bugün yeşil girişimcilerin faaliyetlerinde de ele alınmaktadır. Yeşil girişimciler mevcut konvansiyonel üretim yöntemlerini, ürünlerini, pazar yapılarını ve tüketim kalıplarını yıkar ve bunları üstün çevresel ürün ve hizmetlerle değiştirirler (Schaltegger, 2002: 46). Bu sayede yeşil girişimciler çevresel gelişmenin piyasadaki dinamiklerini ve değerlendirme kriterlerini ortaya çıkarırlar.

Yeşil girişimciyi tanımlamak ve tipolojilerini ortaya koymak gelecekte yapılacak çalışmalar ve girişimler için de bir değerlendirme ölçütünün oluşturacaktır. Literatürde, yeşil girişimci kavramına yönelik farklı tanımlar ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, yeşil girişimci kavramını tanımlayan çalışmalara bütüncül bir gözle bakmak gerekir. İlk olarak yeşil girişimci; sosyal girişimci, çevreci girişimci ve fırsat girişimcisi olarak tanımlanan üst bir girişimciliktir. Diğer taraftan, başarı ölçeğini yakalayamayan, çok fazla eser ortaya koyamayan ve hiç ciro elde edemeyen girişimcilerin yeşil girişimciliğe öncülük ettiği fikri de kabul edilmektedir. Bu sebepten dolayı uzun zaman kimsenin kendisini yeşil girişimci olarak tanımlamadığı ifade edilmektedir. Çünkü yeşil girişimcilik tarihi kısmen de olsa gizlenmiştir (Jones, 2017: 13). Buna karşın yeşil girişimciliği benimseyen niş alanlara bakan ve bir sorumluluk bilinci ile hareket edilmesini önceleyen düşünce zaman içinde yaşanan dönüşümü sağlamıştır. Bu dönüşüm yeşil girişimcilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yeşil girişimci kavramı, çevreye değer atfeden ve bu doğrultuda pazarda rekabet etmeye çalışan yenilikçi girişimcileri ifade etmektedir (Allen ve Malin, 2008: 829). Bu tanım doğrultusunda Volery’nin (2002) yaptığı çalışma detaylandırılabilir. Bu çalışmaya göre yeşil girişimciler iki tipoloji kapsamında kategorilere

ayrılmaktadır. Birinci kategoride çevre-bilinçli (çevreye duyarlı) girişimci ikincisinde ise yeşil girişimciler yer almaktadır.

Çevreye duyarlı girişimciler, çevresel sorunların farkında olup çevre pazarında olmayan kişileri betimlemektedir. Bu tipteki girişimciler çevresel boyutu olan işlerdeki fırsatları takip ederler. Bunu gerçekleştirmek adına eko-verimlilik için çaba sarf eder, daha az kaynak kullanarak daha iyi mal ve hizmet üretirler. Bu sayede hem çevresel performanslarını hem de karlılıklarını iyileştirebilirler. Bu tipteki girişimciler kozmetik, kimya, ulaşım, petrol ve madencilik sektörlerde ön plana çıkmakla birlikte tüm sektörlerde bu tür girişimciler bulunabilir. Genel bir ifadeyle çevreye duyarlı girişimciler sıfır atık hedefiyle ilerleyen ve bu bağlamda yenilikler geliştiren kişilerdir (Volery, 2002: 547).

İkinci kategoride ise yeşil girişimciler bulunmaktadır. Yeşil girişimcilerde çevreye duyarlı girişimciler gibi çevresel sorunlar konusunda farkındalığa sahiptir. Aynı zamanda ticari girişimleri çevre pazarındadır. Bu tür girişimciler kar beklentisi yüksek olan çevre merkezli fırsatları takip ederler. Bu doğrultuda yeşil girişimciler beş ayrı kategoriye ayrılacak çevre endüstrisinde faaliyet yürütürler. Çevre endüstrisini ayırabileceğimiz bu beş alan; katı atıkların geri dönüşümü, kirli alanların ıslah edilmesi, hava kirliliği kontrolü, su arıtımı, mühendislik ve danışmanlık hizmetleridir (Chopra, 2014: 4; Volery, 2002: 548).

Çevreye duyarlı girişimci ve yeşil girişimci arasındaki ayrım çevrenin öncelikli olarak değerlendirilip değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Eğer girişimciler çevreyi önceleyerek faaliyetlerine devam ederse çevre ile ilgili sektörlerin gelişmesine ve ilerlemesine olanak sağlayacaktır.

Yeşil girişimci tanımlarına bakıldığında, son otuz yılda ortaya çıkan yeşil girişimcilik, içinde belirli oranda girişimcileri bulundurmaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar yeşil girişimcilerin farklı yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Araştırmaların bazılarında yeşil girişimci kavramına yönelik farklı isimlendirmelerin kullanıldığı gözlenmektedir. Ancak bu kavrama yönelik çalışmalarda, alanın daha yeni olması ve alandaki eksikliklerin tamamlanmaya çalışılması nedeniyle yeşil girişimcilik yerine kullanılan isimlerin birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu

doğrultuda yeşil girişimci özelliklerini taşıyan çalışmalarla farklar ortaya çıkarılabilir. Bu bağlamda, yeşil girişimci tipolojileri ve örnek uygulamaları incelenmelidir.

Yeşil girişimciyi ve yeşil girişimci olmaya sevk eden unsurları tanımlamak için yeşil girişimci tipolojilerinin birçok boyutta incelenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlikle bağlantılı faaliyetlerde ilgi, kar beklentisi ve diğer unsurların hangi düzeyde olduğunu açıklamak veya farklı unsurların tartışmaya alınması önemlidir. Bu bağlamda, yeşil girişimciyi farklı boyutları ile açıklayan bir yeşil girişimci tipolojisi de Walley ve diğerleri (2010: 63) tarafından geliştirilen 2x2 matrisdir. Bu matris **Şekil 1.2**'de gösterilmekte olup matrisi oluşturan faktörler detaylıca açıklanmaktadır. Ancak bu tipolojinin nasıl ortaya çıktığı incelendiğinde Walley ve Taylor (2002: 33)'un ilk defa bu tipolojiyi ortaya koyduğu görülmektedir. Bu tipolojinin Giddens'in ortaya koyduğu yapı ve fikirlere dayandırıldığı ifade edilmektedir. Buna göre yapı girişimcilerin faaliyetlerini şekillendirir ve girişimcilerin faaliyetleri de yapıyı şekillendirir. Bu doğrultuda geliştirilen yeşil girişimci tipolojileri, araştırmacılar tarafından geliştirilerek Walley ve arkadaşları tarafından 2016 yılında son şekli verilmiştir (Walley vd., 2016).

Yeşil girişimci tipolojilerini ifade eden matris **Şekil 1.2**'de de görüldüğü üzere iki eksene dayalı olarak dizayn edilmiştir. Bu iki eksen, yapısal etkiler ve yönelim/motivasyon üzerine inşa edilmiştir. Eğilimler yeşil bir işi neyin oluşturduğu veya girişimcide yeşil fikrin doğuşunun nedenlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu iki uç ekseninde yer alan eğilimlerden biri ekonomik eğilim diğeri ise sürdürülebilirlik eğilimidir. Ekonomik eğilim, kar amacı güden bir işletme kurucusu tipini temsil etmektedir. Buna karşın sürdürülebilirlik eğilimi ise kümülatif bir kümeyi oluşturmaktadır. Bu eğilim yeşil, sosyal ve etik motifleri birleştirmektedir.

Dış çevrenin potansiyel girişimcileri nasıl etkilediği konusunu da yapısal etkiler ifade etmektedir. Yapısal etkiler, sert ve yumuşak etkiler şeklinde iki ayrı uça ele alınmaktadır. Sert etkiler kanunlar, ekonomik teşvikler vb. olarak ifade edilirken yumuşak etkiler ise geçmiş deneyimler, aile, arkadaşlar vb. şeklinde ifade edilmektedir. Bu doğrultuda yeşil girişimci için dört “ideal tip” tanımlanmaktadır

(Taylor ve Walley, 2004: 60-64). Bu ideal tipler; inovatif oportünist-yenilikçi, vizyoner şampiyon, etik başına buyruk (maverik)¹ ve geçici-tesadüfi çevreselci olarak matris üzerinde yer almaktadır.

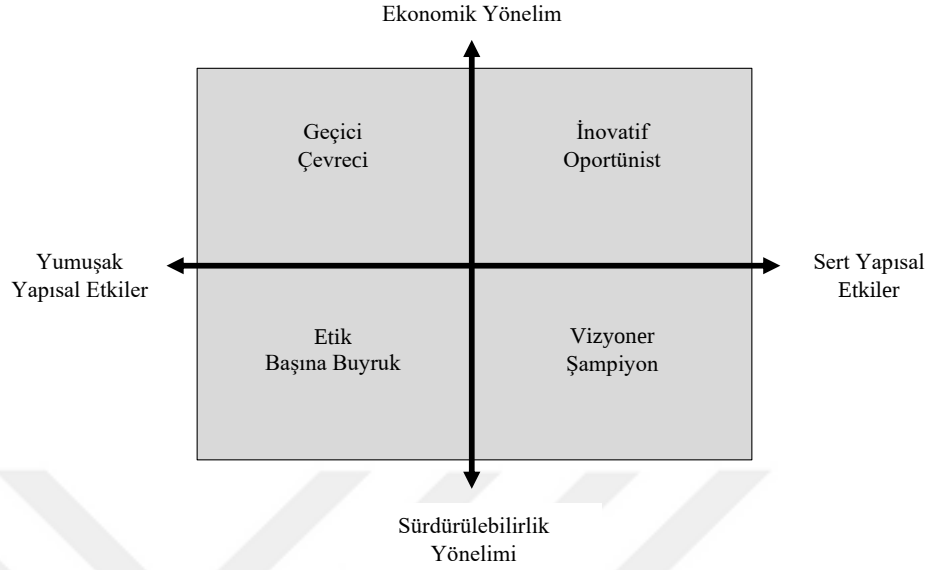
İnovatif Oportünist- Yenilikçi: Yeşil bir niş veya fırsat yakalayan finansal yönelimli bir girişimciye benzetilmektedir. Bu tür girişimci, genel olarak sert yapısal itici güçlerden etkilenir.

Vizyoner-Şampiyon: Bu tür bir yeşil girişimci, dönüştürücüdür ve sürdürülebilirlik yönelimini benimseyen kişidir. Bu girişimci sürdürülebilirlik şampiyonudur. Bu kişi aynı zamanda dünyayı değiştirmek amacıyla yola çıkmıştır. Genel olarak sert yapısal değişimi öngören sürdürülebilir bir gelecek vizyonuna sahiptir.

Etik-Başına Buyruk: Bu yeşil girişimci, sürdürülebilirlik yönelimi ve yumuşak yapısal etkiler ile nitelendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle iş oluşumundaki en önemli etkiler, dünyayı değiştirme vizyonlarından çok, arkadaşlar, kişisel ağlar ve geçmiş deneyimler olmuştur. Girişimciler, sürdürülebilirlik ve değer odaklı motivasyon ile alışlagelmiş organizasyonları kurmak yerine, standartların dışında alternatif işler kurmaktadır.

Geçici-Çevreci: Tesadüfi yeşil girişimci olarak da ifade edilen bu girişimcilerin motivasyonları değer odaklı değil finansaldır. Bu girişimcilerde ekonomik eğilim ağır basarken yumuşak yapısal etkilerin var olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda tesadüfi yeşil girişimciler, çoğunlukla ailelerinden, kişisel ağlarından ve arkadaşlarından etkilenirler.

¹ Maverick ifadesinin Türkçe 'de maverik olarak isimlendirilmesinin yanı sıra bu kavram başına buyruk, kurallara uymayan kimse anlamında kullanılmaktadır.

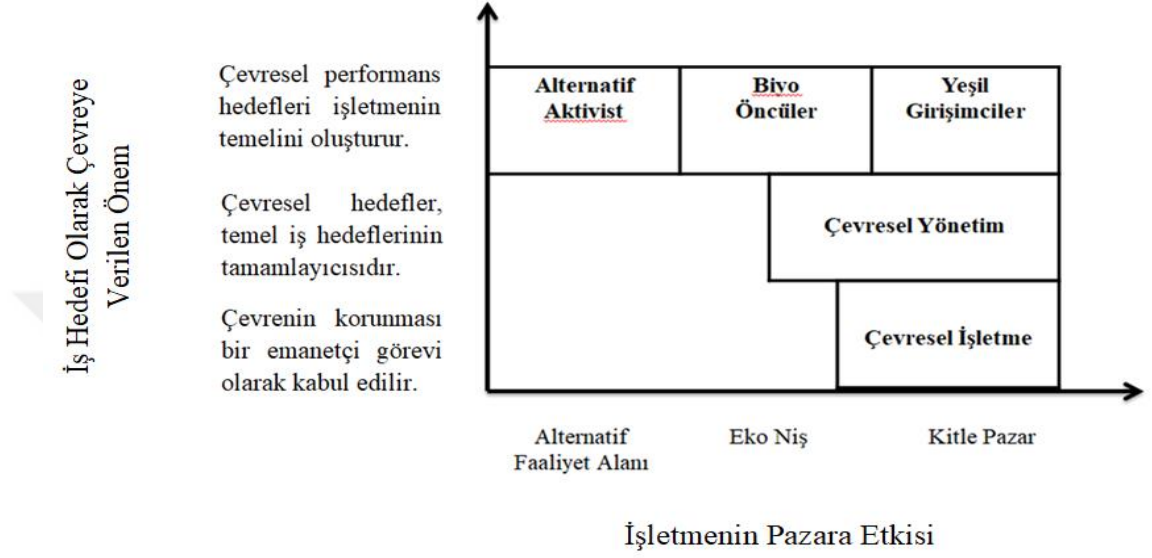

Şekil 1.2. Taylor ve Walley'in Geliştirdiği Yeşil Girişimci Tipolojisi.

Kaynak: Walley ve Taylor, 2002: 40

Bu yeşil girişimci tipolojisine benzer başka çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Schaltegger (2002)'in çalışmasında da girişimci tipolojisi iki boyutlu kullanılmaktadır. Bu doğrultuda ortaya konulan girişimci tipolojisi **Şekil 1.3'**de, bir iş hedefi olarak çevreye verilen önem ve işletmenin pazara etkisine odaklanmak şeklinde iki eksenlen oluşmaktadır (Gibbs, 2009: 72). Bu eksenlerin kapsamında ise beş farklı tipoloji bulunmaktadır. Bu beş tipoloji ise çevresel yönetici, çevresel idareci, alternatif aktivist, biyo-öncüler ve yeşil girişimciler şeklinde ifade edilmektedir. Bu yeşil girişimci tipolojileri, hem yatay hem de dikey eksenle düşük-orta-yüksek şeklinde sıralanması ile oluşmaktadır. Dikey eksenle, çevrenin korunması bir emanetçi görevi olarak kabul edilir çevresel öncelik düşük düzeydedir. Dikey eksenle düşük-orta-yüksek ayrımında “çevresel performans hedefleri işletmenin temelini oluşturur” çevreye verilen öncelik yüksek düzeydedir. Yatay eksenle ise işletmenin pazara etkisi de küçük-orta-büyük olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda işletmelerin piyasaya etkisi alternatif faaliyet alanı ile küçük, eko-niş ile orta ve kitle pazar doğrultusunda büyüktür (Schaltegger, 2002: 48-49). Bu örnekte yer alan temel ayrım işletmenin yönelimi ve yöneticilerin bakış açısına göre şekillenmektedir. Walley ve Taylor (2002)'in çalışması ise girişimciyi motive eden faktörleri inceleyerek daha bireysel bir perspektiften

tipolojileri geliştirmiştir. Schaltegger (2002) alışmasında ise özellikle üzerinde durulan nokta yeşil girişimciliği başlatmak adına yeşil girişimcilere çizilen bir referans ereve oluşturmaktadır.

şekil 1.3: Schaltegger'in Geliştirdiği Yeşil Girişimci Tipolojisi.

Kaynak: Schaltegger, 2002: 49

Literatürde yer alan bir diğer yeşil girişimci tipolojisi Linnanen tarafından 2002 yılında ortaya konulmuştur. Linnanen (2002)'in yeşil girişimci tipolojileri ile Walley ve Taylor (2002)'un geliştirdiği tipoloji arasında benzerlikler bulunmaktadır. Lakin Linnanen'in yeşil girişimci tipolojisiyle ortaya konulan şekil "girişim tipolojisi" dir. Bu doğrultuda dört ayrı girişim tipolojisi tanımlanmaktadır. Bunlar; doğa odaklı işletmeler, evre teknolojisi üreticileri, evre yönetimi hizmetleri sağlayıcıları ve evre dostu ürün üreticileri şeklinde sınıflandırılmaktadır (Linnanen, 2002: 72-73).

Yeşil girişimci profilini çizebilmek adına pek çok unsur değerlendirmeye alınabilir. Klasik girişimcinin tanımında yer alan üç önemli özellik yeşil girişimcileri de tanımlamak için de kullanılmaktadır. Bunlar; risk alma eğilimi, içsel kontrol odağı ve başarı ihtiyacıdır. Bunun yanı sıra yeşil girişimcileri tanımlarken çevresel faktrlervde göz önüne alınmaktadır (Chell vd., 2008: 113; Vatansever ve Arun,

2016: 25). Diğer taraftan birçok özellik ve itici faktörler doğrultusunda yeşil girişimciler incelendiğinde daha çok çeşit girişimci tipolojisine ulaşılabilir.

Araştırmacıların çoğu yeşil girişimcilere özgü özellikleri ortaya çıkarmak için çalışmalar yapmaktadır (Gibbs, 2009; 71-73; Dean ve McMullen, 2007; 73). Bu çalışmalara göre yeşil girişimcilerin özelliklerini ve neden yeşil girişimciliği tercih ettikleri ve onları yönlendiren itici unsurlara yer verilmektedir (Pastakia, 2002; O'Neill ve Gibbs, 2014; Schaper, 2010).

1.2.5. Yeşil Girişimciliğe İlişkin Kuramlar

Son dönemlerde toplumların en büyük problemlerinden biri çevre sorunlarıdır. Bu sorunlara çözüm üretebilmek adına birçok yaklaşım-teori ön plana çıkarılmıştır. Bu çerçevede çevre ve ekonomi ilişkisini vurgulayabilmek adına yeşil girişimcilik ve ilgili kavramlar dikkate alınmaktadır. Bu başlık altında çevresel problemlere karşı ele alınan yeşil girişimcilik kavramı ve yeşil girişimcilik davranışları ile ilgili kuramlar-teoriler ile ilişkilendirilerek açıklanacaktır. Bu doğrultuda, yeşil girişimciliği farklı perspektiflerden ele alan ekolojik modernizasyon teorisi (EMT), sürdürülebilir kalkınma, sosyal inşacılık, ağ toplumu teorisi, geleneksel ekolojik iktisat teorisi, yeşil teori gibi kuramlar açıklanacaktır. Bunun yanı sıra yeşil girişimcinin davranışlarını şekillendiren yaklaşımlar ele alınmaktadır. Yeşil girişimciliği açıklamaya çalışan teorilerin birçoğu iktisadi temelleri taşıırken bazıları da çevre hassasiyeti bağlamında gelişmiştir.

İlk olarak “ekolojik modernizasyon teorisi”, 1980’li yıllarda iki siyaset bilimci tarafından ortaya konulmuş bir terimdir (Andersen ve Massa, 2000: 338). Ekolojik modernizasyon (EM) çevresel iyileştirmeye yönelik mevcut çıkmazları aşmanın bir yolu olarak görülmüştür. EM kavramı çevresel problemlere yönelik çözüm arayışını toplumsal organizasyonda düzenlemeler yolu ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu bakış açısı ise 1990’lı yıllarda çevre politikalarının tartışma konusu olmuş devamında büyük kuruluşlar tarafından dikkatlice izlenmiştir. Özellikle Avrupa’da hem hükümetler hem de hükümet üstü kuruluşlar tarafından EM ve önerileri kabul görmüştür (Cohen, 1998: 150).

Diğer taraftan, birçok bilim insanı ekolojik modernizasyon kavramına ve çerçevesine yönelik kavramsal tartışmalar yürütmüş ve ekolojik modernizasyon kavramı farklı yönleri ile ele alınmıştır. Ancak kavrama yönelik net bir fikir birliği oluşturulamamış, net bir teori olarak kabul görmemiş ve literatürde çevreye yönelik farklı açılımları ele aldığı gözlemlenmiştir (Weale, 1992: 146-148). Buna karşın tüm görüşlerin yansımaları olarak EM'nin bir strateji olarak ele alınabileceği ifade edilmektedir. Ekolojik modernizasyon kavramını şekillendiren ve ele alan siyasi dinamikler sayesinde kavrama yönelim gerçekleşmiştir. Bu kavrama yönelik ilginin temel nedeni ise modern sanayileşmiş toplumların doğasında var olan çevre sorunlarıyla başa çıkmanın yollarını sunmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca çevre konusunun Batı toplumlarında çok hızlı bir şekilde politik gündeme girmesi çevre yönetimi noktasında ihtiyaçların ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda ekolojik modernizasyon ise ihtiyaca yönelik bir kavram olarak dikkate alınmıştır. Çevre sorunları ve çözümüne yönelik ihtiyaçları ise yalnızca kaynak yönetimi ve çevresel problem çözme kapasitesinde bir artış ile değil toplumsal dönüşüm ile gerçekleştirmektedir. Ekolojik modernizasyon kavramı tarihsel süreç içerisinde güçlenmesi ve ön plana çıkmasını sağlayan temel unsurlar devletler, kilit uzman kuruluşlar ve çevre hareketleri olmuştur (Hajer, 1995: 73-74; Jänicke, 1996: 15).

Ekolojik modernizasyon kavramının teoriye dönüşümünün Joseph Huber tarafından geliştirildiği ifade edilmektedir (Orhan, 2004: 16). Teorinin ortaya koyduğu anlayış çevre ve ekonomiyi bir bütün olarak kabul etmektedir. Çevrenin korunması için ekonominin durdurulmaması gerektiği, diğer bir deyişle pozitif toplamı olduğuna dair bir anlayışı kabul etmektedir (Weale, 1992: 31). Bunlara ek olarak EMT, çevre dostu ürünlerin ve teknolojilerin gelişimini, ekonomik birimlerin çevre ile uyumlu hale gelerek çevreci bir perspektif kazanması ve çevre problemleri çıkmadan önlenmesi/önlem alınması düşüncesi ile hareket etmektedir. Buna bağlı olarak teori stratejilerini uzun vadeli ve kalıcı bir çerçevede dizayn etmektedir. Bu doğrultuda ön plana çıkardığı iki kavram ise “eko-fiyatlandırma” ve “eko-teknolojik gelişmeler” dir (Jansen vd., 1998: 280). Ekolojik modernizasyon teorisi ile ilgili ifade edilmesi gereken bir diğer nokta ise kavramın yenilikleri teşvik etmesi ve

devletin bu yönde plan çizmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda, sanayi ve iş dünyası bu teşviklerden kazanımlar elde etmektedir. Bu bağlamda, ekolojik modernizasyon teorisi kapsamında inşa edilen sistemin etkinliği ise başta Almanya ve Hollanda olmak üzere birçok gelişmiş ülkede politika yapımı ve stratejik faaliyetlerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Ek olarak EMT'nin çizdiği çerçevede devletin etkin bir aktör olduğunu hatta korporatizmin yansımalarını (Orhan, 2004: 18) taşıdığı kabul edilmektedir. Korporatizm ise siyasal ve ekonomik hedefleri ele alırken toplumsal yapının da entelektüel gelişimine ve sosyal bilincin inşasına olanak sağlamaktadır. Bu durum kültür ve ekonomi arasında önemli bir bağı meydana getirmektedir (Topses, 2019: 709; Schmitter, 1974: 110-118).

Ekolojik modernizasyon teorisi ile sürekli olarak karşılaştırılan “sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı”nın ortaya çıkışı ekonomik faaliyetlerde çevrenin karar alıcı bir pozisyonda yer alması gerektiği düşüncesi ile olmuştur. Ancak bunun ötesinde sürdürülebilir kalkınmanın ön plana çıkmasını sağlayan “sıfır büyüme tezi” karşı sunduğu argümanlar olmuştur (Yaylı, 2007: 921-924).

1972 yılında Roma Kulübü tarafından ortaya konulan “Büyümenin Sınırları” başlıklı rapor sıfır büyüme tezi ilham olmuştur. Bu durumun gelişimi ve yansımaları “The politics of sustainable development: Theory, policy and practice within the European Union” isimli kitapta detaylıca ifade edilmiştir. Kitaba göre 1960 ve 1970’ler boyunca kirlilik konusundaki kaygının artmasına bağlı olarak çevresel farkındalığın ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak geleneksel büyüme hedefleri, stratejileri ve politikalarının durumu tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar devamında sıfır büyüme stratejileri altında yeni bir çağrının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Ancak yeni bir argüman olarak ortaya çıkan sıfır büyüme tezi ve/veya stratejileri sınırlılıkları sebebiyle eleştirildi. Eleştirel açıklamalarla birlikte yeni bir kavram kullanıldı. Bu kavram, çevreyi korumak ve ekonomik büyümenin varlığını da karşılıklı bir uyum çerçevesinde ele alan “sürdürülebilir kalkınma” kavramı olmuştur. Kavramın tanınması ise 1980 yılında Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla “dünya koruma stratejisi” nin duyurulması ile gerçekleşmiştir (Baker vd., 1997: 2-3).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ön plana çıkmasında etkin olan durum ise gelişmiş ülkelerin çevre sorunlarına gerekli önemi göstermeden üretim ve tüketim faaliyetlerine devam etmeleri olmuştur. Bunun yanı sıra, mega kalkınma projeleri ile zararlarının da aynı orantıda olması, çevre kirliliğinin önlenmesinde başarı sağlanamaması SK'nın gelişmesine neden olmuştur. Yaşanan problemlerin ötesinde çevreciliğin ve çevresel bilincin artmasının da SK'nın gelişimine katkısı olmuştur. 1980'lerde, kabul edilen kayıp 10 yıl sonrası UNEP, BM çalışmaları ile çevre sorunları ve kalkınma sürecine çözüm önerileri getirmeleri, ardından yayınlanan Brundtland raporu ile SK'nın içerik ve yapısı ortaya çıkarılmıştır (Orhan, 2004: 20). Ek olarak, sürdürülebilir kalkınma gelişmiş ülkeler özelinde ön plana çıkmıştır. Avrupa ülkeleri ve liderleri etkin görev almış ve çalışmaların yürütülmesine destek olmuştur (Steurer ve Martunizzi, 2005: 459). Avrupa başta olmak dünyanın birçok bölgesinde sürdürülebilir kalkınma dikkate alınarak projeler yürütülmekte, politikalar geliştirilmektedir. Kısacası, 1970'lerden itibaren tartışılan ve 1980'li yıllarla birlikte ön plana çıkan sürdürülebilir kalkınma günümüz ekonomisinin temel konularından biri haline geldiği vurgulanabilir.

Yeşil girişimcilik kavramı incelenirken ele alınması gereken bir diğer kavram ise “kurumsal ekonomi”dir. Kurumsal ekonomi ise sürdürülebilirlik kavramını incelerken resmi ve resmi olmayan kuruluşların rolünü incelemektedir. Bu bağlamda yeşil girişimcilik resmi olamayan kuruluşlar kapsamında ele alınmaktadır (Alwakid vd., 2020: 3674). Özellikle bu kavram, çevresel faaliyetlerde kültürel farklılıkların karakterize ettiği kurumsal faktörleri belirtmektedir. Bu durum kültür kodlarını değiştirerek çevre bilincini geliştirmek üzerine kuruludur. Aynı zamanda girişimcilik kavramının zaman ve mekân içinde değişen sosyal değerleri, inançları ve kültürü nasıl ele aldığı önemlidir (Audretsch ve Keilbach, 2008: 1698; Lotfi vd., 2018; 2312).

Geleneksel Ekolojik İktisat Teorisi ise eski disiplinler arası yaklaşıma dayanan bir teoridir. Bu teori geleneksel iktisat teorisi ve geleneksel ekolojinin en faydalı özelliklerini özümseyerek iktisat, felsefe, ekoloji ve diğer sosyal bilimlerin fikirlerini birleştirdi (Ivlev ve Ivleva, 2018: 870). İktisat bilim dalının, 1960'lı yılların sonundan itibaren kalkınma ve çevresel değerler arasındaki ilişkiyi ön plana

almaya başladığı temel olarak iktisat ve ekoloji ilişkisini (ekosistemler ve ekonomik sistemler arasında bağlanlatıyı) (Munda, 1997: 220) inceleyen teori ekolojik iktisattır. Ekolojik iktisat teorisi, iktisadın genel kabullerini sorgulayarak yeni bilgiler üretmektedir. Geleneksel ekolojik iktisat ise, ekolojik iktisatın ana iktisadi akımlar veya geleneksel iktisattan daha fazla etkilenen yaklaşımlara geleneksel ekolojik iktisat olarak adlandırılmaktadır (Eroğlu ve Canan, 2019: 12).

Ekolojik iktisat, temel bir tartışmanın içinde iki ayrı noktada ele alınabilir. Bu bağlamda, ekonomi ve ekoloji disiplinlerinin entegrasyonunu sağlayarak multidisipliner bir model inşa ederken diğer görüş her iki disiplini ayrı ayrı geleneksel analitik yöntemlerini geliştirmek üzerine kuruludur (Hediger, 1997: 103). Bu tartışmalar beraberinde farklı tartışmaları da getirdiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, kalkınma ve sürdürülebilirliğin aynı anda gerçekleşemeyeceği bu yüzden sürdürülebilir büyüme kavramının gerçekçi olmadığı dile getirilmektedir (Lintott, 1998: 246-247). Kısacası ekolojik iktisat tüketim, refah ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiye açıklık getirmeye çalışmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramından daha kapsamlı olan ekolojik iktisat yaklaşımı iktisadın yetersiz kaldığı yerleri ön plana çıkararak politikalar belirlemektedir (Eroğlu ve Canan, 2019: 22-23).

Yeşil girişimcilikten bahsedilirken ele alınması gereken bir diğer teori meşruiyet (legitimacy) teorisidir. “Meşruiyet teorisi” girişimcilere hayatta kalmak için ihtiyaç duyulan meşruiyeti kazanmak için kurumlardan yararlanmalarını emreden kurumsal teori kapsamında bir alternatif olarak sunulmaktadır (Maisaroh vd., 2022: 42). Kurumsal teorinin bir alternatifi olarak sunulan meşruiyet teorisinin çıkışı olan kurumsal teoriye mutlak bir parantez açılması gerekir. Bu bağlamda kurumsal teori, örgütlerin meşruiyet kazanması, şirket bazında büyümesi ve hayatta kalması, için kurumsal ve sosyal normları tanımayı ve bu doğrultuda faaliyet gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yeşil girişimciliğin oluşumu ve yeşil girişimci davranışların oluşumunda çevre yanlısı tutumun meşruiyet kazanma amacı taşıdığı vurgulanmaktadır. Temelde kurumsal teori, yeşil girişimciliğin oluşumunu destekleyen kurumların (eğitim ve hükümet) rolünü ifade etmektedir. Bu doğrultuda gelişen meşruiyet teorisi kurumsal teorinin yeşil girişimcilik için ortaya koyduğu öncüller bağlamına ele alınmaktadır. Meşruiyet teorisi, başarıya ulaşmak isteyen

girişimcilerin sürdürülebilir odaklı işletme yönetimini benimseyeceğini ve girişimlerin meşruiyet kazanmak için yeşil girişimciliğı seçmesinin bir zorunluluk olduğu ifade edilmektedir (Muo ve Azeez, 2019: 23). Çünkü günümüzde, ekonomik büyüme ve çevrenin korunması arasında bir denge olmadıkça hem sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmeyeceğı (Khan, 2015: 24) hem de kurumların meşruiyet kazanamayacağı savunulmaktadır.

Yeşil Teori (Green Theory) ise çevresel problemlere yönelik uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında geliştirilmiş bir teoridir (Eckersley, 2007: 247). Çevre sorunlarının güvenlik ve çatışma konuları kadar ön plana alınmadığı disiplin bağlamında gözlemlenmiş ancak 1970’li yıllardan itibaren ekolojik problemlerin uluslararası alanda artış göstermesi çevre sorunları ile ilgilenen alt birimlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Yeşil teorinin tarihsel arka planı ekolojik bozulmanın küresel çapta kendini gösterdiği yirminci yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Çünkü sanayi devrimi, küreselleşme ve sonrasında ortaya çıkan ekonomik faaliyetler ve neoliberalizm gibi düşünce sistemi (Eckersley, 2007: 247; Neale, 2009: 150-153) çevresel bozulmanın artışını hızlandırmış ve doğanın kendini yenileme hızından öteye geçmesine sebebiyet vermiştir. Bu düşünce beraberinde ortaya konulan çalışmalar ve raporlar, Roma Kulübü tarafından ortaya konulan “Büyümenin Sınırları” başlıklı rapor sıfır büyüme tezine ilham olması gibi yeşil teorinin temel dayanağı olmuştur. Aynı zamanda çevre tartışmalarına önemli bir bakış açısı kazandıran 5 - 16 Haziran 1972 tarihleri arasında, Stockholm’de gerçekleştirilen BM İnsan Çevresi Konferansında (Stockholm Konferansı) sunulan çevre bildirisi olmuştur (Eckersley, 2007: 250; Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Çevre sorunlarını ele alan toplumsal hareketler ile birlikte ön plana çıkan yeşil siyaset, 1980’li yıllara kadar belirgin bir yeşil sosyal ve politik teori ortaya çıkmamıştır. 1980’li yıllardan sonra yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde yapılan hareketler yeşil siyasi düşünceyi şekillendirmiş başta Avrupa olmak üzere yeni yeşil parti oluşumuna öncülük etmiştir. Küresel dünyada yeni bir söylem olarak ortaya çıkan yeşil siyaset dört temel dayanağı (ekolojik sorumluluk, sosyal adalet,

şiddetsizlik-şiddet içermeyen eylem-, taban demokrasisi) benimsemektedir. Bu sebepten dolayı, liberalizm ve sosyalizm gibi kendi bakış açısını sunan bu teori yeşil politika teorisi olarak da ifade edilmektedir. Yeşil politik düşüncenin, karar verme yönelimlerini ele alan durum ise “radikal yeşil politik teori” olarak adlandırılmaktadır (Markvart, 2009: 66). Genel hatlarıyla, yeşil siyaset teorisi hem Batı kapitalizmine hem de Sovyet tarzı komünizme sanayiciliğe hizmet ettiğini dile getirerek eleştirmektedir. Yeşil politik teori, sanayiciliğin yeşil eleştirisini sunmaktadır. Ekonomik büyüme için doğal kaynakların kullanılmasına modernleşme bağlamında eleştiri getirmektedir. Geleneksel tarımın arka plana atılmasını insanın doğayı araçsallaştırmasını bağlayarak modernleşme sürecinin ekolojik, sosyal ve psikolojik maliyetlerini vurgulamaktadır (Eckersley, 2007: 251).

Girişimcilik faaliyetlerinde özellikle dikkate alınan teorilerden bir diğeri de “Sosyal Ağ” teorisidir. Çünkü ağlar girişimcilikte kritik bir rol oynamaktadır (Casson ve Guista, 2007). Sosyal ağ teorisi, Manuel Castells tarafından ortaya konulmuş olup sosyal ağın zaman içerisinde dönüşüm geçirdiğini ifade etmektedir (Anderson, 2014: 17). Çeşitli araştırma geleneklerine bağlı olarak gelişen sosyal ağ teorisine göre bir sosyal ağ deneyimlerini paylaşmak için düzenli olarak bir araya gelen insanlardan oluşmaktadır (Casson ve Guista, 2007: 225; Liu vd., 2017: 1). Sosyal ağlar farklı tanımlamalarda yalnızca birey bazında ele alınmamaktadır. Bu bağlamda, sosyal ağlar en az iki aktör (kişi, grup, örgüt) arasındaki bağı ve birleşimi ele almaktadır. Sosyal ağlar veya ağ etkileşimi hususunda gerekli anlamlandırmayı yapabilmek önemlidir. Genellikle sosyal ağların tanımlanmasına yönelik tartışmaların olduğu literatürde (Şeşen vd., 2014: 95) ifade edilmektedir. İnsanların dâhil olduğu ağlar yapılandırılmış ve yapılandırılmamış ağlar şeklinde sınıflandırılabilir. Yapılandırılmamış ağlarda rollerin önemi yoktur. Bir trende seyahat eden bir grup insan yapılandırılmamış ağa örnektir (Casson ve Guista, 2007: 225). Diğer taraftan bu ayrımı güçlü bağlar ve zayıf bağlar şeklinde sınıflandırılabilir.

Güçlü bağlar, yakın sosyal ilişkiler ve ortak normlar çerçevesinde gelişmektedir. Bu ortamın aktörler arasında ilişkileri kolaylaştırıp güven ortamı sağladığı için girişimcilik faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Güçlü bağlar, kişisel bir ağ geliştirme ve sürdürme yeteneği girişimcilik

başarısının anahtarı olarak sunulmaktadır. Diğer taraftan, sosyal ağları genişletme ve topluluk yaşamına daha fazla dâhil olma arzusu bireyin motivasyonunu artırmaktadır (Johannisson,1986: 20).

Sosyal ağlar sadece toplumun değil ekonominde işleyişinde önemlidir (Coleman, 1988: 96). Bu sebepten dolayı girişimcilik açısından ise yapılandırılmış ağlar önemlidir. Bu sebepten kimi çalışmalarda sosyal ağlar, girişimci ağlar şeklinde adlandırılmaktadır. Sosyal ağların doğası girişimciler bağlamında farklı çalışmalarda araştırılmış ve kültürel olarak farklı ülkelerde benzer girişimci ağlarının oluşturulduğu ortaya konulmuştur (Klyver vd., 2008: 333-334). Bu benzerliğin girişimcilik davranışları açısından evrensel fakat kültürel farklılıklardan dolayı heterojenlik kazanmaktadır (Dodd ve Patra, 2002: 119). Bu bağlamda ortaya çıkan sonuca göre girişimcilerin farklı davranışları olmasına karşın ağ oluşturma'nın dünya genelinde benzer şekilde meydana geldiği ifade edilebilir.

Girişimcilikte işlere ve fonlara erişmek için sosyal ilişkiler ağından yararlanmak önemlidir (Uzunidis vd., 2014: 5). Burada üzerinde durulması gereken husus ise yeşil sosyal ağlardır. Sosyal ağlar aynı zamanda sosyal yapıya entegre edilmiş öğrenme süreçleri sunmaktadır (Rodríguez-García vd., 2019: 2914). Yeşil girişimcilikte yeşil işlerin öğrenilmesi ve yeşil inovasyon için önem arz etmektedir. Yeşil sosyal ağlar, ekolojik vizyona geçişte fırsat imkanlarından yararlanma kapasitesi aracılığıyla bireyleri ve kuruluşları birden fazla düzeyde birbirine bağlar (Cantino vd., 2017: 510). Bu bağlamda Vatansever ve Arun (2016: 25), yeşil girişimcilerin yerelde itici güçleri ve dinamiklerini sosyal ağ teorisi bağlamında ele almaktadır. Bir yeşil girişimci için ağ işbirliği kurmak, iş ağlarını ve çevresel ağları birbirine bağlamaktadır. Örneğin çevresel ağlar, şirketlerin çevresel mevzuatı kabul etmesi ve işbirliğe yapmasına yöneltmektedir (Aponte, 2013: 32-34). Bu doğrultuda küresel çevre bilinci, çevre hareketleri artıp ağlar genişledikçe yeşil girişimcilik ve yeşil girişimci sayısı artacaktır.

Bu doğrultuda yeşil girişimcilik kuramlarının merkezinde yer alan girişimcilerin davranışları önem kazanmaktadır. Yeşil girişimcinin ortaya koyduğu davranış şekilleri çevre ve sürdürülebilirlik kavramları üzerine inşa edilmektedir. Bu

doğrultuda sürdürülebilir kalkınmanın benimsendiği bir ortamda yeşil girişimci davranışı önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda ele alınması gereken belli başlı yeşil girişimci davranışları ön plana çıkmaktadır. Bunlar; görevle ilgili yeşil girişimci davranış ve proaktif yeşil girişimci davranıştır (Chu vd., 2021: 2-3).

Yeşil girişimci davranışlarını ve ortaya çıkışını açıklayabilmek için bazı teoriler dikkate alınmaktadır. Maisaroh ve diğerleri (2022: 38-42) çalışmasında yeşil girişimcilik davranışının öncüllerini açıklamak için sekiz teori belirlemiştir. Bu teoriler ise şunlardır;

-Gerekçeli Eylem Teorisi (The Reasoned Action Theory), bu teori insan davranışının rasyonel düşünceye dayandığını varsaymaktadır. Bir iş aktörünün neden yeşil davranış göstermediğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu durumu açıklarken hazı inançların değiştirilerek davranışın değiştirilebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca tutumlar ve özel normların davranışsal niyetlere katkıda bulunduğu ifade edilirken yeşil davranış niyetleri de özel normlar çerçevesinde açıklanmaktadır. Özel normlar, toplum üyelerinin -aile, arkadaşlar ve iş arkadaşları- bireylerin belirli davranışlara katılması ya da katılmaması gerektiğine inanıp inanmadıklarına ilişkin inançlarını gösterir. Bu bağlamda, sosyal çevrenin çevresel tutumları ve buna bağlı olarak çevresel davranışları meydana getirdiği belirtilmektedir. Buna göre, bu teoriye dayalı olarak yeşil girişimcilik davranışının öncülleri, yeşil girişimciliğe yönelik tutumu etkileyecek subjektif norm ve inançlardan yola çıkarak tanımlanmaktadır. Bu süreç algı-tutum-davranış denkleminde değerlendirilebilir. Buna göre oluşan tutum yeşil girişimcilik davranışını etkilemektedir.

-Planlı Davranış Teorisi (Theory of Planned Behavior), bu teori gerekçeli eylem teorisinin geliştirilmiş halidir. Planlı Davranış Teorisi, bir kişinin bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğini davranışsal niyetlerin belirlediğini ifade etmektedir. Bu teoride bireyin davranışa yönelik tutumu, bireysel inançların olumlu ve olumsuz değerlendirmelerine göre belirlenir. Bu teoride önemli unsur ise davranış kontrolüdür. Buradaki temel husus normatif inançlar ve çevresel talepleri karşılama motivasyonunu ele almaktadır (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Shapero Model Teorisi (Shapero Model Theory), bu teori girişimci niyetlerini bir dizi parametreye dayalı olarak manipüle eden bir modeli savunmaktadır. Bu kapsamda ele alınan temel parametreler çekicilik, pratiklik ve hareket etme eğilimi olup iş kurma kararını etkileyen ana faktörlerdir. Ayrıca, buradaki en temel değer algılanan öz-yeterlilik. Shapero teorisine göre, üç boyutta (algılanan çekicilik, eğilim (istek) ve algılanan fizibilite) ele alınan algılanan öz-yeterlilik değişkenleri aracılığıyla yeşil girişimcilik niyetinin öncülleri için bir çerçeve sunmaktadır (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Kaynaklara Dayalı Değer Teorisi (Resources Based Value Theory), bu teori kurumsal yapının büyümesi ve örgütsel rekabet için iç kaynaklara önem atfetmektedir. Bir kurumun güçlü ve zayıf yönlerindeki her husus kaynaktır. O halde, bir şirketin kaynakları eksik ise büyümesine engel olacaktır. Bir şirketin kaynakları maddi ve maddi olmayan şeklinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda varlıklar, yetenekler, süreçler (işlemler), bilgi ve diğer destekleyici nitelikler kaynaklar olarak ifade edilmektedir. Tüm kaynaklar temelde fiziksel, beşeri ve örgütsel sermaye kaynakları şeklinde üç başlıkta değerlendirilmektedir. Yeşil girişimcilik davranışları bağlamında kaynaklara dayalı değer teorisi yeşil girişimciler için kaynakların desteği olan öncül değişkenlerin çerçevesi dikkate alınmaktadır. Yeşil girişimci olmak için kaynaklar, sermaye, teknolojik yenilik, pazar bilgisi, altyapı, bilgi paylaşımı ve kurumsal desteğin bir kombinasyonunu gerektirir (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Değer-İnançlar-Normlar Teorisi (Value-Beliefs-Norms Theory), bu teori çevre yanlısı davranışın yordayıcıları olarak toplum yanlısı tutum ve kişisel ahlaki normları ifade etmektedir. Teori, genel özgecilik ve kişisel ahlaki normların yeşil davranışı şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda teori kapsamında genel olarak bir kişinin değerlerinin (özgecil, biyosfer, egoist) çevreyi etkileyen davranışlarını etkileyebileceğini kabul eden bir görüşü sunmaktadır (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Girişimciliğin Özellikler Teorisi (Traits Theory of Entrepreneurship), bu teori kişilik özelliklerinin girişimcilik niyetlerini etkilediğini öne sürmektedir. Her kişinin sahip olduğu farklı kişilik özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda altı farklı

kişilik özelliği kabul edilmiş ve bunların yeşil girişimcilik davranışının öncülleri kabul edilmiştir. Öncül olarak kabul edilen bu davranışlar; beş büyük kişilik özelliği, başarı ihtiyacı, yenilikçilik, girişimcilikle ilgili öz-yeterlilik, kontrol odağı ve risk tutumudur (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Kurumsal Teori (Institutional Theory), bu teori örgütlerin oluşumunun kurumsallaşmanın olduğu kurumsal çevrenin baskısından kaynaklandığını açıklamaktadır. Kurumsal teorinin temel düşüncesi, kuruluşun meşruiyet kazanması ve/veya meşru bir varlık olduğunun benimsenmesi ve desteklenmesi gerektiği üzerinedir. Bu durum kurumsal teorinin meşruiyet teorisi ile ortak temelleri olduğunu göstermektedir. Bu teoriye göre, işverenlerin kurumsal yapılara yönelik algıları şirketleri yeşil endüstrilere yönlendirmektedir. Girişimciler genellikle çevre yanlısı davranışı bir meşruiyet aracı olarak görebilirler. Bu sebepten yeşil girişimciler çevre yanlısı davranış göstermektedirler. Kurumsal teori, çevre etkisi ve çevre bilincini yeşil girişimciliğin öncülleri olarak kabul etmektedir (Maisaroh vd., 2022: 38).

-Bilişsel Uyumsuzluk Teorisi, bu teori bir kişinin iki veya daha fazla bilgi unsuru arasında yaşanan tutarsızlık doğrultusunda ortaya çıkan rahatsızlık durumu temelinde gelişmektedir. Bu doğrultuda, eski ve yeni biliş arasındaki çatışma bilişsel uyumsuzluk teorisini açıklamaktadır. Biliş kavramı, insanların davranışları, tutumları ve çevreleri hakkında sahip oldukları bilgi unsurları olarak tanımlanmaktadır. Yeni ve eski bilgi arasındaki çatışma ve bundan duyulan rahatsızlık ise uyumsuzluk olarak tanımlanmaktadır. Yeşil girişimcilikle ilgili olarak girişimcilerin yaşadığı bilişsel uyumsuzluk ise şu iki bilgi üzerine inşa olmaktadır; “yeşil girişimcilik çevresel sürdürülebilirliği sağlamaktadır” ve “yeşil girişimcilik risklidir”. Psikolojik dengeyi sağlamak adına seçilen biliş girişimcinin yeşil girişimcilik davranışı gösterip göstermeyeceğini belirlemektedir (Maisaroh vd., 2022: 38).

Bu doğrultuda yeşil girişimcilik davranışının ortaya çıkmasının birçok farklı faktöre dayandığı çıkarımı yapılabilir. Literatürde yer alan çalışmalara göre yeşil girişimcilik davranışının ortaya çıkmasını sağlayan öncüller psikolojik faktörler, kişilik özellikleri ve bağlamsal faktörler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu teorilerin

dışında yeşil girişimcilik davranışını yönlendiren farklı faktörler ve sınıflandırmalar sunulabilir.

Girişimcilerin karar vermesi genel olarak ekonomik, kültürel, düzenleyici ve politik çevreden etkilenmekte olup buna göre davranışlarını şekillendirmektedir. Modern yaklaşımlar girişimciliğin doğasını sosyo-psikolojik bir yaklaşımla açıklamaktadır (Vatansever ve Arun, 2016: 26). Aynı durum yeşil girişimcilik için de geçerli olup daha geniş çerçevede yeşil girişimciliğe ilişkin kuramlar ele alınabilir.

Çevresel bozulmaların hızlıca artması sonucunda birçok bilim dalı tarafından ve birçok farklı görüşün değerlendirmeye çalıştığı çevre konusunu çok sayıda teori-yaklaşım-ile açıklamak mümkündür. Bu kapsamda, Sosyal İnşacılık, Materyalist Görüş, Paydaş Teorisi, Modern Ekonomik Teorisi ve Çevreciliğin Etik Teorisi gibi birçok teori yeşil girişimciliği ve yeşil girişimciliğe yönelimi sağlayan davranışları açıklayabilmektedir.

1.2.6. Yeşil Girişimciliğin İtici Güçleri

Yeşil girişimciliğin ortaya çıkmasına ve gelişmesine imkân sağlayan bazı etkenler bulunmaktadır. Bu kapsamda ele alınması gereken yasal mevzuat ve cezalar, sosyal ağların parçası olmak, sosyal ağ geliştirmek ve ekonomi yeşil girişimciliğin itici güçleri olarak ifade edilebilir. Günümüzde, gelişen eko-teknolojiler yeşil girişimciliğin itici güçlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu faktörlerin ön plana çıkması ise girişimcilikten yeşil girişimciliğe geçişte etken olan inovatif olma ve çevresel farkındalığa sahip olmakla ilgilidir. Diğer taraftan, Vatansever ve Arun (2016: 25) yaptığı çalışmada girişimcileri yeşil girişimciliğe iten birçok faktörün olduğunu ancak bunlardan en farklı olanların zaman göreceliği, ilintilik (ilişkililik) ve özgecilik olduğunu vurgulamaktadır.

Yeşil girişimciliğin itici güçlerinden biri de rekabet avantajı sağlamasıdır. Çünkü bu girişimler eko-verimlilik anlayışı ile faaliyet yürütmekte ve bu sayede döngüsel ekonomiyi gerçekleştirmektedir. Enerji tasarrufu, ürünlerin yeniden kullanımı ve yaşam döngüsü maliyetlerini elde ederek işlem maliyeti avantajı elde etmektedir. Bu sayede girişimler rakipleri ile daha kolay rekabet edebilmektedir. Bu doğrultuda girişimlerin yeşil girişimciliğe yönelimi artış göstermektedir. Bu

bağlamda, yeşil girişimciliğin ilerlemesinde kaynaklara dayalı faaliyet göstermenin etkin olduğu ifade edilebilir.

Gelişmiş ülkelerdeki firmalar, artan çevresel performansın potansiyel faydaları konusunda daha bilinçli hale gelmektedir. Bu durumu etkin şekilde gerçekleştirmek adına eko-inovasyona yönelim artmaktadır. Eko-inovasyonu etkin bir şekilde gerçekleştirmek isteyen başta KOBİ'ler olmak üzere birçok firma bu alanda çalışmalar ve yatırımlar yapmaktadır (Triguero vd., 2013: 25). Bu doğrultuda yeşil girişimler ve yeşil iş stratejileri meydana getirilmektedir. Ancak bu durumun etkin bir şekilde uygulanması için çevre sorunları bağlamında ele alınması gerekmektedir (Leonidou vd., 2017: 587). Bu bilgiler ışığında, günümüzde yeşil girişimciliğin ilerlemesi ve yeşil iş stratejilerinin üretilmesi için uygun bir ortamın var olduğu iddia edilebilir.

Yeşil girişimciliğin gerçekleşmesinde ve/veya yönelinmesinde maliyet liderliği elde edebilme, şeffaflığın artması ve ürün farklılaştırma yoluyla daha fazla gelir elde etme açısından faydaları dikkate alınmaktadır (Demirel vd., 2019: 760). Aynı zamanda dış paydaşlarla ilişkilerin geliştirilmesi ve risk yönetiminde daha iyi olanaklar sunmasından dolayı girişimciler yeşil girişimciliği tercih etmektedirler.

Girişimcilerin kurum ve yapılara olan algısı ve bunun paralelinde en önemli kurumsal yapı olan devletin desteği yeşil girişimciliği etkileyen önemli faktörlerden biridir (Demirel vd., 2019: 761). Devletin verdiği destek ve sübvansiyonlar yeşil girişimciliğe yönelimi ve ekolojik bağlamda gerçekleştirilen inovasyonu artırmaktadır. Özellikle Avrupa'da bu minvalde desteklerin yeşil inovasyon ve işleri artırdığı belirtilmektedir. Bu konuda İspanya'nın etkin bir şekilde ilerleme kaydettiği vurgulanmaktadır (Triguero, 2013: 25-31). Devletlerin sağladığı destekler kadar denetimler ve çevreyi korumaya yönelik ortaya konulan yasalar ve vergilendirmeler de (karbon ve atıklar için vergilendirme, verimliliğe göre su kullanımının fiyatlandırılması) yeşil girişimciliğin itici güçlerinden (Vatansever ve Arun, 2016: 31) kabul edilebilir. Hükümet ve mevzuat bazı değerlendirmelere göre yeşil girişimciliğin önünde bir engel olarak da değerlendirilebilir.

1.2.7. Yeşil Girişimciliğin Önündeki Engeller

Yeşil girişimciliğin gelişmesinin önündeki bariyerler girişimcilerin bu alanda atılım gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda yeşil girişimciliğin önündeki engelleri Linnanen (2002: 74-77) pazar oluşturma zorlukları, finansal engeller ve varoluş için etik gerekçeler şeklinde ifade etmiştir.

Pazar oluşturma zorlukları: Pazar oluşumunu desteklemek için öncelikle çevre bilincinin yayılması gerekmektedir. Buna karşın yapılan çalışmalar çevresel farkındalığın ve bu doğrultuda tüketici davranışındaki değişikliğin yavaş olduğunu göstermektedir. Bunun arkasında yatan plan ise sürdürülebilirliğin karmaşık olmasından kaynaklanmaktadır. Sürdürülebilir ürünler gibi daha yeni alanlarda endüstriyel ölçekte üretim yapabilmek üst düzey sermaye yatırımı gerektirmektedir. Endüstriyel çapta üretim yapamamak pazar oluşturma zorluklarını beraberinde getirmektedir.

Finansal engeller: Yeşil girişimciliğe yönelimi engelleyen en önemli faktörlerden biri olan finansal engeller, yatırımcı bulmak ve paydaş bulma zorluğunu ifade etmektedir. Özellikle yeşil girişimcilerin yatırımcı bulma zorluğunun arkasında yatan neden eko-girişimcilerin finansal piyasaların gerçekleri hakkında bilgi sahibi olmadığına ve yatırımcının çıkarlarını kavrayamadığı düşüncesi yer almaktadır. Sonuç olarak çevresel risk sermayesi marjinaldir.

Varoluş için etik gerekçeler: Bu kavram özellikle yeşil girişimcileri ilgilendirmektedir. Çünkü finans ve pazar tüm girişimciler için önem arz etmektedir. Yeşil girişimlerin en ayırt edici özelliği ise etik mantık düşüncelerinin olmasıdır. Özellikle kurumsal yönetim kavramı ile daha fazla ön plana çıkan etik kavramı, çevresel işler ve yeniliklerin paylaşımında önem arz etmektedir. Aynı zamanda yeşil girişimcilerin bakış açısını ele almaktadır. Bu bağlamda, bir yeşil girişimci yalnızca para kazanmak için değil aynı zamanda dünyayı yaşanacak daha iyi bir yer haline getirme istekliliği ile faaliyet gerçekleştirmektedir. Ancak pazarlama açısından bu kavrama yönelik bir tartışmanın olmasının yanı sıra mali ve ekolojik perspektiflerin entegrasyonunun zor olması temel bir engeldir (Linnanen, 2002: 74-77).

Yeşil girişimciliğin önündeki engelleri ifade eden başka çalışmalarda da ele alınan unsurlar bulunmaktadır. Yönetim (hükümet), pazar dinamikleri, ekonomik ve eğitimle ilgili yeterlilik vb. başlıkları altında birçok farklı çeşitte engel sınıflandırılabilir. Ayrıca AR-GE eksikliği, teknoloji eksikliği, bürokratik sistem ve kültürel farklılıklar gibi birçok engelleyici unsur ifade edilmektedir (Ulutaş ve Alkaya, 2010: 43; Makki vd., 2020: 7-9; Pachaly, 2012: 51).

Yeşil girişimciliğin önündeki engeller temelde ülkeden ülkeye farklılık gösterse de evrensel düşünüldüğü zaman çoğunlukla karşılaşılan engeller sistematik olarak sıralanabilir. Örneğin, Ulutaş ve Alkaya (2012: 23-88) yaptığı çalışmada Türkiye’de yeşil girişimciliğin önünde olan birçok engel açıklamıştır. Bu engeller Vatansever ve Arun (2016: 31-32) tarafından hükümet ve mevzuat, pazar talepleri (özel sektörün çevre dostu ürün ve hizmetlere piyasada yeterli talebin olmadığını düşünmesi, çevre dostu ürün ve hizmetlere karşı bilinç ve ilgi eksikliği vb.), ekonomik ve eğitimsel yeterlilik şeklinde üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Diğer taraftan alt yapı imkânı ve eğitim olanakları gibi (Ulutaş ve Alkaya, 2012: 25) kalkınmaya bağlı unsurlar ise yeşil girişimciliğin gelişimin düzeyini her ülkede farklı şekilde etkilemektedir.

Yeşil girişimciliğin gerçekleştirilmesinde yeni teknolojilere yönelim de önemlidir. Lakin ekonomik yapı, eski zamanların teknolojisi olan ve çevreyi kirleten teknolojilerin hızlı bir şekilde iş hayatından kalkması zordur. Bu sebepten eski taşıtlar ve yakıtlar kullanılmaya devam etmektedir (Vatansever ve Arun, 2016: 32).

Yeşil girişimciliğin engelleri kapsamında değerlendirilmesi gereken diğer bir engel ise psikolojik engellerdir (Hamdouch ve Depret, 2013). Ek olarak yeşil girişimciliğe engel olan birçok faktör sıralanabilir. Genel olarak ifade edilirse yeşil girişimciliği gerçekleştirecek girişimcilerin karşılaştığı engeller; bilgi eksikliği, farkındalık eksikliği, sınırlamalar ve kamu sektöründeki fonlara erişim engelidir (Schick vd., 2002: 68; Maisaroh vd., 2022: 33). Bu durumda kaynak kısıtlamaları (finansal, insani ve teknik) çevresel girişimlerin benimsenmesini ciddi şekilde engelleyen bir unsur olarak ifade edilebilir.

1.2.8. Yeşil Girişimcilik İle İlgili Kavramlar

Yeşil girişimcilik ve yeşil girişimciden bahsederken incelenmesi gereken bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar; yeşil ekonomi, yeşil yönetim, yeşil işler, yeşil pazarlama, eko-inovasyon ve eko-turizm vb. şeklindedir. Ayrıca bu kavramların içeriğini ortaya koyan ve Avrupa ülkelerinde özellikle üzerinde durulan sıfır atık yönetimi ve döngüsel ekonomi gibi kavramlara da bu başlıkta yer verilmektedir.

1.2.8.1. Yeşil Ekonomi-Döngüsel Ekonomi-Lineer Ekonomi

Yeşil girişimciliğin ele alınmasının temel nedeni yeşil ekonomiye ulaşabilmektir. Ancak yeşil ekonomi birçok farklı kavramı kapsamakta ve bunun için de çeşitli araçlar tercih etmektedir. Yeşil ekonomi kavramını tanımlamak ve açıklamak için belirli kavramların dikkate alınması gerekir. Bu kavramlar; çevresel ekonomi ve ekolojik ekonomi teorileri, temiz üretim, atık hiyerarşisi, biyoekonomi, endüstriyel ekoloji, döngüsel ekonomi, doğa temelli çözümler, yaşam döngüsü değerlendirilmesi ve maliyet-fayda analizi gibi araç ve yaklaşımları şeklinde ifade edilmektedir (Loiseau vd., 2016: 361; Jayasinghe vd., 2020: 1).

Yeşil ekonomi kavramı, sürdürülebilirliğin bir yolu olarak algılanmakta olup Rio+20’de önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Yeşil ekonomi, finans ve iklim değişikliği krizini yaygın olarak ele almaktadır. Bu bağlamda yeşil ekonominin doğuşunda etkin olan temel faktörlerden biri iklim değişikliği olmuştur. İklim değişimleri ve doğaya verdiği zararlar bilinmiyor iken dünya lineer (doğrusal) ekonomi ile faaliyetlerine devam etmekteydi.

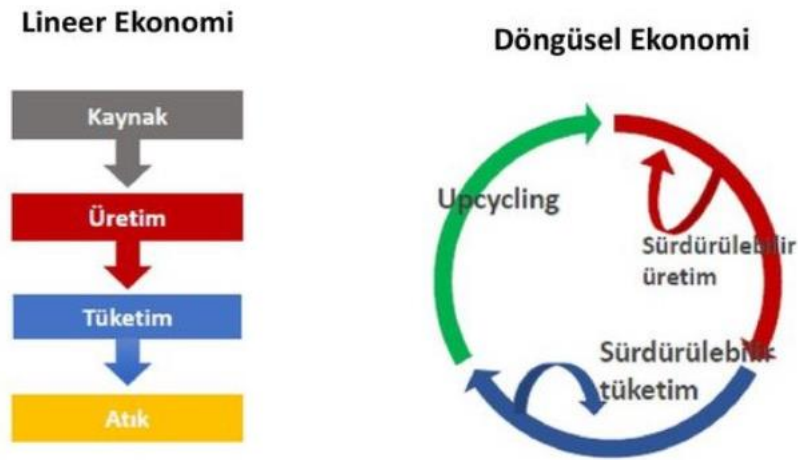
Lineer ekonomi ile devam eden süreçte sınırsız ihtiyaçlar sınırlı kaynaklar ile karşılanmaya devam ederken sürdürülebilir bir gelecek imkânı ise problemlerle karşı karşıya kalmaktaydı. Buna karşın, üretim-büyüme-tüketim çerçevesinde devam eden ekonomik süreçlerin sürdürülebilir ekonomik yapıya dönüşmesi için döngüsel ekonomi önemlidir.

Yakın dönemin dikkat çeken kavramlarından biri olan döngüsel ekonomi kaynakların verimli kullanılması için “atık yok” ilkesi ile ilerlemektedir (Cullen ve De Angelis, 2020). Ancak döngüsel ekonominin sunduğu perspektif ise atık

yönetiminden farklılaşarak kaynak yönetimi fikrini ön plana çıkarmaktadır (Sapmaz Veral ve Yiğitbaşıoğlu, 2018). Bu doğrultuda döngüsel ekonomi azalt-yeniden kullan-geri dönüştür sürecini ele almaktadır. Ancak daha öncesinde lineer ekonominin kabul ettiği sistem ise al-yap-at şeklinde ilerlemektedir. Bu ekonomik bakış açısı kaynaklar üzerinde de kısıtlar oluşturmaktadır. Kaynak üzerinde oluşan olumsuz baskı artan dünya nüfusu ile birlikte gittikçe daha da güçleşmektedir. Sonuç olarak ise birçok piyasada sürdürülemez kaynak kullanımı, daha yüksek fiyat seviyeleri ve daha fazla hareketlilik gözlenmektedir (MacArthur, 2013:2). Aksine döngüsel ekonominin sahip olduğu dönüşüm süreci, sürdürülebilir kalkınma hedefi ile ilerlemekte ve kaynak verimliliği bakış açısı ile irdelenmektedir.

Döngüsel ekonominin etkin bir şekilde gerçekleştirmek adına atılan adımlarda mevcuttur. Otomotiv sektöründe döngüsel ekonominin öncüsü olan Renault'un çalışmaları bu bağlamda örnek gösterilebilir (Ellen MacArthur Foundation ve Material Economics, 2019).

Döngüsel ekonominin gelişmesini sağlayan Avrupa Birliği açısından tanımı ise şu şekildedir; “ürünlerin, malzemelerin ve kaynakların değerinin ekonomide mümkün olduğunca uzun tutulması, korunması ve atık üretiminin asgari düzeye indirilmesini sağlamak için malzeme ve hizmetleri verimli bir şekilde kullanmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Hedefler İçin İş Dünyası Platformu, 2020: 9).

Şekil 1.4: Lineer Ekonomi ve Döngüsel Ekonomi.

Kaynak: Government of the Netherlands, <https://www.government.nl/> (31.10.2021).

Unilever ve Forum for the Future, döngüsel ekonominin iş modeline yansıtılması ile 10 farklı “döngüsel iş modeli” tanımlayan kit oluşturdular. Bu kit kapsamında döngüsel iş modellerini dâhil eden şirketlerin örnekleri üzerinden pazarın büyüme potansiyeli ve uygulama alanları hakkında bilgi sundular. Bu kitin ortaya koyduğu 10 farklı prototip ve örnekleri şu şekildedir (Setaş, 2019).

-Kapalı döngü geri dönüşüm, geri dönüşüm sonucu elde edilen hammaddenin yeni ürün üretiminde kullanılmasıdır. Kapalı döngü geri dönüşüm son dönemlere ait kavramlardan biridir. Daha öncede var olan “Kapalı döngü - Ürün yaşam döngüsü yönetimi “(PLM) adı verilen sistemin geliştirilmesi ve sürdürülebilir düşüncesinin gelişmesi ile bu yeni alt sistem oluşmuştur. PLM “ürünle ilgili bilgileri, ürün ömrü boyunca etkin bir şekilde yönetmek” şeklinde açıklanmaktadır. Stratejik bir yaklaşım olarak PLM ürün ömrünü üç kategoride ele alınmaktadır. Buna göre üçüncü aşama kapalı döngü geri dönüşümün gerçekleştiği EOL’dır. Teknik olarak EOL literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır. “EOL, ürünün yenilenmesi ile yeniden kullanımı, parçaların sökülmesi ve yenilenmesi ile yeniden kullanımı, sökülmeden malzeme ıslahı, sökme ile malzeme ıslahı ve son olarak yakma ile birlikte veya bertaraf olmaksızın imha edilmesi gibi çeşitli senaryolarla karakterize edilmiştir”. Bu kavramın temelinde ürünün ilk kullanıcı tarafından artık anlam kazanmaması ve atık olarak görülmesi süreci başlar (Ötleş ve Üçok, 2018: 47-49).

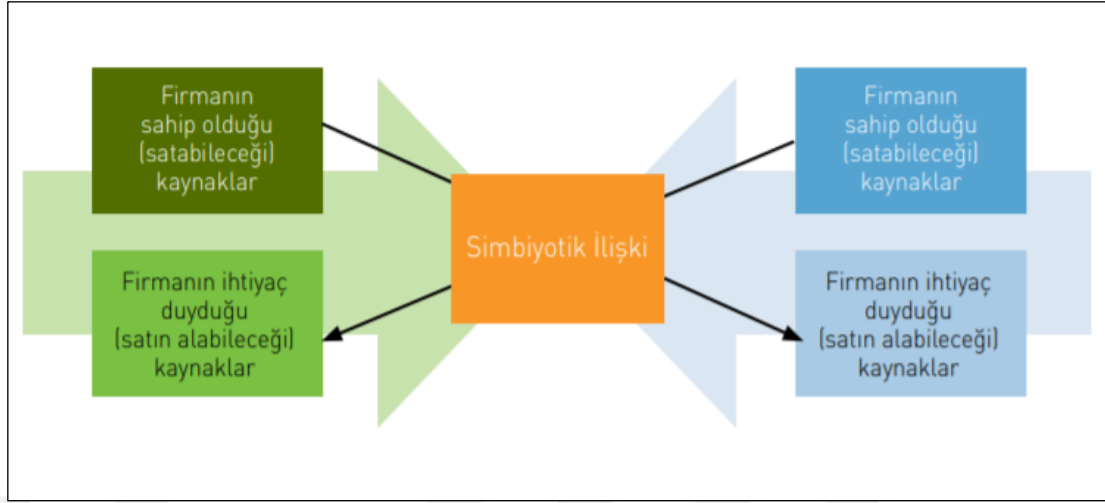
-Aşağı dönüşüm, bir veya daha fazla kullanılan bir ürünün daha düşük kalitede bir ürüne dönüşümüdür. Bunun en iyi örneği, Nike markasının yürüttüğü “Reuse-a-Shoe” programıdır. Bu programı dünyanın her tarafında yürüten Nike, Türkiye çağrısında ise “eski ayakkabını getirerek sıfır karbon, sıfır atık yolculuğumuza katıl ve sporun geleceğine katkı sağla” (Nike, 2021) diyerek duyurmaktadır. Nike, bu projesinde eski, kullanılmış ve yıpranmış ayakkabıları toplamakta ve onları Nike Grind’e (yeni nesil sporcular için oyun alanı) dönüştürmektedir.

-İleri dönüşüm, bir veya daha fazla kullanılan bir ürünün daha yüksek kalitede bir ürüne dönüşümüdür. Bu bağlamda ise HP markası örnek olarak

gösterilebilir. HP'nin "Planet Partners" isimli kartuş geri dönüşüm programı ile hiçbir kartuş parçası çöpe gitmeden yeniden kartuş yapımı sürecine girmektedir.

-Endüstriyel simbiyoz, endüstriler arasında kaynak verimliliğini artırmak adına dönüştürülebilir ürün değiş tokuş edilmesidir. Bu prototipin örneği olarak ise Timberland ve Omni United şirketlerinin ortaklığı gösterilmektedir. Lastik ve ayakkabı endüstrisinde sürdürülebilir inovasyon için start veren şirketler sürdürülebilir yaşam döngüsü doğrultusunda Omni United lastiklerinin kullanımından sonra Timberland bu lastikleri alarak ayakkabı dış tabanında kullanılmak üzere ayakkabıya dönüştürülmektedir (Stratham ve Traverse City, 2014). Endüstriyel simbiyoz ekonomi alanında son dönemlerde etkin olmaya başlayan bir kavram olarak Türkiye'de de bu kavram ve örneklerine yönelik çalışmalar (Özkan vd., 2018; Yıldız, 2019; Demircioğlu ve Ever, 2020) bulunmaktadır. Avrupa'nın öncüsü olduğu endüstriyel simbiyoz kavramının dünyada farklı uygulama örnekleri vardır. Bu örnekler, Kalundborg/Danimarka Endüstriyel Simbiyoz Uygulaması, Landskrona/İsveç Endüstriyel Simbiyoz Uygulaması, Güney Kore Eko Endüstriyel Parkı (EEP) ve Tianjin/Çin Endüstriyel Simbiyoz Programıdır (Özkan vd., 2018: 91).

Endüstri 4.0'ın kilometre taşlarından biri olan endüstriyel simbiyoz kavramı görsel plana döküldüğünde Şekil 1.5 olduğu gibidir. Burada ifade edilen nokta ise işletmelerin işbirliği yapması ya da bir birlik, kümelenme ile dışarıya karşı rekabetçilik fırsatı sunması için oluşan bir simbiyotik ilişkidir. Simbiyotik ilişkiler üzerine kurulan endüstriyel simbiyoz atık ve malzeme paylaşımı tanımı üzerine geliştirilmektedir. Bu bağlamda endüstriyel simbiyozu uygulayan beş temel tip bulunmaktadır. Bunlar; atık değişimi üzerinden paylaşım, bir firma veya organizasyon üzerinden paylaşım, belirli bir eko-endüstriyel park içerisinde yerleştirilmiş firmalar arası paylaşım, yerleşik olmayan yerel firmalar arası paylaşım ve geniş bir alanda sanal olarak organize olan firmalar arası paylaşım şeklindedir. Diğer taraftan endüstriyel simbiyoz için analitik araçlar geliştirilmektedir. Bu araçlar ise, malzeme akış analizi (MFA), yaşam döngüsü analizi (LCA) ve çok ölçütlü karar verme yöntemleri (MCDM)'dir (Özkan vd., 2018: 88).

Şekil 1.5: Simbiyotik İlişki.

Kaynak: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), EKOSKOP, 2014: 23.

-Toplama hizmetleri, doğrudan eski ve yıpranmış ürünlerin toplanması üzerine faaliyet yürütmektedir. Toplama hizmetleri bağlamında verilen örneklerden biri de şehir yaşamı ve şehire entegre edilen sistemler ile ilgilidir. Bu çalışmada sürdürülebilirliğe önceleyen şehirler ele alındığı için bu örnekte önemlidir. Bu örnek “Beijing Metro Geri Dönüşüm Programı”dır. Çin’ in Beijing bölgesinde toplumu geri dönüşüme teşvik etmek amacıyla 34 metro istasyonuna plastik şişeleri değerlendiren, ödül sisteminde bulunduğu geri dönüşüm otomatları kurulmuştur. Toplama hizmetleri genellikle belediyeler tarafından birçok bölgede ele alınan çalışmalar kapsamındadır. Genellikle toplama hizmetleri, belediyelerin sürdürülebilirlik çalışmaları kapsamında katı atık toplama hizmetleri başlığı altında alınan temel faaliyetlerden biri haline gelmiştir. Çin’de yer alan örnek hariç Türkiye’de de görülen bu hizmet Avrupa’nın her noktasında temel bir görev olarak yerine getirilmekte ve bunun üzerine akademik çalışmalar (Biberci vd., 2018: 80; Bel ve Miralles, 2003: 1323) yapılmaktadır. Bunun yanı sıra birçok ülke yerel çapta toplama hizmetlerini yaygınlaştırmaktadır (Xue vd., 2015: Awortwi, 2004).

-Ürün servis sistemi, "belirli müşteri ihtiyaçlarını ortaklaşa karşılayabilecek şekilde tasarlanmış ve birleştirilmiş somut ürünler ve soyut hizmetlerden" oluşan bir sistem olarak tanımlanabilir (Tukker, 2004: 246). Ürün servis sistemi kavramı literatürde kısaca PSS (product-service system) olarak ifade edilmektedir. Bu kavram

sürdürülebilirlik araştırmaları çerçevesinde sıklıkla ele alınmaktadır. Özellikle AB kapsamında ele alınan PSS sürdürülebilirliği teşvik etmek ve rekabet gücünü artırmak için mükemmel bir araç olarak görölmektedir (Corral, 2002: 20). Ürün servis sistemi yaşam döngüsü maliyetlerinin azalmasına olanak sağlamaktadır.

-Kilitleme, belirli bir ürünün düzenli aralıklarla kullanımı şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda Philips bu prototipin bir örneğini sunmaktadır. “Pay per Lux” model ile ömür boyu hizmet satımının yapıldığı uygulama da enerji tasarrufu ön planda yer almaktadır. Geleneksel olarak “daha fazla üret ve daha fazla sat” modelini geçersiz kılan bu döngüsel sistem beşikten beşiğe kiralama yöntemi olarak belirtilmektedir (Goldapple, 2016).

-Üretim süreçleri, döngüsel ekonomide yerel döngüyü tanımlayan bir prototiptir. Yerel üretim döngüsünde endüstrilerin kümelenmesine imkân sağlamaktadır. Bunun en iyi örneği Natura’nın 2014 yılında tanıttığı Ecoparque isimli yapı hem sürdürülebilirliği temel alan hem de işletmelere kaynak alışverişi imkânı sağlayan bir tesistir.

-Modülerlik, teknik olarak bir ürünü, daha sonra bağımsız olarak oluşturulabilecek, kullanılabilecek ve değiştirilebilecek şekilde daha küçük parçalara bölen tasarımıdır. Bu modülerlik uygulaması ile amaç ürünün kullanım sonunda tamamen çöpe atılmasını engelleyen ve belirli parçaların kullanımını sağlayan bir sistemdir. Bunun örneklerinden bir tanesi elektrikli diş fırçalarıdır. Birçok elektrikli diş fırçası ana gövdesi ve başlıklarından meydana gelmektedir. Bu başlıklar kullanım sonrası atılırken ana gövde kalır ve tüketiciler bundan sonra sadece başlıklar satın almaktadır. Modülerliğin sunduğu parçalı sistemin döngüsel ekonomi de sunduğu bir diğer örnek ise Fairphone’dur. Fairphone, modüler tasarımı ile hem sürdürülebilirlik hem de finansal açıdan başarılı bir döngüsel ekonomi örneğidir (Türkiye Döngüsel Ekonomi Platformu, 2021).

-Kişiselleştirme ise ürün kişiselleştirmesine olanak sağlayan bir veri yönetim sistemidir. Bunun en iyi örneği olarak Geneu kozmetik firması örnek gösterilmektedir. Bir kişinin genetik yapısına bakılarak kendine özgü cilt tipi için bir içerik sunulmaktadır.

Döngüsel iş modelini ele alan prototip sürdürülebilirlik için önemli bir araç olarak yer almaktadır. Döngüsel ekonominin gelişimi için yeni iş modellerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

1.2.8.2. Yeşil Yönetim

Yeşil girişimcilikle ilintili bir kavram olan yeşil yönetim, yeşil girişimciliği de kapsayan ekonomik bir kavram olarak kabul edilmektedir. Yeşil girişimcilik, yeşil yönetim şemsiyesi altında bir kavram olarak piyasalara yön veren itici bir güçtür (Balcı, 2011: 187; Çakar ve Alakavuklar, 2011: 81).

Yeşil yönetim kavramının temellerini atan, Sanayi Devrimi sonrası, özellikle yirminci yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde çevreciliğin gelişmesi ve ekolojik bilincin ilk aşamalarının ortaya çıktığı zaman dilimidir. Bu zamandan itibaren çevrenin korunmasına yönelik, çevre aktivistleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı yasalar ile hükümet müdahalelerinin oluşmasının yanında gerçek çevre hareketi 1960’lı yılların ortalarında ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren ise çevre sorunları kapsamında temel sorumluluk işletmelerden beklenmeye başlanmıştır (Haden vd., 2009: 1043-1044). Yaşanan çevre sorunları ve işletmelerin bu sorunların çözümüne karşı sorumlu tutulması, işletmeler tarafından yeşil yönetimin kabul edilip tüm iş fonksiyonlarına entegre etmek bir çıkış yolu olarak görülmekteydi. Ancak, neyin yeşil yönetim olduğuna dair tartışmalar literatür tartışmalarını meydana getirmektedir (Nattrass ve Altomare, 1999: 26).

1990’lı yıllarda ortaya çıkan üçüncü çevre bilinci dönemi şirketlerin çevresel kirliliği önleme ve çevresel zararları azaltmaya yönelik stratejileri oluşturdukları ve bununla birlikte “eko-verimlilik” kavramının ortaya çıktığı zaman dilimidir (Nattrass ve Altomare, 1999: 15; Haden vd., 2009: 1045). Bu tarihten itibaren yeşil yönetimin kabul görmesi ve hızlı bir şekilde takipçileri artış göstermiştir. Çünkü işletmelerin çevresel bilinçle hareket etmenin finansal sonuçları iyileştireceği ve rakiplere karşı avantaj sağlayacağı fikri ön plana çıkmıştır (Porter ve Van Der Linde, 1995: 124).

Günümüz işletmelerinde yeşil yönetim sosyal sorumluluk duygusu ve çevresel kaygı düşüncesiyle birlikte sürdürülebilirlik girişimlerini hem stratejik hem de operasyonel düzeyde entegre ederek gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Haden vd.,

2009: 1045). Kısaca bu tarihsel perspektifte, yeşil yönetim kısa dönemde hızla gelişen bir alan olmuş olup stratejik düzeyde gelişim kaydetmiştir.

Gelişen bağlamda yeşil yönetim incelendiğinde, yeşil kuruluşların çevreye duyarlı uygulamaları ile tanımlanabileceği ifade edilmektedir. Lakin, kesin bir tanıma olmayan yeşil yönetim terimi için yeşil kuruluşları ve yeşil girişimcileri dikkate alan ve onların uygulamalarını stratejik düzeyde işletme uygulamalarına dahil eden, Hawken (1993)’ın kitabına adını verdiği şekilde ekoloji ve ticareti birleştiren bir yönetim kavramıdır. Yeşil yönetime dair yapılan bu tanıma karşın literatürde net ve tutarlı bir tanımının olmadığı yeşil yönetimin çeşitli şekillerde yorumlanmasına bağlı olarak kavramasallaşma sorununu meydana getirdiği ek bir parantez olarak ifade edilebilir. Çünkü yeşil yönetim kimi çalışmalarda çok sığ çerçevede ele alınırken kimi çalışmalarda da kurumsal, stratejik ve organizasyonel süreçte ele alınmaktadır (Haden vd., 2009: 1050). Bu bağlamda yaşanan ikilem doğrultusunda şunlar söylenebilir; yeşil yönetim geniş bir perspektif sunarak yeşil üretim, yeşil pazarlama ve yeşil AR-GE (Peng ve Lin, 2008: 203) gibi uygulamaları ortaya koyması, yeşil girişimlerin sağlıklı bir şekilde yeşil büyüme göstermesi için bir şemsiye göstermesi nedeniyle geniş bir perspektifte tanımlanması önemlidir. Bu doğrultuda, üç farklı perspektife dayalı olarak yapılan yeşil yönetim tanımı ise şu şekildedir (Haden vd., 2009: 1052); “Yeşil yönetim, sürdürülebilirlik, atık azaltma, sosyal sorumluluk ve sürekli öğrenme ve geliştirme yoluyla ve kuruluşun hedef ve stratejileriyle tamamen bütünleşmiş çevresel hedef ve stratejileri benimseyerek rekabet avantajı elde etmek için yeniliği kuruluş çapında uygulama sürecidir”.

1.2.8.3. Yeşil İşler

Yeşil işler, çevreyi koruma ve/veya eski haline getirmeye katkıda bulunan istihdam yerleri olarak kabul edilmektedir. Yeşil işler temelinde geleneksel ve yeni ortaya çıkan sektörlerde çevreyi ön plana alan ekonomik faaliyet alanıdır (Rutkowska-Podolowska vd., 2016; 822). Yeşil işler kavramı literatürde birçok tanım ile ifade edilmektedir. Bu tanımlardan bazıları **Tablo-1.2**’de yer almaktadır.

Tablo 1.2: Yeşil İşler Kavramına Yönelik Tanımlar

Çevresel mal ve hizmetler sektörü kirliliği önleyen veya en aza indiren ve doğal kaynakların kullanımını en aza indiren heterojen bir teknoloji, mal ve hizmet üreticileri kümesidir. Böylece çevresel faaliyetler; çevre koruma ve kaynak yönetimi şeklinde iki grupta ele alınmaktadır. Yalnızca çevre koruma ve kaynak yönetimi amacına sahip teknolojiler, mallar ve hizmetler birincil üretim hedefleri olarak kabul edilir. Bu hedef (çevresel amaç) doğrultusunda olmayan mal ve hizmetler yeşil işlerin dışında tutulmaktadır.	Eurostat, 2015
Yeşil işler, ekonomik sektör ve girişimlerin çevresel etkilerini azaltırken, üretimde yer alan herkese insana yakışır çalışma ve yaşam koşullarına, ek olarak işçi ve çalışma haklarına saygı gösterilmesini sağlar.	Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), 2010
Yeşil işler, çevresel kaliteyi korumak ve/veya eski haline getirmek için önemli ölçüde katkıda bulunan tarım, imalat (üretim), AR-GE, yönetim (idari) ve hizmet faaliyetlerinde çalışmaktır.	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), 2008
Yeşil işler, çevresel etkiyi nihai olarak sürdürülebilir seviyelere indiren doğrudan istihdamı içerir. Bu tanım kapsamında, enerji ve hammadde tüketimini azaltmaya yardımcı olan, ekosistemleri ve biyoçeşitliliği koruyan ve/veya eski haline getiren, atık ve kirlilik üretimini en aza indiren, dekarbonize ekonomi için işler yer almaktadır. Bununla birlikte, yeşil işler kavramı daha geniş bir çerçevede ele alındığında, ortalama çevresel ayak izinden daha küçük olan bir sektördeki herhangi bir yeni işi benimseyen ve genel performansın iyileştirilmesine katkıda bulunan işler şeklinde tanımlanmaktadır.	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2008
Yeşil iş, daha sürdürülebilir bir dünyaya gerçekten katkıda bulunan herhangi bir iş veya serbest meslektir.	Rutkowska-Podołowska vd., 2016

Kaynak: Rutkowska-Podołowska vd., 2016: 822-829.

Yeşil işler kavramının literatürde kavramsal olarak hem dar çerçevede hem de geniş bir perspektifle ele alındığı gözlenmektedir. Yeşil işler farklı düzeylerde ele alındığında farklı anlamlar ve değerler sunmaktadır. Bir çalışan düzeyinde veya bir girişim düzeyinde değerlendirildiğinde tanımda da değişiklikler olabilmektedir. Girişim düzeyinde yeşil işler değerlendirildiğinde yeşil binalar ve temiz enerji örnek olarak sunulabilir.

Yeşil işler, günümüzde ön plana çıkan ve dinamik olarak gelişmeye devam eden ve yeşil girişimcilik gibi daha emekleme aşamasında olan bir alanın alt alanı

olarak verimli bir şekilde gelişen fikirdir. Bu fikrin gelişim süreci AB'nin çevre sorunlarını çözmek için ve ABD'de genel istihdama katkı sağlamak oluşturmaktadır (Deschenes, 2013: 4).

Yeşil işler, Avrupa Birliği tarafından son yirmi yıldır dikkate alınan önemli konulardan biridir. Bu konuda Eurostat gerekli araştırmaları yapıp AB ekonomisine olan katkısı hakkında veriler sunmakta ve ek olarak tahminler yapmaktadır. Bu verilere göre yeşil işlerin katma değer oluşturması nedeniyle yeşil büyümeyi sağlayacak alanlarda Avrupa Birliği'nden politika talepleri yer almaktadır (Eurostat, 2015). Buna bağlı olarak AB ülkelerinde yeşil işlere olan eğilimin artış gösterdiği gözlenmektedir.

1.2.8.4. Yeşil Pazarlama

Yeşil yönetim üzerine yapılan çalışmalar ile birlikte çevre dostu ürünler üretmek ve bunları yeşil pazarlama yolu ile tüketiciye sunmak çevre üzerindeki etkiyi en aza indiren uygulamaların ortaya çıkmasına imkân hazırlamıştır. Bu doğrultuda yeşil yönetim uygulamaları kapsamında yer alan üç uygulamadan biri yeşil pazarlamadır (Peng ve Lin, 2008: 203).

Yeşil pazarlama yapmanın işletmeler için öneminin artması ile birlikte işletmeler bünyesinde yeşil pazarlama stratejileri meydana getirilmektedir. Buna bağlı olarak, Grant (2008: 25-26) çalışmasında 18 stratejili yapıyı 2x2 matriste ele almaktadır. Buna göre yeşil pazarlama yapmanın yolları Tablo 1.3'de yer almaktadır.

Tablo 1.3: Yeşil Pazarlama Yapmanın Yolları

	Pasif	Aktif
Tüketici	Yeşil Markalar	Herkes üzerine düşeni yapıyor
Vatandaş	Yeni Standartlar Belirlemek	Ağ bağlantılı kaynak sistemleri

Kaynak: Grant, 2008: 25-26.

Yeşil pazarlama yapmanın yollarını ele alan 2x2 matrise göre **yeşil markalar**, Yeşil bir marka, yerleşik şirketlere göre önemli bir eko-avantaj sunan ve bu nedenle yeşili yüksek bir öncelik haline getirmeye istekli olanlara hitap eden bir markadır. Yeşil markalar kapsamında “yeşil” tanımını yapan işletme ve tüketicilerin var olduğunu kabul ederek “daha yeşil ürün ve hizmetleri tercih etmeye istekli önemli bir tüketici segmenti” varlığını ön plana alınmaktadır. Bunun yanı sıra yeşil markaları tercih eden perakende tüketicilerin yanı sıra endüstriyel tüketicilerde bulunmaktadır. Bazı güçlü yeşil markalarda B2B müşterilerini hedeflemektedir. Yeşil pazarlama müşterilerine segmentlere ayırmakta ve buna göre stratejisini belirlemektedir. Buna göre;

- İnsanların yüzde 8-10’u koyu yeşil yaşam tarzlarına hazırdır.
- İnsanların yüzde 20-40’ı açık yeşil değişimlere hazırdır.
- İnsanların yüzde 60-80’i enerji tasarrufu ve aynı zamanda ısıtma faturaları için termostatları kapatmak gibi çok ayrıntılı olmayanlara hazırdır.

Yaşanan iklim krizi ve çevresel sorunlar hem tüketicileri hem de işletmeleri etkilemesi ile birlikte ortaya çıkan yeşile dayalı başlıklardan olan yeşil pazarlama başarılı olan yeşil markaları meydana getirmiştir. Çevre dostu başarılı bir yeşil markanın iki temeli bulunmaktadır. Bu bağlamda, alternatif bir teknoloji ve yeşil ilkelerle çalışan şirketler başarılı yeşil markalar şeklinde ön plana çıkmaktadır.

Yeni standartlar belirlemek ise sürdürülebilirlik pazarlaması olarak düşünülmektedir. Ancak işletmelerin bu yönde ortaya koydukları standartlar için şüpheyi yaklaşımlarıdır. Yeni standartlar belirlemenin amacı örnek oluşturmak ve sektörün geri kalanına bu yönde öncülük etmektir.

Herkes üzerine düşeni yapıyor kapsamında ise değişen pazarlama yaklaşımlarının yeşil pazarlamaya da uygulanması ile doğal alana yönelik toplam etkiyi azaltmak için müşterilerle işbirliği yapmaktır. Örneğin, Almanya’da daha az araba kullanılması için Mercedes yaptırdığı reklamlarda kısa yolculuklar için bisikletinizi kullanmayı düşünün ifadesini kullanmıştır. Bunun yanı sıra Nokia gibi

şirketler de bu yaklaşımı benimsemesi ile son birkaç yılın göze çarpan yeşil pazarlaması üretilmiştir.

Ağ bağlantılı kaynak sistemleri, özellikle iş dünyasında yaygın hale gelmeye başlayan yeni ağ bilgi işlemlerinin kullanılması ve kaynak kullanımlarında da uygulanabilmesi ile ilgilidir. Buradaki fikir, yeşil ekonominin ürün-hizmet sistemlerine dayanmaktadır. Ve fikrin ihtiyacı karşılamak için önerisi ise gelecekte fiziksel ürünlere olan talebin bir kısmını ortadan kaldırarak bir hizmetle karşılamaktır. Bu bağlamda, Howies ve Green&Blacks gibi markalar örnek gösterilebilir. Örnek firmaların ön plana çıkması ve onların gerisinde kalmayan istemeyen işletmeler de bu sürece doğru yönelim gösterecektir. Dijital devrimden geri kalmak istemeyen şirketler gibi bu değişim trendinin takip edilmesiyle düşük karbon ekonomisine yönelim olabilir.

Yeşil pazarlamada yaşanan ilerlemeler, katkıları ve gelecek yansımaları kadar yeşil pazarlamanın dinamikleri ve bunların karşılanmasındaki eksikler literatürdeki tartışma konusunu meydana getirmektedir. Bu doğrultuda, ilk olarak yeşil pazarlama kavramı çevresel (çevre dostu) ürünlerin farkındalığı ve pazarlanması üzerine çalışma göstermektedir. Bu bağlamda pazarlamacıların çevre dostu vurgusu olarak “yeşil olmak” önemlidir. Yapılan çalışmalarda da tüketicilerin yeşil rengini çevre dostu olarak algıladığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, yeşilin aksine gri renginin olumlu reklam tutumları ve satın alma niyetleri oluşturmak için daha az etkili olduğu gözlemlenmiştir (Lim vd., 2020: 552). Bu durum pazarlamacıların yeşile yönelmesinin nedenlerini de ortaya koymaktadır. Ancak yeşilin çevre dostu olmanın bir işareti sayılmasına karşın bu renk ve çevresel işaretlerin ürünlerde yer alması iki sorunu meydana çıkarmaktadır.

Birinci sorun tüketicilerin, ürünlerde yer alan yeşil renk ve çevresel işaretlerin tüketicilerin tepkilerini yönlendirmek için olduğunu fark etmesi ile birlikte yeşil ürün kullanımında geri tepmenin yaşanabilmesidir. Diğer sorun ise hukuki boyutu da olan yeşil boyama-yıkama “greenwashing” diye belirtilen durumdur. Greenwashing, tüketicilerin çevreye olan duyarlılığını yanlış yönlendirip kötüye kullanarak işletmenin ve/veya kurumun kendini çıkar elde etmek için yeşil göstermesi

durumudur. Bu sebepten gün geçtikçe daha fazla firma çevreci uygulamalarla uğraşüyor ayrıca bunların birçoğu da tüketicileri çevresel performansları veya bir ürün veya hizmetin çevresel faydaları hakkında yanıltıyor. Bu durumun hızla artması tüketici ve yatırımcının yeşil ürünlere olan güveni üzerinde derin olumsuz etkilere sahip olabilir (Delmas ve Burbano, 2011: 64). Yeşil yıkamaya karşı çözüm geliştirilmesi önemlidir. Çünkü toplumsal güven ve sosyal sorumluluk için önem arz eder. Aksi takdirde çevresel sorunlara karşı mücadele etmek ve bu bağlamda işletmelerin sürdürülebilirlik için daha fazla maliyeti göze almasını ortadan kaldıracaktır. Yeşil yıkamanın önüne geçilmesi adına ABD Patent ve Ticari Marka Ofisi çevreye zarar veren şirketlerin ticari markalarında yeşil kelimesinin kullanılmasını önlemek için yönergeler oluşturup hukuki uygulamaları da dahil etmişlerdir (Lim vd., 2020: 522).

Yeşil rengini ve/veya çeresel unsurları kullanan uluslararası şirketler sürekli araştırılıp analiz edilmektedir. Örneğin, petrol sızıntıları sebebiyle sürekli ön plana çıkan BP'nin markanın zarar görmemesi adına yeşil etiketi tercih etmesi tartışılmaktadır. Yapılan araştırmalarda kimi şirketlerin kendini güçlü göstermek ve iş dünyasında daha profesyonel izlenim bırakmak ve işletmenin sürdürülebilirliğini vurgulamak adına yeşil rengini kurumsal düzeyde ve logolarda kullandıkları ifade edilmektedir. Bu duruma örnek olarak Starbucks ve Whole Foods Market örnek gösterilmektedir (Lim vd., 2020: 552).

1.2.8.5. Yeşil Politika Uygulaması

Sanayi Devrimi'nden bu yana sürekli olarak artan endüstriyel faaliyetler dünyada her geçen gün etkisi artan küresel problemlere neden olmaktadır. Küresel problemlere çözüm bulmak ise hükümetlere ve ulus üstü kurumlara bir sorumluluk taşımıştır. Bu doğrultuda çevresel zararları gidermek için düzeltici politikalar uygulanmaktadır. Çevre kirliliğini azaltmak ve/veya engellemek için yeşil yönetim, yeşil pazarlama, yeşil üretim ve yeşil inovasyon gibi kavramlar ön plana alınarak devletler ve ulus üstü kuruluşlar tarafından çevrenin sürdürülebilir yönetimi için yeni politikalar geliştirilmektedir. Bu gelişme ve politikalar bağlamında ortaya konulan örnekler için Kyoto Protokolü, Montreal Konvansiyonu (anlaşması) AB'nin tehlikeli

maddeler ve e-atık için ortaya koyduğu politikalar (WEEE ve RoHS) sıralanabilir (Chen vd., 2006: 331; Selin ve VanDeveer, 2006: 7-8). Avrupa Birliği (AB), tehlikeli maddeler politikasında küresel bir lider olarak ön plana çıkmaktadır. AB ortaya koyduğu politikalarda e-atık olarak adlandırılan, atılan elektronik ve elektrikli ürünlerin çevreye ve insan sağlığına verdiği zararlar ile mücadele etmektedir. Avrupa Birliği'nin çevre ve insan sağlığı için belirlediği yeni politikaların birçok uygulamasının yanı sıra etki alanı da geniştir. Bu bağlamda ortaya koyduğu Yeşil Mutabakat (Green Deal) örnek gösterilebilir.

1.2.8.6. Eko İnovasyon

Literatürde çevre ve ekonomi kavramlarını birlikte ele alan ve sürdürülebilir kalkınma için önerilen kavramların çevreci girişimcilik, sürdürülebilir girişimcilik, eko girişimcilik ve yeşil girişimcilik vb. isimlerle ifade edilmesinin yanı sıra bu kavramlarla ilişkili yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de “eko İnovasyon” kavramıdır. Eko inovasyon kavramı ilk olarak 1996 yılında Fussler ve James'in yayınladığı “Driving Eco-Innovation” isimli kitapta yer almıştır (OECD, 2009: 39).

Eko-inovasyon ve benzeri kavramlar, üretim süreçlerinde ve ürün/hizmetlerde inovasyon ve iyileştirmeler yoluyla işletmelerin sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkılarını sunması amacıyla yapılan faaliyetleri kapsayacak şekilde isimlendirilmiştir. Bu kavramın ortaya çıkması ve ardından rekabetçi ve sürdürülebilir ekonomi için önemli olması AB tarafından desteklenmesine de neden olmuştur. Bu bağlamda AB, Lisbon Stratejisi ile uyumlu olan eko-inovasyonun geliştirilmesi için Çevresel Teknoloji Eylem Planı (Environmental Technology Action Plan (ETAP)) ortaya koymuş ve yeni platformların oluşumunu olanak sağlamıştır. Bu sayede, eko-inovasyon iş birimlerinin tamamında çevresel risk, kirlilik ve kaynak kullanımının olumsuz etkilerini önlemeyi veya önemli ölçüde azaltmayı amaçlamaktadır (OECD, 2009: 38; Calleja ve Delgado, 2008: 182-183).

Çevresel sürdürülebilirlik için ortaya konulan inovasyon türü olan eko-inovasyon temel olarak üç tür değişimi incelemektedir. Bunlar; teknolojik, sosyal ve kurumsal yeniliktir. Bu yenilikler çerçevesinde inovasyon araştırmalarının yönü

sanayiden hizmet sektörüne kadar genişletilmiştir. Özellikle organizasyonel yenilikler eko-denetimler gibi önlemlerin de bilinmesine imkân sağlamıştır. Çevre teknolojileri olarak inovasyonların çerçevesinin genişlemesi enerji, ulaşım veya atık tasarrufu sağlayan eko-verimlilik hizmetlerinin dikkate alınmasına öncülük etmiştir (Rennings, 2000: 319-322).

Eko-inovasyon, geleneksel inovasyonun genel kabulleri üzerine inşa edilmekle birlikte farklılaşan yönleri bulunmaktadır. Geleneksel inovasyon, ürün inovasyonu, süreç inovasyonu, pazarlama inovasyonu ve örgütsel inovasyon olarak dört türe ayrılmaktadır. Eko-inovasyon bu dört türün yanı sıra kurumsal ve toplumsal yapıda inovasyonları da dâhil etmektedir (Vila ve Kuster, 2007: 20; Rennings, 2000: 330).

Eko-inovasyon kavramının sınıflandırılması için kesin bir ayrım yapılamamaktadır. Aynı durum kavramın tanımı içinde geçerlidir. Ayrıca eko-inovasyon kavramı için sürdürülebilir inovasyon, çevresel inovasyon, yeşil inovasyon vb. şeklinde de isimlendirilmektedir. Bu çalışmada eko inovasyon kavramı daha çok yeşil inovasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ele alındığında sınıflandırmalar ve içerik açısından farklılıklar bulunmaktadır. Yeşil inovasyon, yeşil ürün inovasyonu ve yeşil süreç inovasyonu (Chen, 2008: 535-538) olarak ele alınmakta ve ölçümlenmektedir.

Yeşil inovasyon, kirliliğin artışına neden olan kaynakların verimsiz kullanımına karşı bir yol olarak görülmüştür. Bu yolda etkin olacak öncü işletmelerin/girişimlerin “ilk hamle avantajından” yararlanacağı ifade edilmektedir. Yeşil inovasyona öncülük eden bu işletmeler/girişimler yeşil ürünler için daha yüksek fiyat talep etmelerine ve aynı zamanda kurumsal imajlarını iyileştirmelerine, yeni pazarlar geliştirmelerine ve rekabet avantajları elde etmede olanaklar yakalayacaktır (Chen, 2008: 531-532).

Yeşil inovasyon, çevresel zararları önlemek ve işletme amaçlarını gerçekleştirmek için yeniliklerden yararlanmaktadır. Bu bağlamda yeniliklerin amacı ise kirliliğin önlenmesinden atık yönetimine hatta sistem inovasyonuna kadar uzanmaktadır (Ziółkowski, 2013: 155).

1.2.8.7. Eko Turizm

Bacasız sanayi olarak anılan turizm sektörü sürdürülebilirlik çalışmaları açısından incelenmesi gereken dünyadaki en büyük sanayi sektörlerinden biridir. Son yıllara kadar çevre ile de ilişkisi çok fazla ele alınmamıştır (Buckley, 1994: 661). Bu sebepten dolayı ekoloji ve turizm kavramını birlikte ele almak ve ön plana çıkarmak gerekmektedir.

Ekoturizm hızla büyüyen alt sektörlerden biridir. Bu alt sektör temel de turizm ve çevre arasındaki ilişki üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda turizm ve çevre arasında dört ana bağlantının varlığı belirtilmektedir. Bu ana bağlantıyı sağlayan adımlar şu şekildedir;

Bu ilişkiler doğrultusunda turizm işinin her ana bileşeninin çevresel yönlerinin varolabileceğini göstermektedir (Buckley, 1994: 661).

2002’de “Dünya Ekoturizm yılı” ilan edilmesiyle birlikte katma değer ve sürdürülebilir gelişim kavramları daha sık görülmeye başlanmıştır. Dünya’da yaşanan tüketim anlayışı ve turizm sektöründe buna hizmet etmesine karşın çevre, kültür ve kültürel miras ile yakından ilişkili olan turizm sektörü çevre dostu olarak en kabul edilebilir sektördür (Yücel, 2002: 1).

Eko turizm doğa odaklı olmasına karşın temel olarak bölgesel çerçevede ele alınmaktadır. Çünkü eko turizmin ortaya koyduğu ekonomik değer bölgedeki koruma ve sürdürülebilirlik etkinlikleri için oluşturulacak fonlara gitmektedir. Ancak, ekonominin dışarıya sızma “leakage” durumu fazla olursa bu fonlara yönelik ekonomik katkı azalabilir (Yücel, 2002: 3).

Bu bilgiler ışığında, dünya üzerinde çevre bilincinin artış göstermesi eko turizm ve/veya doğal turizme olan ilginin artacağı ifade edilebilir.

1.2.8.8. Yeşil Yıldız

Sürdürülebilir bir dünya için her sektörün çevreci uygulamaları benimsemesi ve bunun için belirli kurallara ve sertifikasyon işlemlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda ele alınan sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Turizm sektörü çevresel

kaynaklarla bütünleşmiş ve bu kaynaklara bağlı olarak gelişen bir sektördür (Bağdadi, 2021: 11). Turizm sektörünün ortaya koyduğu yeşil yıldız uygulaması çevre dostu bir uygulama olarak ifade edilebilir.

Sürdürülebilir turizm konsepti kapsamında ele alınan yeşil yıldız uygulaması, yeşil yıldızlı oteller başlığı altında ele alınmaktadır. Yeşil yıldız oteller, sürdürülebilir bir turizm için döngüsel sistemi benimsemektedir. Dünya çapında gelişen bu sistem gereksiz kullanımların önüne geçerek doğal kaynakların daha verimli kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Çevre bilincinin gelişmesine paralel olarak gelişen ve turistik işletmelerde çevre dostu işletmeciliği teşvik eden yeşil yıldızlı oteller sertifikasyon süreçlerini belirli konular üzerine inşa eder. Bir turistik işletmenin yeşil yıldızlı olabilmesi için enerji yönetimi, atık yönetimi, su yönetimi ve CO₂ yönetimini etkin bir şekilde gerçekleştiriyor olması gerekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen birçok örnek çalışmalarda ele alınmaktadır. Bunlardan biri de Eldemerdash ve Mohamed (2013: 247) tarafından sunulan çalışmada Mısırlı bir otelin yeşil yıldızlı otel sertifikası almak için işletmenin farklı departmanları tarafından 151 çevresel kriteri karşılaması gerektiğini ifade etmektedir.

Türkiye’de ise yeşil yıldız uygulaması 2008 yılından itibaren aktif olarak kullanılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı otel işletmelerine yeşil yıldız unvanı vermektedir. Çevre duyarlılığı temelinde gelişen bu sistem bakanlığın ortaya koyduğu şartlar ve AB kriterlerini (Eco-label) kapsamaktadır. Bu koşullar bağlamında Kültür ve Turizm Bakanlığı başvurular almakta ve gerekli denetlemeleri yapmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

1.2.8.9. Mavi Ekonomi ve Mavi Girişimcilik

Yeşil girişimcilik kadar ön plana çıkmayan ancak dünyadaki sürdürülebilirliğin gelişimi için önemli olan bir diğer kavram ise mavi girişimciliktir. Dünya üzerinde sürdürülebilirliği sağlamak için hem karayı hem de denizleri birlikte düşünmek gerekmektedir. Dünyanın %71’i denizlerle kaplı iken dikkate alınması gereken bir diğer noktada bu alanlara sahip çıkılabilesidir. Denizler ve kara parçaları arasındaki durumun her zaman dengede olması gerekmektedir. Eğer kara parçası ve denizler yer değişikliği yapsa denge nasıl değişir? Diğer taraftan

denizlerin atmosferdeki karbondioksiti absorbe etme gücünün yüksek olması ve ek olarak deniz canlılarının varlığı gibi pek çok durum mavi alanın sürdürülebilirliğini ön plana çıkarmaktadır. Mavi alanının sürdürülebilirliği için mavi girişimcilik önem kazanması gerekmektedir. Bu bağlamda mavi girişimcilik üzerine yapılan kısıtlı olmasına karşın mavi girişimcilik, mavi ekonomi çerçevesinde ortaya konulan deniz ve okyanus gibi su alanlarının sürdürülebilirliğini ön plana alan tüm girişim faaliyetleri şeklinde tanımlanabilir (Habip ve Doğan, 2022: 169-170).

Gemi ekipmanları, gemi inşası, okyanus gözlemi, tarama, kıyı koruma ve marina inşası gibi sektörlerde CO₂ emisyonu hedeflerini karşılamak, çevresel ayak izlerini azaltmak ve kaynak verimliliğini artırmak için ihtiyaç duyulan mavi girişimci işler-meslekler (Kyvelou ve Ierapetritis, 2019: 252) olarak ifade edilmektedir. Denizcilik alanını deniz ulaşımı ve/veya balıkçılık kapsamında dar bir çerçevede ele alınabileceği gibi deniz ekolojisi veya deniz çevresini kapsayacak şekilde de ele alınabilir (Smith-Godfrey, 2016: 59).

1.2.8.10. Enerji ve Sürdürülebilir Enerji

Sürdürülebilirlik çalışmaları konusunda özellikle incelenmesi gereken konulardan biri de enerjidir. Enerji konusu, yukarıda farklı konular kapsamında kendine yer bulmaktadır. Enerji modern dünyanın en önemli ihtiyacıdır. Gelişmiş ekonomiler dünya enerji arzının %75'ini tüketmektedir (Dincer, 2000: 158). Enerji tüketiminin artması zamanda içerisinde çevresel birçok problemin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu problemler hava kirliliği, asit çökeltisi, ozon incelmesi, orman tahribatı, radyoaktif madde emisyonu gibi çevresel problemler şeklindedir. Kısacası enerji tüketimi iklim krizine neden olan önemli faktörlerden biridir.

Fosil yakıtların çevreye verdiği zarar ve yaşanan petrol krizlerinden sonra yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. İklim krizinin azaltılmasında önemli bir yere sahip olan enerji konusu özellikle yenilenebilir enerji bağlamında incelenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma temelinde enerji kullanımı için tamamen sürdürülebilir bir enerji kaynağı arzu gerekmektedir (Rosen, 1996: 21). Sürdürülebilir enerji arzı için yenilenebilir teknolojiler kullanılmalıdır. Yenilebilir teknolojiler temiz enerji kaynakları olarak kabul edilmektedir. Bu kaynakların

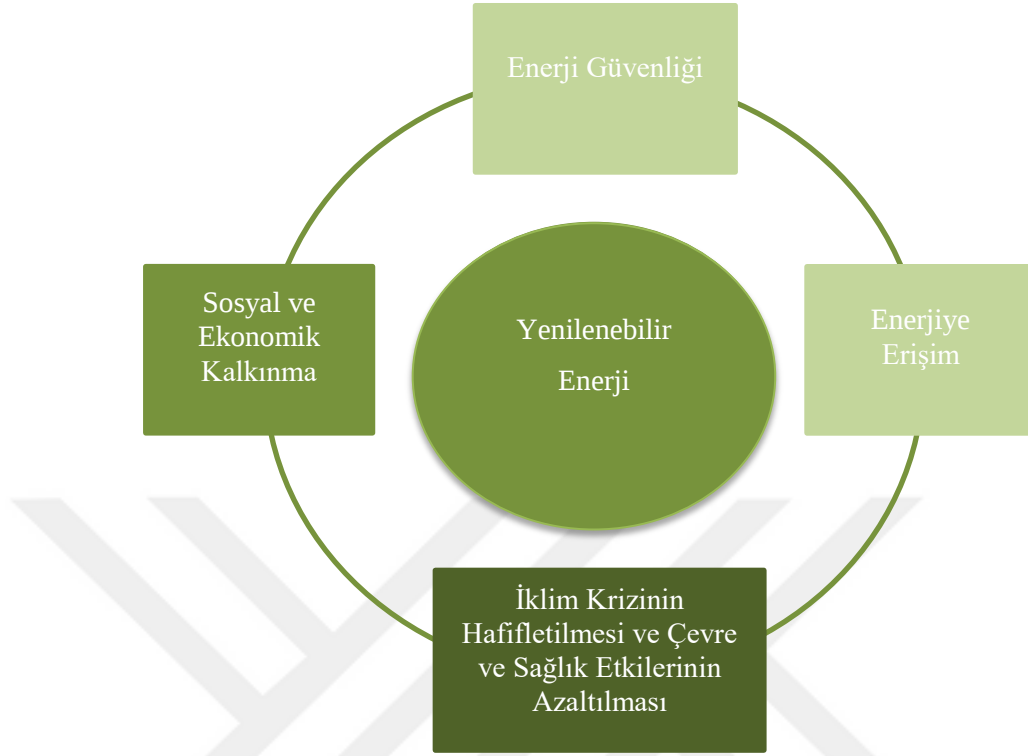
optimal kullanımı çevresel etkileri azaltır ve küresel ısınmanın azaltılması için fırsat sağlar (Panwar vd., 2011: 1514).

Yenilenebilir enerji kaynakları çevremizde gerçekleşen devamlı ve doğal enerji akışından meydana gelen enerji kaynaklarıdır. Bu enerji kaynakları biyo-enerji, jeotermal enerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, okyanus enerjisi (gelgit ve dalga), ve hidroelektrik enerjisini kapsamaktadır (Owusu ve Asumadu-Sarkodie, 2016: 5).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının sunduğu fırsatlar ve iklim krizindeki konumu nedeniyle gün geçtikçe enerji kaynakları kapsamındaki yüzdesi artış göstermektedir. Yenilenebilir enerji ile sürdürülebilir kalkınma doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Bu bağlamda yenilenebilir enerji, enerji güvenliği, sosyal ve ekonomik kalkınma, enerji erişimi, iklim değişikliğinin azaltılması ve çevresel ve sağlık etkilerinin azaltılması konularında fırsatlar sunmaktadır (Owusu ve Asumadu-Sarkodie, 2016: 7-8).

Sürdürülebilir kalkınma ile yakın ilişkili olan yenilenebilir enerji konusu **Şekil 1.6**'da görüldüğü üzere enerjiye farklı bakış açılarını da dâhil etmektedir. Özellikle enerji arzının devamlılığını ele alan enerji güvenliği (Owusu ve Asumadu-Sarkodie, 2016: 8) ve enerjiye erişim kadar önemli olan bir diğer konu da enerji verimliliğidir.

Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji kaynaklarını keşfetmek ve ulaşmak kadar önemli olan bu kaynakların etkin kullanıp enerji verimliliğinin sağlanmasıdır. Kavramsal olarak “enerji verimliliği, binalarda yaşam standardı ve hizmet kalitesinin, endüstriyel işletmelerde ise üretim kalitesi ve miktarının düşüşüne yol açmadan, birim veya ürün miktarı başına enerji tüketiminin azaltılması” (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022) şeklinde tanımlanmaktadır. Enerji kaynaklarının daha az kullanımını hedefleyen enerji verimliliği, enerji kaynaklarının daha fazla sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunacağını kabul etmektedir (Rosen, 1996: 22).

Şekil 1.6: Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Fırsatları.

Kaynak: Owusu ve Asumadu-Sarkodie (2016: 8).

1.2.9. Avrupa Birliği’nde Yeşil Yönelimler

Avrupa Birliği (AB), yeşil ekonomiye yönelik sürdürülebilir kalkınma için yoğun bir şekilde çaba sarf etmekte ve şu anda iklimin korunması ve hedefleri için çaba sarf eden dünya liderlerinden biridir. AB bu doğrultuda ilerlerken yeşil ekonominin sunduğu tüm fırsatları incelemektedir. Bu sayede gelir ve istihdam büyümesine katkı sağlamaktadır. Avrupa Birliği, yeşil ekonomi ve kalkınma planlarını Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kapsamında değerlendirmekte olup hedeflerini “İklim Eylemlerine” adanmıştır. Bu duruma bağlı olarak AB kapsamında yer alan ülkeler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için iklim değişimi ve yeşil yönetimi yeşil ekonomiyi oluşturmak için işbirliği ve entegrasyonu sağlayarak bir platform kurma yolunu tercih etmişlerdir. Bu süreç kapsamında ülkelerin yıllar içinde yeşil yönetim kapsamındaki gelişimleri de değerlendirilmektedir (Sulich, 2020: 842-843).

Diğer taraftan, Yeşil Avrupa Entegrasyonu ekonomik kalkınma fikrinden ortaya çıkmasına rağmen şuan sosyal (kurumsal ve politik yönler), ekonomik ve çevresel yönler arasındaki sinerjiyi sürdürme ilkesine dayanmaktadır (Sulich ve Zema, 2018: 70). Bunun yanı sıra AB, sürdürülebilir kalkınma fikrini Avrupa Komisyonunun 2030 stratejisine dâhil etmiştir. Bu stratejisini “Towards a sustainable Europe by 2030” mottosu ile devam etmekte olup yalnızca günümüzün ekonomik problemleri ve kaynak sorunları ile değil aynı zamanda sosyal dışlanma ve Avrupa entegrasyonu konularını da değerlendirmeye almaktadır (Kryk, 2020: 323-325).

Yeşil yönetim ise yeşil ekonomi kavramının bir uygulaması olup sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi ile ilgili teorik mülahazaları ekolojik yönlü stratejilerin iş uygulamalarına aktarılmasıdır. Bu doğrultuda bir yeşil yönetim dalı oluşturulurken sürdürülebilir kalkınma hedefleri ulusal düzeyde olduğu gibi işletme düzeyinde de stratejiler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yeşil yönetimin benimsediği stratejiler ise çevrenin iyileştirilmesi ve antropolojik baskıların azaltılması yönündedir (Sulich ve Grudziński, 2019: 1643-1644).

Yeşil yönetimin tercih edilmesi yönetim önceliklerinin sürdürülebilirlik anlamında değişim göstermesine, hammadde ger kazanımı sağlanarak üretimde yeniden işlenmesine ve gelecek nesillerin yaşamını doğrudan etkileyecek olan çevresel değişkenlerin ön plana alınmasına olanak sağlar (Sulich ve Zema, 2018: 71; Sulich, 2020: 845). Bu düşüncelerin ilerlemesi ve sürdürülebilirliğin benimsenmesi Yeşil Avrupa Entegrasyonu kapsamında gerçekleşmektedir. Bu süreç ise mevcut yönetim modelinin dönüşümü ile anlam kazanmakta ve sürdürülebilir yöntemlerle birlikte yeşil ve yeşil işlerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Yaşanan bu dönüşüm kalkınma planlarını ve işgücü piyasasını da etkilemektedir. Aynı zamanda AB sınırlarında toplam iş sayısında artış sağlamaktadır (Rutkowska- Podolowska vd., 2016: 825-826; Kabus, vd., 2018: 607-608). Bu doğrultuda AB kapsamında ele alınan yeşil yönelimlerden bahsetmek gerekir. Temelde AB’nin benimsediği çevre politikası ve anlaşmalarla birlikte yaşanan dönüşümler birçok yeşil girişimcilik örneğine kapı aralamaktadır. Avrupa Birliği’nde çevreyi koruma yasal bir yapının altında iken birliğe üye devletlerde yasal düzenlemelerin uygulamalarından sorumludur. Bu doğrultuda AB’ndeki ülkeler sürdürülebilirlik ve yeşil ekonomi için

çalışmalar yapmakta ve bu faaliyetler incelenerek ülkeler arasında bir değişim grafiği elde edilmektedir. AB'ye üye olan 28 ülkenin sıralamaları Tablo 1.4'de gösterilmektedir. Ancak 31 Ocak 2020 itibariyle İngiltere AB'den ayrılmış olup üye sayısı 27'ye düşmüştür (Kültür Turizm Bakanlığı, 2020). Bu tabloda, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda iklim eylemine yönelik gelişimleri sıralandırılmaktadır.

Tablo 1.4: AB Ülkelerinin Yeşil Yönetim Derecesi

2010		2016	
Ülke	Sıralamalar	Ülke	Sıralamalar
İngiltere	1	İngiltere	1 (s)
İspanya	2	Kıbrıs	2 (a)
İsveç	3	Finlandiya	3 (a)
Hollanda	4	Malta	4 (a)
Danimarka	5	İsveç	5 (d)
Fransa	6	Yunanistan	6 (a)
İtalya	7	Hollanda	7 (d)
Belçika	8	Hırvatistan	8 (a)
Avusturya	9	Letonya	9 (a)
Finlandiya	10	Avusturya	10 (d)
Almanya	11	Danimarka	11 (d)
İrlanda	12	İspanya	12 (d)
Lüksemburg	13	Litvanya	13 (a)
Polonya	14	Polonya	14 (s)
Çekya	15	Bulgaristan	15 (a)
Portekiz	16	Slovenya	16 (a)
Macaristan	17	Romanya	17 (a)
Romanya	18	Portekiz	18 (d)
Slovenya	19	Slovakya	19 (a)
Slovakya	20	Estonya	20 (a)
Yunanistan	21	Belçika	21 (d)
Bulgaristan	22	İtalya	22 (d)
Estonya	23	Almanya	23 (d)
Hırvatistan	24	Çekya	24 (d)
Litvanya	25	İrlanda	25 (d)
Letonya	26	Lüksemburg	26 (d)
Kıbrıs	27	Macaristan	27 (d)
Malta	28	Fransa	28 (d)

a: artısta, d: düşüşte, s:durağan

Kaynak: Sulich, 2020: 846

Sulich (2020) çalışmasında Eurostat sitesinden elde edilen verileri analiz edip standartlaştırmış ve taksonomik bir şekilde 2010 ve 2016 yıllarında ki değişimi ön plana çıkarmıştır. Yapılan çalışmalar AB kapsamında ülkelerin çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik noktasında uygulamalarını geliştirmeye özen gösterdiğini de ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda AB'nin bir organizasyon olarak iklim değişikliğinde iyileştirme ve yeşil yönetimi uygulamaya koyma konusunda önemli ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Ülkelerin yeşil yönetim araçlarını kullanma ve dönüşüm için sürdürülebilirlik için yatırımları ülkelerin daha önceki durumları ve bu konuya özel eğilimleri birbirinden farklı olsa da yıllar içinde Avrupa'da yeşile olan yönelim artış trendi göstermeye başlamıştır. Diğer taraftan Avrupa Birliği her yıl Avrupa'nın en yeşil başkentini seçmekte ve neden seçildiğine dair bilgileri de kamuoyu ile de paylaşmaktadır. Ancak bu gelişmelere rağmen yeşile olan tercihin nedenleri ve gerçekten ne kadar yeşil olunduğuna dair tartışmalar bu şehirler bağlamında devam etmektedir. Örneğin, Avrupa'nın Yeşil Başkenti ödülünü kazanan Lizbon'un yeşil unvanını alıp alamayacağını yönelik tartışmalar yaşanmıştır. Diğer ülkelere göre hedefleri daha geride olmasına karşın bu alanda attığı adımlar ve 2020 yılı teşvikleri ile yeşil şehir olmanın gerekliliklerini yerine getirmek adına faaliyetler yürütmektedir (Wagner, 2020). 2010 yılından itibaren her yıl seçilen yeşil şehirler ve seçilme nedenlerini de açıklayan bilgiler Tablo 1.5'de belirtilmektedir.

Tablo 1.5: Avrupa Yeşil Başkent Ödülünü Kazanan Şehirler

Yıl	Ülke	Şehir	Nedenler
2010	İsveç	Stockholm	Stockholm temiz su standartları, yenilikçi entegre atık sistemleri ve gürültü kirliliğini azaltmaya yönelik etkili çözümler vb. birçok sebepten dolayı Avrupa Yeşil Başkenti unvanını ilk alan şehirdir. Stockholm'un ulaşım emisyonları nispeten daha düşük olup tüm trenler ve otobüsler yenilenebilir yakıt ile çalışmakta olup 2050 yılına kadar fosil yakıtlardan tamamen bağımsız bir duruma gelmeyi planlıyor. Sürdürülebilir kalkınma hedefi ile ilerleyen Stockholm bu bağlamda birçok yeni program ve projeye de imza atmaktadır. Bu uygulamalardan biri de "eko etiketli enerji"dir.
2011	Almanya	Hamburg	Elbe Nehri'nin kıyısında yer alan Hamburg metropol bir şehir olarak yaşadığı sorunlara rağmen Avrupa

			Yeşil Başkent ödülünü kazanmıştır. İklim değişikliklerine karşın “yeşil” vizyonu ile yenilikçi uygulamaları ön plana almıştır. Büyük enerji tasarrufu ve toplu ulaşımında mükemmelleşmeyi sürdürülebilirlik denkleminde ele almakta ve CO ₂ salınımını 2050 yılına kadar %80 azaltmayı hedeflemektedir.
2012	İspanya	Vitoria-Gasteiz	Su kıtlığını yönetmek vurgusu ile ön plana çıkan bir diğer şehir İspanya’nın kuzeyinde yer alan Vitoria-Gasteiz’dir. Özellikle evsel su tüketimini düşürmek isteyen bu şehir bünyesinde su tüketimi ve verimliliği konusunda vatandaşları bilgilendirmek adına bir merkez kurmuştur. Bunun yanı sıra habitat parçalanmasını ve ışık kirliliğini azaltmak için önlemler almıştır. Yeşil kemer uygulaması ile örnek gösterilen şehirlerden biridir.
2013	Fransa	Nantes	Loire Nehri üzerine kurulu olan Nantes Fransa’nın yeşil şehirlerinden biridir. Nantes toplu taşıma ve bisikletlere odaklanan sürdürülebilir bir ulaşım politikası geliştirmiş ve bu sayede CO ₂ emisyonlarında iyileşme görülmüştür. İddialı iklim planı ile sürdürülebilirlik konusunda birçok yeni çalışmaya da imza atmaktadır.
2014	Danimarka	Kopenhag	Danimarka’nın en kalabalık şehri olan Kopenhag merkezi planına eko-inovasyon ve sürdürülebilir istihdam yaklaşımını yerleştirmiştir. Şehir yaptığı yatırım ve projelerde eko-inovasyon tabanlı ilerler iken çevresine de yeşil ekonomik kalkınma için bir örnek olmayı planlamaktadır. Aynı zamanda Kopenhag kentsel planlama ve tasarım açısından iyi bir örnek olup bisikletçiler içinde dünyanın en iyi şehri olmayı planlamaktadır. Bunun yanı sıra şehrin enerji sistemlerinde yenilenebilir enerjinin payını artırmayı ve CO ₂ salınımını % 75 azaltmayı hedeflemektedirler.
2015	İngiltere	Bristol	İngiltere’nin en yeşil şehri olan Bristol büyüyen yeşil bir ekonomiye sahiptir. Şehrin ulaşım ve enerji için yatırım planları ön plana çıkarken dijital ve düşük karbon sektörlerinde 17.000 yeni iş hedefi bulunmaktadır. Aynı zamanda düşük karbon endüstrisinde ise Avrupa merkezi olmayı hedeflemektedir. İklim değişikliği, karbon ayak izini azaltmak ve yenilenebilir enerjiyi artırmak noktasında sorumluluklarını yatırımlar ve laboratuvar çalışmaları ile desteklemektedir.

2016	Slovenya	Ljubljana	Slovenya'nın başkenti olan Ljubljana özellikle değiştirdiği trafik rejimi ile sürdürülebilirliğe önemli katkı sağlayan şehirlerden biridir. Sıfır atık hedefini benimseyen şehir atık su arıtımı konusunda da büyük ilerleme kaydetmiştir. Aynı zamanda kenti karakterize eden yeşil alanların korunması ve alanları dönüşümünde de başarılı bir ivme göstermektedir. Ljubljana topraklarının dörtte üçü yeşil alana sahip olup CO ₂ emisyonunda önemli olduğu için Slovenya ormanlık alanı özel amaçlı orman olarak ilan edip koruma altına almıştır.
2017	Almanya	Essen	Almanya'nın yeşil şehirlerinden biri olan Essen birçok şehir için de örnek gösterilebilecek bir dönüşüme imza atmıştır. Çünkü Essen endüstriyel geçmişi olan ve yeraltı kömür madenciliği faaliyetleriyle ilgilenen bir şehir olarak uzun yıllar kalmış ve 1986 sonrası dönüşüme yüzünü çevirmiştir. Bu dönüşüm şehri yeşil şehir olmak için vatandaşlarına ve değişim yeteneklerine güvenerek, aslında davranış şekillerini değiştirerek yeşil şehir dönüşüyorlar. Essen, doğayı ve biyolojik çeşitliliği geliştirmek adına çeşitli uygulamalar ve yeşil altyapı çalışmaları yapmaktadır. Bunun yanı sıra Essen şehri İklim Değişikliği, Yeşil Kentsel Alanlar, Hava Kalitesi, Atık Yönetimi ve Enerji Performansı da dâhil olmak üzere birçok gösterge doğrultusunda performans geliştirmektedir. Entegre çevre yönetimi alanında da bir örnek olan şehir istihdam olanaklarında da değişim yolunu tercih etmektedir.
2018	Hollanda	Nijmegen	Waal nehri üzerine kurulan Nijmegen Hollanda'nın doğusunda yer almaktadır. Nijmegen şehrinin amacı sağlıklı ve müreffeh bir şehir haline gelmektir. Ayrıca 2045 yılına kadar nötr olmayı hedeflemektedir. Şehir yapacağı ilerlemeler sırasında vatandaşlarını, girişimcileri ve bilgi kurumlarını çevresel gelişimlerinin bir parçası olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda şehir çevre alanında STK'lar ile işbirliği yaparak rüzgar tribünlerinin desteklenmesi ve uygulanması konusunda faaliyetler yürütmüştür. 2016 yılından bu yana artan oranla şehir elektriğinin karşılanmasında rüzgar enerjisinden faydalanmaktadır.
2019	Norveç	Oslo	Norveç'in başkenti olan Oslo Marka Ormanı ve Oslo Fiyordu ile çevrilidir. Oslo'nun doğal alanlarını koruma ve su yolu ağını restore etmesi şehrin

			sürdürülebilirlik açısından neler yaptığını göstermektedir. Buradaki temel amaç ise yağmur sularını verimli bir şekilde yönetmek ve habitatın gelişimini destek olmaktır. 2050'ye kadar karbon nötr olmayı planlayan şehir bunun için sıfır emisyonlu taşımacılığı teşvik etmekte ve elektrikli araçların şehirde kullanılması için olanak sağlamaktadır. Şehrin amaçlarından biri de “Dünyanın Elektrikli Araç Başkenti” olmaktır. Aynı zamanda döngüsel ekonomi bağlamında yenilikleri ve yeni işleri de teşvik etmektedir.
2020	Portekiz	Lizbon	Bir liman şehri olan Lizbon üzerine yapılan birçok tartışmaya karşın 2020 yılı Avrupa Yeşil Başkenti seçilmiştir. Buna karşın şehir çevresel sürdürülebilirlik stratejisini gerçekleştirerek çevresel koruma ve ekonomik büyümenin bir başlık altında ele alınabileceğini göstermektedir. Sürdürülebilir hareketlilik için araba kullanımını kısıtlamak, bisiklete binmek ve toplu taşımaya öncelik vermek gibi stratejik atılımlar gerçekleştirilmektedir. Bunların yanı sıra şehir yeşil büyüme ve eko-inovasyonu göz önüne almakta ve paydaşlarını da çalışmalarını dahil etmektedir.
2021	Finlandiya	Lahti	İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla sanayileşme yaşayan Lahti şehri nüfus ve ekonomik büyüme yaşarken beraberinde çevresel sorunlar yaşamaya başlamıştır. Lahti şehri ile birlikte anılması gereken bir diğer nokta ise Vesijärvi Gölü'dür. Şehrin çevresel bağlamdaki önemli değişimlerinde ele alınan konulardan biri olan Vesijärvi Gölü'nün ötrofikasyon ile mücadelesi kapsamında değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra Lahti şehri konsorsiyumu kurularak şehir merkezi ulaşım sistemleri geliştirilmiştir. Ulaşım sistemlerinin geliştirilmesinde yeni bisiklet yolları ve daha geniş yaya alanlarının inşa edilmesi önemli değişim faaliyetleridir.
2022	Fransa	Grenoble	Alplerin merkezi olarak isimlendirilen Grenoble şehri, Fransa'nın en yoğun üçüncü şehridir. Topografyası nedeniyle şehrin yeşil alanları sınırlı kalmıştır. Bunun için yeşil alanları sağlayan bir kentsel planlama sağlanmıştır. Yeşil alan kullanımı ve sürdürülebilirlik için meydana getirilen eko-mahalleler başarılı örnekler sunmaktadır. Sera gazı emisyonlarını %25 azaltan Grenoble'nin hedefi 2050 yılına kadar %50 azaltmaktır.

Kaynak: European Green Capital Website (2020) https://ec.europa.eu/environment/topics/urban-environment/european-green-capital-award/winning-cities_en tarafından alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo-1.5’de yer alan şehirlerin genel özelliklerine bakıldığında ele alınan bazı kavramlar sürdürülebilirlik ve yeşile olan yönelimi tanımlayabilecek anahtar kavramları ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, iklim değişiklikleri, toplu ulaşım ve bisiklet yollarının gelişimi ile CO₂ salınımında azalmaya destek olmak, eko-inovasyon destekli çalışmalar yürütmek yeşil şehir olmak için en temel konuları temsil etmektedir. Özellikle bu şehirlerde yapılan çalışmalara bakıldığında şehir ve vatandaş arasında bir bağ kurmaya özen gösterilmiş “aktif katılım” önemli bir nokta olarak vurgulanmıştır.

Bu doğrultuda bir yeşil şehrin oluşmasında neden olan faktörleri ve bu bağlamda yeşil büyüme, döngüsel ekonomi, eko-inovasyon ve yeşil işler üzerine odaklanılmalıdır. Bu süreç kapsamında kurum ve girişimcilerin önemi ön plana çıkarılmalı, devlet-girişimci-vatandaş denklemi çevre bilinci bağlamında ele alınmalıdır. Bu bağlamda özellikle Avrupa’da yer alan şehirler öncü olmakta ve her bir şehir farklı özelliği ile ön plana çıkmaktadır (Beatley, 2012).

Avrupa Birliği kapsamında üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise yeşil koridor girişimleridir. Bu girişim tam adı ile “green transport corridor” yeşil ulaşım koridoru olarak ifade edilmektedir. Bu kavram, Avrupa Komisyonu, Avrupa’nın yeşil olması yolunda adımlar atan, tarafından ön plana çıkarılmıştır. Çünkü yeşil koridor kavramı yeşil girişimciliğin etkileşimine ve gelişimine katkı sağlamaktadır (Prause ve Hunke, 2014: 124). Bu doğrultuda yeşil koridor kavramına, sunduğu faydalara ve yeşil girişimciliğin gelişimine olan katkısına bakmak gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

YEŞİL GİRİŞİMCİLİKTE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER: ÇEVRESEL DEĞİŞİMLER, KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE SERMAYE BİÇİMLERİ

İnsanlığın doğuşu ile birlikte insanın doğal çevrede yaşamak için verdiği çaba ve mücadele anlatılmaktadır. İnsanlar zaman içinde doğa ile uyumlu bir hayat sürmeye başlarken diğer taraftan doğayı etkileyen bir faktör olarak görülmektedir. Temel olarak çevrenin değişime uğraması insanlığın varoluşundan itibaren çevreyi şekillendirmesiyle başlamaktadır (Worldwatch Enstitüsü, 2014: 36). İnsan faaliyetlerinin neden olduğu çevresel bozulma uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir (Eckersley, 2007: 249).

Yaşadığımız çevre zaman içinde birçok açıdan değişim göstermeye başlamıştır. Özellikle sanayi devrimi, hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak gelişen göçler çevresel değişimlere neden olup küresel ölçeğe yayılmıştır (Okuyucu vd., 2006: 40, Eckersley, 2007: 249). Kısacası, yoğun ekonomik faaliyetler doğal kaynakların daha fazla çıkarılmasına, doğal yaşam alanlarının tahrip edilmesine ve doğal çevrenin önemli ölçüde kirlenmesine neden olmaktadır (Popova ve Popovs, 2022: 2802). Bu sebepten ekonomi ve çevresel değişimler arasında önemli bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda özellikle son dönemlerin en çok konuşulan ekonomi kavramlarından yeşil ekonomi ve yeşil ekonominin oluşmasına imkân sağlayan yeşil girişimcilik çevresel değişimlerle doğrudan ilişkilidir (Keskin, 2016: 290). Diğer taraftan çevresel değişimler konusunda farkındalık sahibi olan girişim faaliyetlerinin yeşil girişimlere dönüşmesi ile birlikte çevresel değişimlere olumlu yönde katkı sağlandığı ifade edilebilir.

Yeşil girişimcilikle ilişkili olan bir diğer faktör kültürel dinamiklerdir. Literatür incelendiğinde kültürel dinamiklerin girişimcilik faaliyetlerinde ve küçük işletmeler üzerinde etkisi olduğu ortaya konulmaktadır (Katwalo ve Madichie, 2008: 1-3). Bir toplumda sürdürülebilirliğin kültürel dinamiklerinin meydana getirilmesi yeşil girişimciliğe yönelimi artıracaktır. Bunun ötesinde sürdürülebilir bir yaşam tarzının benimsenmesi, fikir ve uygulamaların kurumsal tepkiler ile kültürel dönüşümler önem arz etmektedir. İnsan ve doğa bağlılığının unutulmaması ve

sürdürülebilirlik kültürü için niş-inşa perspektifi gerekmektedir (Kashima, 2020, 538).

Yeşil girişimcileri yer aldıkları sürdürülebilirlik kültürünün ötesinde bu durum dâhil olduğu kültürel sermaye, sosyal sermaye ve birçok sermaye çeşidi de etkilemektedir. Bir girişimcilik için sermaye temel faktörlerden biridir. Lakin yeşil girişimcilik yalnızca ekonomik araçlarla ilgili değildir (Vatansever ve Arun, 2016: 27). Bir girişimin devamlılığını sağlamak için birçok sermaye ön plana çıkmaktadır. Yeşil girişimcilikte de özellikle çevresel-doğal sermaye ön plana çıkmaktadır. Çünkü sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde doğal sermayenin özellikle sunduğu doğal kaynaklar açısından önemli bir yeri var iken yeşil girişimciliğin veya yeşil ekonomin benimsenmesi ise doğal sermaye ve çevresel riskler arasında denge sağlamaktadır (Nuringsih ve Nuryasman, 2020: 117).

Kısaca yeşil girişimciliğin çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimlerinden etkilendiği ve karşılıklı etkileşimde olduğu ifade edilebilir.

2.1. Çevresel Değişimler

Çevresel değişimleri açıklayabilmek adına öncelikle çevre kavramını tanımlamak, çevre türlerini belirtmek ve sonrasında çevresel sorunlarını sebepleri ile ele alınmalıdır. Çevresel değişimlerin olumsuz gelişimini engellemek adına yapılan adımlar ve çözüm önerileri ise ayrıca değerlendirilmektedir.

2.1.1. Çevre Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Zengin bir dil olan Türkçe'nin eş sesli kelimelerinden olan “çevre” kavramının birden çok tanımı bulunmaktadır. Çevre kelimesi farklı alanlarda farklı anlamlara sahiptir. Türkçe sözlükte çevre kelimesini karşılayan eş anlamlı kelimeler kullanılırken, farklı disiplinlerde kazandığı terim anlamları da açıklanmaktadır. Bu bağlamda, çevre bir toplumbilim terimi olarak “bireyin, bir toplumsal kümenin ya da toplumun yaşambilimsel, toplumsal ve kültürel yaşamını etkileyebilen dış etmenlerin tümü” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2020). Diğer taraftan çevre, canlı ve cansız tüm varlıkları kapsayan ekolojik bir tanım olarak ifade edilmektedir. Bunun yanı, çevre fiziksel, teknolojik, kimyasal ve toplumsal etki alanı olan bir kavram olarak ifade edilebilir (Tıraş, 2012: 64; Uslu ve Erkan, 2016: 213).

Çevreyi oluşturan fiziksel etmenler toprak, su ve hava gibi ekosistemlerdir. Bu ekosistemlerde meydana gelen sorunlar çevresel değişimleri meydana getirmektedir. Toprak, su ve havada meydana gelen sorunlar çevre algısını oluşturan temel unsurlardır (Menteşe, 2017: 382).

Çevreyi ekolojik olarak ifade etmek gerekirse aslında bir bilimin tanımlandığı ifade edilebilir. Çünkü ekoloji, çağdaş ekoloji, organizmaların, canlıların birbirleriyle ve çevreye olan ilişkisini değerlendiren bir bilim dalıdır. Ekoloji, biyolojinin bir alt dalı olarak doğmasına karşın bugün “çevre bilimleri” olarak da kabul gören yeni bir bilim dalını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, çevre bilimleri insan-doğa ilişkisini inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalıdır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1993: 14). Bu doğrultuda çevre bilimi olarak da karşılık bulan ekoloji kavramı, Yunanca oikos ve logos kelimelerinden meydana gelmektedir. Aynı zamanda kavramın ilk kez kim tarafından ortaya çıkarıldığı hususunda ise tartışmalar devam etmektedir (Sevgi, 2015: 30).

Ekoloji kavramı sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının artması ile birlikte sürekli ekonomi kavramı ile eş anlamlı anılmaktadır. Aynı zamanda ekonomi kavramı da ekoloji kavramı ile aynı kökten gelmektedir. Yunanca ev anlamına gelen “oikos” kavramı –eko-nomi teriminin de temelinde yer almaktadır (Friend, 1992: 163).

2.1.2. Çevre İle İlişkili Kavramlar

Çevresel değişimler, çevre ile ilişkili bağıntılarda yaşanan durumlara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Yoksulluk, nüfus planlaması, eğitim durumu, gıda krizleri, iklim değişimleri, politik kararlar vb. kavramların çevre ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu kavramların çevre ile olan ilişkisi çevresel değişimleri ve seyrini etkilemektedir.

2.1.2.1. Yoksulluk ve Çevre İlişkisi

Küresel dünyanın mücadele konularından biri olan yoksulluk, TDK (2020) tarafından “yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıma bakıldığında yoksulluk toplumsal yaşam içindeki ekonomik durumu açıklamaktadır. Ancak yoksulluk kavramına yönelik literatürde

farklı tanımlamaların var olduğu ve bu doğrultuda farklı alt başlıklarda yoksulluk ifade edilebilir (Memiş, 2014: 148).

Yoksulluğu oluşturan etkenlerle çevre ilişkisi bağlamında önemli farklılıklar sunmaktadır. Yaş, cinsiyet, aile yapısı, aile içinde kadının çalışması vb. birçok etken yoksulluk nedenleri kapsamında yer almaktadır (Şenses, 2013).

Yoksulluk ve çevre ilişkisine dair uluslararası düzeyde ilk değerlendirmenin 1987 yılında yayınlanan Brutland Raporu'nda belirtildiği ifade edilebilir. Rapora göre, yaşamsal alandaki birçok kritik sorun eşitsiz kalkınma, yoksulluk ve nüfus artışı ile ilgilidir. Tüm bu sayılanların dünya üzerindeki toprak, su, orman ve diğer doğal kaynaklar üzerinde büyük bir baskı oluşturduğu ifade edilmektedir (Brundtland, 1987: 7).

Bireyler zaman içerisinde yoksulluğu azaltmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakları daha fazla kullanma ihtiyacı doğmakta ve bu durum çevreye zarar vermektedir. İnsanlığın geçmişinde yer alan yoksulluğun sanayi devrimi sonrası kendini daha iyi hissettirdiği ifade edilebilir. Uluslararası düzeyde kendini etkin bir şekilde gösteren yoksulluk dünya üzerindeki ölümlerin üçte birine neden olmaktadır (Taş ve Özcan, 2012. 423).

Küreselleşen dünya her ne kadar ekonomik kalkınma üzerine çalışmalar yapsa da başta ölüm olmak üzere yoksulluğun oluşturduğu sorunlarla mücadele etmek durumundadır. Bu bağlamda dünya üzerinde ele alınan sürdürülebilir kalkınma hedefleri yoksulluk ve çevre ilişkisini ele alan ve ekonomik kalkınmadaki yeri vurgulayan önemli araçlardan biridir.

Genellikle çevresel faaliyetler kapsamında incelenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ilki “yoksulluğa son” (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2022) başlığıdır. İkinci başlık ise yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkan açlıkla ilgilidir. Ancak yoksulluk türlerine bakıldığında bu durumun mutlak yoksullukla ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Günümüzde ise toplumlar insani yoksulluk bağlamında değerlendirilmektedir. Bunun için geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) üç kritere

odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, diğer tüm yoksulluk türlerinden daha geniş çapta ele alınan insani yoksulluk çevre ile daha ilintilidir. Çünkü bu yoksulluk türüne göre bir altyapıya veya kaynağa (enerji, içme suyu vb.) erişimin yokluğu ve/veya kısıtlılığı yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Memiş, 2014: 148-149).

Yoksulluk kadar önemli olan ve küresel mücadele kapsamına ele alınan çevresel sorunlara yoksulluğun etkisi kabul edilmektedir. Diğer taraftan bakıldığında yoksulluk küresel çevre sorunlarının önemli bir nedeni ve sonucudur. Bu sebepten çevre sorunları ile baş etmek için öncelikle yoksullukla, eşitsizlikle mücadele etmek gerekir (Brundtland, 1987: 12). Artan yoksulluk ve işsizlik, çevresel kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu doğrultuda çevre ile yoksulluk arasında birbirine bağlı ve karşılıklı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Özellikle kırsal bölgelerde doğal kaynakların aşırı tüketilmesi ve bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan doğal kaynakların azalması ve çevresel sorunlar kırsal yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Kentsel yaşamda ise yoksulluk ve çevre ilişkisi genellikle çevre kirliliği bağlamında kendini göstermektedir. Evsel ve sanayi atıkları ile çevrenin kirlenmesi ekonomik yetersizlikler nedeniyle ön plana alınmamakta temel ihtiyaçların karşılanması öncelikli olduğu için sanayi daha fazla üretim yapmak için bireyler ısınabilmek için fosil yakıtları daha fazla kullanacaktır. Ekonomik nedenlerden dolayı çevresel sorunlar arka plana atılacaktır. Bu durum beraberinde doğal kaynakların kirlenmesi ile daha fazla yoksulluğa neden olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın önündeki engellerden olan yoksulluğun kaçınılmaz olmadığı komisyon tarafından iddia edilirken yoksulluğun yaygın olduğu bir dünyada ekolojik felaketlere ve çevresel krizlere her zaman açık olunacağını vurgulamaktadır (Brundtland, 1987: 16). Kısacası ekolojik değişimin ortaya çıkmasında yoksulluk etkilidir. Bu yüzden yoksulluk “en büyük çevre düşmanı” (Kılıç, 2013: 14) olarak ifade edilmektedir.

2.1.2.2. Nüfus ve Çevre İlişkisi

Nüfus planlaması ve çevre ilişkisi başlığı altında ele alınan temel nokta nüfus sorunu veya nüfus baskısı olarak ifade edilebilir. Nüfus ve insan hakları arasındaki ilişki ve benzeri birçok konu yoksulluk, çevre ve kalkınma arasında bağlantılar

kurarak mücadele edilmesi gereken en zor konular olduğu belirtilmektedir (Brundtland, 1987: 8).

Nüfus artışı ile birlikte ortaya çıkan temel problemlerden biri de nüfusun beslenmesi problemi olmuştur. Uzun yıllardan beri tartışılan bir konu olan nüfus artışı ve nüfusun tüketim oranı iktisat teorilerine konu edilmiştir. Malthus’a göre insanlık kendi haline bırakıldığında nüfus geometrik olarak artarken nüfusun beslenmesini sağlayacak besinler aritmetik biçimde artmaktadır. Bu doğrultuda nüfus ve besin maddeleri arasında dengesiz bir durumun oluşacağını ifade etmektedir. Bu durumu ise Kuzey Amerika’da yaptığı araştırmalarda nüfusun 25 yılda iki katına çıktığını ifade etmektedir (Malthus, 1986: 2-3).

Nüfus artışının yalnızca gıda sorunu üzerinde çıkardığı problemler değil aynı zamanda çevre kirliliği (Karakaş, 2016: 57-58) ve sürdürülebilirlik dengesinin bozulmasında etken olduğu ifade edilebilir. Nüfus dinamikleri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında nüfustaki değişime paralel olarak gelişmesi tamamlanmamış toplumlarda işsizliği ve yoksulluğu artırdığı, doğal kaynaklara erişimin zorlaştırdığı ve kaynakların tükenmesine yol açtığı ve sürdürülemez bir çevreye neden olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, sadece nüfusun sayısal niceliği ile nüfus ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklamak yetersizdir (Özgür, 2017: 1-3). Çünkü küresel çevrede benzeri görülmemiş değişimlerin nedeni aslında insan kaynaklı değişikliklerle ilgilidir. Bu sebepten yalnızca nüfus artışı değil nüfus dinamiklerinin oynadığı rolün incelenmesi gerekir. Çevresel değişimler ile nüfus arasındaki ilişki nüfusun büyüklüğü, dağılımı ve kompozisyonu ile ilgilidir. Bu ilişki bağlamında teknolojinin, politik unsurların ve kültürel faktörlerin de göz ardı edilmemesi gerekir. Kısacası nüfusun sayısından yaşına ve hatta sosyo-ekonomik yapısına kadar her unsur çevreyi etkilemektedir. Ancak nicel değerlendirmeler sebebiyle nüfusun büyüklüğü veya büyüme oranı daha fazla dikkate alındığı iddia edilebilir.

Çevre ve nüfus ilişkisini ele alan bir çalışmaya göre, nüfus büyüklüğü ve büyüme oranının sera gazı emisyonunda önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre “1985 ve 2100 yılları arasında CO₂ emisyonlarındaki küresel artışın %35’inden ve bu dönemde gelişmekte olan ülkelerdeki artışın

%48'inden nüfus büyüklüğü ve büyüme oranının sorumlu olacağı” (Hunter, 2000: 16) belirtilmektedir.

Kısacası, nüfus geniş çerçevede düşünülmesi gereken ve bu bağlamda da çevre ile ilişkisi ve etkisi fazla olan bir unsur olarak ifade edilebilir.

2.1.2.3. Eğitim ve Çevre İlişkisi

Eğitim ve çevre ilişkisi bağlamında eğitim durumu, çevre veya sürdürülebilirlik eğitimleri, eğitimin verildiği zaman dilimleri önem arz etmektedir. Aynı zamanda verilen eğitimin içeriği ve eğitim metotları da çevre ve çevre sorunları hususunda daha bilinçli bireylerin yetişmesinde etkili olacaktır.

Eğitimin genel olarak çocuklar ve gençler üzerinde etkisi olduğu düşünülse de eğitim hayat boyu olan bir süreçtir. Hayat boyu öğrenme olarak ifade edilen kavramın toplumsal yaşam üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu’nun üzerinde durduğu hayat boyu öğrenme bir bireyin yaşamı boyunca bilgi ve becerisini artırmasını sağlarken sosyal, kültürel yetkinlikler ve aktif vatandaşlık açısından gelişimine katkı sağlamaktadır (European Comission, 2002: 22-40).

Günümüzün temel problemlerinden olan iklim değişikliği (kriz) ve çevresel değişimler hususunda kişilerin alacağı eğitim bireylerde bilinç ve farkındalık oluşturarak sorunların çözümünde katkı sağlayacaktır. Ancak bu eğitim yalnızca bilimsel bilgiye dayalı olarak yapılmamalıdır. Örneğin çocuklar üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında bilimsel bilgiye dayalı yaklaşımların, çocukların ve gençlerin iklim değişikliğine yönelik tutum ve davranışlarını değiştirmede büyük ölçüde etkisiz olduğunu ortaya koymaktadır (Cutter-Mackenzie ve Rousell, 2019: 91). Belki bu durumun eğitim sisteminde belirli dersler bünyesinde yer alması, bir zorunluluk olması veya geniş bir alana yayılmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra iklim değişikliği eğitiminde fizik, teknoloji, mühendislik ve matematik alanının etkin olması öğrencilerde yanlışların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle çocuklar ve gençler üzerinde iklim değişikliği eğitiminin başarı sağlaması için proje tasarımlarının yapılması ve eğitim metodolojisinin değiştirilmesi önemlidir (Cutter-Mackenzie ve Rousell, 2019: 93-94). Aynı zamanda

bu konuda öğrencilere sorumluluklar verilerek gençlerin yönelimine katkıda bulunulabilir. Çalışmalarda da iklim krizinde çocukların ve gençlerin bu soruna daha fazla ilgi gösterip yeni nesil liderler olarak konumlandırılması gerektiği vurgulanıyor (Cutter-Mackenzie ve Rousell, 2019: 90).

İklim değişikliği ile mücadelede kaliteli eğitimin önemi vurgulanırken bu eğitimlerin genel çerçevesi sürdürülebilir kalkınma amacıyladır. Ancak iklim değişikliği-krizi- ile mücadelede eğitimin sunduğu bu fırsatın günümüzde etkin olarak kullanılmadığı belirtilmektedir (Anderson, 2010: 3). Lizbon Avrupa Konseyi'nde sürdürülebilir ekonomik büyümeye muktedir olmak ve diğer önemli stratejik hedefini gerçekleştirmek adına eğitim ve öğretimin merkezi rolünü vurgulamıştır (Euopean Comission, 2002: 4). Bu nedenle, iklim değişikliğiyle mücadele için kaliteli eğitime yatırım yapmak, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada da önemli bir araçtır (Anderson, 2010: 3).

Başarılı iklim değişikliğine uyum ve azaltma, eğitimin sağlayabileceği uygun bilgi, beceri ve davranış değişikliğini gerektirir. Spesifik olarak, eğitim, bireylerin ve toplulukların bilinçli kararlar vermelerini ve iklime dayanıklı sürdürülebilir kalkınma için harekete geçmelerini sağlayabilir. Ayrıca, iki büyük iklim anlaşması, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, hükümetleri iklim değişikliği için eğitimi desteklemeye çağıran maddelere sahiptir (Anderson, 2010: 5). Bu süreçlerle birlikte iklim değişimine uyum eğitimi, çevresel eğitim, başarılı iklim değişikliği için eğitim stratejilerinin belirlenmesi (Rumero vd., 2016: 745; Monroe vd, 2019; 791) gibi birçok husus araştırmalarda ele alınmıştır. Bu zamana kadar sürekli önemi vurgulanan eğitimin çevre bilinci ve sürdürülebilirlik davranışının oluşması, iklim krizi ile mücadele için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ulusötesi örgütlerin birçoğu çevre ile ilgili konularda yalnızca bilgiye dayalı olmayan eğitimlerin verilmesi gerektiğini ve politik kararların arkasında kalmasına rağmen (Anderson, 2010: 5) eğitimlerin bu bağlamda bilinç ve davranış geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu sebepten Avrupa projelerinde de kendini göstermeye başlayan çevre ve eğitim ilişkisinin her yaş grubuna uygun bir şekilde eğitim hayatının her anlamında farklı uygulama ve yöntemlerle verilmesi çevre konusunda daha bilinçli bir toplum meydana getirirken karbon ayak izini

hesaplamadan yeşil girişimciliği kadar çok geniş bir perspektifte bakış açısı kazandırabilir.

2.1.2.4. Politik Kararlar ve Çevre İlişkisi

Küresel çevre sorunları ile mücadele bireysel, örgütsel ve hatta ulusötesi çerçevede ele alınması gereken bir konudur. Bu konuda en önemli görev ise siyasi karar alma mekanizmalarına düşmektedir.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili olan çevresel konuların politik bir soruna evrildiğine dair hususlarda ön plana çıkarılmaktadır (Doğan vd., 2020: 1454). Çünkü çevre problemlerinin ortaya çıkmasındaki temel neden yalnızca doğal dengenin bozulması değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yaşamın içindeki insanlardır. Bu sebepten politik yapıcılar, politik kararlar ve siyasi konjktür ile çevre arasında yadsınamaz bir ilişki vardır.

Küresel çevre-sel- sorunlarının temelinde yer alan küresel ısınma ve iklim değişikliği-krizi- insan kaynaklı sera gazlarının etkisinin olması ve bunların önlenmesi için yine insanlara görev yüklemektedir. Bu bağlamda toplumdaki bireylerin fedakârlık yapması beklenirken daha geniş çerçevede alınacak politik stratejiler çevre sorunlarına uluslararası çapta çözüm önerileri sunmaktadır. Ekonomik hayatta önemli yer bulan tüketicilerin çevre sorunlarına çözüm sunabilmesi için ekolojik tüketici olmaları gerekmektedir. Literatürde, ekolojik tüketiciler, ilk olarak çevreye karşı sorumlu davranışları benimsemeleriyle karakterize edilir (Rodríguez-García vd., 2019: 2910).

Atmosferdeki sera gazı ekonomik faaliyetlere bağlı artarken sera gazı artışının sonucunda da ekonomik ve toplumsal yaşam etkilenmektedir (Nordhaus, 2013: 10-11). Asıl mesele çevresel problemlerin toplumsal yaşamı etkilemesi ve ekonomik hayattan önemli bir faktör olan doğal kaynaklara erişimin azalması politik karar alıcıları zorunlu olarak harekete geçirmektedir. Sanayi devrimi ile insanın doğayı hâkimiyeti altına alması bugün doğanın iklim krizi ile doğal afetlerle cevap vermesine neden olmaktadır. Bu durumun küresel çapta kendini göstermesi ise bu sorunun ideolojik olarak değil genel çerçevede ele alınmasına zemin hazırlamaktadır. Yine bu nedenle politikanın dar çerçevede değil bireyler, sivil toplum kuruluşları,

devletler-hükümetler- ve uluslararası organizasyonlar ile bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmalıdır (Ökmen, 2004: 348-349). Bu sebepten dolayı dünyanın pek çok ülkesinde yeşiller partisi ortaya çıkarken uluslararası kuruluşlar bu bağlamda çalışmalar sunmaktadır. Bu bağlamda en önemli çalışma olarak Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) sunulabilir (Forsyth, 2003: 27). Bu çevresel kargaşayı ele almak ve uzun vadeli refahı sağlamak için politika ve ekonomi ilişkisi ile yeni bir üretim modeli geliştirilmiştir (Rodríguez-García vd., 2019: 2910). Politika yapıcılar çevresel sürdürülebilirlik için ekonomik yapıyı da dönüştürmektedir. Çünkü çevresel problemlerin uluslararası gündem haline gelmesi “nükleer felaket senaryoları, nüfus artışı, sanayileşme ve ekonomik büyüme ile birlikte” ele alınmasından kaynaklanmaktadır (Doğan vd., 2020: 1458).

Politik bağlamda çevre duyarlılığı ve bu bağlamda yapılan politik uygulamalar zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Hatta ulus devletler tarafından eğitim politikalarının çevreci bağlamda ele alınması bile arka plana atılmıştır. Bu durum, iki büyük iklim anlaşması, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, hükümetleri iklim değişikliği için eğitimi desteklemeye çağıran maddelere sahip (Anderson, 2010: 5) olmasına rağmen gerçekleşmiştir. Ayrıca politika yapıcıların çevrenin kirlenmesine ve CO₂ emisyonuna neden olan şirketler ile ilişkide bulunması da bu durumun bir diğer nedeni olarak sunulmaktadır (Neale, 2009: 31-225).

Küresel çevre sorunlarına yönelik seslerin çıkması, uluslararası örgütlerin oluşturduğu kamuoyu bu sistemi dönüştürmeye başlamış ve ulusal devletler çevre sorunlarının çözümüne yönelik politika yapımın yönelmeye başlamış hem ulusal bazda hem de uluslararası arenada enerji politikaları ve iklim politikalarına dâhil olarak yeni çalışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, Kyoto Protokolü, Yeşil Mutabakat (Green Deal) ve birçok örnek sunulabilir.

2.1.3. Küresel Çevre Sorunları

Küresel çevre sorunları 21. yüzyılda dünyanın karşılaştığı en büyük problemlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. İnsanların güvenliğini ve sağlığını tehlikeye atan çevresel sorunlar tüm canlıların bekası için problem oluşturmaktadır.

Aynı zamanda, çevre(sel) sorunlar, sınır tanımayan ve insan eli ile daha hızlı tahribata uğrayan çevreyle ilgili bir bozulma olarak ifade edilebilir. Çevresel sorunlar, problemler veya değişimler nedir diye ifade edildiğinde insanlar tarafından farklı kavramlar ön plana çıkarılmaktadır. Açık alanlar ve hava kirliliği, atık yönetimi, su kirliliği, kanalizasyon ve hatta koku ve gürültü (Negev vd., 2009: 1001: Baldassare ve Katz, 1992: 603) çevre sorunları kapsamında yer almaktadır.

Küresel ısınmaya bağlı olarak gelişen iklim krizi başta olmak üzere birçok çevre sorunundan bahsedilebilir. 1950’li yıllardan itibaren tartışılan çevre sorunları 1970’li yıllardan sonra küresel bir sorun olarak kabul görmeye başlamıştır (Akın, 2007: 43). Küresel ısınma haricinde görülen diğer çevresel sorunlar; çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması, ormansızlaşma, ozon tabakasının tahribatı, asit yağmurları, hava, su ve toprak kirliliği, tehlikeli atıklar, doğal kaynakların tükenmesi, deniz ve okyanus kirliliği, okyanusların asitlenmesi vb. şeklinde ifade edilebilir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021).

2.1.3.1. Küresel Isınma ve İklim Krizi

İklim değişimi ve bugüne dönen yüzü ile “iklim krizleri” 21. yüzyılın yaşadığı en büyük problemlerden biridir. İklim krizinin arka planında ise küresel ısınma ve daha ötesinde ani iklim değişimleri yer almaktadır.

İklim değişimini tamamen durdurma imkânı olmasa bile ani iklim değişikliğinin durdurulması gerektiği Neale (2009: 12) tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Ani iklim değişikliğinin yaşanması ve artması ile birlikte fırtınalar, seller ve kuraklık gibi iklim olayları daha fazla sıklıkta meydana gelecektir. Kasırgalar ve yangınlar dünyanın birçok noktasında birlikte ve aynı zaman dilimlerinde tekrarlı bir şekilde meydana gelecektir. Ayrıca Covid-19 ve benzeri pandemilerin sürekliliği ve zoonotik hastalıklardaki artışlar tehdit edici boyutlara ulaşacaktır (Çetin ve Yılmaz, 2021: 225).

İklim değişikliği, ekolojik döngünün bozulması sonucunda dünyanın karşılaştığı problemlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde ekonomik yaşantının devam etmesi, bilinç eksiklikleri iklim değişikliğinin iklim krizine evrilmesine neden olmuştur. Bu sebepten iklim krizi evrimine neden olan faktörler

ve bunun ötesinde iklim krizi ve ani iklim değışikliğinin arkasında yatan unsurların açıklanması gerekmektedir. Bilim insanlarının ortaya koyduğu bilimsel olgular ile küresel ısınma, sera gazları ve diğer faktörlerin ele alınması önemlidir. “Atmosferdeki sera gazı yoğunluğundaki artış ve ortalama yüzey sıcaklıklarındaki yükselme arasındaki ilişki” (Doğan vd., 2020: 1454) küresel ısınma ve iklim değışikliği arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

İnsan toplulukları (örneğin, deniz seviyesindeki önemli yükselmeler dâhil) ve ekosistemler üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle küresel ısınma, dünyanın karşı karşıya olduğu en önemli çevre sorunudur. Küresel ısınma, özellikle fosil yakıtların (kömür, petrol ve gaz) yakılması ve büyük ölçekli ormansızlaşma, en önemlisi karbondioksit olan büyük miktarlarda “sera gazı”nın atmosfere salınmasına neden olan insan faaliyetlerinin iklim üzerindeki etkisini ifade eden önemli bir kavramdır. Dünya üzerine yayılan bu gazlar, yeryüzünde yayılan kızılötesi radyasyonu emer ve yüzeyin üzerinde battaniye gibi hareket ederek dünyayı normalde olduğundan daha sıcak tutar (Houghton, 2005: 1343). Küresel ısınma en net şekilde, dünyanın ısınması olarak ifade edilmektedir. Birçok uzman dünyanın giderek ısındığını ve günümüzdeki artışın 1.5 °C olduğuna dair açıklamalarda bulunmaktadır (Bolat vd., 2018: 116). İklim değışikliği veya bugün kabul edilen iklim krizi bu ısınmalarla ilişkilidir.

İklim krizinin insanlar eliyle bugün bu noktaya geldiği “Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli”nde açıkça ifade edilmektedir. Örneğin, küresel ısınmanın yaklaşık 1.0 °C artışın insan faaliyetlerinden kaynaklı olduğu belirtilmektedir (IPCC, 2018: 4). Bugün var olan çevresel tahribatın temel nedeni insanoğlunun doğal çevreyi sömürmesinden kaynaklanmaktadır (Tuna, 2000: 2). Bu durumu ortaya çıkaran husus ise Sanayi Devrimi’nden sonra dah fazla artan ve insan eliyle yapılan faaliyetlerin (Houghton, 2005: 1346) sonucunda başta küresel ısınma olarak birçok çevresel problemin temel faktörü olmuştur.

Endüstrileşme ile artan çevre tahribatına karşılık yapılan çalışmalar ve panellerin ortak görüşleri doğrultusunda küresel ısınmaya yönelik önemli bilgilerin literatürde yer aldığı görölmektedir. Küresel ısınmanın insanlığın her döneminde var

olduğu ancak günümüzdeki etkisinin daha fazla olduğu tartışmaları ile beraber temel bir ayırım noktası belirlenmiştir. Buna göre sanayi öncesi ve sonrası şeklinde bir ayırım yer almaktadır. Sanayi öncesi dönemlerde uzun vadeli bir ısınma eğilimi olduğu belirtilmektedir. Günümüzde var olan küresel ısınmanın geçmişteki ve devam eden karbon emisyonları nedeniyle her on yılda daha fazla artış gösterdiği kaydedilmektedir. Günümüzde gözlemlenen ısınma düzeyi antropojenik ısınma olarak ifade edilmekte olup 1950’li yıllardan itibaren bazı iklim ve hava koşullarındaki yoğunluk ve sıklığın yaşandığı, aşırı uçlardaki değişimlerin (0.5 °C’lik küresel ısınma) olduğu çalışmalar sunulmaktadır (IPCC, 2018: 4). Buna bağlı olarak iklimde meydana gelen değişikliklerin olası özelliklerinin çoğu (daha sık ısı dalgaları, yağışlardaki artışlar, birçok aşırı iklim olayının sıklığı ve yoğunluğundaki artış gibi) tanımlanabilir (Houghton, 2005: 1343).

İklim değişikliği ile çevresel sorunları arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Örneğin, iklim değişikliği ve kuraklık, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik (biyoçeşitliliğin azalması) arasında döngüsel bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum “Biyçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetlerine İlişkin Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu IPBES (2021: 1)” raporunda daha önceden iklim değişikliği ile biyoçeşitlilik kaybının büyük ölçüde bağımsız olarak ele alındığını lakin bu iki kavram arasındaki sinerjinin ele alınması gerektiği ve bu durumun sosyal etkileri göz önünde bulundurarak faydalarını ön plana çıkarmayı ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşmada bir fırsat olduğu belirtilmektedir.

İklim değişikliğine daha geniş pencereden bakmak gerekliliği ile birlikte iklim değişikliği ile mücadelede de dar odaklı eylemlerin katkısının düşük olduğu vurgulanmaktadır. Çevresel değişimlerdeki birçok değişkenle birlikte ele alınması gerektiği ve buna bağlı olarak farklı eylemlerin sıralandığı raporlarda görülmektedir. Bu eylemlerden bazıları şu şekildedir (IPBES, 2021 :3);

-Karada ve okyanusta, karbon ve tür bakımından zengin ekosistemlerin kaybını ve bozulmasını durdurmak

- Karbon ve tür açısından zengin ekosistemleri restore etmek

- Sürdürülebilir tarım ve ormancılık uygulamalarını artırmak
- Güçlü iklim adaptasyonu ve inovasyonla koordine edilen ve desteklenen koruma eylemleri geliştirmek (korunan alanları korumak ve artırmak)

İklim krizinin varoluşundaki en büyük etken yenilenemeyen enerji kaynakları olmuştur. Uzun yıllar boyunca kullanılan fosil yakıtlar bugünkü iklim krizinin büyümesine neden olmuştur. Zaman içerisinde büyüyen iklim krizi gıda, su, hastalıklar ve çölleşme gibi birçok sorununun nedeni olarak görülmektedir. 2020 yılına damga vuran Covid-19 pandemisi gibi birçok pandeminin ve diğer hastalıkların iklim krizinin sonucu olarak devam edeceği, yeni salgınların görülebileceği hatta daha hızlı yayılabileceği ifade edilmektedir (Lynch, 2020: 994; Schneider, 2021: 17).

İklim krizinin etkilerini azaltmak için ve iklim krizi ile ilintili diğer faktörleri dikkate alarak çözüm önerilerine katkı sağlayacak uyum ve önlemler bulunmaktadır. Bu durumun iklim politikaları ve çözüm önerileri bağlamında tek tek irdelenmesi önemlidir.

2.1.3.2. Ormansızlaşma, Kuraklık ve Çölleşme

İklim krizi ile birlikte en çok araştırılan konulardan biri de kuraklık olmuştur. İklimsel değişimler ve bölgesel iklim farklılıkları ile birlikte yağış miktarının azalması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kuraklık en büyük risklerden biri olarak ifade edilmektedir (IPCC, 2018: 7).

Dünyanın bitki örtüsü olan ormanlar zaman içinde yok olmakta ve ormansızlaşma dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Ormanlar, dünya üzerinde yer alan kara parçasının %30'undan fazla bir alanı kapsamakta olup, canlılar için de en önemli yaşam alanıdır. Biyoçeşitlilik açısından da önem arz etmektedir. Karbon döngüsündeki temel noktalardan biri de ormanlardır. Aynı zamanda su ve besin döngüsüne katkıları nedeniyle de bir bütün olarak insanlığı katkısı nedeniyle de ormanlar düşünülmelidir (Mette ve Malgorzata, 2021).

Kuraklığa neden olan önemli hususlardan biri olan orman tahribatı ve ormanlık alanların yok edilmesi insan eliyle yapılan çevreye zarar veren

Çalışmalardan biridir. Birleşmiş Milletler Çevre Sözleşmesi'nde (UNFCCC) ormansızlaşmada insan faaliyetlerinin etkili olduğu vurgulanmaktadır. Burada yer alan tanıma göre ormansızlaşma daha geniş çerçevede çölleşme başlığı altında ele alınmaktadır. Aslında bu bağlamda imzalanan “Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi” önem arz etmektedir. Bu sözleşmeye göre çölleşme, “iklim değişiklikleri ve insan faaliyetleri dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanan kurak, yarı kurak ve kuru yarı nemli alanlarda arazi bozulması anlamına gelir” (UNCCD, 1994: 2-4). Bu tanımda vurgulanan husus kuraklığın etkileri ile çölleşmenin ön plana çıkmasıdır. Kurak mevsimlerin ve kuraklığın artmasına neden olan ormansızlaşma aynı zamanda iklim krizine ve beraberinde su baskınları, erozyon ve orman üzerinde yaşayan canlıların yok olmasına neden olmaktadır (Lerner ve Lerner, 2003: 226). Küresel ekolojik sorunlardan biri olan ormansızlaşma ve kuraklık dünyadaki en kötü felaketlerin çoğu gibi hava durumu veya iklimle ilgilidir. Bu durumların etkileri yavaş yavaş gerçekleşir. Ancak, muhtemelen tüm felaketler arasında en çok zarar verenlerdendir (Houghton, 2005: 1353).

Ormansızlaşma veya orman tahribatı küresel ısınmanın da temel nedenlerinden biridir. Çünkü antropojenik CO₂ kaynağı arazi kullanım değişikliğinden, özellikle tropik bölgelerde ağaç kesme veya yakma yoluyla ormansızlaşmadan oluşmaktadır (Houghton, 2005: 1358). Ormansızlaşma ve devamında gelen kuraklığın temel nedenlerinden biri olarak arazi kullanımı değişikliği gösterilmektedir. BM tarafından kuraklık bir sonraki pandemi olarak ifade edilmektedir (UNDRR, 2021: 168). Kuraklık ise yağışların kaydedilen normal seviyelerin önemli ölçüde altında olduğu ve arazi kaynakları üretim sistemlerini olumsuz yönde etkileyen ciddi hidrolojik dengesizliklere neden olduğu zaman meydana gelen fenomen olarak ifade edilmektedir (UNCCD, 1994: 4). Bu durum aslında bir döngüyü bize sunmaktadır. Ormansızlaşma, kuraklık, çölleşme ve küresel ısınma arasında sürekli devam eden ve birbirine karşılıklı olarak bağlı bir döngü daha az karbon salınımı sunulacak zamana kadar devam eden bir süreklilik sağlayacağı düşünülebilir.

Bir döngü içerisinde dünya üzerinde birçok yerde kendini gösteren bu kavramlardan kuraklık ve çölleşme arasında belirli farklılıklar bulunmaktadır.

Kuraklık doğal bir tehlike olarak ifade edilirken çölleşme ise arazi kaynaklarının bozulması şeklinde ifade edilmektedir (Kassas, 1995: 115). Bu bağlamda birçok çalışmada dünyanın pek çok yerinden (Suriye, Amerika, Çin) kuraklık ve çölleşme üzerine vaka ve faaliyetlerin ön plana alındığı görülmektedir (Wang vd., 2008: 188; Kassas, 1995: 115). Bu doğrultuda dünyanın pek çok yerinde görülen ormansızlaşma, kuraklık ve çölleşmenin önemli bir küresel çevre problemi olduğu ifade edilebilir. Bu yüzden küresel çölleşmeye çözüm bulacak bilim inşası, kurak alan ekosistemi ve “Kurak Alan Kalkınma Paradigması” (Reynolds vd., 2007: 847) ile birlikte farklı bir boyutta kazanımlar sunmaktadır. Bu başlık küresel çevre sorunları bağlamında birçok sorunun öncülü ve ardılı olarak yer almaktadır. Bu sebepten, bu başlığın içeriğindeki kavramlar daha geniş perspektifte değerlendirilebilir.

2.1.3.3. Biyolojik Çeşitliliğin Azalması

Dünyanın en eşsiz özelliği yaşamın varlığı, yaşamın en sıra dışı özelliği ise çeşitliliğidir. Yeryüzünde yaklaşık 9 milyon tür bitki, hayvan, protist ve mantar yaşamaktadır. Aynı zamanda 7 milyar insanda yeryüzünde bu canlılar ile yaşamaktadır. Ancak insanların faaliyetleri küreselleşme ile birlikte bu biyoçeşitliliğin azalmasına ve kaybına neden olmaktadır (Cardinale vd., 2012: 59).

Biyoçeşitlilik, canlıların hem tür hem de sayı bakımından ele alan bir büyüklük kavramı olarak görülebilir. UNCBD (United Nations Convention on Biological Diversity) tarafından yapılan tanıma göre biyoçeşitlilik, “diğerlerinin yanı sıra karasal, deniz ve diğer su ekosistemleri ve bunların parçası oldukları ekolojik kompleksler dahil olmak üzere tüm kaynaklardan gelen canlı organizmalar arasındaki değişkenlik; bu, türler içindeki, türler arasındaki ve ekosistemlerdeki çeşitliliği içerir” (Gitay vd., 2002: 3). IPCC tarafından farklı boyutlarla da ele alınan biyoçeşitliliğin geçirdiği değişimin nedenleri incelenirken farklı seviyelerde çevresel etkenler altında olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle de biyoçeşitliliğin azalmasına neden olan unsurlar değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki ise küresel ısınma ve iklim değişikliğidir (Bellard vd., 2012: 365; Gitay vd., 2002: 3; Doğan vd., 2010: 65).

Küresel ısınmanın canlı yaşamı üzerine etkileri uzun zamandır tartışılmaktadır. Farklı canlı yaşamlarının devamlılığında yaşanan sorun ise insanların yaşayışını etkilemektedir. Çünkü biyolojik çeşitliliğin yer aldığı ekosistemler, insanın hayatta kalması için çok önemli olan birçok mal ve hizmeti sağlar (Gitay vd., 2002: 3). Küresel ısınma dünyaya ve dünya üzerindeki tüm canlıların yaşamını etkilerken özellikle biyoçeşitliliğin azalması şeklinde tezahür etmektedir. Biyoçeşitlilik kaybı ise ekosisteminin sürdürülemez bir noktaya gelmesine sebebiyet vermektedir (Çetin ve Yılmaz, 2021: 235). Yapılan çalışmalara bağlı olarak bilim insanları 2050 yılına gelindiğinde küresel ısınmanın dünya üzerinde 1,5°C-2.0°C seviyesine ulaşacağı yönünde tahminler yapmaktadır. Bu hızla devam eden küresel ısınmanın hem ekosistemi hem de biyolojik çeşitliliği olumsuz yönde etkileyeceği de vurgulanmaktadır (IPCC, 2018: 8). Küresel ısınmanın hızla artması sonucunda biyolojik çeşitlilik üzerinde üç muhtemel etkisi olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; fenolojik değişimler, yayılış alanlarının değişimi ve yok oluşturma (Doğan vd., 2010: 77).

Biyoçeşitlilikteki azalmanın nedenleri birçok çalışmada ele alınmış olup küresel ısınmanın yanı sıra diğer faktörlerde sıralanmaktadır. İlk olarak iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik arasındaki azalma ele alınmaktadır. Küresel ısınma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iklim krizi biyoçeşitliliği azaltmaktadır. Diğer taraftan biyoçeşitlilikteki azalma (değişiklikler), azot, karbon ve su döngüleri ile iklimi etkilemektedir (IPBES, 2021: 1-2). Bunun yanı sıra biyoçeşitliliğin azalmasına neden olan diğer faktörler; doğal kaynakların kullanımı, kirlilik, kentleşme, yayılmacı türler ve fenolojik değişimlerdir (Çetin ve Yılmaz, 2021: 236; Doğan vd., 2010: 77-79).

Küresel ısınma ve paralelinde büyüyen iklim krizinin biyoçeşitlilik bağlamında alınan etkilerinden biri olan fenolojik değişimlerdir. Ekosistem üzerinde yaşayan her canlının bir fenolojisi bulunmaktadır. Örneğin, bir bitki fenolojisi bitki gelişim aşamalarının yıllık olarak tekrarlanan dizisidir. Genel anlamda fenoloji, yıl boyunca bitkilerin ve hayvan davranışlarının periyodik olarak yinelenen büyüme ve gelişme modellerinin incelenmesidir (Piao vd., 2019: 1922-1923). Bu fenolojik yapının tarımsal kararlara rehberlik etmesinden dolayı önem arz etmektedir. Bu

derece önemli olan fenolojik değişimler hem iklimi, hem biyoçeşitliliği hem de gıda konusunu etkilemektedir. Bu sebepten küresel ısınma ve iklim değişikliği -krizi-nin fenolojik değişimler üzerinde etkisi daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar iklim değişikliğinin fenolojik olayların zamanlamasını büyük ölçüde değiştirdiğini ve fenolojik uyumsuzlukların olduğunu göstermektedir (Gill vd., 2015: 875; Menzel vd., 2006: 1971-1973). Bu bağlamda verilebilecek örnekler şu şekildedir; bitkiler ve hayvanlar arasında ısınmaya karşı farklı fenolojik tepkiler, kuş türlerinin maksimum besin arzı sırasında ürememesine neden olabilir veya bazı ağaç türleri için tohum üretiminde azalmaya neden olabilir (Piao vd., 2019: 1923). Bunun yanı sıra dönemsel aralıklarla mevsim döngüsünün bozulduğu ve bu nedenden dolayı çiçeklerin daha erken açtığı ve bu döngünün iklim krizini de hızlandığı ifade edilebilir (Doğan vd., 2010: 78-79).

Küresel ısınmanın biyoçeşitlilik üzerine yaptığı etkilerden biri de av-avcı ilişkisinin bozulmasıdır. Bu durum kara alanından deniz alanına her ekosistemde yer alan canlı yaşamında kendini göstermektedir. Aynı zamanda biyoçeşitliliğin değişimi ve azalımının daha ötesinde bir yok oluş vardır. Bu yok oluşta tek hücreli canlılardan omurgalı hayvanlara hatta endemik bitkilere kadar pek çok canlının yok olduğu gözlemlenmektedir. Küresel ısınma bu hızla devam ederse 2100 yılına gelindiğinde çeşitliliğin %50'sinin yok olacağı ifade edilmektedir (Thuiller vd., 2005: 8245; Schwartz vd., 2006: 1611).

Biyoçeşitlilik kaybına neden olan faktörler kadar önemli olan bir diğer konuda biyoçeşitlilik kaybının etkileridir. Bitki türlerinin yok olması, deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak toprak alanların azalması, hayvan türlerinin azalması ve dengenin bozulması, insanların yaşadığı ve faydalandığı sulak alan, mera ve ormanların azalması yaşanabilir bir dünyanın olmayacağını düşündürmektedir. Örneğin su içerisinde yaşayan canlı organizmaların yok olması ile birlikte suyun pH değeri değişecek (Doğan vd., 2010: 80-82) ve insanların kullanabileceği su bulunamaz düzeye gelecektir. Aynı zamanda su ve deniz alanlarının bu değişimi deniz faunasını bozacak ve insanların denizden elde ettiği besinlerin oluşumuna engel olabilecektir. Bu sebepten küresel ısınmanın ve diğer çevre sorunlarının

karşılıklı olarak etkilediği biyoçeşitlilik kaybı kilit bir öneme sahip (Kurt, 2017: 825) olup eğer önlem alınmazsa insanlık küresel bir çöküşe evrilebilir.

2.1.3.4. Gıda Arzı ve Gıda Güvenliği Krizi

Yüzyıllardır insanların uğraş verdiği konu hayatın devamlılığını sağlayan gıdadır. Çünkü gıdanın eksikliği veya yokluğu açlığın simgesidir. İnsan ve biyolojik ortam arasındaki etkileşimler ise gıdaya erişimde önem arz etmektedir. Bu doğrultuda karşımıza çıkan kavram gıda güvenliğidir. Gıda güvenliği, “tüm insanların her zaman beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik erişime sahip olduğu bir durum” olarak tanımlanmaktadır (Schmidhuber ve Tubiello, 2007: 19703). Bu tanımlama 1943’te kurulan Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın “The State of Food Insecurity in the World 2001” bildirisine dayandırılmaktadır. Bu tanım doğrultusunda gıda arzının dört boyutu ön plana çıkarılmaktadır. Gıda arzının, mevcudiyet (ulaşılabilirlik), istikrar, erişim ve kullanım (faydalanma) boyutları bulunmaktadır (Schmidhuber ve Tubiello, 2007: 19704). Gıdanın mevcudiyetini, erişimini ve kullanımını kapsayan gıda sistemleri gıda güvenliğini desteklemek amaçlıdır (Gregory vd., 2005: 2139).

Gıdaya erişimin zorlaşması, dünyanın belirli yerlerinde açlıkla ölenlerinde ötesinde 2007-2008 yıllarında küresel bir krize dönüşmesi ile birlikte daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Gıda fiyatlarındaki küresel artış bu sorunun ele alındığı çerçeveyi değiştirmiştir. Gıda fiyatlarındaki artışa bağlı olarak gelişen küresel gıda krizinin nedeni daha çok ekonomi kökenlidir. Bu sorunun temelinde arz ve talep dengesinin değişmesi yer almaktadır. Bu durum yoksul kesimde daha fazla kendini daha fazla göstermektedir. En yoksul kesime eklenerek açlığında zaman içinde arttığı belirtilmektedir (Gürlük ve Turan, 2008: 63-64).

Çevresel sorunların neden olduğu gıda probleminin yoksul ülkeleri dah fazla etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalara göre iklim değişikliğinin açlık sınırındaki ülkelere daha etkili olacağı 2000-2080 dönemi için yapılan değerlendirme ile sunulmaktadır. İklim değişikliği, kuraklık ve sel gibi olayların tarımdaki verimi düşürüp üretim riskini artıracak ve bununla mücadelenin

açlık sınırındaki ülkeler için daha zor olacaktır (Tubiello ve Fischer, 2007: 1037-1045). Bu sebepten başta yoksul ülkeler olmak üzere küresel çapta olan bir gıda sorunundan bahsedilebilir. Bunun yanı sıra iklim değişimlerinin 21.yy itibariyle mahsul üretimini etkilediği ve azalttığı ifade edilmektedir. Özellikle toprak veriminin azalması ve nüfusu giderek artan ülkelerin beslenmesi gereken nüfus için artan baskısının gelecek dönemlerde daha hızlı artacağı ifade edilmektedir (France 24, 2021).

Küresel ısınma ve iklim krizinin etkisi yalnızca tarımsal alanda değil aynı zamanda balıkçılık alanını da etkileyerek gıda arzına engel oluşturacaktır. Bir insanın dengeli beslenebilmesi için besinlerin $\frac{1}{4}$ 'ü hayvansal gıda olmalıdır (Neumann vd., 2002: 215). Bu bağlamda, yalnızca balıkçılık diğer tür hayvansal gıdalar düşünülmelidir. Ancak küresel ısınma hayvanların döngüsünü bozmakta, çeşitliliğini azaltmakta ve üreme sistemlerinin bozulmasına neden olmaktadır. Ayrıca yarı kurak ve kurak meraların hayvan verimliliğinin azalması ve hayvan ölümlerinin artması ihtimalini göz önüne çıkarmaktadır (Schmidhuber ve Tubiello, 2007: 19705). Sonuç olarak hayvansal gıdaya erişim de sekteye uğramaktadır.

Küresel ısınmaya bağlı olarak artan sıcaklık bakterilerin üremesini değiştirmektedir. Bu doğrultuda gıda ürünlerinde küf ve mantar oluşumuna neden olmaktadır. Bu durum gıda arzını düşürürken, güvenli gıdaya ulaşmayı zorlamaktadır. Diğer taraftan bu durum birçok madde de kendini gösterdiği için halk sağlığını da etkilemektedir. Halk sağlığını ve gıda güvenliğini tehlikeye atan husus yalnızca mikotoksinler değil aynı zamanda gıda kaynaklı patojenler, zararlı alg patlamaları, pestisitler, ağır metaller ve mikroplastiklerdir (Şenöz ve Çakıroğulları, 2021: 127-129). Bu durumu iklim değişikliğine bağlı su ve gıda kaynaklı hastalıklar olarak ifade edilebilir. Su ve gıda üzerinde gelişen vektör kaynaklı hastalıklar (Sıtma, Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi, Batı Nil Ateşi) gıda güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda emek üzerinde azalma ve ölümler ile birlikte gıda güvenliğe daha fazla tehlike altına girmektedir (Schmidhuber ve Tubiello, 2007: 19706). Ek olarak, ılıman bölgelerdeki sıcaklık artışı gıda zehirlenmelerinin sıklığını da artıracaktır. Kısacası, hastalıklardan, gıdaya erişime ve gıda fiyatlarına kadar her hususta iklim değişikliği gıda arzı ve gıda güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

2.1.3.5. Çevre Kirliliği

Küresel çevre sorunlarından biri olan ve en bilinenlerinden olan konu kirlilik veya çevre kirliliğidir. İnsan hayatı üzerinde etkisini hızlıca gösteren bir çevre sorunu olarak çevre kirliliği hava, su, deniz ve toprak kirliliği dâhil olmak üzere birçok kirlilik türünden meydana gelmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik için hava, su ve toprak kirliliği önem arz etmektedir. İnsanoğlunun faaliyetlerinin sürdürülebilir yaşam üzerinde olumsuz etkileri sürdürülebilirlik çerçevesinde gündem olmaya başlamıştır (Menteşe, 2017: 381). Ancak insanoğlunun çevreyi tahribatı küresel tüketimin artması ile birlikte çevre sorunları daha fazla görünür hale gelmiştir (Balteanu ve Dogaru, 2011: 1).

Çevre kirliliği, insanlığın doğrudan ve/veya dolaylı eylemleriyle çevrenin olumsuz yönde değişmesi olarak tanımlanmaktadır. Doğal kaynakların hızlı ve vahşi bir şekilde sömürülmesi ve atık ürünlerdeki büyük artış ile kentsel-endüstriyel ve teknolojik devrimin sonucunda çevre kirliliği ortaya çıkmaktadır (Marazziti vd., 2021: 2). Diğer taraftan, çevre kirliliği, “herhangi bir sistemdeki denge koşulundan kaynaklanan dengesizlik” olarak tanımlanmaktadır (Singh vd., 1991: 49-50). Bu sebepten insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisi dengeyi bozmadan önce çevre unsurlarında aksamaların var olduğu tanımlanırken bugün çevre unsurlarının kirlendiği ve sisteminin bozulduğu ifade edilebilir.

Çevreyi meydana getiren her unsur topyekûn kirlendiği için ve doğanın bu kirlenme hızının kendini yenileme hızından daha fazla olması (Topal, 2011: 149) nedeniyle bugün tüm unsurlarda fark edilen ve hissedilen bir kirlilikten bahsetmek mümkündür. Bu kirlilik, hava, su, deniz, okyanus, toprak vb. birçok unsurda farklı şekilde kendini göstermekte ve hava, su, toprak gibi unsurlar işlevlerini gerçekleştirememektedir (Menteşe, 2017: 382). Bu sebepten çevresel unsurlarının devam edebilmesi ve insan hayatındaki yerinin geleceği düşünerek hareket etmesini sağlayan sürdürülebilir büyüme ile birlikte her bir unsura dikkate çekilmiştir. Bu doğrultuda hava-su-toprak kirliliğinin durumu ayrı ayrı ele alınması önemlidir.

Hava Kirliliği, uluslararası arenada devletlerarası ilişkilerde en belirgin konumu alan kirlilik türüdür. Çünkü hava kirliliği etkisini en hızlı gösteren kirlilik

türüdür (Menteşe, 2017: 386). Hava kirliliğine neden olan kirleticiler, farklı kimyasal ve fiziksel yapılara sahip, havada dağılmış gaz veya partiküllerdir. Hava kalitesi, iklim ve nihayetinde insan sağlığı üzerinde heterojen etkileri vardır. Bu maddelerden bazıları hava kalitesine doğrudan zarar vermez, atmosferde bulunan diğer maddelerle reaksiyona girerek zarar verir (Marazziti vd., 2021: 2).

Hava kirliliğini meydana getiren ilk nedenlerden biri geleneksel fosil yakıtların yanmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, sayıları giderek artan motorlu taşıtların ürettiği nitrojen oksitleri yakın zamana kadar artış göstermiştir (Brunekreef ve Holgate, 2002: 1233). Bunun yanı sıra kentleşme ve sanayileşme hava kirliliği oranının artmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda belirli şehirlerin, bölgelerin veya ülkelerin hava kirliliği diğerlerine göre daha yüksek olabilmektedir. Bu bağlamda İsviçre merkezli hava kalitesini ölçen araştırma merkezi IqAir' e göre (2022 yılı büyük şehirler verisi) dünyanın en kirli havası Lahor (Pakistan)'da olup ölçüm sonucuna göre “sağlıksız olarak nitelendirilmektedir. Lahor’u sırasıyla takip eden şehirler Dhaka (Bangladeş), Delhi (Hindistan), Kuveyt Şehri (Kuveyt), Vancouver (Kanada)'dır. Aynı zamanda kurumun yaptığı araştırmalar sonucunda 2018-2021 yılına ait raporda Bangladeş en kirli havaya sahipken Türkiye 46. sırada ve Almanya ise 89. sırada yer almaktadır (IQAir, 2022). Bunun yanı sıra “AirNow” gibi sistemler hava kalitesi ölçümleri yapıp insanlar ile paylaşmaktadır. Bu sistem ABD'deki hava kalitesi endeksine göre raporlama yapmaktadır. Aynı zamanda her bölgede günlük değerler sunmaktadır.

Ev tipi yanma cihazları, motorlu taşıtlar, endüstriyel tesislere bağlı olarak gerçekleşen hava kirliliğine ek olarak kirletici olarak doğal unsurlarda bulunmaktadır. Özellikle volkanik patlamalar ve orman yangınları hava kirliliğini artıran doğal olaylardır (Brunekreef ve Holgate, 2002: 1233). Temiz Hava Hakkı Platformu (THHP)'nin hazırladığı rapora göre orman yangınları nedeniyle havaya iklim değişikliğine de sebep olan siyah karbon kirleticisi salındığı belirtilmektedir (Evci, 2021: 6). Bu durumun arka planında ise küresel iklim krizi yatmaktadır. Çünkü iklim krizinde sıcak hava dalgasındaki artış orman yangınlarını tetiklemektedir. Aynı zamanda siyah karbonu ortaya çıkaran orman yangınları iklim

krizine neden olan kirleticilerdendir (Evcı, 2021: 44). Bu sebepten hava kirliliği ve iklim krizi arasında önemli bir ilişki olduğu söylenebilir.

Küresel ısınmanın gerçekleşmesine katkı sunan siyah karbon - “fosil yakıtlar, odun ve diğer yakıtların eksik yanmasıyla oluşan partikül maddenin güçlü bir küresel ısınma bileşeni- atmosfere yayılarak önemli bir hava kirliliği oluşturmaktadır. Birçok madde bileşenini içeren siyah karbon tarafından kirlenen hava güneşin radyoaktif bileşenlerini içermesine neden olurken kar ve buzul kütlelerin erimesine neden olmaktadır. İklimin kısa sürede ısınmasına neden olan siyah karbon kirleticiler açısından kısa ömürlüdür (Evcı, 2021: 83-84). Bu doğrultuda insanoğlunun aşırı enerji tüketimi hava kirliliğini artırmaktadır.

Hava kirliliğine ve buna bağlı olarak küresel ısınmaya neden olan kirleticilerden biri de ozondur (Brunekreef ve Holgate, 2002: 1233). Aynı zamanda küresel ısınmanın artması ozon tabakasının incelmeye neden olmaktadır. Ozon atmosferde sera gazı etkisine sahip olan gazlardandır. Bu sera gazının artışı ise döngüsel olarak ozon tabakasının incelmeye neden olmaktadır. Ozon tabakasının insan faaliyetleri ile incelmeye ile güneşin zararlı ışınları absorbe edilememekte ve yeryüzü daha fazla ısınmaktadır. Aynı şekilde su buharı atmosferdeki en etkili sera gazlarından biridir. İnsan aktiviteleri su buharı miktarını etkileyerek küresel ısınmaya neden olmaktadır (Doğan vd., 2020: 1457).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), hava kalitesi ve iklim olayları üzerine açıklamalar yapmaktadır. Hava kirliliğinin itici güçlerinin çoğu aynı zamanda sera gazı emisyonlarının kaynağıdır. Bu nedenle, hava kirliliğini azaltmaya yönelik politikalar, hem iklim hem de sağlık için bir kazan-kazan stratejisi sunarak hava kirliliğine atfedilebilen hastalık yükünü azaltmanın yanı sıra iklim değişikliğinin yakın ve uzun vadeli hafifletilmesine katkıda bulunur (WHO, 2022).

Halk sağlığına neden olan çevresel kirlilik türlerinden bir diğeri de su-deniz kirliliğidir. Su (deniz) kirliliğine neden olan birçok unsurda hava kirleticileriyle ilişkilidir. Özellikle havaya karışan kükürt ve azotun asit yağmuruna dönüşmesi bunun üzerine hem toprak hem de su yüzeyinde kirliliğe neden olmaktadır. Aynı zamanda azot oranı su ve/veya deniz yüzeyinde ötrofikasyona neden olmaktadır

(Evcı, 2021: 84-85). Bunun sonucunda ortaya çıkan plankton ve alg patlamaları su ve/veya deniz yüzeyinin üzerinde bir örtü oluşturarak küresel ısınmanın artmasına katkı sunmaktadır. Resim-1’de Marmara Denizi’nde meydana gelen bir plankton patlaması gösterilmektedir.

Resim 2.1: Deniz Üzerinde Plankton Patlaması- Marmara Denizi’nde Kırmızı Su Olayı (Red-tide)

Kaynak: TÜDAV (Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı-
<https://tudav.org/calismalar/kirlilik/turkiye-denizlerinde-kirlenme/>)

Kirli (kirlenmiş) su, sudaki organizmalar, bitkiler, insanlar ve iklim için büyük bir endişe kaynağıdır ve ekosistemi de değiştirebilir. Su kütlelerimizin kirlenmesi (küçük su alanları, denizler ve okyanuslar), insanlar ve su ekosistemi için büyük bir tehdit oluşturabilir.

Kentleşmenin getirdiği kirliliklerden biri olan su kirliliği çevresel sürdürülebilirlik açısından önemlidir. İnsanlığın geleceği ile ilgili olan su kalitesi ve ekosistemlerin sürdürülebilirliği çevresel sürdürülebilirliğin çalışma alanıdır. Bu kapsamda etkili “atık su arıtımı” çevresel sürdürülebilirliğe sağlamanın yollarından

biridir (Inyinbor Adejumo vd., 2018: 34-35). Günümüzde bu kirlilik türünün gün yüzüne çıkması ise denizlerin geniş oranda kirlenmesi, deniz faunasının bozulması ve deniz canlılarının kitlelenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda deniz kirliliği ve deniz kirliliğine neden olan kirleticiler daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Kısacası, deniz ürünleri, ulaşım ve taşımacılık, su sporları, turizm gibi birçok alanda kullanılan deniz ve diğer su kaynakları kalkınma için önem arz etmektedir. Bu sebepten deniz ve su alanlarının devamlı olarak kalkınma amaçlı kullanılabilmesi için sürdürülebilir olması gerekmektedir. Ayrıca denizler ve diğer su alanları kara alanlarına göre daha fazla olduğu için küresel ısınma ve buna bağlı iklim krizinde kara alanlarından daha fazla etkiye sahiptir.

Deniz ve diğer su alanları canlı yaşamı ve yeryüzü için bu kadar önemli iken insan faaliyetleri nedeniyle kirlenmektedir. Kirlenmeye neden olan kirleticiler, ağır metal kirleticiler ve organik kirleticiler olarak sınıflandırılabilir (Inyinbor Adejumo vd., 2017: 37). Diğer taraftan daha geniş perspektifte, gemi kaynaklı atık sular, evsel atık sular, sintine suları, balast sular, katı atıklar, tanker ve deniz kazaları, atık su arıtma tesisleri ve deniz deşarjları (Barry vd., 2008: 121-124; Üçüncü, 2019: 15-18) vb. şeklinde sınıflandırılarak ele alınabilir.

Deniz sularını farklı yollarla kirleten kirleticilerin birçoğu aynı zamanda toprak kirlenmesine neden olmaktadır. Toprağın fiziksel, kimyasal ve jeolojik olarak bozulması ile meydana gelen toprak kirliliğinin birçok nedeni bulunmaktadır. Örneğin pestisitler hem su hem de toprak kirliliğinde önemli bir yer edinmektedir (Karaca ve Turgay, 2012: 15).

Toprak, doğal çevrenin hayati bir parçasıdır. Bitkiler, hayvanlar, kayalar, yeryüzü şekilleri, göl ve nehirler kadar önemlidir. Bitki türlerinin dağılımını etkiler ve çok çeşitli organizmalar için bir yaşam alanı sağlar. Atmosfer ve dünya arasındaki su ve kimyasal maddelerin akışını kontrol eder ve atmosferdeki gazlar (oksijen ve karbondioksit gibi) için hem kaynak hem de depo görevi görür (Mishra vd., 2016: 1). Bu doğrultuda, toprak hem suyun hem de atmosferin kalitesini sağlayan çevresel bir filtre olarak kabul görmekteydi. Bu anlayışla toprağın sürdürülebilirliğine önem verilmektedir. Sürdürülebilirlik açısından kaliteli toprak, sağlıklı ve bol ürün

vereabilen, toprak içinden geçen suyu dekontamine edebilen, çevreye zararlı miktarlarda gaz yaymayan ve organik girdiyi azaltabilen sürdürülebilir ekosistemdir (Trasar-Cepeda vd., 2000: 1867-1868). Bu doğrultuda, toprakta görülen değişiklikler toprak kirliliğinin teşhisini sağlamaktadır. Bunun için toprağın sürekli olarak fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve biyolojik özelliklerin incelenmesi gerekmektedir (Arshad ve Coen, 1992: 25).

Toprağın fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve biyolojik özellikleri azotun farklı formları, fosforun farklı formları, tuzlar, toksik elementler ve organik kimyasallar gibi toprak kirleticileri ile değişmekte ve kirlenmektedir. Toprak kirliliği, canlı organizmalara zarar veren herhangi bir kimyasal veya kirleticisi olarak genel çerçevede tanımlanabilir (Mishra vd., 2016: 5). Kirleticiler toprak kalitesini düşürmekte ve ayrıca toprağın doğal bileşimini bozmakta ve ayrıca toprak erozyonuna yol açmaktadır. Toprak kirliliği türleri, kirleticinin kaynağı ve ekosistem üzerindeki etkileri ile ayırt edilebilir. Bu doğrultuda toprağı kirleten türler; tarım kaynaklı kirlilik, kentleşme kaynaklı kirlilik, endüstriyel atıklar ve diğer insan faaliyetlerine dayalı kirliliktir (Gürbüz, 2022: 12-19; Mishra vd., 2016: 5). Toprak kirliliğini oluşturan unsurlar örneklerle daha detaylı ifade edilebilir. Bu doğrultuda gübreleri ve pestisitleri tarım kaynaklı kirlilik nedenleri olarak sunulabilir. Diğer taraftan insan faaliyetleri doğrudan ve dolaylı olarak toprak kirliliğine yol açabilir. İnsanların ürettiği çöplerin toprağa karışması veya kentsel yaşam için drenaj uygulamaları bu durumun en iyi örneğidir. Ancak en büyük problem endüstri kaynaklı kirliliktir. Endüstri alanında kullanılan maddeler toprak kirliliğini ve dolaylı olarak diğer kirlilikleri etkilemektedir. Örneğin, petrol kirliliğinin yaklaşık %90'ı endüstriyel atıklardan kaynaklanmaktadır (Mishra vd., 2016: 5).

Kısacası, toprak kirliliği insanın yaptığı faaliyetleriyle toprağı kirletmesinin bir sonucudur. Bu doğrultuda farklı nedenlerle toprak kirlenmektedir. Toprak kirliliğinin nedenleri kadar etkileri de önemlidir. Toprak kirliliği, kirlenmiş toprakla doğrudan ve dolaylı temas nedeniyle sağlık risklerine yol açar. Toprak kirliliği, ekolojik dengede büyük bozulmalara neden olur. Toprak kirliliği sonucu topraktaki canlı yaşamda olumsuz etkilenir. Bu sebepten kirli bir toprakta mahsul yetişmez. Eğer böyle bir toprakta mahsul yetişebilse bile bu mahsulü kullanan insanlarda zehir

birikmesi olur ve insan sağlığı büyük tehlikeye girer. Toprak kirliliği bitki örtüsünü değiştirirken toprağın sağladığı birçok enzimi ve organizmayı tahrip ederek toprağın  oraklaşmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda ormansızlaşma vb. durumlar meydana gelirken karbon yutaklarının azalması dâhil birçok husus küresel ısınmanın oluşumuna da neden olmaktadır. Elbette antropojenik ve volkanik kirleticilerinde bu süreçte büyük etkisi olmaktadır (Algan ve Bilen, 2005: 83; Mishra vd., 2016: 6; Psenner, 1999: 223).

İnsan hayatını ve ekolojik dengeyi etkileyen  evre kirliliği ile mücadele edilmesi adına ulusal ve uluslararası çözüm yöntemleri ortaya konulurken bireylerinde de bazı yönetmelikleri dikkate alması gerekmektedir. Örneğin bir girişimci yaptığı işlerde ‘‘Toprak Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’’ ve ‘‘Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’’ konusunda bilgi sahibi olup gerekli değerlendirmelerini yapması gerekmektedir.

Toprağın uzun dönemli veya kısa dönemli kirlenmesi ya da kirliliğin hızlı sürede bertaraf edilip edilmemesine göre etkileri değişmektedir. Lakin önemli olan olay toprağın en az şekilde etkilenmesine sağlayarak uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekir. Örneğin tarımsal uygulamalarda kimyasal gübrelemenin azaltılması ve yanlış tekniklerden kaçınılması gerekebilir. Hem sanayi hem de kent yaşamında temiz teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması toprak kirliliği ve birbiri ile doğrudan bağlantılı diğer kirlilik türlerinin  nlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu sayede sürdürülebilir kalkınmadan da bahsedilebilir.

2.1.3.6. Buzullar, G ller, Denizler ve Okyanusların Değişimi

İklim değişiklikleri sonucunda meydana gelen olaylardan biri de buzul g lleridir. Buzullar iklim değişimine (krizi) karşı hassastırlar. Küresel ısınmanın artması, iklim değişiminin iklim krizine dönüşmesi ile birlikte buzul kütlesi kaybında artışa neden olmuştur. Bunun sonucunda ise erimiş su çanakları meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra, küresel deniz seviyesi değerlendirmelerinde dikkate alınmayan ‘‘buzul g ller’’ buzulların erimesiyle birlikte karasal alanda depolanan sular şeklinde ifade edilen su  anaklarıdır. Literatürde buzul g ller (glacial lakes) olarak ifade edilmektedir (Bajracharya ve Mool, 2009: 81; Shugar vd., 2020: 939). Dünya’nın

farklı bölgelerinde yer alan birçok irili ufaklı buzul göller bulunmaktadır. Özellikle, İzlanda önemli buzul formlarını bulunduran bir ülke olarak çeşitli buzul göller de mevcuttur. Jökulsárlón buzul gölü bilinen en büyük buzul göllerinden biridir. Jökulsárlón Buzul Gölü'ne ait görsel Resim 1'de yer almaktadır (Iceland.de, 2021).

Resim 2.2:Jökulsárlón Buzul Gölü

Kaynak: Iceland.de, <https://www.iceland.de/virtuelle-islandreise/suedostisland/der-vatnajoekull/>, 2021

Küresel ısınmaya bağlı gelişen iklim değişimleri ve bu doğrultuda gelişen buzulların erimesi ve suların yükselmesi durumu beraberinde sular altında kalacak bölgelerin tartışılmasına neden olmaktadır. Örneğin, 2050 yılı için yapılan tahminlere göre Sahra altı Afrika'da meydana gelecek seller nedeniyle 85 milyondan daha fazla insanın evlerini terk etmek zorunda kalabilir (France 24, 2021). İklim değişikliği ve uzun vadede etkisi düşünüldüğünde iklim sisteminde deniz seviyesinin yükselmesi gibi değişikliklere neden olacağı belirtilmektedir (IPCC, 2018: 5). Diğer taraftan ise göllerin kurumması, deniz sularının çekilmesi vb. birçok durumda küresel ısınmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okyanus sıcaklık ve tuzluluk açısından hızla değişim geçirmekte, bu durum yaygın ve geri döndürülemez etkilere neden olmaktadır. Okyanuslardaki değişimin nedeni olarak antropojenik² faktörler dikkate alınmaktadır. 2000'li yılların başında tanımlanan ve insan faaliyetlerine atfedilen “küresel okyanus ısı içeriği değişikliği” gözlemlenen okyanus sıcaklığı ve tuzluluk değişiklikleri açısından önemli bir ölçüttür. Gözlemlenen okyanus sıcaklığı ve tuzluluk değişiklikleri, 2000'lerin başında tanımlanan küresel okyanus ısı içeriği değişikliği, üst (0-700 m) ve orta (700-2.000 m) sıcaklık ve tuzluluk değişiklikleri ile kısmen insan faaliyetlerine atfedilmiştir. (Silvy vd., 2020: 1030-1031). Okyanusta yaşanan bu değişimler derinliklerine göre farklı düzeylerde hesaplanmakta ve irdelenmektedir. Okyanus diplerinde insan kaynaklı değişimlerden izole edilme imkânının var olduğu da vurgulanmaktadır.

Okyanuslardaki değişimlerin arka planına bakıldığında antropojenik değişimlere bağlı olarak iklim değişimlerinin neden olduğu belirtilmektedir. İklim sistemindeki antropojenik unsurların ortaya çıkışını araştırmak için yüzey sıcaklığı, yağış miktarı, deniz seviyesinin yükselmesi ve ek olarak deniz ekosistemi unsurları ve okyanus karbon döngüsü göstergelerine odaklanılmaktadır. Diğer taraftan yaşanan değişimler okyanusların oksijen oranlarında da dengesizliklere neden olmaktadır (Silvy vd., 2020: 1035). Ancak tüm bu bilgilere karşın, okyanusta yaşanan küresel ısınma düzeyinin karada yaşanan küresel ısınma düzeyinden daha düşüktür (IPCC, 2018: 4). Diğer taraftan su kütlelerinin değişimi de okyanuslardan daha farklıdır. Bu sebepten yaşamı tehdit eden küresel ısınma ve iklim değişikliğine genel çerçevede bakılmalıdır. Bu sebeptendir ki bilim insanları ve araştırma merkezleri küresel ısınmaya dair verileri sunarken kara ve okyanus istasyonlarından gelen sıcaklıkları birlikte değerlendirmektedir (Sağlam vd., 2008: 89).

Küresel ısınmaya bağlı olarak deniz ve okyanuslarda görülen bu değişim okyanus ve deniz tabanındaki akış sistemlerini değiştirecektir. Çünkü yüzeye yakın kısımlarda tabakalaşmalar ve yüzeydeki sediment yüklerinin oluşumları normal akış yapılarını değiştirmektedir. Bu durum tatlı su ve deniz suyunun karışmasına neden

² İnsan kökenli eylemler için kullanılan terimdir. İngilizce anthropogenic kelimesinden Türkçeleşen antropojenik; doğada insanoğlunun neden olduğu etkileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

olurken deniz içindeki canlı yaşamını da etkilemektedir. Bu durum insanın elindeki doğal yaşamın ve doğal kaynakların azaldığının ve/veya tükenmeye başladığının bir işaretidir. Hem karasal alanda doğal kaynakların tükendiği hem deniz ve okyanus alanında planktona bağlı olarak ekolojik yapının değişiminden denizlerin verimliliğinin azalmasına kadar pek çok unsur zarar görmektedir. Örneğin deniz kaplumbağaları su sıcaklıklarının değişmesi nedeniyle hem biyolojik yapıları hem de yaşam alanları zarar gördüğü için yaşam oranlarını azaltmaktadır (Sağlam vd., 2008: 91).

Küresel ısınma ve iklim değişikliği kuraklığa, su kıtlığına ve geniş çerçevede tüm doğal kaynakların yok olmasına neden olacağı kabul edilmektedir. İklimde olan değişim yalnızca suyun mevcudiyetini değil suyun dengesini ve mahsul verimini etkilemektedir (Krol ve Bronstert, 2007: 260). Deniz ve okyanusların mahsulü ise balıkçılık üzerine kuruludur. Örneğin küresel ısınmaya bağlı olarak güney yarım küredeki balık türlerinin kuzeye doğru göç ettiği gözlemlenmektedir. Ek olarak ısınmaya bağlı olarak deniz canlıların fizyolojik olarak uyum sağlayamaması balıkların ölmesine neden olmaktadır (Kayhan vd., 2015: 129-131).

Kısacası küresel ısınma ve diğer çevre sonuçlarına bağlı olarak deniz ve okyanuslarda değişim yaşanırken canlı yaşamı da pek çok yönden yok olmaktadır. İnsan için hayat kayanğı olan su başta olmak üzere tüm doğal kaynakların ve ekosistemlerin tükenmesi muhtemeldir.

2.1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Politikaları

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için dikkate alınması gereken hususlar vardır. Bu hususların düzenli bir şekilde ve iklim krizine neden olmadan başarı ile gerçekleştirilmesi adına belirli politikaların belirlenmesi gerekmektedir. 1987 yılında yazılan Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınma politikalarını belirlemede önemli kaynaklardan biridir. Çünkü sürdürülebilir kalkınma tanımı ilk kez bu raporda yapılmıştır. Bu rapordaki tanıma göre sürdürülebilir kalkınma: “Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” dır. Sürdürülebilirlik kavramının çok geniş

çerçevede ele alınmasını sağlayan rapor aynı zamanda kavramın çok boyutlu tartışılmasına neden olmuştur (Şen vd., 2018: 2).

Dünyanın daha kötüye gitmesi ile birlikte 2000'li yılların başından itibaren küresel karbon salınımları arttığı konuşulmaya başlanmış ve bu sürece bağlı olarak büyük (kirletic) şirketler yeşile dönme kararları, faaliyetleri ve reklamları yer almaya başlamıştır. Bunun yanı sıra politikacılar küresel ısınmanın temel konularında yer aldığı dünya örnekleri ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak neler yapılması gerektiği, tartışmalar ve gösterilerin yetersiz kaldığı, hükümetlerin adımlarının ise göstermelik olduğuna dair tartışmaların gölgesinde iklim bilimciler küresel ısınma noktasında dünyayı uyarmaya başladılar. Sonuç olarak dünya küresel ısınmanın ve çevresel olayların farkına vararak gerekli konuşmalar ve eylemlere başladılar (Neale, 2009: 201-202). Aynı zamanda iklim değişikliğinin küresel bir tehdit olarak kabul görmesi ise Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kısa ve uzun vadeli hedefler ortaya koymaktadır. Sera gazının atmosferde sabitlenmesi ve/veya önlenmesi hedefiyle birçok iklim politikasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda atılan ilk adım ise Kyoto Protokolü olmuştur (Avrupa Çevre Ajansı, 2016).

İklim değişikliği-krizi-ile mücadele kapsamında atılacak olan tüm adımlar için “büyük güçler” kapsamında ele alınmıştır. Burada ele alınan husus devletlerin ve ulusötesi örgütlerin kabul ettiği ve yapılması gereken iklim politikaları için öngörülerini ele almaktadır. Bu doğrultuda AB, ABD, Çin, Japonya, Rusya, Brezilya, Hindistan ve Kanada iklimin doğal büyük güçleri olarak ifade edilirken yalnızca AB emisyon azaltımı için keskin sınırlar kabul etmektedir. Diğer ülkeler ise konumları ve ilişkilerine göre bu duruma farklı yaklaşımlar getirmektedir. Bu ayrım veya bölünme Rio Konferansı'nda ve Kyoto Protokolünün etkisiz kalmasında kendisini göstermiştir (Brenton, 2013: 541). Örneğin Hindistan bu bağlamdaki önemli örneklerden biridir. Küresel iklim politikasına protesto eden kabul etmeyen ülkelerden biri olarak görülmektedir. Bu sebepten küresel iklim krizi ile mücadele temeli ekonomik nedenlere dayanan hususlar nedeniyle ağır aksak

gerçekleşmektedir. Ekonomik kalkınmaya paralel olarak çevre konusuna daha fazla ilgi gösterileceği ifade edilmektedir. Hindistan, ekonomik gelişme yakaladıkça küresel iklim politikalarına karşı çıkan sesini geri çekmeye başlamıştır (Mohan, 2017: 39).

Ülkelerin ve ulusötesi örgütlerin sürdürülebilir kalkınma ve küresel çevre sorunları ile mücadele etmek adına gerçekleştirdikleri zirveler, toplantılar ve işbirliği çalışmaları mevcuttur. Aynı zamanda ortaya konulan bildiriler, sözleşme veya anlaşmalar ile birçok çevresel sorunun çözümünde bir araya gelmekte ve sorumluluk üstlenmektedir. Çevresel sorunların kendini hissettirdiği ve farkındalığın olduğu zamandan bu zamana kadar farklı zamanlarda araştırmalar yapılmış ve iklim politikaları geliştirilmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar Tablo 2.1’de kronolojik olarak belirtilmektedir.

Uluslararası çevre sözleşmeleri (çok yanlı sözleşmeler) (Zengin vd., 2012: 248) hukuki konumları nedeniyle de önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu sözleşmeler “ulusal hükümetlerin çevreyi koruma yönündeki kolektif arzularının resmi ifadesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kanunların üstünde ve evrensel yönü olan bu sözleşmeler yadsınamaz gerçekte mücadele için imkân sağlamaktadır. Ancak çevre konusunda oluşan bilincin uluslararası konu edilmeye başladığı dönem 1970-1980’li yıllara tekabül etmektedir. Ancak Çevre ve İnsan Konferansı ile bu durum küresel düzeyde görünür hale gelmiştir (Çelik, 2015: 145).

Tablo 2.1: Sürdürülebilir Kalkınma Faaliyetleri ve İklim Politikaları için Kronolojik Çalışmalar

Sürdürülebilir Kalkınma Faaliyetleri ve İklim Politikaları	Tarih-Tarih Aralığı	İçeriği ve Etkileri
Stockholm Konferansı	5-16 Haziran 1972	Çevre konusundaki ilk küresel konferans olan Stockholm Konferansı uluslararası çevre anlaşmaları üzerine bir dizi müzakere ve tartışmayı başlatmıştır. Çevre sorunlarının sınıraşan niteliği nedeniyle, çözümlerinin de uluslararası işbirliği içerisinde ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Altunok ve Altunok, 2016: 13). Bu sorunun çözümü için uluslararası bir organın kurulmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) adı altında BM’ye bağlı bir program kurulmuştur. Çevre konusunda işbirliği geliştiren bir programdır. Konferans sonunda, BM İnsan Çevresi Bildirisi kabul edilmiştir.
Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora/ CITES	3 Mart 1973	“Yabani hayvan ve bitki türlerinin canlı ve ölü örnekleri ile bunların kolayca tanınabilen parçaları ile türevlerinin sözleşmeye taraf ülkeler arasındaki ithalatını, ihracatını, reeksportunu ve denizden girişini kısıması uluslararası ticaretini; temeli izin ve belgelere dayanan ve ancak sözleşmede belirtilen bazı şartların yerine getirilmesi halinde bu izin ve belgelerin verilmesini öngören uluslararası bir düzenlemedir” (Tarım Orman Bakanlığı, 2022). Kısacası bu sözleşmenin amacı yabani hayvan ve bitki örneklerinin uluslararası ticaretinin onların hayatta kalmalarını tehdit etmemesini sağlamaktır.
Birinci Dünya İklim Konferansı	12-23 Şubat 1979	Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından düzenlenen Konferans CO ₂ birikiminin iklimde değişikliğe neden olacağı savı ilk kez ciddi olarak bu konferansta değerlendirilmiş. Konunun önemi ve riskleri dünyadaki

		diğer ülkelerin dikkatine sunulmuştur (Öktem, 2008: 88; Türkeş, 2001: 14).
Viyana Sözleşmesi/Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi (Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer)	22 Mart 1985	1985 yılına gelindiğinde ozon tabakasındaki incelmenin insan sağlığına etkileri bilimsel yaklaşımlarla ortaya konulmuş ve bu duruma yanıt olarak Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Sözleşmesi oluşturulmuştur. Bu sözleşme, birçok tarafın üzerinde anlaşmaya vardığı ilkeleri ortaya koyan bir çerçeve sözleşmedir. Ozon tabakasını incelten maddelerin azaltılmasına ilişkin kabul edilen sözleşme, ozon tabakasını incelten maddelerin kullanımının ve üretiminin kontrol altına alınmasını sağlamak üzere birçok sözleşme ve protokole öncelik yapmıştır. Bunlardan en önemlisi Montreal protokolüdür (UNEP Ozone Secreteriat, 2022).
Brundtland Raporu	20 Mart 1987	Brundtland Raporu, küresel çevre sorunlarının öncelikle Güney'deki yoksulluğun ve Kuzey'deki sürdürülebilir olmayan tüketim ve üretim kalıplarının sonucu olduğunu belirtti. Kalkınmayı ve çevreyi birleştiren bir strateji çağrısında bulundu. Bu durumda sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmadır.
Montreal Protokolü	16 Eylül 1987	“Montreal Protokolü, çevre konusundaki en başarılı çok taraflı anlaşma olarak kabul edilen protokol Viyana Sözleşmesi’ni takiben ön plana alınmıştır. “Montreal Protokolü, tarihte ilk defa, o dönem henüz kesinlik kazanmamış olan bilimsel sonuçlar ışığında, insan kaynaklı ozon tabakasını incelten maddelerin çok taraflı bir anlaşma temelinde kısıtlanmasını öngörmüştür. Ozon tabakası için uygulanan bu model, iklim değişikliği rejimine bir nevi emsal teşkil etmiştir. Bu kapsamda Montreal Protokolü, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin (BMİDÇS) oluşturulmasında bir dönüm noktasını oluşturmaktadır”. 196 ülkenin taraf olduğu sözleşmenin tarihi günümüzde Uluslararası Ozon Tabakasının Korunması Günü" olarak kutlanmaktadır”. Türkiye, Montreal Protokolü’ne 19 Aralık 1991 tarihinde taraf olmuştur (Dış İşleri

		Bakanlığı, 2022).
Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli-Intergovernmental Panel on Climate Change- (IPCC)	6 Aralık 1988	UNEP ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün iklim değişikliği ile mücadele etmek için ortaya koyduğu önemli ve somut bir uygulamadır (Öktem, 2008: 88). Bilim adamları, hükümet ve hükümet dışı temsilciler ile uluslararası kuruluşların temsilcilerden oluşan panel iklim değişikliği konusunda raporlar hazırlayıp uluslararası kamuoyunu bilinçlendirmektedir (Saylan, 2007: 16). İklimle ilgili bilimsel ve teknik konularda Metodoloji Raporu, Özel Raporlar ve Teknik Belgeler üretmektedir (IPCC, 2022). Aynı zamanda bu bilimsel çıktılar ışığında iklim konusundaki karar vericilere yol gösterme amacı vardır.
Basel Sözleşmesi	22 Mart 1989	Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme, tehlikeli atıkların sınırlar ötesine taşınması, bertaraf edilmesi ve geri dönüşümünden doğabilecek tehlikeleri ortadan kaldırma amacı taşımaktadır. İnsan sağlığını ve çevreyi, tehlikeli atıkların ve diğer atıkların oluşumu ve yönetiminden kaynaklanabilecek olumsuz etkilerden sıkı kontrol yoluyla korumak için belirli maddeler üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bu sözleşme 1993 yılında Türkiye'de yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1993: 261-262).
İkinci Dünya İklim Konferansı	29 Ekim-7 Kasım 1990	Cenevre'de düzenlenen Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenen konferans devletlere çağrıda bulunan güçlü bir konferanstı. İklim değişikliğinin benzersiz bir karaktere sahip küresel bir sorun olduğu vurgulanırken çevre konusunda daha güçlü bir uluslararası eylemin aciliyeti ivme kazanmıştır. İklim değişikliği ile mücadele kapsamında uluslararası sözleşme gerekliliğini ortaya koyan tutumu iklim değişikliklerinin etkilerine ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik çabaları daha öteye götürebilmek içindir. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nin yapılma kararı İkinci Dünya İklim Konferansı'nda alınmıştır (Jackson, 2007).
ESPOO Sözleşmesi	25 Şubat 1991	Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi olarak açıkça ifade edilen sözleşmede Türkiye taraf ülke

		olmamıştır. Türkiye'nin neden taraf olmadığını belirttiği sözleşme, çevrelerini etkileyebilecek kararlar hakkında, yabancı bir ülke tarafından alınmış olsa bile bilgilendirme ve yorum yapma hakkı vardır. Devletlerin, bu tür projeler başka bir devletin çevresini etkileyebileceği durumlarda, endüstriyel projelerin çevresel etkilerini değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu tür bir değerlendirme yapılırken halkın üyelerine danışılması gerektiği açıkça belirtilmektedir (The European ECO Forum, 2022).
Sınıraşan Su Yolları ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması, Helsinki Sözleşmesi (Convention on the Protection and Use of Trans-boundary Watercourses and International Lakes -Helsinki)	18 Mart 1992	Bu sözleşme “sınıraşan” kavramını merkeze alarak sınıraşan sular, sınıraşan etki ve sınıraşan kirlilik kavramlarını ön plana alarak ve su alanlarının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda sınıraşan sularda kıyıdaş ülkelerin kirlilik hususunda üzerine düşen görevleri ve hakça kullanımı öngören bir sözleşme olarak imzalanmıştır. Aynı zamanda sınıraşan etkilerini azaltmak, engellemek ve kontrol etmek ve haklar çerçevesinde sürdürülebilirlik sorumluluğunu ülkelere bırakan bir sözleşmedir. Sözleşme açıklık ve şeffaflık ilkeleriyle halka ve basına bilgi erişiminin sağlanmasını belirtmektedir. Günümüzde var olan birçok su sözleşmesinin çerçevesini oluşturmaktadır (Maden, 2012).
Bükreş Sözleşmesi	21 Nisan 1992	“Yaklaşık 160 milyon kişiyi barındıran Karadeniz havzasında çevre sorunları ile deniz ve kıyı kirliliği önemli boyutlara ulaşmış ve uluslararası işbirliğini gerekli hale getirmiştir. Bu kapsamda, kıyıdaş ülkeler tarafından hazırlanan Bükreş Sözleşmesi 21 Nisan 1992’de imzalanmış ve 15 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ’ye, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Türkiye taraftır. Bükreş Sözleşmesi’nin taraf olunan Protokollerin başlıkları aşağıdaki gibidir; - Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol, - Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol,

		- Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol, - Karadeniz’de Biyolojik Çeşitliliğin ve Peyzajın Korunması Protokolü” (Dışişleri Bakanlığı, 2022).
BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-The United Nations Framework Conventions on Climate Change- (UNFCCC)	9 Mayıs 1992	Sözleşme, “taraf ülkeleri, sera gazı emisyonlarını azaltmaya, araştırma ve teknoloji üzerinde işbirliği yapmaya ve sera gazı yutaklarını (örneğin ormanlar, okyanuslar, göller) korumaya teşvik etmektedir. Sözleşme, sera gazı emisyonlarının azaltılması için, ülkelerin kalkınma önceliklerini ve özel koşullarını göz önüne alarak “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesine dayanmaktadır. Türkiye, Sözleşme ‘ye 24 Mayıs 2004 tarihinde katılmıştır”(Dış İşleri Bakanlığı, 2022). Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra kısaca COP adı verilen taraflar konferansı düzenlenmektedir. Taraflar konferansının ilki 1995 yılında Berlin’de düzenlenmiştir.
Rio Konferansı (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı)	3-14 Haziran 1992	Rio de Janeiro’da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı kısa adıyla Rio Konferansı çevre konusunda önemli bir yeri vardır. Konferans’ta ulusların çevreye duyarlı yönetim şekilleri benimsemelerine yönelik bir dizi ilkeler paylaşılmıştır. Aynı konferansın sonucunda belirli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan en önemlisi BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu’nun kurulmasıdır. Konferans, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için “Gündem 21” eylem planı ele alınmış ve diğer sözleşmelere öncülük etmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).
Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi-The Convention on Biological Diversity-	14 Haziran 1992	Rio de Janeiro’da düzenlenen konferansta kabul edilen sözleşmeye 196 ülke taraftır. Türkiye, Sözleşmeye 1996 yılında taraf olmuştur. Sözleşmenin içeriği ise temelde insan kaynaklı faaliyetlerden etkilenen biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında daha doğru bir paylaşım ve yönetim öngören, aynı zamanda devletlerin ulusal stratejilerini ve programlarının planlanmasını öngörmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).
Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle	17 Haziran 1994	Rio Konferansı’nda ortaya konulan Gündem 21 ile uyumlu olarak çölleşmeyle mücadele etmek ve

Mücadele Sözleşmesi-The United Nations Convention to Combat Desertification- (UNCCD)		kuraklığın insanlar üzerindeki etkisini azaltma amacı ile hazırlanan sözleşme, uzun vadeli stratejilerin uygulanması adına ortaya konulmuştur. Bu sözleşme, tarımda ve arazide sürdürülebilirlik çalışmalarında yasal olarak bağlayıcı tek uluslararası sözleşmedir. Bu sözleşmenin karar verme ve yönetim organları COP (Taraflar Konferansı), CRIC (Sözleşmenin Uygulanmasının Gözden Geçirilmesi Komitesi) ve CST (Bilim ve Teknoloji Komitesi) şeklindedir. Bunlardan en önemlisi COP (Taraflar Konferansı)'dur. Türkiye, BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'ne 1998 yılında taraf olmuştur. Türkiye COP 12 Dönem Başkanlığını yapmıştır. Ek olarak, bu sözleşmeye bağlı olarak 17 Haziran Dünya Çölleşmeyle Mücadele Günü ilan edilmiştir (UN Women, 2022; ÇEM, 2021).
Kyoto Protokolü	11 Aralık 1997	Dünya üzerinde uzun yıllar çok fazla tartışma konusu olan Kyoto Protokolü, Kyoto'da yapılan 3. Taraflar Konferansı'nda kabul edilmiştir. Türkiye bu protokole 2009 yılında taraf olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin eksiklerini tamamlamak üzere ele alınan Türkiye'nin taraf olduğu ancak ABD'nin taraf olmadığı protokol, sera gazı etkisi içeren bütün gazların emiliminin engellenmesi adına belirli yasaklar koyan uluslararası bir belgedir (Demir, 2006: 244-246). Protokol iki ekten oluşmaktadır. Ek-1, salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerini yerine getirirken, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla gerekli maddeleri ortaya koyarken Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen sera gazları salımlarının sınırlandırılmasına da odaklanmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009). Ek-1 ve Ek-2'ye taraf olanlar aynı olmayıp bu çerçevede taraf ülkelerin üstlendiği sorumlulukta değişmektedir.
Cartagena Biyogüvenlik Protokolü	24 Mayıs 2000	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin ek bir protokolü olan Cartagena Biyogüvenlik Protokolü “genetik olarak değiştirilmiş organizmaların sınır ötesi hareketleriyle ilgili, evrensel düzeyde bağlayıcı ilk hukuk belgesi” olarak belirtilmektedir. Bu protokol, biyoteknolojik tarımın gelişmesi ve genetik olarak yapısı değiştirilmiş

		tarım ürünleri üzerinde durmaktadır. Bu sözleşme, modern biyoteknolojinin potansiyel risklerinden korunmak amacıyla hazırlanmıştır. Aynı zamanda protokol ihtiyatlılık ilkesini kabul etmektedir (Kıvılcım, 2012: 99).
Newyork Binyıl Zirvesi (BM Binyıllık Kalkınma Hedefleri)	6-8 Eylül 2000	Binyılın Kalkınma Hedeflerinin belirlendiği ve sürdürülebilir kalkınma için önemli çıktıları olan Zirve Newyork’da gerçekleştirilmiştir. Bu zirve kapsamında 2015 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi adına sekiz ilke belirlenmiştir. Bunlar; Hedef 1: Aşırı yoksulluğun ve açlığın azaltılması / ortadan kaldırılması Hedef 2: Herkes için evrensel temel eğitimin sağlanması Hedef 3: Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlü kılınması Hedef 4: Bebek-çocuk ölümlerinin azaltılması Hedef 5: Anne-çocuk sağlığının iyileştirilmesi Hedef 6: HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi Hedef 7: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması Hedef 8: Kalkınma için küresel bir ortaklığın kurulması 2015 sonrasında ise bu hedeflerin yerini 2015-2030 yıllarını kapsayan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi almıştır. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ulusal devletler tarafından uygulanmasına UNDP destek olmaktadır. Ayrıca, Binyıllık planların belirli periyotlarda incelenip revize edilmesinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma amacıyla ortaklıkların kurulması önemsenmiş ve bu konudaki çalışmaların önü açılmıştır (Habitat, 2022).
Stockholm Sözleşmesi/ Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stokholm	23 Mayıs 2001	Küresel nitelikli bir sözleşme olan Kalıcı Organik Kirleticilere ilişkin Stockholm Sözleşmesi’nin amacı insan sağlığını ve çevreyi kirleticilerden ve zararlı maddelerden korumaktır. Bu sözleşmede kalıcı organik kirleticilerin zehirli özelliklere sahip olduğu vurgulanarak başta kadınlar ve gelecek nesiller üzerindeki

Sözleşmesi		etkisi bilincinde olup kamu sağlığını korumak amacıyla bu sözleşme hazırlanmıştır. Kalıcı organik kirleticilere ilişkin küresel bir eylemin gerekliliği paralelinde tüm taraflara açılmıştır. Bu sözleşme uygulama planları, bilginin paylaşımı ve halkın bilinçlendirilmesi adına da geniş çerçeveli bir sözleşmedir (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2022).
Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi	26 Ağustos - 4 Eylül 2002	Johannesburg’da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, Rio Konferansı’ndan sonra sürdürülebilir kalkınma hususunda yapılanlar ve Binyıl Kalkınma Hedefleri için atılan adımların değerlendirildiği bir zirve gerçekleştirilmiştir. Küresel dünyada refahın eşit dağılmadığı “küresel ayrımcılık” vurgusuyla olan zirvede iki belge ortaya konulmuştur. Bunlardan ilki “uygulama planı” ikincisi “siyasi bildiri”dir. Bu belgelerde ortaya koyan planlar ekosistem yaklaşımı ile ele alınmış ve zirve geniş çerçevede düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra zirvede suya bağlı sağlık hizmetleri, yenilenebilir enerji kaynakları, kimyasallar, doğal kaynaklar ve çevre alanında yapılan diğer konferanslar ve sözleşmelerin ele alındığı ve değerlendirildiği bir zirvedir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).
Kopenhag Zirvesi/ Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı	2009 7-18 Aralık 2009	Bu konferans kapsamında ortaya konulan en önemli çalışma “Kopenhag Mutabakatı” olmuştur. Ancak hem toplantı hem de mutabakat yetersiz görülmüştür. Ülkelerin anlaşamama problemi konferansın tartışılmasına neden olmuştur (İKV, 2019).
Cancun Anlaşması	11 Aralık 2010	İklim değişikliğiyle mücadele etmek için Meksika’nın Cancun şehrinde gerçekleştirilen, BM 16. Taraflar Toplantısı olarak kabul edilen İklim Zirvesi’nin sonucu olarak ortaya koyulan bir uyum çerçevesidir. Cancun Anlaşması ile BM’nin iklim süreci için önemli bir başarı oluşturduğu kabul edilmektedir. 29 Kasım-10 Aralık 2010 tarihlerinde Zirve’de konuşulan ve tartışılan önemli sorular Cancun Anlaşmasının temelini oluşturmaktadır. Çünkü bu toplantı kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iklim konusunda ne kadar sorumluluk alacağı tartışılmıştır. Sonuç olarak Cancun anlaşması, bu ülkelerin hükümetlerinin

		sorumluluk üstlenmesini sağlamış ve önemli bir paket sunulmuştur. Her ülkenin farklı sorumluluk ve yeteneklerine uygun olarak, sera gazı emisyonların azaltılmasına tüm ülkelerin katılımını teşvik etmektedir. Küresel ortalama sıcaklık artışını iki derecenin altında tutmak için zaman içinde insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını azaltmak için net hedefler ve zamanında bir program oluşturmak için küresel kapasite geliştirmek için “yeşil fon” oluşturulmasına karar verilmiştir (WWF, 2012; UN Climate Change, 2022).
Rio+20 Zirvesi/ Rio+ 20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı	20-22 Haziran 2012	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin 10. yılı nedeniyle Rio de Janeiro’da düzenlenen konferansın temel iki konusu bulunmaktadır. Bunlardan ilki sürdürülebilir kalkınma için yeşil ekonomiye geçiş diğeri ise uluslararası koordinasyon ve kurumsal çerçevenin sürdürülebilir kalkınma için geliştirilmesidir. Özellikle 10 yıl içerisinde yaşanan değişimler ele alınmış ve sürdürülebilir kalkınma için yapılan adımlar ve doğal kaynaklara sahip çıkılması hususunda belirli oranlar paylaşılmıştır. Aynı zamanda ekolojik ayak izinin büyümesi ve nedenleri tartışılmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma için bir yol haritası sunan “The Future We Want (İstediğimiz Gelecek)” isimli rapor zirvenin sonuç belgesi olarak sunulmuştur. Bu belge sürdürülebilir kalkınma konusundaki politik kararlılığı ortaya koymaktadır. Belgede uygulama alanları ve adımları geniş çerçevede sunulmaktadır (WWF, 2012: 7-15).
Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)/ Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Programı	27 Eylül 2015	Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 70. Oturumunda birçok aktörün onayı ile 17 hedef ve 169 alt hedeften oluşan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” belirlenmiştir. Bu 17 hedef kapsamında iklim değişikliği ile mücadele bağlamında ortaya konulan hedefler bulunmaktadır. SKH 2030’un 17 hedefi şu şekildedir; Hedef 1. Her tür yoksulluğu, nerede olursa olsun sona erdirmek. Hedef 2. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek. Hedef 3. İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak. Hedef 4. Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanımak. Hedef 5.

		Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek. Hedef 6. <u>Herkes için temiz suya ve sağlığa uygun yaşam koşullarına sürdürülebilir erişimin sağlanması.</u> Hedef 7. Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak. Hedef 8. Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak. Hedef 9. Dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmek. Hedef 10. Ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak. Hedef 11. <u>Kentleri ve insan yerleşim yerlerini herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak.</u> Hedef 12. Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak. Hedef 13. <u>İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak.</u> Hedef 14. <u>Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak.</u> Hedef 15. <u>Karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak.</u> Hedef 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumları teşvik etmek, herkesin adalete erişimini sağlamak, her seviyede etkin, hesap verebilir ve kucaklayıcı kurumlar inşa etmek. Hedef 17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak (Peşkircioğlu, 2016: 6-7).
Paris (İklim) Anlaşması	12 Aralık 2015	Birleşmiş Milletlerin düzenlendiği 21. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Paris İklim Anlaşması küresel sıcaklık artışını iki derecenin altında tutmayı (1,5 derece ile sınırlama) amaçlamaktadır. Tüm ülkelerin katkılarına dayanacak bir sistem öngörüsü ile hazırlanan anlaşma “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesini ön plana almıştır. Anlaşma kapsamında iklim değişikliği tehlikesine karşı küresel sosyo/ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesi hedefiyle yenilenebilir enerjiye yönelinmesini

		sunmaktadır. Paris İklim Anlaşması emisyon azaltımına önem vermekte ve bu bağlamda Ulusal Katkı Beyanlarının (NDCs) dönemsel olarak gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Anlaşma birçok alanda iklim krizi ile mücadele için öngörülerde bulunmaktadır. Bu öngörülerin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi adına gelecek birçok çalışmanın ve toplantı Paris İklim Anlaşmasına göre planlanmıştır. İklim finansmanı ile birlikte çevreye ve mali duruma uyum konuları özellikle belirtilmiştir. Güçlü katkıları nedeniyle anlaşma hem Türkiye hem de dünyadaki birçok ülke tarafından önemsenen küresel bir anlaşmadır. Paris (İklim Anlaşması), Türkiye’de de 2021 yılında yürürlüğe girmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022; Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2016).
Eylem Konferansı/ BMİDÇS 22. Taraflar Konferansı	7-18 Kasım 2016	Paris Anlaşması’nın yürürlüğe girmesi sonrasında gerçekleştirilen ilk taraflar konferansı olması bağlamında, BMİDÇS 22. Taraflar Konferansı “Eylem Konferansı” olarak adlandırılmıştır. Marakeşte düzenlenen bu toplantıda Paris Anlaşması’nın uygulama parametrelerinin en geç 2018 yılında tamamlanması öngörülmüştür. 2017-2020 süreci için “Küresel İklim Eylemi için Marakeş Ortaklığı” başlatılmış ve “İklim ve Sürdürülebilir Kalkınmaya dair Marakeş Eylem Duyurusu” kabul edilmiştir. Zirvenin temel tartışma konularında biri olan Paris (İklim) Anlaşmasına ve aksiyon maddelerine odaklanılmıştır. Bu maddelerin uygulamaya dönüşmesi için sunulan eylem planında uzlaşya varılmıştır. Bu sebepten, BMİDÇS 22. Taraflar Konferansı, Paris İklim Anlaşması sonrası ortaya konulan ve önemli gündemleri olan bir anlaşmadır (Altınkulp vd., 2018; Dışişleri Bakanlığı, 2022).
Talanoa Diyalogu	26 Ocak 2018	Paris Anlaşması kolaylaştırıcı diyalogu olarak da bilinen Talanoa Diyalogu, Bonn’da gerçekleştirilen iklim zirvesinin çıktılarından biridir. Talanoa diyalogu Talanoa kavramının anlamı üzerine inşa edilmiştir. "Talanoa, Fiji’de ve Pasifik’te kapsayıcı, katılımcı ve şeffaf bir diyalog sürecini yansıtmak için kullanılan geleneksel bir kelimedir. Talanoa’nın amacı hikayeleri paylaşmak, empati kurmak ve kolektif iyilik için

		akıllıca kararlar vermektir. Talanoa süreci hikaye anlatımı yoluyla fikirlerin, becerilerin ve deneyimlerin paylaşımını içerir. üreç boyunca, katılımcılar empati ve anlayış yoluyla güven inşa eder ve bilgiyi iletir. Başkalarını suçlamak ve eleştirel gözlemler yapmak, karşılıklı güven ve saygı oluşturmakla ve dolayısıyla Talanoa kavramıyla bağdaşmaz. Talanoa, daha büyük bir iyilik için karar verme platformuna karşılıklı saygıyı benimseyen güvenli bir alan yaratarak diyalogda istikrarı ve kapsayıcılığı teşvik ediyor.” İnsanlar, iklim değişikliğinin toplumlarımıza halihazırda vermiş olduğu yaygın yıkımın ve insan ve gıda güvenliği için artan risklerin hikayelerini paylaştı. Bu sayede, Paris Anlaşmasına taraf olan ve olmayan paydaşlara çağrılarda bulunmaktadır (UN Climate Change, 2022).
Küresel Çevre Paketi	10 Mayıs 2018	Küresel Çevre Paketi, çevrenin korunması ve özellikle sağlıklı bir çevre hakkı ile ilgili yeni neslin temel hak ve görevlerini tanımayı amaçlayan bir uluslararası anlaşma taslağıdır. Pakt, uluslararası çevre hukukundaki boşlukları doldururken, gezegenimizi daha iyi koruyan küresel bir yasal çerçevenin ortaya çıkmasına olanak sunmaktadır. Aynı zamanda, hem sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı hem de çevreyi koruma görevi üzerine kurulan Küresel Pakt, vatandaşlara gezegenin korunmasında aktör olmaları için yasal araçlar sağlamaktadır. Uzun dönemde ortaya çıkan ve vatandaşlara da yol gösterici olan pakt uluslararası çevre hukukunun etkinliğinin güçlendirilmesine de katkı sunmaktadır.
Yeşil Mutabakat (Anlaşması)	11 Aralık 2019	Son dönemlerde en çok konuşulan konulardan olan “yeşil mutabakat” AB tarafından ortaya konulan uluslararası bir belgedir. Uluslararası alanda “green deal” adı ile bilinen kavram geniş bir perspektifte küresel iklim krizi, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyümeyi ele almaktadır (Siddi, 2020). Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar Avrupa'nın nasıl iklim açısından nötr ilk kıta haline getirileceğini, ekonomiyi canlandırmayı, insanların sağlığını ve yaşam kalitesini iyileştirmeyi, doğayı önemsemeyi ve kimseyi geride bırakmamayı ortaya koyuyor. AB ekonomisini sürdürülebilir kılmak için bir yol haritası olan AB yeşil

	mutabakatı aynı zamanda yeni döneme uygun bir büyüme stratejisidir. Mutabakat bu büyüme kapsamında tüm sektörleri, özellikle ulaşım, enerji, tarım, binalar ve çelik, çimento, tekstil ve kimyasallar gibi endüstrileri kendi kapsamına almaktadır. AB üye ülkeleri ile birlikte sektörler üzerindeki kısıtlamalarla çevre ekonomisini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu faaliyetlerin tamamını bazı ilkeler için ortaya koymaktadır. -Avrupa'nın 2030 ve 2050 için iklim hedefini artırması -Temiz, ekonomik ve güvenli enerji temini -Temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirmek -Enerji ve kaynak verimliliğine uygun bir şekilde bina inşa etmek ve yenilemek -Sürdürülebilir ve akıllı mobiliteye geçişi hızlandırmak -'Tarladan Çatala': Adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamak -Ekosistemleri ve biyolojik çeşitliliği korumak ve eski haline getirmek -Toksik olmayan bir çevre için sıfır kirlilik hedefi -Yeşil finans ve yatırımı takip etmek ve adil bir geçiş sağlamak -Ulusal bütçeleri yeşillendirmek ve doğru fiyat sinyallerini sunmak -Araştırmayı harekete geçirmek ve yeniliği teşvik etmek -Eğitim ve öğretimin etkinleştirilmesi -Yeşil bir yemin: 'zarar verme' başlığı ile hareket etme Bu ilkeleri gerçekleştirmek adına Avrupa Birliği çalışmalar yapmakta ve diğer ülkelerle yapılacak faaliyetlerde bu mutabakatı ön plana almaktadır (European Commission, 2019).
--	---

Glasgow Cop26/2021 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı	31 Ekim-12 Kasım 2021	“Together for our planet” (gezegenimiz için birlikte) mottosu ile düzenlenen konferans iklim değişikliğinin tüm yönlerine odaklanmaktadır. Bu konferans, dünyayı daha sürdürülebilir, düşük karbonlu bir yola sokabilecek eylemler yoluyla Paris Anlaşması'nın uygulanmasını ilerletmek için yeni “yapı taşları” üretti. Bu kapsamda kabul edilen ve kararlaştırılan hususlar şu şekildedir; 1,5°C ile sınırlama çabalarını yeniden teyit etti. İklim finansmanını sağlamak ve hasarlara odaklanmak amacıyla “Glasgow diyalogu” başlatılmıştır (UN Climate Action, 2022).
---	-----------------------	---

Yukarıda tablo göstermektedir ki dünya üzerindeki birçok devlet ve kurum küresel bir çevre sorunu ve iklim krizinin farkında varmaya başlamıştır. Aynı zamanda devletlerin ekonomik kalkınma amacıyla uzak durduğu ve sorumluluk üstlenmediği çevre konusuna eğilimin genel çerçevede arttığı söylenebilir. Kısacası, büyük güçler başta olmak üzere tüm devlet ve kuruluşların toplumları da dikkate alarak çevre konusunda çalışmalı ve ortak sözleşmeler çerçevesinde uyumlu bir şekilde bulunmaları önemlidir.

2.1.5. Çevre Sorununa Yönelik Çözümler

Küresel çevre sorunlarına karşı yapılması gereken adımları ise birey düzeyinde, işletme düzeyinde, devlet düzeyinde ve ulusötesi düşünmek aynı zamanda faaliyet yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda her düzeyde yapılan faaliyetler diğer düzey üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkiye neden olmaktadır. Bir bireyin sürdürülebilir bir yaşam tarzını benimsemesi ve bu bağlamda plastik kullanımını azaltması işletmeleri etkileyen bir faktör olacaktır. Aynı şekilde sürdürülebilirlik üzerine hazırlanan uluslararası bir protokol hem devletleri hem de işletmeleri etkilemektedir. Bu sebepten, çevre sorunlarının her biri ayrı ayrı ele alınmalı ve buna yönelik önlemler ve önerilerde ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Çözüm ve tedbirler kapsamında akıllı şehirlerden biyo-enerjiye, güneş enerjisinden iklim mühendisliğine, kadar geniş bir çerçevede araştırma yapmak konuyu bütünüyle anlamlandırmaya ve destek olmaya olanak sağlamaktadır (SKD Türkiye, 2016).

Çevre sorununa yönelik çözümler kapsamında ele alınması gereken konular ve çeşitlilikler günümüzde yeşil girişimcilik, yeşil inovasyon, yeşil işler ve yeşil yönetimin önünü açan ve gerekliliklerini ortaya koyan noktadır. Yenilenebilir enerjiden, karbon miktarının azaltılmasına, karbon yutaklarından, sıfır atık yönetimine kadar pek çok nokta dikkat edilmesi ve araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır.

Çevre sorunlarının çözümünde önemli olan bir diğer yöntem ise çevre örgütleriyle işbirliği yapmaktır. Bu bağlamda yaptığı çalışmalarla en iyi bilinen çevre örgütleri Greenpeace, World Wildlife Fund, Global Footprint Network vb. (Berkeley, 2022) şeklinde sınıflandırılabilir.

2.2. Kültürel Dinamikler

Kültürel dinamikler kavramının toplumsal yaşama etkileri ve günümüz dünyasında kültürel değişimdeki konumu özellikle ele alınmalıdır. Son dönemlerin en büyük tartışması olan konulardan biri de sürdürülebilirliktir. Ancak bazı toplumlar sürdürülebilirlik çerçevesinde daha etkin ve kurallı bir toplum inşa ederken bazı toplumlarda ise sürdürülebilirlik yalnızca güncel bir bilim dalı olarak kendine yer almaktadır. Küreselleşmenin taşıdığı kültürel dinamikler sürdürülebilir kültürel dinamiklere nasıl dönüşmeli sorusu ele alınmalıdır. Bu doğrultuda kültür kavramı, kültürel bilgi, kültürel değişim ve sonrasında kültürel dinamiklerin incelenmesi gerekmektedir.

2.2.1. Kültür Kavramı

Kültür kelimesi Latince kökenli olup “colere” kelimesinden (Çüçen, 2005: 111) ortaya çıktığı kimi kaynaklarda ifade edilirken Türk Dil Kurumu (TDK, 2021)’na göre Fransızcadan dilimize geçtiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, sözlükte de kültüre ait altı tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan birkaçı şu şekildedir;

- “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin”

- “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü”

- “Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi”

- “Bireyin kazandığı bilgi”

Kültür kavramının tanımlanmasının da ötesinde farklı dillere geçişi ve dönüşümü nedeniyle bazen karıştırılan bir kavram olduğu da ifade edilebilir. Kültürün İngilizce ’de var olan bir diğer anlamı da toprağın işlenmesidir. Latince

kökünden türeyen bu anlam Almanca ve Fransızcada da kendini göstermektedir (Hoftsedde, 2001: 10).

Kültür kavramı uzun yıllardır üzerinde tartışılan bir kavram olmasına karşın bilimsel anlamda ilk tanımlaması Edward Burnett Tylor (1871) tarafından yapılmaktadır. Kültür kavramının Türkçe literatürde ilk tanımlamasını yapan Ziya Gökalp (1976)'tir.

Literatürde kültür kavramına yönelik yapılan çalışmalarda Geert Hofstede önemli isimlerin başında yer alabilir. Hoftsedde (2001: 9) kültürün birçok yol ile tanımlanacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda kültürün öznel ve nesnel olarak iki farklı yönde tanımlandığı görülmektedir. Ancak kültürü daha genel çerçevede, bir grubun veya insan kategorisinin üyelerini başkalarından ayıran zihnin kolektif programlaması olarak ele almaktadır. Burada “zihin”, baş, kalp ve eller anlamına gelir- yani, inanç, tutum ve becerilerin sonuçlarıyla düşünme, hissetme ve eylemde bulunma anlamına gelir.

Kültür, insan gruplarının ayırt edici başarılarını oluşturan, esas olarak semboller tarafından düşünme, hissetme ve tepki verme, edinilen ve iletilen planlı yollardan meydana gelir. Kültürün temeli geleneksel (yani tarihsel olarak tanımlanmış ve seçilmiş) fikirlerden ve özellikle onlara bağlı değerlerden oluşur (Kluckhohn, 1951: 86).

Kültür değerleri ve değerler sistemini temel bir unsur olarak görmektedir. Değerler, davranışta belirginleşene kadar görünmezdir, ancak kültür de kendini görünür öğelerde gösterir. Kültürün görünür tezahürlerini tanımlamak için değerlerle birlikte ele alınan üç terim vardır. Bunlar; semboller, ritüeller ve kahramanlardır.

Semboller, yalnızca kültürü paylaşılanlar tarafından tanınan karmaşık anlamlar taşıyan kelimeler, jestler, resimler ve nesnelerdir. Giysi, saç modeli, bayraklar ve statü sembolleri gibi bir dildeki veya jargondaki kelimeler de bu kategoriye aittir. Yeni semboller kolayca geliştirilir ve eskileri kaybolur; bir kültürel gruptan gelen semboller, başkaları tarafından sistemli olarak kopyalanır.

Kahramanlar, canlı veya ölü, gerçek veya hayali, bir kültürde çok değerli özelliklere sahip olan ve bu nedenle davranış için model görevi gören kişilerdir. Batman gibi fantazi ya da çizgi film figürleri bile, ya da tam tersine, Amerika Birleşik Devletleri'nde Charlie Brown, Fransa'da Asterix veya Hollanda'da Ollie B. Bommel (Bay Bumble) kültürel kahramanlar olarak hizmet edebilir. Televizyonun ortaya çıkışı ile kahramanların seçimlerinde dış görünüşler eskisinden daha önemli hale geldi.

Ritüeller, arzu edilen sonuçlara ulaşmak için teknik olarak gereksiz olan, ancak bir kültür içinde, bireyi kolektif normları içinde bağlı tutan, sosyal olarak gerekli görülen kolektif faaliyetlerdir. Sosyal ve dini törenler gibi selamlaşma ve saygı gösterme biçimleri de buna örnektir. Görünüşte rasyonel nedenlerle düzenlenen iş ve siyasi toplantılar, genellikle liderlerin kendilerini ortaya koymalarına izin vermek gibi esas olarak ritüel amaçlara hizmet eder.

Kültür sözcüğü genellikle toplumlar için kullanılır. Toplumlar, var olan en "eksiksiz" insan grupları oldukları için kültürlerin incelenmesinde özel bir ilgiyi hak ederler; toplum, "çevrelerine göre en yüksek düzeyde kendi kendine yeterlilik ile karakterize edilen" bir sosyal sistemdir. Aynı zamanda kültür bir toplumda zaman içinde öğrenilerek oluşturulur. Bu sayede öğrenilen kültür elde ettiği simgesel değerlerle birlikte kültürün aktarımına olanak sağlamaktadır. Toplumlarda dikkate alınan hususlardan biri de ulusal kültürel homojenlik derecesidir ve bu durum toplumdan topluma değişmektedir. Çünkü her kültürün kendi öğrenme, aktarma ve maddi ve maddi olmayan simgeleri (Zencirkıran, 2017: 57) bulunmaktadır. Ancak bu simgeler bir kimliği tanımlamamaktadır. Çünkü kültür ile kimlik farklı şeyleri ifade etmektedir. Kimlik, "ben nereye aitim" sorusuna cevap vermektedir. Kimlik değerlere atıfta bulunmaz çünkü kimliğin bulunduğu yere göre aynı değerleri paylaşıp paylaşmama durumu değişebilir. Bu doğrultuda kimlik değerlendirmesini bir öteki tanımlayarak gerçekleştirmektedir (Hoftsede, 2001: 10).

Genel olarak literatürdeki kültür tanımlamalarına bakıldığında kültür nedir sorusuna yönelik birçok benzerlik ve farklılık taşıyan tanımları gözlemlemek mümkündür. Kültür kavramı özellikle ele alındığı bağlama göre farklı tanımlamalar

içermektedir. Bu doğrultuda kültür kavramının çehresini daha iyi göstermek adına kültür kavramını ele alan tanımlar bir tablo halinde Tablo 2.2’de yer almaktadır.

Tablo 2.2: Kültürün Tanımları

Yazar	Tanım
Kashima, 2016: 93	Kültür, bir grup insan için mevcut, erişilebilir ve uygulanabilir olan, genetik olarak aktarılamayan bir dizi bilgi olarak tanımlanır.
Kroeber ve Parsons, 1958: 583	İnsan davranışlarının şekillendirilmesi ve davranış yoluyla üretilen insan eliyle yapılmış eserler faktör olarak değerlerin, fikirlerin ve diğer sembolik anlamlı sistemlerin içerik ve düzeninin aktarılması ve oluşturulması ile disiplinler-arası olarak kültür tanımlanmaktadır.
Fischer, 2009: 25	Kültür sıklıkla ortak/paylaşılan bir anlam sistemi olarak tanımlanmaktadır.
UNESCO, 1982: 1	“Kültür, bir toplumu veya sosyal grubu karakterize eden ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünü olarak” ifade edilebilir.
Uygur, 2006: 17	Bireyler arasındaki karşılıklı etkileşim, maddi ve maddi olmayan he türlü yapı ve değer kültür olarak ifade edilir.
Bauman, 2004: 63	Kültür bir fikir olarak kabul edilip insan düşünce ve davranışının yönetimi olarak ifade edilmektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kadim ve kalıcı kültür kavramının sahip olduğu soyut yapı sebebiyle geniş perspektiften kümülatif bir değerlendirme ile alınması gerekebilir (Saygın, 2016: 19). Çünkü kültürle alakalı en önemli tartışmalardan biri kültürün anlaşılama sorunsalıdır. Bu durum hem Batılı toplumlarda hem de evrensel çerçevede kendini göstermektedir (Baldwin vd., 2006: 3). Bu sebepten dolayı, kültür kavramının siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik güçler ile olan etkileşimi kültürel etkileri değiştirmekte ve kültürü geliştirmektedir (Usunier ve Lee, 2005: 26-27).

Farklı yönleri ile hayatın içinde yer alan kültür kavramı birçok bileşenden meydana gelmektedir. Kültürün üç temel bileşeni olan maddi olmayan varlıklar, maddi kültür ve iletişim ile ilgili kültürün farklı perspektifleri araştırılmaktadır. Kültürün bileşenleri, kültürün içeriğine ilişkin araştırmaların yönleri ve buna nasıl yaklaşılması gerektiğini incelemektedir (Craig ve Douglas, 2006: 322). İletişim, değerler ve inançlar gibi kültürün soyut yönlerini bir kişiden diğerine veya bir

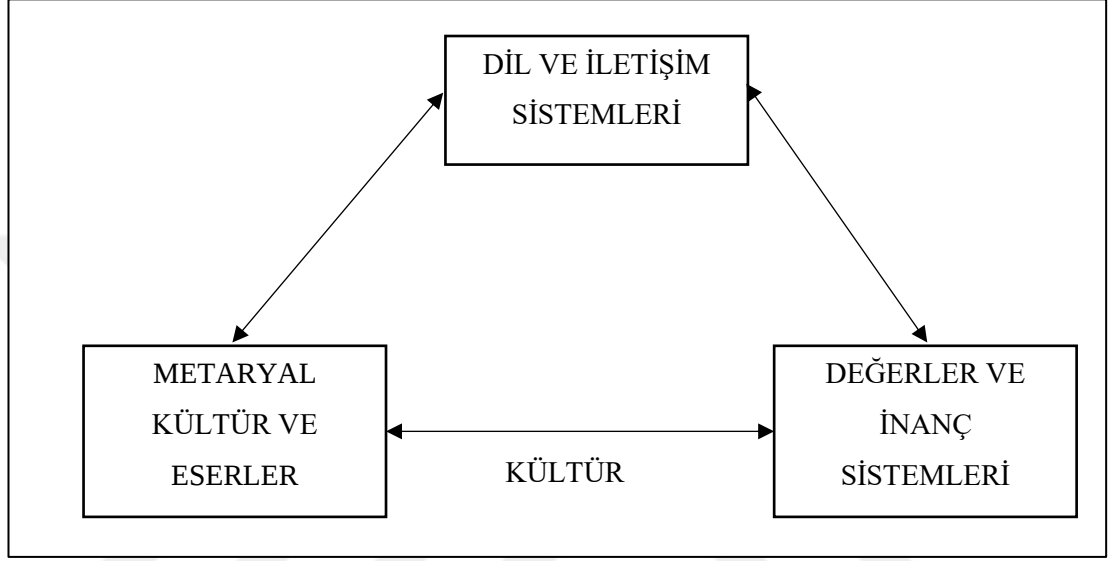
nesilden diğetine aktarmanın bir yolunu sağlar. Bu iletişim süreci doğası gereği dinamiktir ve aynı zamanda sürekli olarak gelişmektedir. Kültürü ortaya koyan bu sistem Şekil-2.1’de gösterilmektedir. Kültürü meydana getiren “değerler ve inanç sistemleri” kültürün soyut unsurları olup var olan toplumdaki davranış kalıplarına rehberlik yapmaktadır. Değer sistemleri, toplum düzeyinde, toplum içindeki belirli gruplar veya örgütler düzeyinde olduğu kadar birey düzeyinde de (yani kişisel değerler) incelenebilir.

Toplumsal düzeyde değer yönelimini inceleyen Kluckholm ve Strodtbeck (1961) dört değer yönelimi belirlemiştir. Bu değer yönelimleri; insanın doğayla ilişkisi, zaman boyutu, kişisel etkinlik ve insanın başkalarıyla olan ilişkisi şeklinde sınıflandırılmaktadır (Craig ve Douglas, 2006: 325). Aynı zamanda temel insani değerlerin tüm kültürlerde bulunacağını düşünülerek değer ölçümü geliştirilmiştir. Toplumsal bağlamda, ölçümlemeyi kolaylaştıran değer türleri ise tutuculuğa karşı özerklik, hiyerarşiye karşı sosyal eşitlik ve üstünlüğe (egemenlik) karşı harmoni (düzen, uyum) şeklinde üç boyutta sınıflandırılmıştır. Aynı zamanda daha fazla değere göre bir inceleme yapılabilir (Schwarz, 2012: 4-7).

Kültürü meydana getiren aynı zamanda kültürün anlaşılabilirliğini artıran ise materyal kültür ve eserlerdir. Materyal kültür ritüelleri, bir toplumu birbirine bağlayan ve düğün, cenaze, festival gibi belirli durumlarda toplum içinde başkalarına karşı davranış kuralları belirleyen ritüelleri, eserleri, kurumları ve sembolleri içermektedir. Bu bağlamda yer alan her türlü nesne kültürel açıdan kim olduğumuzu göstermeye yarayan birer belirteçtir (Wallendorf ve Arnould, 1988: 531).

Kültür, insan davranışlarının tümü üzerinde derin bir etkiye sahiptir (Craig ve Douglas, 2006: 322). Aslında kültür insanın doğaya hükmetme ve doğada bir arada yaşama kuralları ve anlamlarından meydana gelmektedir (Kongar, 2000: 23-24). Bu yüzden kültürel değişimin etkileri önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bir toplumdaki bireylerde sürdürülebilirlik davranışı gösterilmesi için toplumda önemli bir kültürel değişime ihtiyaç duyulmaktadır. Ek olarak kişinin göçmen olması var olduğu kültürden başka kültüre geçmesi ve ona uyum sağlaması da ayrı bir konudur. Bu bağlamda yapılan çalışmalara bakıldığında işçi veya öğrenci fark etmeksizin göçmen

olduğunda kültürel açıdan yaşadığı bazı avantaj ve dezavantajlar bulunmaktadır (Kloosterman, 2010: 27). Bu sebepten kültür toplumun önemli bir parçası iken toplumun çevreyle ve birbiriyle olan etkileşimlerden meydana gelen kendine özgü değerleri olan karmaşık bir kavramdır.

Şekil 2.1:Kültürün Bileşenleri.

Kaynak: Craig ve Douglas, 2006: 324

2.2.2. Kültürel Bilgi

Toplumsal yaşamın her noktasına sirayet eden bilgi sosyal dinamiklerin içerisinde yer alan önemli bir kavramdır. Bununla birlikte kültür, sosyal hareketlilik (mobility) ve sosyo-ekonomik süreçlerde kendini etkin bir şekilde göstermektedir (Jones ve Ram, 2013: 4-7). Kültürel bilgi, bir kişinin kültürel yeterliliğini ortaya koymasını sağlayan şeylerden biridir. Aynı zamanda kişi kültürel bilgi sayesinde farklı kültür ve etnik yapılar hakkında daha doğru bilgiyi arayıp ulaşabilir (İz ve Temel, 2009: 56). Kültürel bilgi konusunda her bireyin bilgisi aynı olmayabilir.

Kültürel bilgi kümülatif olarak artan insanlar tarafından takip edilen ve öğrenilen bir bilgidir. Kültür bireyler arasında, birey ve toplum arasında ilişkilerin dizayn edilmesinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda kültürel bilgi bireyin çevre ile olan ilişkisinde de önemlidir. Bu sebepten kişinin edindiği bilgi kişinin kendi ve farklı

kültür konusunda doğru bilgiye ulaşması gerekmektedir. Doğru bilgiye ulaşılabilmesi adına kültürel bilgi kaynaklarının öğrenilmesi gerekmektedir.

Kültürel değişime de atıfta bulunan kültürel bilgi belirli bir insan grubunda belirli süreçler kapsamında paylaşılmaktadır. Aslında en önemli şey kültürel bilginin aktarımıdır. Kültürel dinamiklerin merkezi mekanizması kültürel bilginin bir kişiden diğer bir kişiye nasıl aktarıldığını ele almaktadır. Bu doğrultuda kültürel bilgi geniş bir perspektifte “bir kişiden diğerine aktarılabilen ve potansiyel olarak kişinin davranışını etkileyebilecek genetik olmayan bilgi” şeklinde tanımlanmaktadır. Paylaşılan kültürel bilgi, belirli bir grupta yaygınlaştıkça o grubun kültürel bir parçasını oluşturur (Kashima, 2014: 1-6). Yani bir kültürün varlığının kültürel bilgiye bağlı olduğu ifade edilebilir.

Kültürel bilginin özellikleri doğrultusunda kültür tanımı yapılabilir. Bu doğrultuda, bir kültür mevcut olan (bilginin var olması), erişilebilir (bilginin edinilebilir veya öğrenebilir) ve uygulanabilir (bilgi kullanılabilir) bir dizi genetik olmayan bilgidir (Kashima, 2014: 2).

Bugün var olan veya oluşan kültürel dinamik kaynaklarının temelleri de kültürel bilgiye dayanmaktadır. Bu bağlamda, farklı bir kültürde var olan kültürel bilginin alınması, yeni kültürel bilginin oluşması veya zaman içinde etkinliğinin değişmesi kültürel dinamiklerin kaynaklarının kültürel bilgi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kültürel bilginin azalması veya artması, ortaya çıkması veya kaybolması kültürel dinamiklerin makro ve mikro düzeydeki eğilimleri belirlemektedir.

Kültürün değişimi, kültürün korunması veya yok olması kültürel bilginin dâhil olduğu kültürle uyumlu olmasıdır. Kısacası kültürel bilgiler arasında yaşanan uyum veya çatışma bütüncül olarak kültürü etkilemektedir.

Kültürü meydana getiren bilgiler aynı zamanda bireyde meydana getirdiği kümülatif bilgilerle birlikte doğrudan veya dolaylı olarak zihinde bazı önyargıların gelişimine zemin hazırlamaktadır. Bu durumun arka planında kültürel bilginin sosyal işlevi önemli bir faktör olabilir. Çünkü sosyal bütünleşmeyi destekleyen kültürel

bilgilerin aktarımı bireyi vurgulayan değerlerden daha fazladır. Sosyal bütünleşmeyi sağlayan kültürel bilgiler gelenekçilik, güvenlik ve konformizm gibi kolektivist değerlerlerdir. Gelenekselci bakış açısı veya kendini (yabancıya karşı) koruma güdüsü önyargıların gelişimine neden olabilir (Kashima, 2014: 6).

Kültürün bir grup veya nesil içerisinde aktarımı toplumların benzer şekilde tepkiler göstermesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda bir grubun çevre ile ilişkisi de şekillenmektedir. Kültürel aktarımda yaşana değişim yani kültürel değişim yeni kültürel bilginin kültüre eklenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu sebepten belirli bir zamanda ve belirli süreçlerle dâhil edilen kültürel bilgi önem arz etmektedir. Çevre ve çevre ile ilişkili bilgilerin kültüre eklenmesi gerekir. Kültürel bilginin aktarımında çevre konusunda verilecek eğitimler yeni kültürel bilginin oluşumuna ve kültürel değişime olanak sağlayabilir. Bu sayede kültürel dinamikler sürdürülebilirliği bir toplum içine entegre edebilir.

2.2.3. Kültürün Değişimi

Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir sözü doğru olmakla birlikte kültür değişimin yavaş ve zor olduğu alanlar olarak kabul görmekteydi. Yerel kültürler arasında büyüyen bağlar ve kültürel sınırların artan geçirgenliği, kültürün doğasını değiştirmekte ve örüntüsünü dönüştürmektedir. İletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte kültürleri büyük bir hızla dünya geneline yayan küresel akışlar sayesinde daha fazla birbirine bağlanmaktadır (Craig ve Douglas, 2006: 329).

Kültürel değişimin arkasında ise aslında insan vardır. Özellikle psikoloji alanının incelediği kültür kavramındaki kişinin anlam üreten ve anlam tüketen bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır (Kashima, 2016b: 1-6). İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu toplum veya topluluklar kültürün kendini gösterdiği yaşam alanlarıdır. Bu yaşam alanlarında meydana gelen değişimler kültürel değerler ve normlarda da değişime neden olmaktadır. Aynı zamanda farklı faktörler nedeniyle her yaşam alanının farklı kültürlere sahip olduğu uzun yıllardır yapılan çalışmalarda gözlenmektedir (Varnum ve Grossman, 2017: 956).

Bilimsel çalışmalarla ortaya koyulan yaklaşımlar kültürel içerik veya bilginin değişebileceği aktarım mekanizmalarını önererek, kültürel değişimin nasıl olduğunun

anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda etken olan bilim dalları genel olarak psikoloji ve ekoloji tabanlı olup kültürel yaşamı şekillendiren unsurlarla etkileşim halindedir. Örneğin bir yörede veya daha büyük bir bölgede kültürel yaşam içindeki evlilik ritüellerinin değişimi bile bu kapsamda ele alınan çalışma konularından biridir (Varnum ve Grossman, 2017: 956; Aliçavuşoğlu ve Boyraz, 2021: 74-75). Bu doğrultuda kültürel değişim, bir toplumun yapısını değiştiren ve şekillendiren bir süreç olarak tanımlanabilir.

Kashima (2014: 1) kültürel değişimi, “bir grup içinde mevcut, erişilebilir ve uygulanabilir genetik olmayan bilgi setindeki bir değişiklik” olarak tanımlamaktadır. Bu sebepten kültürel değişim kısaca kültürel bilgide meydana gelen değişim olarak ifade edilebilir. Kültürel bilginin bir kısmı veya tamamı toplumun bir parçasında veya tamamında meydana gelebilir. Bu değişimin çeşitliliğinde kültürel süreç (Ercan, 2015: 9) önemli rol oynamaktadır.

2.2.4. Kültürel Dinamikler

Kültürel dinamikler kavramı, “insan nüfusu içindeki kültürel bilginin dağılımındaki istikrar ve değişime ilişkin makro düzeydeki fenomenler ve kültürel oluşum, bakım ve dönüşümün yörüngesini yönlendiren kültürel bilginin sosyal aktarımı hakkındaki mikro düzey mekanizmalar olarak tanımlanabilir” (Kashima, 2016: 93).

Kültürel dinamikler, kültürün zaman içinde oluşumu, sürdürülmesi ve dönüşümü ile ilgilidir. Aslında kültür ve kültür dinamiklerinin insanlara veya gruplara sunduğu şey kültürel bilgidir. Kültürel bilgiler ise fikirleri ve uygulamaları içerir.

Kültür, sürdürülebilirliği takip ederken oldukça etkili olarak görülebilir (Caprar ve Neville, 2012: 236). Çeşitli araştırmalar, kültürü sürdürülebilirlikle ilgili eylemlerde önemli bir değişken olarak görmektedir.

İnsanlar ne kadar aktif ve ilgili olursa, herhangi bir bireysel hareketin bir bütün olarak kültür üzerindeki etkisi o kadar fazla olur (Grant, 2008: 27). Sürdürülebilirlik açısından da bu durum önemlidir. Çünkü çevresel bilincin toplumda

oluşması ve bunun kurumlara yansması için bireysel farkındalıkların kültüre entegre olması gerekmektedir. Bu sebepten bir toplumdaki kültürel dinamiklerin iyi anlaşılması ve kültürel bilincin oluşturulmasında buna göre bir strateji belirlenmelidir.

Kültürel dinamikler, kültürün doğasını ve anlamını nasıl etkilediğini ele almaktadır. Kültürel dinamikler, bu şekilde tanımlanan bir kültürün zaman içinde nasıl oluştuğunun, sürdürüldüğünün ve dönüştürüldüğünün araştırılmasıdır (Kashima, 2014: 1).

Kültürel dinamikler, bir toplum içinde kültürün değişimi ve dönüşümü ile ilgilidir. Kültür belirli çerçevelerde değişmektedir. Bu değişimi önceleyen ise dinamiklerin dönüştüğü yön ve hız olarak ifade edilebilir. Kültürel dinamikler toplumsal yaşamın her noktasında kendini gösterir. Kültürel dinamikler neyin, ne zaman güç ve statü simgesi olduğu, neye değer verildiği, toplumsal sınıfların değişimi gibi birçok unsuru içerdiği varsayılmaktadır.

Kültürel dinamiklerde ele alınması gereken husus yaşanan olayların toplumsal yapıdaki etkileridir. Son dönemlerde kültürel dinamiklerde meydana gelen gelişmenin temeli küreselleşmeye dayanmaktadır. Çünkü küreselleşme toplum ile ilintili konularda sosyal ilişkileri, nesneleri, yapıları, yerleri ve bilgiyi daha aktif hale getirmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 226).

Küreselleşme kültür olgusunu da değiştirmekte ve küresel, yerel ve hibrit kültür fenomeninin doğuşuna zemin hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra günümüzdeki endüstrilerin birçoğu kültür dinamiklerinden beslenmektedir. Örneğin kapitalist kültür dinamiğinin etkilediği güzellik endüstrisi bunlardan biridir (Güzel, 2013: 18).

Kısacası, kültürel dinamikler bütün insanlığı veya bir grubu temsil eden mevcut, erişilebilir ve uygulanabilir kültürün zaman içinde nasıl oluştuğu, dönüştürüldüğü ve sürdürüldüğünün araştırılması şeklinde tanımlanabilir. Kültürel dinamikler fenomeninin en az dört temel kaynaktan oluşmaktadır. Bunlar ithal etme, buluş, seçme (seçim) ve sürüklemedir (Kashima, 2014: 1).

-İthal etme: Belirli bir kültürde var olmayan, ancak farklı bir kültürde var olan yeni kültürel bilgiler, son gelen kültürden aktarım sayesinde önceki kültüre eklenir.

-Buluş: Bir grubun kültüründe var olmayan yeni kültürel bilgiler, ithal edilmeden kültüre eklenir.

-Seçme (Seçim): Kültürel bilgi daha fazla çoğaltmak veya bir kültürden çıkarmak-kaldırmak- için seçilir.

-Sürüklenme: Rastgele süreçler, zaman içinde kültürel bilginin yaygınlığında-görülme sıklığında- bir değişim üretir.

Buluş ve ithalat bir kültüre bilgi eklenmesi ile ilgili iken seçme ve sürüklenme kültürel bilginin yaygınlığını (veya oluşma sıklığını) yukarıya veya aşağıya doğru değiştirebilir ve bazı durumlarda olanak halinde kültürel bilgilerin de kaybolmasına (azaltma veya çıkarma) neden olur. Bu şekilde ele alındığında, kültürel dinamikler hakkında iki genel soru sınıfı vardır. Birincisi, tanımlayıcı kültürel dinamiklerin ne olduğu, hangi kültürel bilginin var olduğu, ne kadar yaygın olduğu ve varlığının ve yaygınlığının zaman içinde nasıl değiştiği ve değişeceği ile ilgilidir. İkincisi ise kültür dinamiklerin mekanizmalarının hangi mekanizmalarla değişimin nasıl gerçekleştiği ile ilgilidir. Bu sorular ayrıca analiz seviyelerine göre farklı eğilimler göstermektedir (Kashima, 2014: 2).

Tanımlayıcı kültürel dinamikler, ayrıca bir gruptaki kültürel bilgi yaygınlığının artan, azalan veya sabit durum yörüngeleriyle birlikte kültürel bilginin ortaya çıkması ve kaybolması makro düzeydeki eğilimlerle ilgilidir. Kültürel dinamiklerin mikro düzeydeki mekanizmaları, kültürel değişimin makro düzeydeki yörüngeleri için açıklamalar sağlar. Analiz düzeyi, her zaman olmasa da genellikle zaman ölçeğiyle uyumludur. Makro düzey eğilimli sorular genellikle daha uzun vadeli bir zaman ölçeğiyle ilgilenirken, mikro düzeydeki sorular uzun dönemli değildir. Mikro düzeydeki sorular çoğu zaman kısa vadede cevaplanabilir.

Kültür dinamikler kültürün zaman içinde oluşumu, bakımı ve dönüşümü ile ilgili tanımı ortaya konulmadan önce bu düşünce kültürel evrim ile açıklanmaya çalışılmıştır (Kashima vd., 2019: 501).

Kültürel dinamikleri açıklamak için kültürel süreçlere bakmak gerekir. Bu bağlamda kültürel dinamiklerin süreçleri belirli adımlarla aktarılmaktadır. Kültürel bilgi ve kültürel değişimi birlikte ele alan kültür dinamiklerin kültür üzerinde etkisi bir sürece bağlı olarak gelişmektedir. Kültürel dinamikler için ise süreç üç adımdan oluşmaktadır. Bunlar ise, yeni kültürel bilgilerin bir popülasyona nasıl tanıtıldığı, nasıl iletildiği ve yaygınlığının nasıl değiştiğidir (Kashima vd., 2019: 501).

-Yeni kültürel bilgilerin tanıtımı: Bir toplum veya nüfus içerisinde kültürel bilginin nasıl kullanıldığı, nasıl ortaya çıktığı önemlidir. Bir toplumda yeni kültürel bilgilerin tanıtımı bir yol olarak kabul edilmektedir. Bu yolun ortaya koyduğu sonuç bir icattır. Buna göre popülasyonda daha önce var olmayan yeni kültürel bilgiler, popülasyon içinde iç kaynak olarak üretilir. Başka bir yol ise başka bir yerde icat edilen kültürel bilgilerin bir popülasyona-topluma- getirilmesiyle ortaya çıkan ithalattır (Kashima vd., 2019: 501).

-Kültürel bilginin sosyal aktarımı-iletimi: Kültürel bilgiler bir kez sunulduktan sonra sosyal olarak diğer bireylere iletilebilir. Kültürel aktarımın üç ayrı türü olduğu Cavalli-Sforza ve Feldman (1981: 53-62) tarafından ifade edilmektedir. Bu kültürel aktarım dikey (ebeveynlerinden çocuklarına¹), eğik (genetik bir ilişki olmadan bir nesilden diğerine) ve yatay şekilde (aynı nesil içerisinde) gerçekleşmektedir. Kültürel aktarımın genç nesilden eski nesle yönelik sosyal aktarım dikey ve eğik türlerde gerçekleşmektedir. Bu durum özellikle yeni teknoloji gibi alanlarda geçerlidir.

-Kültürel bilginin yaygınlığını değiştirmek: Kültürel bilgi bir popülasyonda ve nesiller boyunca aktarıldıkça, yaygınlığı (belirli bir zamanda onu kullanan insanların oranı) değişir. (Kültürel sürüklenme terimi, rastgele dalgalanmalardan kaynaklanan yaygınlık değişikliklerini tanımlar. Bu bağlamda yapılan çalışmalar kültürel kayma yaşandığına dair kanıtlar sunarken kimi çalışmalarda kaymanın rastgele olmadığını ifade etmektedir). Kültürel bilgi çevreye uyum sağlamada bazı

¹ Burada ifade edilen husus anne-baba çocuk ilişkisinden çok bir soy bağlamında ele alınmaktadır. İngilizcesinden bu ifade “from parents to their offspring” olarak geçmektedir. Aynı soy içerisinde olan, kendi dölü-devamı olan-çocuklara aktarılır.

faydalar sağlıyorsa, kullanımının güçlendirilmesi muhtemeldir ve gelecekte yeniden kullanım olasılığı artar. Buna karşılık, bazı maliyetlere maruz kalırsa, gelecekteki kullanım olasılığı azalır.

2.2.4.1. Kültürel Dinamiklerin Analiz Düzeyleri

Kültürel dinamikler iki düzeyde incelenmektedir. Bu bağlamda, kültürel dinamiklerin analiz düzeyleri, makro düzey (zaman içindeki kültürel değişimler) ve mikro düzey (kültürel aktarım süreçleri) şeklindedir (Kashima vd., 2019: 502). Kültür değişiminin yüzyıllardır var olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu değişim ve dönüşümün kültürden kopma veya eklenme süreçleri, aynı zamanda değişimin zamanı kültürel dinamiklerin boyutunu makro ve mikro düzeyde incelemektedir.

2.2.4.1.1. Makro Seviye

Kültürel dinamikler ve düzeylerine yönelik ayırım modernizasyon teorisyenlerine dayandırılmaktadır. Temel düşünce, ekonomik kalkınmaya bağlı olarak kültürel değişimin yaşanmasıdır (Inglehart ve Baker, 2000: 19). Toplumsal bir kültürün değişmesi veya kolektivist bir kültürden bireyci bir kültüre dönüşmesi, kültürel varyasyonun değişmesi (Triandis, 1989: 506), makro düzeyde incelenmesi gereken bir husustur. Makro düzey kültürel dinamiklerin oluşumunu materyalist ve postmateryalist üzerine yapılan kuramsallaştırmalara bağlı olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, materyalist değerler, çok çalışmayı, parayı, düzeni korumayı, enflasyonla mücadeleyi ve ekonomik güvenliği dikkate alırken postmateryalist değerler, özgürlük, kendini ifade etme, genel güven ve çevreyi korumayı dikkate alır (Inglehart ve Baker, 2000: 29; Kashima, 2014: 2). Materyalizm değerlerini benimseyen bir toplumun postmateryalizm değerlerine geçiş sağlaması toplumun ekonomik açıdan zenginleşmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Makro boyutta yaşanan kültürel değişimler tek boyutta değil çoklu boyutta gerçekleşmektedir. Bu çok boyutlu değişim iki farklı şekilde gelişmektedir. Bunlardan birincisi aşamalı değişimdir. Aşamalı değişim, bir kültürün zaman içinde aşamalı-kademeli-küçük küçük gerçekleşen değişimlerin kümülatif olarak ele alınmasıdır. İkincisi ise aralıklı dengedir. Aralıklı denge ise evrim teorisine

dayanmaktadır. Kısaca, sosyal bilimciler tarafından benimsenen bir biyolojik evrim modeli olarak ifade edilebilir (Kashima, 2014: 2).

Kültürel dinamiklerin temeline oturan kültürel değişim modeli makro düzeyde metaryalizm ve postmateryalizmin teorileştirilmesi üzerine kurgulanmaktadır.

2.2.4.1.2. Mikro Seviye

Kültürel dinamiklerin psikolojisi, kültürün zaman içinde oluşumunun, sürdürülmesinin ve dönüşümünün psikolojik araştırmasıdır (Kashima vd., 2019: 499). Bu sebepten dolayı mikro-kültürel dinamikler kültürel değişimi veya sürdürülebilirliği sıklıkla tartışılmaktadır (Kashima, 2014: 2). Bir grubun kültürüne yaygın kültürel bilgilerle tutarlı olan bilgi eklenirse, kültür kendini sürdürür. Aksine, bir grubun kültürüne yaygın kültürel bilgilerle tutarsız bilgiler veya bir kültürde bulunmayan yeni kültürel bilgiler eklenirse kültür değiştirilebilir. Bu sebepten dolayı mikro düzey kültürel dinamiklerle ilgili sorular bir kültüre ait kültürel bilginin tutarlı, tutarsız veya yeni bilgilerin eklenmesini kolaylaştıran veya engelleyen mekanizmalarla ilgilidir.

Kültürel koruma ve değişim mekanizmaları (kültürel buluş, ithalat, seçme ve sürüklenme) hakkındaki sorular öncelikle açıklayıcı kültürel dinamiklerle, yani kültürlerin neden ve nasıl sabit kaldığı ve zaman içinde nasıl değiştiği ile ilgili açıklamalarla ilgilidir (Kashima, 2014: 2).

Kültürel dinamiklerin psikolojisi incelendiğinde bu yöndeki bir araştırma üçe ayrılmaktadır. Bu ayrımlardan birincisi kültürel bilginin yayılmasına ve korunmasına katkıda bulunan sosyal ve psikolojik süreçleri ifade eden mikro-kültürel dinamiklere odaklanır. Mikro-makro dinamikler üzerine olan ikinci kısım, mikro-düzey süreçlerin makro-kültürel dinamiklere nasıl yol açtığını araştırıyor.

2.2.5. Sürdürülebilirliğin Kültürel Dinamikleri

Küresel ölçekteki etkileriyle birlikte günümüzde en fazla tartışılan konuların başında iklim krizi yer almaktadır. İklim krizine karşı alınacak önlemlerin düşük düzeylerde kalmaması için neredeyse tüm insanlar tarafından benimsenmesi ve çevre

bilincinin oturtulması gerekmektedir. Çevresel bilincin oluşması ve nesilden nesile aktarılabilmesi için kültürel tabana yayılması önemlidir. Bu bağlamda zihnimizde bazı sorular meydana gelmektedir. İlk olarak “İnsanlık Sürdürülebilirlik Kültürlerini Nasıl Yaratabilir” sorusu ele alınabilir (Kashima, 2020: 538). İnsanlık için önemli olan sürdürülebilirlik kültürü, yani küresel insan refahını sürdürürken çevresel etkimizi azaltmaya yardımcı olan fikir ve uygulamaları vurgulayan ve ödüllendiren kültürlerin oluşturabileceğine inanılan bir yapıdır (Kashima, 2020: 539).

İnsanlığın karşı karşıya kaldığı ikilem ise sürdürülebilirlik kültürünün oluşumu için zorluklar meydana getirmektedir. Bu ikilem, iklim değişikliğinin doğal çevresel zorlukları ve herkes için refahı sağlamaya yönelik küresel insani zorluklar gibi iki uyum sorunuyla karşı karşıyadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek adına ise tek yol zaman içerisinde başarılı bir sürdürülebilirlik kültürünün meydana getirilmesidir. Sürdürülebilir bir yaşam tarzına geçişimize yardımcı olacak fikir ve uygulamaları vurgulayan ve ödüllendiren sürdürülebilirlik kültürleri ileriye dönük bir yol olarak kabul edilmektedir. Bu sürdürülebilirlik kültürünün oluşumunda farklı aktörlere görev düşmektedir. Bu aktörlerden en çok tartışılan ve etkisinin olmadığı iddia de edilen vatandaşlardır. Vatandaşlar aynı zamanda kültürel dinamiklere - kültürel oluşum, bakım ve dönüşüm sürecine - sürdürülebilirlik kültürleri yaratmak için katılabilir.

Günümüzde özel bir alan olarak kabul gören sürdürülebilirlik kültürü belirli bileşenlerden meydana gelmektedir. Bu bileşenler; a) insan-doğa bağlantısı kavramları, (b) insan-yapay ilişkisi kavramları, (c) sosyal ağlardaki sürdürülebilirlik normları hakkında kişilerarası sohbetler ve (d) sürdürülebilir bir gelecek için ulaşılabilir bir ütopya vizyonudur.

Ancak fosil yakıtların yönlendirdiği insani ekonomik faaliyetler, sera gazı emisyonlarının ve iklim değişikliğinin ana itici gücüdür. O halde insanlığın sürdürülebilirliği nasıl sağlanabilir? İnsan popülasyonlarını değişen doğal çevreye uyum sağlama zorluğu ile birlikte kültürlerde de değişim başlamıştır. Çevre etkeni, sosyal ağlar, kurumlar ve insan yapımı eserler arasındaki ilişkiyi şekillendirmektedir. Buradaki temel mesele insanın doğal çevreye tıpkı diğer canlılar gibi uyum

göstermesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar da insan yapımı çevreyi inşa eder - sadece evler ve yollar gibi yapıları çevreyi değil, aynı zamanda sosyal ağları ve hükümetler gibi sosyal kurumları içeren sosyal çevreyi de inşa eder. Bu yapının en önemli unsuru kültürdür.

Çevreye uyum, insanların doğayla genetik olarak bağlantılı bir yakınlığı olabilir (Kellert ve Wilson, 2013), bu da insan popülasyonlarının yerel ekosistemlerinde uyumlu kültürler geliştirmesine yardımcı olmuş olabilir. Bu durum her farklı kültürde farklı ekosistemlere bağlı olarak gelişmektedir. Geleneksel yerli topluluklarda, zengin ve iyi uyarlanmış halk ekolojisi - sıradan insanların ekoloji hakkındaki kültürel fikirleri - genellikle insan faaliyetlerini yerel ekosistemle dengede tutmaktadır. Ancak, kömür ve petrolle beslenen Sanayi Devrimi, patlayıcı ekonomik büyüme ve beraberindeki kentleşme ise sürdürülebilir kültür anlayışını değiştirmektedir. İnsan nüfusunun çoğunluğu artık kırsal alanlardan ziyade kentsel alanlarda yaşıyor. İnsan yapımı eserler ile çevrili alanlarda yaşayan toplumların insan-doğa bağlantısı kesilmektedir. Bu durum kültürel bilgilerin aktarımı ve değişimi ile birlikte yeni anlamların kazanmasına ve sürdürülebilirlik kültürünün her bölgede farklı olmasına neden olmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki ilişki kentsel yaşam öncesinde çevreye atfedilen önem daha fazla iken zaman içerisinde insan yaşamında bir araç olmuştur. Ancak çevresel değişimlere bağlı olarak insan ve çevre ilişkisi toplumlarda değişim göstermeye başlamıştır. Ulusal kültürlerin çevreye ve sürdürülebilirliğe farklı bakmasındaki en büyük etken ise ekonomik kalkınma ve nüfus popülasyonu olabilir.

Bir sürdürülebilirlik kültürü oluşturma'nın önemli bir parçası, insan-doğa bağlantısına ilişkin kültürel fikirleri ve uygulamaları erişilebilir kılmak ve kültürleme yoluyla bunların sahiplenilmesini teşvik etmektir (Kashima, 2020: 540). Statüko korunabilir veya dönüştürülebilir; yeni kültürler oluşabilir. 20. yüzyılda bir insan-doğa kopukluk kültürü ortaya çıktıysa, 21. yüzyılda sürdürülebilirlik kültürleri ortaya çıkabilir. Bu sebepten kültürel dinamikler, sürdürülebilirlik kültürünün oluşumunu sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

Vatandaşların toplumsal katılımı, özellikle temsili demokrasilerde ve hatta otokratik siyasi rejimlerde bile hükümet politikalarını şekillendirir. Buna karşılık, yurttaşların kurumsal müdahaleleri kabul etmesi, bunların etkinliğini belirler - yurttaşların desteği olmadan, iyi tasarlanmış kamu politikaları bile başarısız olacaktır. Vatandaşların sürdürülebilir bir gelecek için hazır olmaları, daha koordineli ve etkili kurumsal tepkileri teşvik edecek ve karşılayacaktır. Günümüzün sürdürülebilirlikle aktif olarak ilgilenmesi, dinamik bir norm oluşturabilir. Geleceğin kültürlerini şekillendirecek olan vatandaşların düşünceleri, duyguları ve eylemleri – kültürel dinamiklere katılımlarıyla – olacaktır. İnsanlığın sürdürülebilirlik kültürleri oluşturup oluşturamayacağı kısmen kendi işidir. Bu sebepten kültürel bilginin aktarılması için tanış olan insanlarla yaptığınız sohbetlerde insan-doğa ve insan-eser ilişkileri hakkındaki düşünceleri tartışma ve yerel sosyal ağlardaki sürdürülebilirlik ihtiyacını birbirine hatırlatmak için çevre-norm görüşmelerine katılım önemsenmektedir. Kısacası sürdürülebilirlik kültürü için gerekli kültürel değişimler, makro düzeydeki kurumsal süreçler ile mikro düzeydeki bireysel faaliyetler arasındaki dinamik bir etkileşim yoluyla gerçekleşebilir (Kashima, 2020: 542).

2.3. Sermaye Biçimleri

Günümüzün rekabetçi ortamında en çok tartışılan kavramlardan biri de sermayedir. Sermaye kavramı literatür incelendiğinde maddi sermaye ve maddi olmayan sermaye şeklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı çalışma kapsamında hem maddi hem de maddi olmayan sermaye biçimlerine çalışmada yer verilmektedir.

Klasik maddi sermaye ve bu sınırın dışında kalan her türlü maddi olmayan sermaye girişimcilerin rekabet düzeyini etkilemektedir. Klasik iktisat teorisine göre sermaye maddi bir unsur kabul edilmektedir (Joia, 2008: 256). Literatürde yer alan bazı çalışmalar, ekonomik olarak somut katkı sunan lakin somut şekilde var olmayan metalleri ifade eden sermaye türlerini açıklamaktadır (Pavey, 2006: 218). Arsa, bina, makine gibi gözle görülebilen, para, tahvil ve bono gibi banka işlem gören likidite olan tüm unsurlar finansal ve fiziksel (maddi) sermayeyi oluşturmaktadır. Temelde dört üretim faktöründen biri olan ve ilk anlamı ile ele alınan sermaye kavramı

finansal, fiziksel ve fiziki gibi isimlerle ele alınmaktadır. Bu bağlamda genel olarak ekonomik sermaye olarak tanımlayabileceğimiz bu grup sermaye finans, iş organizasyonu ve ekonomik büyüme konularını ön plana almaktadır (Güçlü, 2020: 74; Lowe, 1955: 582). Fransız yazar Bourdieu (1986, 241-244), sermayeyi tanımladığı üç türden birisi ekonomik sermayedir. Diğerleri ise kültürel sermaye ve sosyal sermayedir. Bu doğrultuda, Bourdieu ekonomik sermayeyi doğrudan nakite dönüştürülebilen parasal kaynaklar ve mülkiyetler şeklinde ifade etmektedir. Aynı çalışmasında kültürel sermayeyi üç farklı durumda ele almaktadır. Sosyal sermayeyi ise ekonomik ve kültürel sermayeyi harekete geçirebilen gerçek ve potansiyel sosyal ağ ilişkileri ilintilendirmektedir (Calderon Gomez, 2021: 2537).

Kültürel sermaye ve sosyal sermaye gibi somut olmayan ama ekonomik açıdan önemli katkısının olduğu kabul edilen “maddi olmayan sermaye” kavramları bulunmaktadır. Maddi olmayan sermaye kavramları, entelektüel sermaye, simgesel sermaye, politik sermaye, bilgi sermayesi, psikolojik sermaye ve beşeri (insan) sermaye olarak sınıflandırılabilir. Bunun yanı sıra, ekonomik açıdan önemli olan üç unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar; yabancı sermaye, risk sermayesi ve doğal (çevresel) sermayedir. Bu sermaye çeşitlerini sırasıyla genel çerçevesi sunulmaktadır. Devamında ise sermaye biçimlerinin girişimcilikle ve özellikle yeşil girişimcilikle olan ilgisi değerlendirilmektedir. Çünkü girişimcilik araştırmaları kapsamında sermaye biçimlerinin her birine ayrı bir önem atfedilmektedir. Örneğin kültürel sermaye bilimselliği çekmektedir (De Clercq and Voronov, 2009).

2.3.1. İktisadi (Ekonomik) Sermaye

Klasik ekonominin ele aldığı iktisadi üretim faktörlerinden biri sermayedir. Bu bağlamda kullanılan ve ilk akla gelen sermaye türü ekonomik (iktisadi) veya finansal sermayedir. Salt ekonomik kaynaklara indirgeyerek (Mahir ve Danacıoğlu, 2018: 142) değerlendirilen finansal ve fiziki kaynakların toplamı olan sermaye çeşidi ekonomik sermayedir. Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği için de önem arz eden sermaye türlerinin (Goodwin, 2003: 1) birincisi olarak ifade edilebilir.

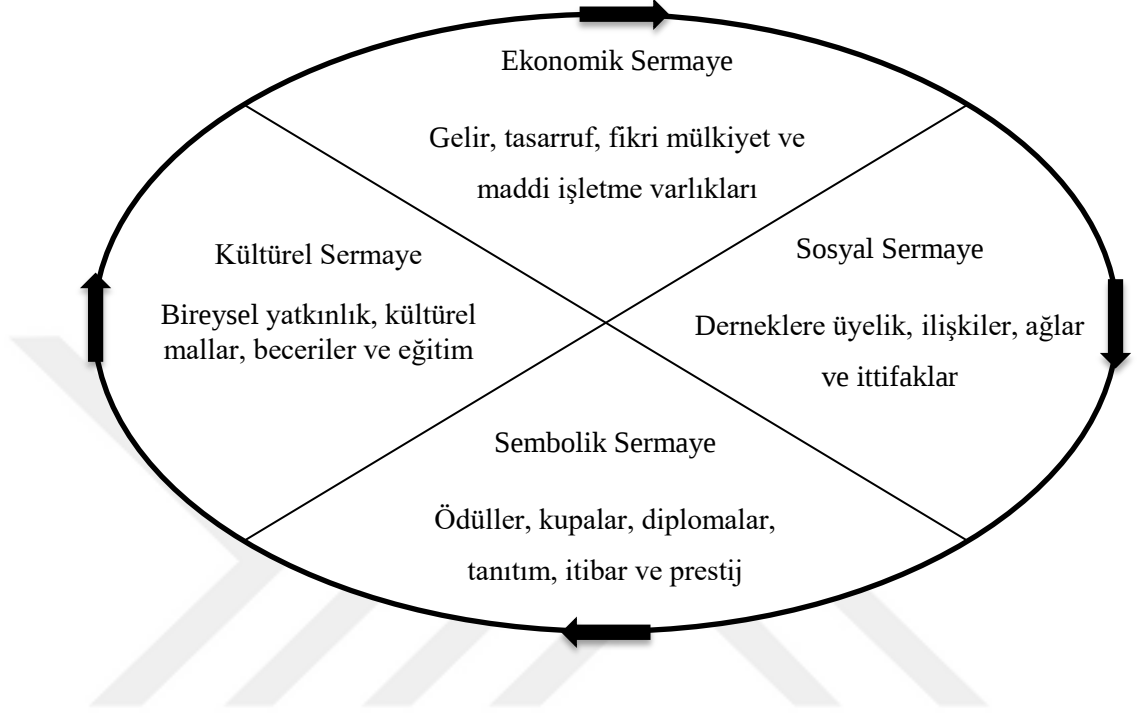
Hâkimiyet alanı geniş olan ekonomik sermaye kavramı Bourdieu’ya göre ekonomik teoriler tarafından ele alınan bir sermaye türüdür (Bıçakcıoğlu, 2020: 69).

Ekonomik sermaye kendisi üretken olmasa da fiziksel sermayenin mülkiyet ve kontrol sistemine atıfta bulunarak ekonomik üretimi kolaylaştırmaktadır. Sadece üretimde yer alan ve üretimi kolaylaştıran demek değildir. Diğer sermaye türleri de ekonomik sürdürülebilirlik için önemlidir (Goodwin, 2003: 2; Noradiva vd., 2016: 515). Ancak, finansal sermaye paranın üretimdeki girdi ve çıktı ilişkisindeki konumundan dolayı ön plandadır. Özellikle bir girişimci için finansal sermaye bir sermaye stoğudur. Bu sermaye stoğu aslında bir üretim süreci başlamadan önce veya üretim süreci boyunca gelir elde etmeden gerekli paranın ortaya konulması ve kullanılmasıdır. Örneğin, yeni kurulan bir işletmenin ilk satışını yapmadan önce bir bina ve ekipman satın alması veya kiralaması, personel istihdam etmesi ve sarf malzeme envanterini oluşturması gerekmektedir. Bu durum sermaye stoğuna bağlı olarak ekonomik faaliyette planlı olarak gerçekleştirilir. Ek olarak, finansal sermayenin uluslararası işlemlerde kullanıldığı, ülkelerin para birimleri ve dönüşümlerinde kullanıldığı ifade edilebilir (Goodwin, 2003: 3).

Ekonomik sermaye, firmaların performans ölçümü açısından önemli bir kaynaktır. Üretimin girdi ve çıktısında yer alan ekonomik sermaye bir firmanın değerini de ortaya koymaktadır (Kümbül-Güler, 2009: 124). Bu doğrultuda, ekonomik sermayenin bir girişimcinin veya işletmenin sürdürülebilirliği için hayati bir kaynak olduğu söylenebilir. Fakat en çok aranan sermaye değildir (Bıçakcıoğlu, 2020: 320-321). Lakin küçük firmalar ve girişimler için ekonomik sermayenin kritik bir unsur olduğu tartışılmaktadır (Brinckmann vd., 2011: 218).

Finansal sermaye bir girişimcilik için en temel kaynaklardan biri olurken girişimin başlangıcında yakın çevre ve sosyal ağlardan elde edilirken kamu ve özel merkezlerden, kuluçka merkezlerinden, girişimcilik programları aracılığıyla elde edilebilmektedir. Ekonomik sermayenin ön plana çıkabilmesi ve kendini yenileyebilmesi adına diğer sermaye biçimleri ile birlikte etkileşime girmesi gerekmektedir (Pavey, 2006: 218; Uzunidis vd., 2014: 5). Gerekli koşullarda ekonomik sermayeye diğer sermaye çeşitlerinden dönüşüm mümkündür. Tersine ekonomik sermayede diğer sermaye biçimlerine dönüştürülebilmektedir. Ancak ekonomik sermayenin diğer sermaye çeşitlerine dönüşümü daha zordur. Sermaye

biçimleri arasında belirli dönüşümler gerçekleşebilmektedir (Chandler ve Hanks, 1998: 354-355). Bu dönüşümler bir döngü kapsamında Şekil-6’da ifade edilmektedir.

Şekil 2.2: Sermaye Biçimleri ve Dönüşümleri.

Kaynak: (Pret vd. 2016: 1007).

Bir döngü kapsamında birbirine dönüşen bu sermaye türleri kapsamında en bilinen ve dönüşümün en kolay olduğu ekonomik sermaye/ fiziksel sermayedir. Çünkü bu sermaye türü ekonomiyi hareketlendirmek için bir gerekliliktir. Örneğin fiziksel sermaye, başka malların üretimine katkıda bulunan fabrika, makineler, binalar vb. gerçek malların stoğudur (Throsby, 1999: 3). Bu yüzden ekonomik faaliyetlerin başlangıcı olarak tartışmasız kabul edilebilir.

Kısaca, ekonomik sermayenin bir kişinin sahip olduğu finansal metaryallerle ilgili olduğu ifade edilebilir. Diğer sermaye türlerinden (özellikle Bourdieu’nun ele aldığı) en temel farklı daha hızlı ve doğrudan paraya dönüştürülebilir olmasıdır. Aynı zamanda ekonomik sermaye diğer sermaye türlerinin kökü olarak ifade edilebilir (Bourdieu, 1986: 47).

2.3.2. Beşeri (İnsan) Sermaye

Ekonomistler tarafından ele alınan üç sermaye türünden biri de insan sermayesidir. Yine ekonomistlere göre fiziksel sermayeden sonra en önemli sermaye türü, insanlardaki beceri ve deneyimin üretim çıktısı üzerindeki etkisinden dolayı insan sermayesidir (Throsby, 1999: 3). İnsan sermayesi veya literatürde yer aldığı diğer adıyla beşeri sermaye, sosyal sermaye gibi Avrupa politikasından etkilenen bir diğer sermaye türüdür. İnsan sermayesi somut bir şekilde var olmayan metaları tanımlayan lakin etkileri ekonomik bağlamda somut olarak gözlenen bir kavramdır (Pavey, 2006: 218). İnsan sermayesi kavramını ortaya koyan ve teorisini şekillendiren çalışmalar 1960'lı yıllarda Gary Becker tarafından başlatılmıştır (Weiss, 2015: 27; Xu ve Fletcher, 2017: 227). Becker'in inşa ettiği "insan sermayesi teorisi" ekonomik büyümede açıklanamayan hususları vurgulayan ayrıntılı ve özgün bir teoridir. Bu teori, gözlemlenmemiş ve her şeyi kapsayan büyük bir faktörün ücretler ve eğitim gibi gözlemlenen sonuçlar ve bunların zaman içinde ve bireysel türler arasındaki varyasyonları üzerindeki olası etkilerine ilişkin ayrıntılı ve orijinal bir teoridir (Weiss, 2015: 27).

İnsan sermayesi en genel ifadesi ile bir kişide vücut bulan üretken becerilerin toplamı şeklinde tanımlanabilir. İnsan sermayesi sürekli gelişen ve insanın kendi insan sermayesini de artırdığı dinamik bir kavramdır (Weiss, 2015: 27-28).

İnsan sermayesi, bireylerin resmi ve gayri resmi öğrenme yoluyla edindiği bilgi ve becerileri değil aynı zamanda bilginin ve öğrenilen davranışların nesiller arası aktarımını incelemektedir. İnsan sermayesinin özellikle son dönemlerde, hayat boyu öğrenme ve girişimcilik kavramlarıyla birlikte sık sık ele alınmaktadır (Pavey, 2006: 217). Çünkü hayat boyu öğrenme, eğitimin temel dayanaklarından biridir. Bu durum insan sermayesi açısından bilginin önemini ön plana alırken eğitimin ekonomik amaçlarında var olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Winch'in 2002 yılında ortaya koyduğu "The economic aims of education" isimli çalışması bu doğrultuda önemli bir argümandır.

Girişimcilik çalışmaları bağlamında özellikle odaklanılan insan sermayesi, girişimcilerin yeni girişimlere getirdiği niteliklerin büyük ölçüde eğitimleri ve

deneyimleri yoluyla oluşturulup bir kaynağa dönüştüğünü kabul etmektedir (Jayawarna vd., 2004: 919). Eğitim, iş deneyimi, girişimcilik deneyimi, endüstri deneyimi ve yönetim deneyimi insan sermayesinin göstergesi olduğu Dimov (2017: 210) tarafından belirtilmektedir. İnsan sermayesi ve girişimcilik üzerine yapılan çalışmalarında insan sermayesi stoğunun bir girişimi kurma ve girişimin başarısı ilişkilendirilmektedir (Marvel vd., 2016: 604; Dimov, 2017: 211). Ancak bazı çalışmalar eğitime dayalı insan sermayesinin girişimcilik üzerindeki etkilerinin net olarak anlaşılamadığını belirtmektedir. Lakin insan sermayesinin girişimlerin başlangıcında etkin olurken ilerleyen süreçlerde etkisinin anlaşılamadığı ayrıca belirtilmektedir (Bosma vd., 2004: 230-233). Bu doğrultuda insan sermayesinin ekonomik kalkınmada özellikle incelenen bir sermaye türü olduğu ifade edilmektedir.

İnsan sermayesi çerçesi geniş bir kavramdır. İnsan sermayesi, yalnızca girişimci boyutunda incelenen bir kavram değildir. Bireye yönelik yapılan yatırımlar ve bunun sonucunda bireyin artan verimliliği bu kapsamda ele alınabilir. İnsanın daha sağlıklı, daha verimli ve daha zengin bir hayatı yaşayabilmesi için insan sermayesine ve insan sermayesinin ilerlemesine ihtiyaç duymaktadır. Geniş manada, rejim değişikliği, artan bilgi ve bilginin yayılmasını, daha yüksek eğitim ve öğretim seviyeleri, daha iyi sağlık, daha fazla göç, doğurganlığın değişimi ve demografik geçişi içeriyordu. Kısacası, süreç insan sermayesindeki ilerlemeleri içermektedir (Goldin, 2016: 55).

2.3.3. Kültürel Sermaye

Kültürel sermaye, Bourdieu'nun (1986) tanımladığı ve ekonomik sermaye ile eş değer öneme sahip olduğunu ifade ettiği sermaye türlerinden biridir. Maddi olmayan sermaye türü olarak ifade edilen kültürel sermaye Bourdieu (1986: 241) tarafından üç boyutta ele alınmaktadır. Bu üç boyutta kültürel sermaye kavramsallaştırılmaktadır. Kültürel sermayenin üç boyutu; uzun süreli kişiselleştirilmiş tertibatlar (şekillendirilmiş biçim)-1, kültürel mallar (nesnelleştirilmiş biçim)-2 ve eğitimsel nitelikler (kurumsallaştırılmış biçim)-3 şeklindedir. Anlam kazanmış, şekillendirilmiş veya içselleştirilmiş biçim bireylerin

tutumlarını ve davranışlarını ifade etmektedir. Nesnelleştirilmiş biçim ise kültürel sermayeyi resimler, kitaplar, sözlükler, enstrümanlar, makineler vb. materyallerin kültürel mallara dönüşümünü ifade etmektedir (Bourdieu, 1986: 243). Son olarak kurumsallaştırılmış biçim kısaca somutlaştırılmış kültürel sermaye olarak ifade edilmektedir. Bourdieu (1986: 243) tarafından en somutlaştırılmış kültürel sermaye çok önemlidir. Çünkü akademik yeterliliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kültürel sermayenin bu bağlamda fiziksel olarak bireyle iletişimde olduğu ve zaman içinde kurumsal bir değer kazanmaktadır. Bundan dolayı, kültürel sermaye finansal sermaye gibi artırılabilir fikrini benimsemektedir (Anderson ve Jack, 2002). Aynı zamanda kültürel sermayenin bireysel bazda bir kültürel madde ile etkileşim ve akademik bir değer sunması nedeniyle de beşeri sermaye ile yakın kabul edilmektedir (Robbins, 1991: 154).

Ekonomik ve kültürel ilişkilerdeki fenomenlerin rolünü şekillendirmek için ekonomik sermayenin tek başına bir kavrayış sağlamadığı ve ayrı bir kültürel sermaye kavramının gerekli olduğu kabul edilmektedir. Örneğin tarihi değeri olan binalar (tarihi miras) ve sanat eserleri gibi birçok kültürel olgunun sermaye varlığı olarak kabul edilmektedir (Throsby, 1999: 4). Diğer taraftan ifade edilen unsurların bir sermaye unsuru olmasına rağmen kültürel miras ve yaşam stiline katkı olmasından dolayı kültürel sermaye başlığı altında ele alınmalıdır.

Kültürel sermaye, belirli bir grup insanı tanımlayan ve onları bir arada tutan değerleri, normları, gelenekleri ve kültürel mirası ifade etmektedir (Throsby, 1999: 4). Kültürel sermaye temel olarak insanların davranışları ile ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar paylaşılan dil, çalışma tutumları ve inanç sistemleri aracılığıyla meydana gelmektedir. Ancak kültürel sermaye genellikle bir öğretim sistemi ile kazanılamaz. Aynı kültürden insanların etkileşim içinde olması ile kültürel sermaye oluşturulur (Fu, 2005: 8). Diğer taraftan, toplumsal yapı içerisinde oluşan sınıflar, statü ayrımları kültürel sermaye ile ilgili olup farklı yaşam stilleri kültürel sermayenin bir göstergesidir (Rebers vd., 2006: 3-5).

Kültürel sermayeyi tanımlamak için ele alınması gereken temel unsurlar, ırk, konuşulan dil ve dindir. Bu bağlamda yapılan çalışmalardan biri de Amerika'da

konut ve işgücü piyasalarında yaşanan ırk ayrımcılığında kültürel sermayenin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, Harvard’ da yapılan deneylere göre farklı ırk ve milletlerden olan akranlar arasında güvenilirliğin azaldığı belirtilmektedir. Homejen bir ırksal topluluktaki sınırlı yardımlaşma kişinin grubu, mezhebi veya topluluğuyla özdeşleşmesi güçlü bir motivasyon gücü olabilir. Bu doğrultuda, kültürel açıdan heterojenliğin sosyal gruplarda güvenilirliği azaltacağını işaret etmektedir (Fu, 2005: 8). Bu bağlamda kültürel sermayenin ölçülebilmesi adına kullanılan dil ve dili konuşabilme düzeyi, birlikte yaşama unsuru, benimsedikleri ortak değerler ve nesnelleştirilmiş unsurlar önem arz etmektedir.

Kültürel sermayenin ekonomik sermaye gibi kavramsallaştırılması, kültürel sermayenin insan sermayesinin bir uzantısı olduğu (Pret vd., 2016: 1007) düşüncesini desteklemektedir. Bu düşüncüyü sosyolojinin tanımladığı kültürel sermaye ve ekonomistler tarafından kabul edilen şekliyle insan sermayesi arasında yakın bağ, ekonomistlerin bakış açısı ile insan sermayesinin ne kadar benimsediği ile ilintilidir. Bazı ekonomik çevrelerde kültür insan sermayesinin bileşenlerinden biri olarak kabul görmektedir. Bu doğrultuda, insan sermayesi, “insanoğlunun kendisinde depolanan eğitim, beceri, kültür ve bilgi stoğu” (Costanza ve Daly, 1992: 38) şeklinde yapılan tanımı örnek gösterilebilir. Ancak kültürün bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü her sermaye türünde açıklanamayan yönleri ifade eden unsur kültürdür. Fiziksel sermaye ve doğal sermaye arasındaki ilişkiyi açıklamak için üçüncü bir unsur olarak kültürel sermaye kabul edilmektedir. Berkes ve Folke (1992: 3) ise insan topluluklarının doğal çevreyle başa çıkmak ve değiştirmek için uyum sağlama kapasitesine atıfta bulunmak için kültürel sermaye kavramını kullanmaktadır.

İnsan ve çevre ilişkisinin bir bütün olduğu kabul edilirken insanın doğal sermayeyi sürdürülebilir bir şekilde kullanma zorunluluğu geliştirilmektedir. Çevre ve insanın sürdürülebilir bir zeminde yaşaması için gerekli olan unsurlar sosyal organizasyonlar, teknoloji ve yerel kültürel bilgidir (Berkes ve Folke, 1992: 5). Geleneksel ekolojinin sahip olduğu bilginin kültürel sermayenin sürdürülebilirliğine bağlı olduğu, eski toplulukların hayatta kalma mücadelesi ve aktarımlarının bu bağlamda önemli olduğu vurgulanabilir.

İnsan ve çevre ilişkisini ele alan çalışmalar doğal sermaye, insan sermayesi ve kültürel sermayeyi birlikte incelemekte ve bu durum toplumsal yaşam içinden örneklendirilmektedir. Bu bağlamda uzun süreli olarak kendi kendini örgütleyen ve kendi kendini yöneten bir dizi ortak mülkiyet kuruluşları incelenmektedir. Aynı zamanda, doğal kaynakların sürdürülebilirliği, kültürel paylaşım ve öğrenilen bilginin uzun süreli devam etmesi müşterek bir yönetimi vurgulamaktadır. Bu duruma yönelik olarak İsviçre'nin Torbel kentindeki yüksek dağ çayırlarında ve ormanlarda ortak arazi kullanım hakkı; Japonya'da Hirano ve bölge köylerinde ortak arazi yönetimi ve Valencia bölgesindeki ve İspanya'nın başka yerlerindeki Huerta sulama sistemi örnek gösterilebilir (Ostrom, 1990: 416). Bu bağlamda kültürel sermayenin, insan topluluklarının çevreye uyum sağlamasında kültürel-etik-kurumsal kodları ortak mülkiyet literatürüne dayandırarak değerlendirmektedir (Folke ve Berkes, 1992: 6).

Kültürel sermayenin toplum ve çevre üzerindeki yaşamı ele alan ahlaki, etik ve dini yönleri olan yalnızca insanlığın doğal çevreyle ilişkisine atıfta bulunan Folke ve Berkes'in tanımının (1992: 3) ötesindedir. Kültürel sermaye, insanoğlunun doğuştan itibaren taşıdığı ve zaman içinde toplumsal aktarımla kazandığı hem niceliksel hem de niteliksel etkileri olan geniş bir kavramdır. Kültürel sermaye kültürel değere katkıda bulunan ve bir varlıkta somutlaşan kültürel değer stoğudur. Aynı zamanda kültürel değer ekonomik değerden bağımsız düşünülemeyen ve ekonomik değerden farklı olmakla birlikte ekonomik değere katkı sunabilen metalar üretmektedir.

Kısacası kültürel sermaye geniş kapsamda ele alınan bir kavram olup bireylerin sosyal bir yaşam içinde paylaştığı değerler, biçimsel bilgiler, kültürel işaretler ve farkındalıkları inceleyen kültürel kodları somutlaştıran üç farklı boyutta incelenen, diğer sermaye türleri ile iletişimde olan maddi olmayan bir sermaye türüdür.

2.3.4. Sosyal Sermaye

Pierre Bourdieu tarafından geliştirilen sosyal sermaye kavramı sosyal bilimlerin birçok alanında (sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi vb.) araştırma konusu

olmuştur. Kavramın çerçevesi ise James Coleman tarafından “ekonomik gelişme sorunu” ele alınarak genişletilmiştir (Özkaya, 2009: 57). Ancak sosyal sermaye kavramının temeli toplum araştırmalarına dayanmaktadır. Bir topluluk içindeki işbirliği, güven ve kolektif eylemlerin güçlü olmasının arka planındaki kişisel ilişkiler ağına önemini vurgulayan sosyal sermaye kavramıdır (Nahapiet ve Ghoshal, 1998: 243).

Fukuyama’nın (2001) yaptığı tanıma göre sosyal sermaye, bireyler arasındaki işbirliğini teşvik eden somutlaştırılmış gayri resmi bir normdur. Sosyal sermaye kavramının önemle vurgulanması ve birçok disiplin tarafından çalışılarak tanımlanmasının ise birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak sosyal sermaye ekonomik alanda işlem maliyetini azaltmaktadır. Diğer taraftan, modern demokrasinin başarısı için gerekli görülen ilişkisel-örgütlü (associational) yaşamı teşvik eder (Fukuyama, 2001: 7).

Sosyal sermaye kavramının ilk kez kim tarafından geliştirildiğine dair tartışmalar literatürde yer almaktadır. Sosyal sermaye kavramının temeli olarak “Death and Life of Great American Cities” (Jacobs, 1961) isimli çalışma kabul görmektedir (Anderson ve Jack, 2002: 1994). Bu çalışmada, sosyal sermayenin yeri doldurulamayan önemli bir kavram olduğunu ve sosyal sermayenin kaybının büyük bir gelir kaybına neden olduğu da açıkça vurgulanmaktadır (Jacobs, 1961: 138). Buna karşın sosyal sermayenin bu somut etkileri sebebiyle finansal sermaye gibi artırılabilmesi fikri benimsenmektedir. Ancak sosyal sermayenin elde edilmesi veya kaybindan sonra tekrar toplanması finansal sermayeye göre daha zor olmaktadır (Jacobs, 1961: 138; Anderson ve Jack, 2002: 195).

Sosyal sermaye, sosyal yapının değer oluşturan ve bu sosyal yapı içindeki bireylerin eylemlerini kolaylaştıran herhangi bir yön olarak tanımlanmıştır (Coleman, 1990). Sosyal sermaye, temel olarak etkileşimi kolaylaştırmak adına oluşturulan ilişkisel ağ üzerine odaklanmaktadır. Sosyal sermaye, bireylerin eylemlerini kolaylaştıran değer sistemleri gibi birçok yönü ele alan bir çatı kavram veya bir yapı (Coleman, 1990: 241) olarak nitelendirilebilir. Bu doğrultuda, sosyal ağların sosyal sermayenin kaynağını oluşturduğu ifade edilmektedir (Lin vd., 2001: 37-41).

Sosyal sermaye, sosyal bağların (örneğin arkadaşlık) farklı amaçlar için kullanılmasını kapsamaktadır. Coleman (1988: 108) bu duruma toplumsal yapının uygunluğu adını vermektedir. Bu bağlamda açıklanan uygunluk, gayri resmi organizasyon, güven, kültür, sosyal destek, sosyal değişim, sosyal kaynaklar, yerleşiklik, ilişkisel sözleşmeler, sosyal ağlar ve firmalar arası ağlar gibi kavramlar altında incelenen çoğu kavramı tek bir kavram altında toplamaya yönelik kavramsal bir stratejiyi meşrulaştırır. Bu doğrultuda, sosyal sermaye “şemsiye kavram” olarak ifade edilmektedir (Adler ve Kwon, 2002: 18).

Sosyal sermaye kavramı denildiğinde akla gelen üç isim Bourdieu, Coleman ve Putnam’dır. Bu üç ismin yanı sıra sosyal sermaye alanına katkı sağlayan önemli isimler vardır. Bunlardan biri de Fukuyama’dır. Fukuyama (1995: 26) sosyal sermaye için güven unsurunu ön plana çıkarmaktadır. Sosyal sermaye başka insanların bize olan sempati, güven ve iyi niyetini değerli bir kaynak olarak görmektedir. Ancak sosyal sermayenin kaynakları aktörün içinde yer aldığı sosyal yapıdadır. Sosyal yapı var olan sosyal ve toplumsal ilişkilere göre üç boyutta incelenmektedir;

1. Ürün ve hizmetlerin para yolu ile değişimi veya takas yapıldığı piyasa ilişkileri
2. Otoriteye itaatin maddi ve manevi güvenlikle değiştirildiği hiyerarşik ilişkiler
3. İyilik ve hediyelerin değiş tokuş edildiği (değiştirildiği) sosyal ilişkiler

Sosyal sermayenin temelinde bu üçüncü ilişki türü önem arz etmektedir. Sosyal ilişkilerin oluşumundaki iç ve dış ağlara odaklanmakta ve bu doğrultuda sosyal sermayenin oluşumunun farklı aktörlerden etkilendiği vurgulanmaktadır.

Sosyal sermaye kavramını inceleyen araştırmalarda sosyal sermaye kavramına yönelik geliştirilen bakış açıları doğrultusunda tanımlanmıştır. Sosyal sermayeyi konumlandırmaları, belirli türlere ayırmaları ve ele alınan disipline göre nüans farklılıkları olmaktadır. Bu doğrultuda, yapılan sosyal sermaye tanımları şu şekildedir;

Tablo 2.3: Sosyal Sermaye Kavramına Yönelik Tanımlamalar

Yazar	Sosyal Sermaye Tanımları
Baker, 1990: 619	"Aktörlerin belirli sosyal yapılardan türettikleri ve daha sonra çıkarlarını sürdürmek için kullandıkları bir kaynak; aktörler arasındaki ilişkilerdeki değişiklikler tarafından oluşturulur"
Belliveau, O'Reilly & Wade, 1996: 1572	"Bireyin kişisel ağı ve seçkin kurumsal bağlantıları"
Bourdieu, 1985: 248	"Karşılıklı tanıma ya da tanımaya dayalı az ya da çok kurumsallaşmış ilişkilerden oluşan kalıcı bir ağa sahip olmakla bağlantılı olan fiili ya da potansiyel kaynakların toplamı"
Knoke, 1999: 18	"Sosyal aktörlerin, diğer sosyal aktörlerin kaynaklarına erişmek için kuruluşlar arasında kendi ağ bağlantılarını oluşturma ve harekete geçirme süreci"
Portes, 1998: 6	"Aktörlerin sosyal ağlara veya diğer sosyal yapılara üyelik sayesinde menfaat sağlama yeteneği"
Coleman, 1990: 302	"Bireyin aile bağlarından gelen ve içinde bulunduğu toplumsal yapılarda var olan, sosyal ve bilişsel gelişimine katkı sağlayan çeşitli kaynaklar"
Fukuyama, 1995: 10	"Bireylerin birlikte çalışma kabiliyeti"
Putnam, 1995: 67	"Karşılıklı fayda için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal organizasyonun özellikleri".
Thomas, 1996: 11	"Kolektif bütün için gelişmeyi teşvik eden sivil toplum içinde geliştirilen gönüllülük araçları ve süreçleri"
Loury, 1992: 100	"Piyasada değer verilen beceri ve özelliklerin kazanılmasını teşvik eden veya yardımcı olan kişiler arasında doğal olarak meydana gelen sosyal ilişkiler..."
Nahapiet & Ghoshal, 1998: 243	"Bireysel veya toplumsal birimin sahip olduğu ilişkiler ağından elde edilen ve bu ağ aracılığıyla elde edilen ve içine gömülü olan fiili ve potansiyel kaynakların toplamı. (Dolayısıyla, sosyal sermaye hem ağı hem de bu ağ aracılığıyla harekete geçirilebilecek varlıkları içerir)"
Pennar, 1997: 154	"Bireysel davranışı etkileyen ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyen sosyal ilişkiler ağı"

Woolcock, 1998: 153	"Bir kişinin sosyal ağlarında bulunan bilgi, güven ve karşılıklılık normları"
---------------------	---

Kaynak: Adler ve Kwon (2002: 20) tarafından oluşturulan “Definitions of Social Capital” tablosu dikkate alınmıştır.

Tablo 2.3’de yer alan tanımlamalar içsel ve dışsal sosyal sermaye ayrımına göre yapılmıştır. İçsel sosyal sermaye köprü kuran dışsal sosyal sermaye ise bağlayıcıdır. Loury, 1992; Nahapiet ve Ghoshal, 1998; Woolcock, 1998 ise sosyal sermayeyi hem içsel hem de dışsal boyutu ile ele almaktadır. Bunun yanı sıra Woolcock (2001: 13-14) ise sosyal sermayeyi, bağlayıcı sosyal sermaye, köprü kuran sosyal sermaye ve bağlantılı sosyal sermaye olmak üzere üç boyutta ele almaktadır. Sosyal sermaye kavramına yönelik çok fazla ayrım ve sınıflandırma bulunmaktadır. Bunlardan biri de zayıf bağlar ve güç bağlar ayrımıdır (Lin, 2001: 33). Bu ayrım, zayıf bağ teorisine dayanmaktadır. Zayıf bağ teorisi (Granovetter, 1973), sosyal sermayenin kavramsallaştırılmasına yönelik ilk yaklaşımdır. Bu teori, bir kişinin iş bulma sürecinde kullandığı sosyal bağın gücüne odaklanır. Bir kişinin ailesi ve yakın arkadaşları güçlü bağları oluştururken daha uzak çevrede yer alan tanıdıklar ise zayıf bağları oluşturmaktadır. Teoriye göre insanların iş bulmada daha çok zayıf bağları daha fazla kullandığını ifade etmektedir (Montgomery, 1992: 586).

Sosyal sermaye kavramının yapılan çalışmalarda farklı düzeylere ayrıştırıldığı gözlemlenmektedir. Bu ayrımlardan en planlı ve geniş kapsamlısını Chen (2005: 5) yapmıştır. Bu ayrıma göre sosyal sermaye makro-analitik, mezo-analitik ve mikro-analitik düzeyde değerlendirilmektedir. Bu ayrım, sosyal sermayenin hiyerarşisi olarak isimlendirilmektedir.

Tablo 2.4: Sosyal Sermaye Hiyerarşisi

Düzeyler	Konum	Biçim ve Bileşenler	Çıktılar (Sonuçlar)
Makro-analitik	Ulusötesi	-Tarihsel, kültürel ve etnik bağlara dayalı sınır ötesi sosyal ağlar	Ekonomik İş birliği ve kalkınma Uluslararası rekabet gücü
	Ulusal	-Geleneksel ve modern değerler, gelenekler ve uygulamalar -İdeoloji	
Mezo-analitik	Kurumsal	-Aile -Eğitim -Din -Hukuk	Sosyal Dayanışma
	Örgütsel, Toplumsal	-Firma bağlantıları, Yönetim felsefesi, Yerel Yardımlaşma Dernekleri (Şehir Birlikleri), STK'lar	Güçlü Performans
Mikro-analitik	Grup	-Normlar -Resmi Olmayan Kurallar -Güven ve Karşılıklılık	Servet Dağılımı Ekonomik hareketlilik ve diğer iyi yaşam fırsatları
	Bireysel	-Arkadaşlık -Bağlılık -Gönüllülük -İş birliği -Kaynaklara Erişim	

Kaynak: (Chen, 2005: 5).

Tablo 2.4' e göre sosyal sermayenin ulusötesi boyutta etnik ve kültürel sosyal ağlar açıdan önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu düzey ve konumda, ekonomik iş birliği ve gelişmeye olanak sağlayan çıktı olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda göç ve diasporanın önemli olacağı ve böyle bir konjoktürde ortaya konulacak girişimcilik faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

Sosyal sermayenin mezo-analitik düzeyin örgütsel konum da incelemektedir. Örgütsel çalışmalarda sosyal sermaye kavramı değer kazanırken sosyal sermayenin işletme ağları ve yönetim felsefesi bileşenleri yer almaktadır. Örgütsel çalışmalarda sosyal sermaye kavramının sıklıkla incelenmesinin bir nedeni olarak sunulabilir. Çünkü bu bağlamdaki bir sosyal sermayenin güçlü bir performans sağladığı görülmektedir. Örgütsel çalışmalardaki sosyal sermaye çalışmalarını ve sonuçlarını ele alan Adler ve Kwon (2002: 17) birçok alanda aktörlerin görece başarılı olduğunu açıklayan güçlü bir faktör olarak sosyal sermayeyi sunmaktadır. Bu doğrultuda;

- Sosyal sermaye kariyer başarısını etkiler.

- Sosyal sermaye, çalışanların iş bulmasına yardımcı olur ve firmalar için daha zengin bir işe alım havuzu oluşturur.
- Sosyal sermaye birimler arası kaynak alışverişi ve ürün yeniliğini, entelektüel sermayenin oluşumunu ve işlevler arası takım etkililiğini kolaylaştırır.
- Sosyal sermaye işten ayrılma oranı ve örgütsel fesih oranını azaltır, girişimciliği ve start-up şirketlerinin oluşumunu kolaylaştırır.
- Sosyal sermaye, tedarikçi ilişkilerini, bölgesel üretim ağlarını ve firmalar arası öğrenmeyi güçlendirir.

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında sosyal sermayenin hayatın her alanında önemli katkıları olduğu söylenebilir. Sosyal sermaye kariyer başarısını etkiler ifadesi aynı zamanda, sosyal sermayenin iyi bir eğitim sağladığı, iş bulma noktasında da pozitif etkilediği varsayımını güçlendirmektedir. Bu varsayım ise Korpi'nin (2001: 166) bireylerin iş bulma noktasında sosyal ağlarından yardım alması ve bu durumun pozitif etkilerini sunduğu çalışması ile güçlendirilmektedir.

Son olarak, sosyal sermayenin faydalarını girişimcilik kavramı bağlamında vurgulamak gerekir. Çünkü sosyal sermaye, girişimlerin oluşumuna kolaylık sağlamakta, bireyleri girişimciliğe yönlendirmede itici bir unsur olarak yer almaktadır. Aynı zamanda start-up şirketlerinin kuruluşunu desteklerken buna bağlı olarak ekonomik hayatın gelişimine katkı sunmaktadır (Chung ve Gibbons, 1997; Walker vd, 1997; Baron ve Markman, 2000; Hasan, 2005). Özellikle sosyal sermayenin girişimlerin kuruluş aşamasında finansmana ulaşım kolaylığı sağladığı kabul edilmektedir. Ek olarak, göçmen topluluklar arasında sınırlı dayanışmaya dayalı sosyal sermayenin başarılı girişimciliğin temellerini oluşturduğu ve teşvik edildiği belirtilmektedir (Portes ve Sensenbrenner, 1993: 1343). Bu doğrultuda sosyal sermayenin hayatın her alanında olumlu katkıları olan ve etki alanı çok geniş olan ekonomik hayatın etkilenmesini sağlayan ve ekonomik sermayeye dönüşümü sağlanan bir sermaye türüdür.

2.3.5. Sembolik Sermaye

Fransız yazar Pierre Bourdieu’nu ele aldığı sermaye çeşitlerinden bir diğeri de sembolik sermayedir. Sembolik sermaye kavramı literatürde yer alan farklı kaynaklarda simgesel sermaye olarak ifade edilmektedir. Sembolik sermaye diğer sermaye çeşitlerini de kapsayan ve toplumsal dinamikleri anlamak için etkili olan bir sermaye çeşididir. Sermaye çeşitleri bağlamında bu derece etken olan ve toplumsal dinamikleri kavrayan sembolik sermaye, kişinin başkaları tarafından algılanan itibar ve değeri ile ilgilidir (Fuller ve Tian, 2006: 290). Yine Bourdieu 1993 yılında yaptığı çalışmada sembolik sermaye kavramını “bilinmek ve tanınmak” üzerine kurgulamaktadır. Bu bağlamda sembolik sermaye, iyi isim, onur, ün, prestij ve itibar gibi kavramlar tarafından ifade edilmektedir.

Sembolik sermaye genel olarak itibar kavramı ile benzetilmektedir. Ancak Bourdieu’nun (1984: 291) ele aldığı sembolik sermaye kavramı itibar kavramından daha geniş çerçevede olup çok yönlüdür. Bourdieu’nun ele aldığı ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin tümünün sembolik sermaye (prestij, onur) olarak kavranabileceğini savunmaktadır. Bu durum sembolik sermayenin daha geniş hacme sahip olduğunu ve diğer sermaye türlerinden faydalandığı anlamına gelmektedir (Bourdieu, 1986: 257). Örneğin sosyal sermaye ile sembolik sermayeyi ayırma hususunda zorluk olabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, özel bir kulüp veya lonca (birlik) üyeliğinin hangi sermaye türü altında ele alınacağı bir soru işaretidir. Ancak bu sorunun cevabı, bir birey veya kuruluşun sahip olduğu iyi bağlantıları nedeniyle kazandığı itibar nedeniyle açıkça sembolik sermayedir (Ihlen, 2018: 1). Kısaca, sembolik sermaye, prestij yoluyla güce aracılık etme işleviyle tanımlanır ve ekonomik, sosyal veya kültürel sermayeden oluşabilir (Fuller ve Tian, 2006: 290).

Birey, hâkim bir konuma ulaşmak için ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeyi kullanmaktadır. Sembolik sermaye diğer sermaye türlerinin içinde bulunan ritüellere karşılık gelmektedir. Örneğin sosyal sermayenin başarılı olabilmesi için metaforlar gibi sembolik kavramlara ihtiyaç duymaktadır (Nahapiet ve Ghoshal, 1998: 254). Bu doğrultuda sermaye çeşitleri arasındaki dönüşümün varlığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu sermaye çeşitlerinden sembolik

sermayenin diğer sermaye çeşitlerine dönüşümü daha kolaydır (Pret vd., 2016: 1006-1016).

Toplumsal yaşamında bir parçası olan ekonomik düzende de simgesel unsurlar önemlidir. Bu doğrultuda, gönüllülük önemli bir kavramdır. Yine aynı şekilde önemli olan bir diğer kavram ise hayırseverliktir. Hayırseverlik ekonomik faaliyetlerin simgesel bir eyleme dönüşümü olarak ifade edilmektedir (Geçgin, 2015: 136). Temelinde toplumda tanınırlık ve egemen sınıfa katılmayı mümkün kılan simgesel sermaye (Türkölmez, 2021: 12), ekonomik sınıfta da kendini hayırseverlikle gösterebilir. Bu doğrultuda, modern devletin toplumla kurduğu ilişki de tamamen simgeseldir. Devletin kanun koyucu olması, ekonomik hayat başta olmak üzere tüm toplumsal yaşam üzerinde bir devlet gücü simgelemesi de bu durumun en iyi örneğidir. Siyasi güç ve simgesel şiddet nedeniyle, simgesel sermaye milliyetçiliği egemen kılmaya çalışmaktadır (Türkölmez, 2021: 17). Bu bağlamda göçmen olup olmamak veya milliyetçi uygulamalar simgesel veya sembolik sermaye çerçevesinde ele alınabilir.

Sermaye biçimleri ve dönüşümleri literatürde genellikle ekonomik bağlamda ele alınmaktadır. Çünkü maddi olmayan sermaye türleri ekonomik sermayeye dönüştürerek gelir elde edilebilir. Diğer taraftan, sembolik sermaye birikiminin ekonomik sermaye birikimi kadar "rasyonel" olduğunu ve bu tür sermayenin bir biçimden diğerine rahatlıkla dönüştürülebildiği nihayetinde ek zenginlik, güç, müttefikler ve evlilik ortakları şeklinde avantajlar sağlayacağı savunulmaktadır (Fuller ve Tian, 2006: 290). İnsanlara prestij ve toplumsal statü konusunda avantaj sağlayan sembolik sermayenin pahalı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Sembolik sermayenin bireylerde bir statü göstergesi olmasından dolayı sosyal sorumlulukta da önemli rol oynadığı ifade edilmektedir. Sosyal sorumluluk faaliyetlerinin sembolik sermayeyi artıracığı belirtilmektedir. Bu durumun bir itibar ve prestij göstergesi olarak sunulabilir. Ancak sosyal sorumluluk faaliyetlerinin sosyal sermaye olarak kabul edilebilmesi için paydaşlar tarafından değer olarak algılanmaları veya değeri sembolize etmelidir. Bu durumda bir girişimin -işletmenin- faaliyetleri paydaşların değer algılarına uygunsa, girişimlerin itibarı ve prestiji artar,

maddi ve maddi olmayan varlıkların oluşması sağlanır (Fuller ve Tian, 2006: 291). Bu doğrultuda çevresel sürdürülebilirliği bir sorumluluk olarak benimseyen girişimlerin sembolik sermayeleri daha yüksek ölçümlenebilir. Bu doğrultuda sembolik sermayeyi sağlayan ün ve prestij yeni pazarların açılmasına olanak sağlamaktadır.

Sembolik sermayeyi, iş uyumu, sürdürülebilir istihdam, iş stilleri ve çevre ahlakı gibi konular ile sorumluluk bilinci taşıyan girişimcilik çerçesinde şekillenmektedir. Girişimcilik ve sembolik sermaye arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Hem ekonomik yaşama yansımaları, ekonomik bağlamda taşıdığı sembolik güç ve maddi sermayeye kolay dönüşümü bu bağlamda ifade edilebilir. Özellikle etnik ve diaspora girişimciliğinin gelişmesinde (Ojo, 2017: 1094) ve sorumluluk yönü kuvvetli yeşil ve mavi girişimcilikte sembolik sermayenin etkin olduğu ifade edilebilir.

2.3.6. Psikolojik Sermaye

Psikolojik sermaye, sermaye kavramları arasında son dönemde incelenen kavramlardan biridir. Sosyal sermaye kimleri tanıyorum sorusunu sorarken psikolojik sermaye ben kimim ve gelecekte ne olabilirim sorusunu sormaktadır. Bu doğrultuda da bireyin psikolojisini temel alan psikolojik sermaye neyin işe yaradığını, neyin doğru olduğunu ve neyin geliştiğini bulmakla ilgilenen 'ortalama insanı' yeniden inceleyen pozitif örgütsel davranış alanının bir kavramıdır (Sheldon ve King, 2001: 216).

Ekonomi ve finanstaki geleneksel kullanımının yanı sıra, sermaye terimi, insan kaynaklarının (insan sermayesi) ve diğer kavramlarla (örneğin entelektüel sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye) değerini temsil etmek için de kullanılmıştır (Luthans, Avolio vd., 2007: 542). Bir insanı etkileyen ekonomik sermaye, insani sermaye ve sosyal sermaye kadar etkin olan psikolojik sermaye destekleyici bir etkiye sahiptir. Pozitif yönelimli bir kavram olan psikolojik sermaye bir kişinin sahip olduğu psikolojik gücü ifade etmektedir (Kahya, 2019: 639). Aynı zamanda bireyin motivasyonel eğilimlerini temsil etmek için kullanılmaktadır.

Psikolojik sermaye özellikle insan sermayesinin ötesinde görülerek yalnızca eğitim ve öğretim programları ile oluşturulabilecek açık bilgi, beceri ve yetenekler değildir (Luthans vd., 2007: 11). Psikolojik sermayenin kendine özgü bir yapısı bulunmakta olan bütünsel bir sermayesi yapısındadır. Psikolojik kaynaklar teorisinde dayandırılarak da açıklanabilen psikolojik sermaye dört boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; öz yeterlilik, iyimserlik, umut ve dayanıklılıktır (Luthans, Avolio vd., 2007: 550).

Öz yeterlilik kişisel gelişim sürecinde kişinin yaşadığı zorluklarla mücadelesini ele almaktadır. Bu doğrultuda öz yeterliliğe sahip -özgüveni yüksek olan- insanların motivasyonunu yükseltme yönü vardır ve kendi becerilerine olan inançları başarılı bir sonuca götürür (Kapusuz, 2016: 66).

Umut ise insanın hedefe ulaşmasında en önemli duygulardan biridir. Umut kişinin amacını gerçekleştirmek için duyduğu istek iken öz yeterlilik bu isteği harekete geçirebilme potansiyelidir. Bu sebepten gidilen yolda pozitif motivasyonel bir durum olmasından dolayı “yol gücü” olarak tanımlanmaktadır (Badran ve Youssef-Morgan, 2014: 355).

İyimserlik olumlu beklenti anlamına gelmektedir. İyimser kişiler, olumlu olayları kişisel, kalıcı ve yaygın nedenlere olumsuz olayları ise dışsal, geçici ve durumsal nedenlere bağlamaktadır. Bu sebepten dolayı iyimser insanlar zorluklarla daha iyi mücadele etmekte ve başarılı olmaktadır. Çünkü iyimser insanlar daha kolay ve daha fazla motive olmaktadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000: 9).

Dayanıklılık, birçok farklı boyutta ele alınan bir konudur. Kuruluşlar, liderler ve çalışanlar dayanıklılık geliştirebilir (Youssef, 2004). Zorluklar karşısında gösterilen güçlü duruş dayanıklılık olarak tanımlanmaktadır. Aslında kişinin karşı karşıya kaldığı duruma uyum sağlayarak her türlü durumu tolere edebilmesidir. Bu sebepten dolayı dayanıklılık “iyi problem çözme becerisi” ve “iç kontrol odağı” (Richardson, 2002: 309) olarak ifade edilmektedir.

Ek olarak, ekonomik büyümenin itici unsurlarından biri olan girişimciliğin psikolojik sermaye tarafından desteklendiği literatürde ele alınmaktadır (Kahya,

2019: 641). Bunun yanı sıra psikolojik sermaye ile girişimcilerin iyi olu halleri arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Psikolojik sermaye ve alt boyutlarının girişimcilerin otantik liderlik algısı üzerinde pozitif etkisi olduğu ayrıca vurgulanmaktadır (Çetin, 2015: 45-56).

Kısaca, psikolojik sermaye bireyin kendisinin kendini tamamlama noktasında başarı sağladığı fırsatları görme, sorunlarla mücadele etme, kendine güveninin olması ve çözüm yollarını ortaya koayacak bakış açısına sahip olması nedeniyle başarıya imkan sağlayan bir sermaye türüdür. Bu doğrultuda, psikolojik sermaye başarılı bir girişimcinin sahip olması gereken özellikleri benimseyen ve kriz ortamlarında mücadele edip değer elde edecek kişi olarak girişimcileri destekleyen bir unsur olarak kabul edilebilir.

2.3.7. Yabancı Sermaye

Yabancı sermaye, küreselleşen dünya ile birlikte ele alınan önemli ve ekonomik büyüme çerçevesinden tartışılan sermaye türüdür. Bu sermaye türünün temel ayrımı yabancı firmalar ve yerel firmalar (Rasiah, 1995) üzerine olmaktadır.

1970’li yıllardan itibaren sermayenin uluslararası bir boyut kazanması ile birlikte emek ve sermayenin yer değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda üretim faaliyetlerinin de yer değiştirdiği ifade edilebilir. Sermayenin yabancılaşması durumu sadece üretim odaklı işlerde değil bankacılık sektörü gibi sermayenin taşındığı kurumlarda da kendini göstermektedir. Bu durum kendini iki şekilde göstermektedir. Yabancı bir bankanın bir yatırım ülkesi seçmesi veya bir bankanın hisselerinin en az %50’sinin yabancılar tarafından satın alınması sonucunda yabancı sahipliğine girmesidir (Akgeyik ve Yavuz, 2008: 49). Uluslararası sermaye hareketleri paranın devinimine olanak sağlamaktadır.

Yabancı sermaye, yabancı sermaye yatırımları veya doğrudan yabancı yatırım gibi farklı isimlerle ele alınmaktadır. Yabancı sermaye, mülkiyet yapısına göre bu ismi almaktadır. Bir girişimin veya şirketin öz-kaynaklarının menşei yabancı sermaye veya yerli sermaye olarak isimlendirilmesine neden olmaktadır (Özkan, 2020: 4).

Göç, diaspora veya uygulanan göçmen politikaları yabancı sermaye sahipliğinin artışına neden olmaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri de göçmen ülkesi olarak nitelendirilebilecek Amerika'dır. Bu bağlamda yabancı sermaye girişleri ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki tartışılmaktadır (Peters, 2014: 811-813).

Yabancı sermaye yatırımları veya doğrudan yabancı yatırımları etkileyen birçok farklı faktör bulunmaktadır. Emek yoğun veya hizmet sektörüne yapılan yatırımlar verimliliği artırmakta ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Diğer taraftan yabancı yatırımların artması geçici ekonomik büyümeyi artırırken uzun vadeli ekonomik büyüme için etkileri vurgulanmaktadır (Pettinger, 2017; Te Velde, 2006: 13).

Temel olarak yabancı sermayenin uluslararasılaşma faaliyetleri bağlamında gerçekleştiğini, uluslararası ekonomik entegrasyonu sağlayan bu düşüncenin yerel tedarik zincirleri ile iş yaparak ekonomik kalkınmaya katkı sağladığı söylenebilir. Kimi durumlarda yabancı sermaye kullanımı veya doğrudan yabancı sermaye yatırımları dış kaynak kullanımı (outsourcing) bağlamında değerlendirilmektedir. Bu durumda yabancı sermaye faaliyetlerinin farklı alt dallarda (offshoring, reshoring, backshoring ve nearshoring vb.) çalışılmasına neden olmaktadır (Heikkilä vd., 2017: 18-22).

Özellikle ülkelerin endüstrileşmesi ve ekonomik kalkınmasında önemli rol oynayan yabancı sermaye diğer taraftan dünya üzerinde yaşanan krizlerin küresel ölçekte kendini göstermesine neden olmaktadır. Yabancı sermaye girişi, genellikle ülkedeki yatırım ve teknoloji açığını kapamaktadır. Bu bağlamda yabancı sermaye ve risk sermayesinin benzer yönleri olduğu ifade edilebilir.

2.3.8. Risk Sermayesi

Ekonomik sermaye ile yakından ilişkili olan risk sermayesi bir girişimin kuruluş aşamasında ihtiyaç duyduğu ekonomik sermayeyi sağlayan unsurlardan biridir. İlk olarak 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan kavram (Karasioğlu ve Duman, 2006: 151; Samila ve Sorenson, 2011: 339), Sermaye Piyasası Kurulu tarafından girişim sermayesi olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda ifade edilen risk

sermayesi “dinamik, yaratıcı ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmeye olanak tanıyan bir yatırım finansmanı biçimi olarak” tanımlanmaktadır (SPK, 2022).

Risk sermayesi genellikle geleneksel finansman kaynaklarının yeterli olmadığı daha yenilikçi ve inovatif girişimler ile kuruluşlarının erken evresinde bulunan şirketler tarafından tercih edilmektedir (Bayar, 2012: 133). Bu sebepten risk sermayesi serveti ve yönetim deneyimi olmayan teknoloji girişimcileri tarafından kurulan firmalar tarafından tercih edilmektedir. Bu işletmeler için en önemli sermaye malları inovatif iş fikirleri olup risk sermayesi hesaplamalarında da bu bağlamda ele alınmaktadır (Keuschnigg, 2004: 244).

Risk sermayesinin inovasyonun gerçekleşmesi, girişimlerin artması ve paralelinde ekonomik büyüme açısından olumlu katkıları olduğu çalışmalar sonucunda gözlenmiştir. Risk sermayesinin ekonomik değeri küçümsemeyecek derece önemlidir (Samila ve Sorenson, 2011: 348). Son dönemde sürdürülebilir faaliyetlerin ön plana çıkması ile birlikte ele alınan kavramlardan biri de “sürdürülebilir risk sermayesi”dir. Sürdürülebilir risk sermayesi sunan sermayedarlar, sürdürülebilir işletmelerin gelişmesine ve büyümesine yardımcı olur. Sürdürülebilir işletmelere ilgi olsa da hala çok yaygın değildir. Bu yüzden sürdürülebilir start-up için risk sermayesi yatırımı kilit rol oynamaktadır (Bocken, 2015: 647). Bu alanda faaliyet yürüten risk sermayedarlarının karşı karşıya kaldığı zorluklar diğerlerine göre daha fazladır. Çünkü benimsediği düşüncenin sınırları belirlidir. Çevreye zarar verme potansiyeli olan kötü ürünleri filtrelemek zorundadır (Berry ve Junkus, 2013: 717-718).

Risk sermayesi, girişimlerin ortaya çıkmasından itibaren etkili olurken girişimlerin devamlılığının olmasına da büyük katkı sunmaktadır. Ayrıca yeni kurulan işletme ve/veya girişimlerin daha hızlı büyümesini, daha fazla değer ortaya koymasını ve daha fazla istihdam ve yenilik sağlayabilir (Keuschnigg, 2004: 239).

1980’li yıllardan itibaren, özellikle Amerika’da, önemi hızla artan risk sermayesi yüksek potansiyele sahip şirketlerin finansmanı olarak ifade edilmektedir (Samila ve Sorenson, 2011: 339). Risk sermayesinin ele alınırken karıştırıldığı

hususlardan biri de melek yatırımcılardır. Melek yatırımcının doğuşu ise show kökenli olmuştur. Risk sermayesi (sermayedarı) ve melek yatırımcı bağlamında farklı ayrımlar bulunmaktadır. Ancak bu ayrımlardan biri de kişisel risk sermayedarlarına melek yatırımcı iken kurumsal olanlar risk sermayesi firması olarak ifade edilmektedir (Günay ve Başalp, 2011: 153). Genel olarak bakıldığında ise risk sermayedarlarının çalışma yapısı daha profesyonel, daha karmaşık ve büyük girişimlerde yer alan, kullandığı araçların çeşitli olduğu ve sermaye desteği sonrası yönetiminin daha planlı olduğu ifade edilebilir.

Kısacası risk sermayesi bilim ve teknolojinin ön plana çıkması ile yakın dönemde kendini gösteren teknoloji ve sürdürülebilirlik girişimlerini destekleyerek artı değer sağlayan bir sermaye yapısıdır. Ekonomik sermayenin ilk elde edimi veya ekonomik sermayenin gelişmesine katkı sunan bir araç olarak da ifade edilebilir.

2.3.9. Siyasi (Politik) Sermaye

İşletmelerin kontrol edemediği dış çevre unsurlarından biri politik -hukuki- çevredir. Politik çevrenin bir işletme üzerinde etkisi olduğu ve özellikle işletme büyüklüğüne göre bu durumun değiştiği çalışmalarda ön plana çıkarılmaktadır (Yiğit ve Yiğit, 2011: 119-122).

Politik çevre, faaliyette bulunduğu ülke kapsamında siyasi otoritenin kendini gösterdiği ve kullandığı alandır. Politik çevrede dikkat edilmesi gereken hususlar hükümet rejimler, güç dengeleri, siyasi makamlarla ilişki dereceleri ve ekonomik bağlamda özelleştirme ve kamulaştırma faaliyetleridir (Ülgen ve Mirze, 2004: 82).

Pierre Bourdieu'nun politik alanın -çevrenin- belirgin kılınması noktasında ele aldığı kavram politik sermayedir. Bu doğrultuda politik alan politik sermaye ile nesnelleştirilmektedir. Politik sermayeye sahip olmak bir güç olarak kabul edilmektedir. Politik sermayeye sahip olanlar bu gücü koruma amacı güderken, politik sermayeye sahip olmayanlar ise elde etme stratejileri geliştirmektedir. Bir kişinin sermayeye sahip olma arzusu ve bu durumun görünür duruma çıkması ile birlikte politik sermayenin baskısı artmaktadır (Bourdieu, 1981: 23-24).

Politik sermayenin görünürlüğü bir baskı aracı olarak görülmekle birlikte bir girişim bağlamında politik sermaye, girişimin hükümet politikasını etkileme yeteneği olarak ifade edilmektedir (Shaffer ve Hillman, 2000: 176). Politik sermaye araştırmacılar tarafından itibar-sembolik- sermaye veya sosyal sermaye (Nahapiet and Ghoshal, 1998: 243) gibi farklı sermaye biçimlerine benzetilmektedir. Politik sermaye, yönetsel çabaya ve önceliklendirmeye tabi olan birbirine bağımlı birçok faktöre bağlıdır. Politik sermaye kamu itibarı ve sosyal meşruiyet gibi maddi olmayan varlıklardan etkilenmektedir.      saygı gören şirketlere güven düzeyi daha yüksektir (Fombrun, 1996: 9).

Politik sermaye bazı araştırmacılar tarafından etki olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda etki, para gibi, bir değişim aracı olarak kullanılabilir, daha sonra kullanılmak üzere saklanabilir ve bir kuruluşun ne kadarına sahip olduğunu ve onu nasıl kullandığını görmek için zaman içinde ölçülebilir. Politik etkinin belirli boyutları, politika yapıcılara erişim, firmanın faaliyet gösterdiği kamu politikası alanlarına ilişkin bilgi ve etkili stratejiler oluşturma konusundaki uzmanlığı içerir (Shaffer ve Hillman, 2000: 176). Bu durum bir girişimin rekabet edebilirliğini kolaylaştırırken, belirli devlet teşviklerini almasını ve kamusal kaynaklardan yararlanmayı kolaylaştıracakları varsayılmalıdır.

Politik sermayenin bir girişim veya işletmeye katkısının ne olacağı ve ne zaman katkısının olacağı belirsizdir. Ancak, politik sermayenin genel çerçevede karlılı a katkıda bulunduğu literatürde vurgulanmaktadır. Peng ve Luo (2000: 488-491) politik ilişkileri, politik liderler bağlamında yönetsel a lar şeklinde sosyal sermaye çevresinde değerlendirip politik sermayenin kar sağladığını vurgulamaktadır.

Kısacası politik sermaye, girişimlerin politik yapıcılarla ilişki içerisinde olmasının pozitif anlamda katkıları olan bir sermaye türü olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda politik sermayenin finansal sermaye, sosyal sermaye, sembolik sermaye ve risk sermayesi bağlamında kolayca dönüşebilen ve dönüştürülebilir maddi olmayan sermaye türü olarak vurgulanabilir.      politik sermaye, kolayca paraya dönüşen, gerektiğinde girişim için hem bilgi hem de maddi anlamda destek görebilen ve bu

durum ekonomik ve statü göstergelerini güçlendiren ve yönetsel ağlar kurduran bir sermaye olarak görülmelidir.

2.3.10. Entelektüel Sermaye

Geleneksel ekonomistler, ekonomik ve üretken aktiviteleri kolaylaştıran firma için temel kaynak olarak fiziksel ve beşeri sermayeyi değerlendirmektedir. Bununla birlikte, bilgi de iktisatçılar tarafından değerli bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Marshall'ın "bilgi bizim en güçlü üretim motorumuzdur" sözü örnek olarak sunulmaktadır (Marshall, 2009: 115). Modern dünya veya milenyum çağı çalışma faaliyetleri açısından daha az fiziksel ve daha fazla beyinle yapılan çalışmalar vardır. Bu durum, Akpınar ve Akdemir (1999: 333) tarafından entelektüel sermaye olarak ifade edilmektedir. Çünkü bilgi insanlar, firmalar ve ülkeler için çok önemli bir kaynaktır. 1960 yılların başlarından itibaren zenginliğin oluşumunda bilgi ve çalışan uzmanlığı daha önemli girdi olmaya başlamış ve entelektüel sermayenin önemini ön plana çıkarmıştır (Snyder ve Pierce, 2002: 473).

Entelektüel sermaye hem maddi hem de maddi olmayan unsurları barındıran bir sermaye türüdür. Entelektüel sermaye günümüz piyasalarında yer alan işletmelerin sürdürülebilirliği ve rekabet edebilirliği için önemlidir. Çünkü sürekli değişim geçiren çevreye karşı varlıkların dağılımını gerçekleştirip hızlıca cevap verebilme yeteneği (Çetin, 2005: 360) entelektüel sermaye sayesinde gerçekleşmektedir.

Entelektüel sermaye, zenginlik oluşturmak için kullanılabilecek entelektüel malzeme –bilgi, fikri mülkiyet ve deneyim- olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda ise entelektüel sermaye şirket defter değerleri (finansal kayıtlarında gösterildiği gibi varlıklarının toplam değeri) ile piyasa değerleri (hisse senedine yerleştirilen toplu değer) arasındaki önemli farklılıklar, şirket bilançolarında tanınmayan ve ölçülmeyen varlıkların göstergesi olarak belirtilmektedir (Brennan ve Connell, 2000: 206-209). Başka bir ifadeyle, yatırımcıların firma için ödedikleri ile firmanın resmi olarak buna değdiğini söylediği arasında büyük bir fark olduğunda bu fark bilançoda görülmeyen bazı varlıklara atfedilmektedir. Bu sebepten dolayı yöneticiler zaman içerisinde entelektüel sermaye ile çalışabilir ve finansal sermayede

olduğu gibi kullanımını planlayabilir (Snyder ve Pierce, 2002: 474). Ancak bu ayrım faydalı bir tanım sunmaz.

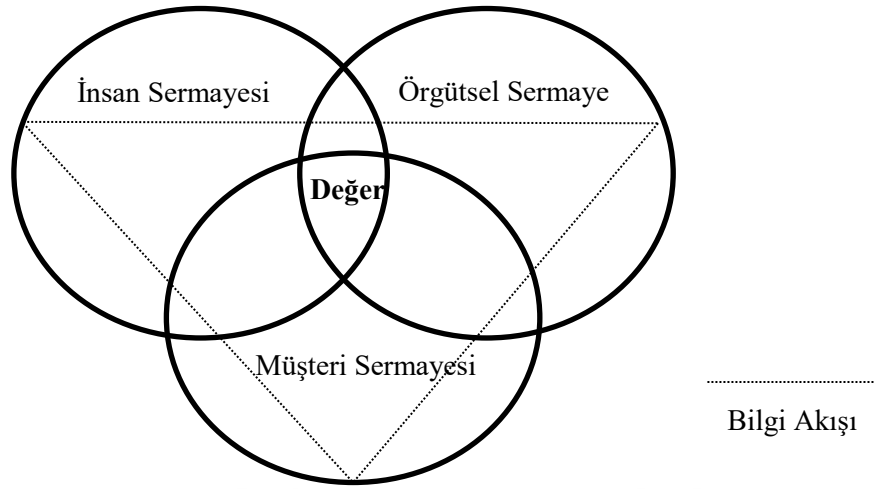
Entelektüel sermayeye yönelik en iyi tanımın Stewart'ın 1997 yılı çalışmasında yaptığı iddia edilmektedir. Burada yer alan tanımlamaya göre “entelektüel sermaye, zenginlik oluşturmak için kullanılacak entelektüel malzeme-bilgi, fikri mülkiyet, deneyim- olduğunu” (Snyder ve Pierce, 2002: 475) belirtir.

Kara dönüştürülen bilgi ve ölçülebilen maddi olmayan sermaye olarak ifade edilebilen entelektüel sermaye üç ayrı alt başlıkla birlikte bir taksonomi bağlamında ifade edilebilmektedir. Bu durumu iki ayrı matematiksel ifade ile tanımlarsak;

$$\text{Piyasa Değeri} = \text{Defter Değeri} + \text{Entelektüel Sermaye}$$

$$\text{Entelektüel Sermaye} = \text{İnsan Sermayesi} + \text{Örgütsel Sermaye} + \text{Müşteri Sermayesi}$$

Yukarıda yer alan ifadeden de anlaşılacağı üzere bu ayrım değeri, değer oluşumunu ifade etmektedir. Petrash (1996)'da bu durumu şekillendirmiş ve entelektüel sermayenin üç boyutunun birlikte değer ortaya koymuştur. Bu bağlamda ortaya konulan şekil şöyledir;

Şekil 2.4: Entelektüel Sermayenin Değer Görselleştirmesi.

Kaynak: (Petrash, 1996: 367).

Bu şekil 2.4 entelektüel sermayenin boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken piyasa değerinde ortaya çıkan farkın nedenini göstermektedir. Bu bağlamda, entelektüel sermayenin bütün sinerjisi ile bir değer sunduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda entelektüel sermayenin işletmenin bütün unsurlarının (organizasyon, çalışanlar, müşteriler) sahip olduğu gömülü bilgidен yararlanma durumu vardır. Bu durum parçalardan çok bütünün değerine odaklanmaktadır. Bu bağlam Şekil 2.4’de yer alan değer platformuna göre (Snyder ve Pierce, 2002: 477), entelektüel sermayenin unsurları insan sermayesi, örgütsel (yapısal) sermaye ve dış (müşteri) sermayedir (Akpınar ve Akdemir, 1999: 333).

İnsan sermayesi, işletmedeki çalışanların sahip olduğu bilgi, tecrübe, deneyim ve inovasyonunun birlikte ele alınmasıdır. Diğer bir ifadeyle, insan sermayesi organizasyon üyelerinde bulunan yetkinlik, eğitim, beceri ve bilginin birikmiş değeridir (Snyder ve Pierce, 2002: 477). Bir organizasyon veya işletme bünyesinde insan sermayesine bağlı olarak entelektüel sermayenin artması için her işçinin kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bir işletmede inovasyonun gerçekleşmesi, iş süreçlerini daha iyi planlamak ve stratejik kaynaklar için insan sermayesi kolektif bir yetenek sunar (Curado ve Bontis, 2007: 319).

Örgütsel (yapısal) sermaye, bir işletmeyi işletme yapan patent, marka ve yönetimsel hususların tamamıdır. Genel olarak örgütsel sermaye, her tür fikri mülkiyetin yanı sıra örgütsel veya işletim sistemleri gibi şirketin rutinlerine gömülü bilgileri içerir ve entelektüel sermayenin diğer tüm ölçümlerini kapsar (Snyder ve Pierce, 2002: 478). Örgütsel sermaye genellikle kurum içindeki çalışanlar tarafından elde edilirken bazen de örgüt dışından da elde edilen ama örgütün sahip olduğu tüm değerlerdir. Diğer bir ifadeyle, örgütsel sermaye, firmanın pazar gereksinimlerini karşılamaya yönelik organizasyonel yetenekleridir. Ek olarak, örgütsel sermaye yenilik sermayesi (bir kuruluşun yenilik yapma ve yeni ürün ve hizmetler oluşturma yeteneği) ve süreç sermayesinden (bir kuruluşun süreçleri, teknikleri, sistemleri ve araçları) oluşmaktadır (Van Bruen, 1999: 73; Akpınar ve Akdemir, 1999: 335). Bir firma için kritik olan örgütsel sermaye dört unsurdan meydana gelmektedir. Bu dört unsur sistem, yapı, strateji ve kültürdür. Bu noktada kültürün birçok bağlamda önemli olduğu vurgulanabilir.

Müşteri (dış veya ilişkisel) sermayesi ise işletme için değer oluşturacak çalışan hariç tüm paydaşlarla ilgili olan unsurlar veya işletme dışındaki bağlantılardan (güvenli tedarikçiler ve sadık müşteriler) elde edilen değerdir. Ek olarak dış çevrenin kurumsal başarı üzerindeki etkileri sıklıkla tartışılmaktadır (Snyder ve Pierce, 2002: 478; Dzinkowski, 2000: 34; Akpınar ve Akdemir, 1999: 336). Müşteri sermayesini artırılabilmesi için yöneticinin öngörülü olması, müşterinin beklentisini anlaması ve iletişimsel ağları iyi kurgulaması gerekir. Aynı zamanda, müşteri ve tedarikçi sadakati, hedef pazarlama, ilişkilerin uzun ömürlülüğü ve memnuniyet sayesinde bu entelektüel sermaye formu ölçümlenebilir (Curado ve Bontis, 2007: 320-321). Son olarak müşteri sermayesinin yönetimi önemli olup bu bağlamda ele alınan hususlar iş hacminde büyüme, marka sadakati ve müşteri tatmini vb. ele alınabilir (Dzinkowski, 2000: 34).

Entelektüel sermayeyi oluşturan unsurlar ve gerekli sınıflandırmalar farklı şekillerle ele alınmasına karşın genel sınıflandırma insan sermayesi, örgütsel sermaye ve müşteri sermayesi şeklinde kabul görmektedir. Kısacası, entelektüel sermaye, saat 5'ten sonra şirkette kalan herşey" olarak ifade edilebilir (Bontis vd., 1999: 398).

2.3.11. Çevresel (Doğal) Sermaye

Yakın dönemde, çevresel sorunların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisine ilişkin artan farkındalığın ardından ekonomistler, doğa tarafından sağlanan yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar stoğu anlamına gelen ve bunların varlığını ve kullanımını yöneten, ekolojik süreçleri içeren doğal sermaye olgusunu kabul etmeye başladılar (Jansson vd., 1994: 30-32). Çevresel sermaye kavramı, literatürde doğal sermaye olarak da ifade edilmektedir (Borel-Saladin ve Turok, 2013; Loiseau vd., 2016; Pelenc ve Ballet, 2015). Bu kavram 1990'lı yılların başında bir dizi ekolojik iktisatçı tarafından ortaya çıkarılmıştır (De Groot, 1992; Ekins ve Max-Neef, 1992).

Klasik iktisatçılar doğayı bir üretim faktörü olarak görüp önem atfetmesinin yanı sıra neo-klasik iktisatçılar da doğaya önem vermektedir. Neo-klasik iktisatçılar, çevresel sermayenin değerinin düşük olmasının çevresel sorunlara neden olduğunu ve doğal kaynakların verimsiz kullanıldığını ifade etmektedir (Borel-Saladin ve Turok, 2013: 212). Çevresel sermaye olarak nitelendirilen kavram aslından yüksek doğal değerlerdir. Bu değerler kalkınma bağlamında ele alındığında varlıkların temel kaynağı olarak gösterilmektedir (Pallarès-Blanch vd., 2015: 133). Bu bağlamda ekonomik sermayeyi oluşturmak için çevresel sermayenin kullanıldığı açıkça ifade edilebilir (Throsby, 1999: 5). Ancak bu durum sürdürülebilirlik açısından tehdit oluşturduğu düşüncesi farklı araştırmaların kapısını aralamaktadır. Bu doğrultuda çevresel sermayenin analiz edilmesi ve sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi çok yenidir. Çevresel sermaye ekolojik ekonominin ortaya çıkan alt disiplinin merkezinde yer almaktadır (Costanza vd., 1991:3). Ekoloji disiplinine bağlı olarak ele alınan sermaye stoğunu kabul gören çevresel sermaye, ekolojik olarak üretken bir süreçte rol oynamasına bağlı olarak bu adı almaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik ve ekolojik bakış açılarını biraraya getiren bu düşünceye göre, insan ve canlı hayatının desteklenmesi için ekonomik sistemlerin ekolojik sistemin bir alt kümesi olduğuna dikkat çekilmektedir (Goodwin, 2003: 4).

Ekonomistler, bakış açılarına göre doğal sermayeye farklı değerler atfetmektedir (Çetin, 2005: 315). İnsan ve canlı yaşamını destekleyen doğal sermaye kavramını açıklarken temiz su ve hava stoklarının yanı sıra ormanları, balıkçılığı ve

tüm destekleyici sistemleri dâhil etmektedir. Artan farkındalıkla beraber toplam doğal çevremiz değerli çevresel sermaye olarak düşünülmektedir (Goodwin, 2003: 4). Diğer taraftan neo-klasik iktisat bakış açısına göre çevresel sermaye üretim için gerekli malların kaynağı veya stoklar olarak ifade edilmektedir. Ekolojik iktisatın çevresel sermaye kavramına bakış açısı daha geniş çerçevededir. Buna göre çevresel sermaye birçok fonksiyonu bünyesinde bulunduran karmaşık bir sermaye türüdür. Bu doğrultuda çevresel sermaye doğal kaynaklar (yenilenebilir kaynaklar ve yenilenemeyen kaynaklar) ve ekolojik sistem hizmetlerinden (canlı faunasının dengede olması, iklimin sürdürülebilirliği, temiz su sağlanması vb.) meydana gelmektedir (Çetin, 2005: 316). Doğal sermaye aynı zamanda doğal gelir olarak sayılan atık malzemelerin geri dönüştürülmesi veya su toplama ve erozyon kontrolü gibi hizmetleri de kapsamaktadır. Ekosistemlerden hizmetlerin akışı, bütün sistemler olarak işlev görmesini gerektirdiğinden, sistemin yapısı ve çeşitliliği doğal sermayede önemli bir bileşendir (Costanza ve Daly, 1992: 38).

Ekosistemin sürdürülebilirliği için çevresel-doğal- sermayenin belirli bir seviyede olması gerekir. Bunun için dögüsel ekonomiyi tercih etmek gerekmektedir. Çünkü dögüsel ekonomi biyoçeşitlilik kaybının önüne geçerken doğal sermayeyi de güçlendirmektedir (Çetin ve Yılmaz, 2021: 248). Aksine, doğal ekosistemlerin reel ekonomiyi desteklemek adına tüketilebilir kaynakların aşırı kullanımı veya yenilebilir sermaye stoklarının sürdürülemez şekilde kullanılmasıyla doğal sermayenin ihmal edilmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda da ekonomik sistemlerin çökmekte ve refah kaybı yaşanmaktadır (Throsby, 1999: 9).

Örnek olarak Katalonya bölgesindeki Katalan Pireneleri yüksek doğal değerler olarak kabul ettiğimiz çevresel sermayeye sahip önemli yerlerdendir. Kalkınmadaki varlıkların ana kaynağı olan çevresel sermayedir. Bu örneğin incelenmesinin nedeni ise çevresel sermaye kalitesinin yüksek olması ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, bölgede yeşil ekonomi çerçevesinde ele alınan doğal varlıklar çevresel sermayeyi artırmaktadır. Çevresel sermaye hem doğal kaynakların kullanılmasına hem de kentleşme ve büyük göçleri engellediği için önem arz etmektedir. Diğer taraftan, bölge dışında iş arayışı

sorununu ortadan kaldırmakta ve yerel üretimde de avantaj sağlamaktadır (Pallarès-Blanch vd., 2015: 133-134).

Katalan Pireneleri örneği dikkate alındığında doğal sermaye ve gelir ve doğal kaynaklar arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir. İlk olarak doğal sermaye ve doğal gelir sırasıyla doğal kaynakların stok ve akış bileşenleridir. Ayrıca, doğal sermaye ve doğal gelir, ayrı stok ve akış boyutlarındaki doğal kaynakların toplamı olarak ifade edilmektedir (Costanza, 1992: 38).

Doğal kaynakların toplamı düşüncesini dikkate alan geniş anlamdaki doğal sermaye kavramı ikiye ayrılmaktadır. Birincisi yenilenebilir veya aktif doğal sermayedir. Yenilenebilir doğal sermaye aktiftir ve güneş enerjisi kullanarak kendi kendini idame ettirir. Ekosistemler yenilenebilir doğal sermayedir. Yenilenemez doğal sermaye ise daha pasiftir. Fosil yakıt ve maden yatakları en iyi örneklerdir. Genellikle çıkarılana kadar hiçbir hizmet vermezler. Yenilenebilir doğal sermaye makinelere benzerken yenilenemez doğal sermaye ise stoklara benzemektedir. Burada temelde husus kaynaklar yenilenebilir olup olmadığıdır. Ancak bazı bilimciler bu bağlamda çevresel hizmetleri (atmosferin kalitesinin korunması, iklim, taşkın kontrolleri ve içme suyu temini dahil hidrolojik döngünün işleyişi, besinlerin geri dönüşümü, toprak üretimi, mahsullerin tozlaşması, denizden gıda sağlanması) dâhil etmektedir (Berkes ve Folke, 1992: 1).

Sermaye biçimlerinin doğal ve insan yapımı sermaye gibi ayrımlarının olmasının yanı sıra kültürel sermaye ve insan sermayesi ile farkları da ele alınmaktadır (Costanza, 1992: 38). Diğer taraftan, sermaye biçimlerinin birbirine dönüştüğü bilinmekle beraber çevresel sermayenin diğer sermaye biçimlerini etkileme gücünün olduğu ifade edilebilir. Finansal oluşumunda doğal sermayenin önemli bir yerinin olduğu daha önce, yukarıda, ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra kültürel sermaye ile çevresel sermaye arasındaki ilişki sürdürülebilirlik çerçevesinde önemlidir. Özellikle doğal sermaye gibi kültürel sermayenin de uzun vadeli sürdürülebilirliğe katkı sağladığı söylenebilir (Throsby, 1999: 9).

Kısacası, doğal sermaye ve ekolojik sermaye olarak da anılan çevresel sermaye kavramı, doğanın ekonomiyi ve insan refahını desteklemedeki katkısını ele

alan ve bu doğrultuda doğal kaynakları biyolojik çeşitlilik kaybı, ekolojik bozulma ve diğer ekolojik sorunlar (Yu vd., 2019: 833) bağlamında tartışılan ekonomik bir kavramdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın yöntemi, araştırmanın deseni, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, araştırma soruları, araştırma verilerinin toplanması, araştırmacının konumu, geçerlilik ve güvenilirlik, araştırmanın analiz yöntemi detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde yaşanan çevre sorunlarına karşı sorumluluk üstlenen yeşil girişimciliğin çok yönlü düşünülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yeşil girişimciliği ve yeşil girişimciliği ortaya koyan yeşil girişimcileri etkileyen unsurlar nelerdir sorusuna cevap bulabilmek önemlidir. Araştırmanın amacı, yeşil girişimcilik çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri kavramlarının nasıl şekillendiğini ve özellikle yeşil şehir unvanına sahip bir yerde yaşayan ve/veya çalışan girişimcilerin yeşil girişimcilik faaliyetlerinin ne yönde ve nasıl etkilendiğini ortaya koyabilmektir.

Küresel iklim krizi dünyanın en büyük problemlerinde biri olarak görülürken bireylerin ve toplumların bu soruna yönelik bakış açısı ve kültürel birikiminin ne olduğunu gözlemlemek ve ortaya koyabilmek önemlidir. Çünkü kültürel bilginin aktarımını ve değişimini bilmek “sürdürülebilirlik kültürü” kavramının geniş bir kültürel alan bulmasına katkı sağlayacaktır. Günümüzde tartışılmaya başlanan iklim göçü gibi kavramlarla birlikte göçmen nüfusun sayısının artacağı beklenmektedir. Bu doğrultuda, göçmen olan kişilerin toplumsal kültüre uyumu ve sürdürülebilirlik kültürünü gerçekleştirmesi için gerekli arka planının ne olması gerektiği ortaya konulmalıdır. Bu çalışmada ise sürdürülebilir kültürünün varlığı tartışılmakta ve özellikle yeşil şehirde varlığını devam ettiren ve sürdürülebilirlik kültürü olan toplumlardaki göçmenlerin toplumsal ve ekonomik hayatta ortaya koyduğu davranışları belirleyebilmekte çalışmanın amaçlarından biridir.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimlerinin bir bütün olarak yeşil girişimciliğe etkisini ölçmek ve geleceğe

yönelik katkısını belirlemek ve bu doğrultuda öneriler geliştirilmek temel amaçtır. Bu doğrultuda yeşil girişimciliği geliştirecek öneriler tüm aktörler dikkate alınarak yapılmaktadır.

Yeşil girişimcilik güncel bir konu olmakla birlikte bu başlık altında YÖK-TEZ kapsamında bir çalışmanın bulunmaması bu çalışmanın motivasyonunu oluşturmaktadır. Çalışmanın ele alındığı bağlam orijinal olup 2010 yılından itibaren AB tarafından verilen Avrupa Yeşil Başkent Ödülüne sahip şehirlerde böyle bir çalışmanın yürütülmesi ve ortaya koyduğu sonuçlar açısından önemlidir. Bu bağlamda bir çalışmanın daha önce çalışılmaması, birey, işletme ve topluma yönelik öneriler getirilmesi çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Girişimcilere yönelik çalışmalarda hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak Desmond'a (2010: 34) göre araştırmacılar girişimciler üzerinde çalışma yaparken nitel araştırmayı öncelermelidir. Çünkü Desmond (2010: 34), nitel araştırmanın girişimcilerin faaliyetlerini gerçekleştirirken kendi doğal ortamlarında kapsamlı bir şekilde gözlemlenmesine izin verdiği için kullanılmasını önermektedir.

Nitel yöntem, bir hususu farklı açılardan tanımlayarak öne sürmektedir. Bu sebepten nitel araştırma yöntemi, tipik bir dedektif hikâyesindeki ipuçları olarak değerlendirilmektedir. Dedektif hikâyesi örneğine göre; bir ipucu, şüphelinin amaçlarıyla ilgilidir; bir diğeri, suçun işlendiği sırada zanlının bulunduğu yerle ilgilidir; üçüncüsü ikinci bir şüpheli ile ilgilidir ve benzeri şekilde pek çok husus ön plana çıkarılabilir. Aynı şekilde nitel yöntem çoklu bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Her gözlem veya ipucu, farklı bir popülasyondan yararlanır. Bu nedenle bir matris (dikdörtgen) veri setinde düzenlenemezler ve düzyazı olarak (diğer bir deyişle anlatı analizi) ele alınmaları gerekir (Gerring, 2017: 18). Bu doğrultuda, yeşil girişimcilik kavramı ve ilgili diğer kavramlara yönelik anlatı analizi yapabilmek için bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

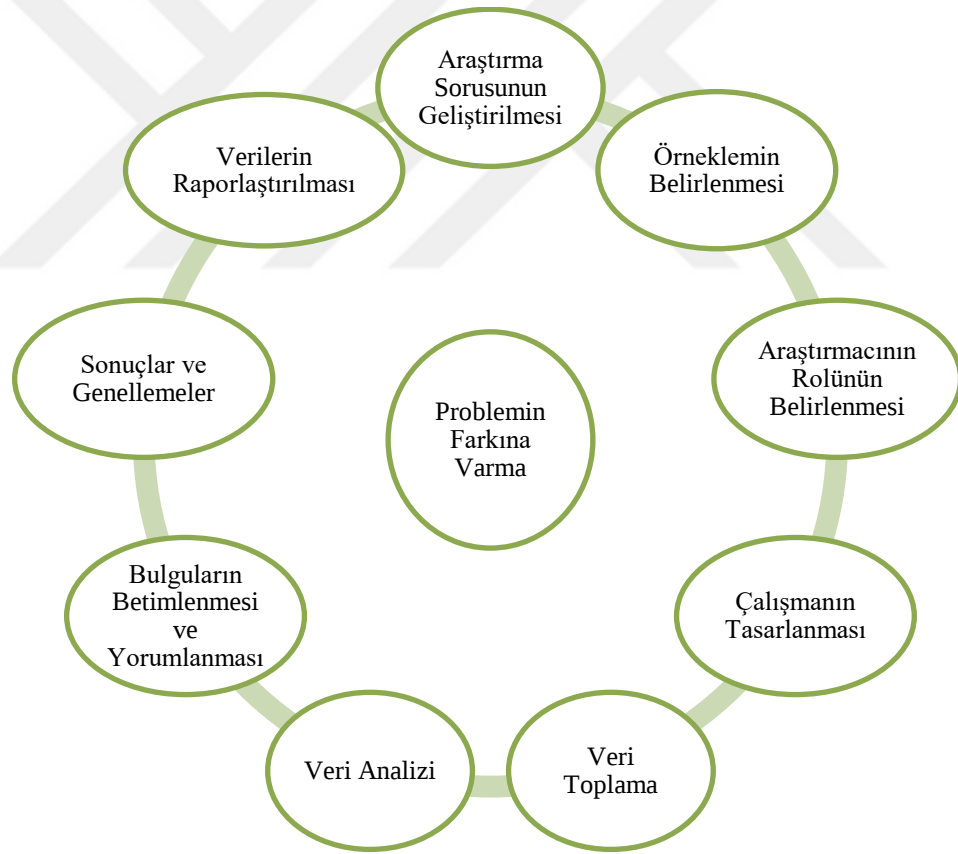
Nitel araştırma yöntemi, bir araştırmaya dâhil olan katılımcıların sosyal ve maddi durumlarını, deneyimlerini, bakış açılarını ve geçmişlerini öğrenerek onların sosyal dünyasına ilişkin derinlemesine ve yorumlanmış bir anlayış sağlamaya yönelik amaçlar içerir (Moriarty, 2011: 2).

Aynı zamanda çok kapsamlı araştırma gerektiren yeni, güncel ve gelişmeye açık konularda nitel araştırma yöntemini kullanmak çok ayrıntılı, bilgi açısından zengin ve kapsamlı veriler sunarak araştırmacının derinlemesine çalışmasına imkân tanır. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemi, kavram ve fikirlere açık olan ve ayrıntılı tanımlama ve sınıflandırma üretebilen, ilişkilendirme kalıplarını tanımlayabilen veya tipolojiler ve açıklamalar geliştirebilen analiz imkânı sağlar. Geniş perspektifte analiz sunan nitel araştırma yönteminin sonucunda katılımcıların sosyal dünyasını “haritalama” ve “yeniden sunma” yoluyla sosyal anlamın yorumlarına odaklanma eğiliminde olan çıktılar elde edilir. Bu doğrultuda “Yeşil Girişimcilik; Çevresel Değişimler, Kültürel Dinamikler ve Sermaye Biçimleri Bağlamında Yeşil Şehir Girişimcileri Üzerine Bir Araştırma” ismiyle araştırmaya tabi tutulan bu konu için en verimli yöntem nitel araştırma yöntemidir. Özellikle yeşil girişimcilerin algılarını ele alan ve yaşadıkları toplumdaki sosyal ve kültürel yaşayışı anlamlandıran ve geleceğe dönük beklenti ve önerilerini sunan çalışmanın değerlendirilmesi için nitel araştırma yöntemi ve araçlarının kullanılması araştırmanın derinlemesine ve yorumlanabilir sonuçlar çıkarmasına imkân tanımaktadır.

Nitel araştırma yöntemi mülakat, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi başta olmak üzere birçok veri toplama yöntemini kullanarak insan davranışlarını nedenlerini ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 38; Patton, 2014: 145). Çünkü nitel araştırma yöntemi, gerçeklerin arkasındaki nedenleri çok daha derinlemesine anlama yeteneğine sahiptir.

Genellikle, nitel araştırma ve nicel araştırma karşıt terimlerle açıklanır. Niteliksel çalışma, "öznel anlayışları" ve "değerleri" keşfetmek için "derin" ve "zengin" verileri kullanan "gerçekçi" bir geleneğe ait olarak algılanır. Buna karşılık, nicel çalışma, "nesnellik" ve "gerçeğe" odaklanmak için "somut verileri" kullanan

daha "pozitivist" bir epistemoloji ile ilişkilendirilir. İki yöntem arasındaki önemli farklar vardır. Örneğin, nitel araştırmalar genellikle nicel olanlardan daha az yapılandırılmıştır ve tamamlanması daha fazla zaman alır. Genellikle daha az sayıda kişiden çok daha büyük hacimli veriler üretirler (Çalışkan ve Torun, 2019: 5-6). Nitel araştırmanın nicel araştırmadan farkını ortaya koyan bakış açısı bu çalışmada da gözlemlenmiştir. Girişimcilerin topluma dair öznel anlayışlarını ve çevresel değerleri tanımlamalarını sağlarken uzun zamana yayılan bir araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda nitel araştırmanın kendine özgü bir süreç ve döngüsü bulunmaktadır. Nicel araştırma gibi görgül-ampirik olan nitel araştırmanın süreci Şekil 3.1'deki gibidir;

Şekil 3.1: Nitel Araştırma Döngüsü.

Kaynak: Yıldırım ve Şimşek, 2021: 78; Sığrı, 2021: 75; Baltacı, 2019: 372

Nitel araştırmanın bilimsel çerçevede gerçekleşmesini sağlayan bu döngü nitel araştırma yönteminin geçerlilik, güvenilirlik ve inandırıcılık açısından gerçekleşmesini sağladığı ifade edilebilir.

3.2.1. Araştırmanın Deseni

Nitel araştırma deseni, yapılan araştırmanın yaklaşımını belirleyen bir strateji olarak ifade edilmektedir. Araştırma döngüsünün netleşmesini ve sınırlarını sistematik olarak belirleyen husus araştırmanın desenidir. Nitel araştırma deseninin amacı, araştırma sürecinin tutarlı ve planlanmış hedefe uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Aynı zamanda araştırmacı için bir pusuladır. Nitel araştırma deseninin nicel araştırmadan en temel farkı ise araştırmacıya esnek şekilde bir yol çizmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 63).

Farklı yaşam ve geleneklere bağlı olarak ortaya çıkan birçok nitel araştırma deseni bulunmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan araştırma deseni çeşitleri (Sığı, 2021: 76-79);

- Kültür Analizi-Etnografya- Etnographic Research
- Olgu bilim-Fenomenoloji-Phenomenological Study
- Gömülü Kuram-Kuram Oluşturma-Grounded Theory
- Örnek Olay Çalışması-Durum-Vaka Çalışması (Case Study)
- Eylem Araştırması (Action Research)
- Tarihsel Karşılaştırmalı Araştırma (Historical Research)
- Feminist Araştırma (Feminist Research)

Bu araştırmanın desenini ise yukarıda yer alan kültür analizi ve olgu bilim desenleri oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında iki desenin birlikte kullanımı çalışmanın daha iyi yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu desenlerden kültür analizine göre bir toplumun kültürü, bir kurumun, sınıfın veya belirli bir amacı gerçekleştirmek adına bir araya gelen grubun kültürü nitel araştırma için önemlidir. Bu sebepten Almanya’da var olan kültür ve Almanya toplumunda var olan

kültür/sürdürülebilirlik kültürüne dâhil olan göçmen grubun bu kültüre uyumu ve konumu bu araştırma açısından önemli bir konudur. Ayrıca bu desene bağlı olarak gerçekleşen araştırmada bulgular katılımcıların diliyle ve görüşme notları doğrudan alıntılanarak sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 64-65).

Araştırma kapsamında tercih edilen bir diğer desen ise olgu bilimidir. Kültür analizinin deneyimleri yansıtmada yeterli düzeyde zamanın harcanamaması nedeniyle yetersiz kalabileceği ve araştırmacının kültüre yönelik varsayımlar geliştirmemesi adına araştırmayı çeşitlendirecek ve güçlendirecek ikinci bir desene ihtiyaç duyulmuştur. İkinci desen olarak olgu bilimin seçilme nedeni ise girişimcilerin/yeşil girişimcilerin iş ve yaşam tecrübelerini ve yeşil girişimcilik kavramına yönelik bakış açılarını ortaya çıkarabilmek aynı zamanda yeşil girişimcilik kavramını ve etkileyen unsurları spesifik bir alanda derinlemesine inceleyebilmektir. Çünkü olgu bilim yabancı olmadığımız lakin derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız konulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 66). Bu bağlamda yeşil girişimcilik, çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri olgu bilimin üzerinde çalışması için uygun bir konu olarak kabul edilebilir. Ek olarak, olgu bilim bireylerin (girişimcilerin) bakış açısını inceleyerek olgulara yönelik algılanan anlamları ortaya çıkarmaktadır (Mayring, 2011: 110). Bu doğrultuda yeşil şehirde yaşayan yeşil girişimcilerin kavramlara yönelik algıları anlamlandırılmakta ve yorumlanmaktadır. Kısacası, bu desen doğrultusunda yeşil girişimcilik ve etkileyen diğer kavramlar derinlemesine incelenmektedir.

3.2.2. Araştırmacının Konumu

İlk olarak nitel ve nicel araştırmada araştırmacıya atfedilen konumu bilmek önemlidir. Çünkü her iki yaklaşımın araştırmacının konumunu değerlendirmesi farklıdır. Aynı zamanda araştırmacının konumu nitel ve nicel araştırma arasındaki temel tartışma konularından biridir.

Nicel araştırmaya göre araştırmacının nesnelliği bilimsel çalışmanın temelidir. Çünkü bu bilimsel bakış açısına göre “gerçeklik insandan bağımsız bir olgu” olarak kabul edilmektedir. Bu düşünce bağlamında nicel araştırma bilim insanını nesnel tavır ve anlayış ile ilişkilendirmektedir. Ancak nitel anlayış ve nitel

araştırmaya kuşkuyla yaklaşılmaktadır. Nitel araştırma yöntemine göre araştırmacı gerçekliğin dışında ve bağımsız bir olgu olarak değerlendirilemez (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 50-51). Bu durumda nitel araştırma yönteminde, gözlemci belirli bir bakış açısına sahip katılımcıdır. Gözlemci, gözlenen durumdan soyut kabul edilmemelidir.

Nitel araştırmada, araştırmacı başat aktör olarak yer almaktadır. Çünkü araştırmacı, araştırma süresince araştırma içerisinde yer alıp katılımcıların bakış açılarını belirli bir çerçevede sunmaktadır (Merriam, 2013: 15). Araştırmacı çalışma kapsamında derinlemesine elde ettiği bilgilerle birlikte öğrenen rolünü de etkin hale getirmektedir. Bu durum araştırmacı ile katılımcılar arasındaki ilişkiyi olumlu yönde geliştirirken sorulara yönelik daha fazla ve net bilgi alınacağını ifade etmektedir. Bu konu üzerine eğilinmesinin temel nedeni ise verilerin kalitesinde araştırmacının rolünün önemli olmasından kaynaklıdır (Patton, 2014: 341).

Bu çalışmada, araştırmacı mülakatı gerçekleştirmeden önce katılımcılarla yüz yüze veya telefonla iletişime geçmiştir. Aynı zamanda katılımcılara ulaşırken kullanılan kartopu yöntemi nedeniyle girişimcilerin önerileri ve/veya girişimci dernekleri aracılık yapmıştır. Hem sosyal ağ aracılığıyla katılımcıya ulaşılması hem de görüşme öncesinde katılımcılarla iletişime geçilmesi araştırmacıya güven oluşturmakta ve katılımcıların konuya hazır olmasını da sağlamaktadır. Aynı zamanda katılımcı girişimcilerin kendi iş ortamlarında görüşmeleri yaparak katılımcıların rahat ve güvende görüşme yapmalarına imkân sağlamıştır. Araştırmacıya da yeşil girişimcinin iş ortamını gözlemleme imkânı tanımıştır. Ayrıca, araştırmacı kültürel olarak önyargılarını göz ardı ederek ve ilk olarak toplumsal yaşamdaki çevre uygulamalarını inceleyerek, yeşil girişimcilerle öğrenen bakış açısı ile katılımcıları yönlendirmeden görüşmeyi gerçekleştirmeye özen göstermiştir.

Araştırma döngüsünde araştırmacının rolünü belirleyen hususlar araştırmacının sahip olduğu deneyimler, kültür ve aldıkları eğitim doğrultusunda gelişmektedir. Bu doğrultuda araştırmacının çalışmaya bakışı, analizi ve yorumlamaları sahip olunan kültür ve diğer faktörlere göre şekillenmektedir

(Creswell ve Poth, 2016: 47). Bu özellikler dikkate alındığı bu çalışma kapsamındaki araştırmacının konumu şu şekildedir;

Araştırmacı 2019 yılından itibaren akademik alanda çalışmaktadır. Akademik çalışmaları kapsamında hem nitel hem de nicel araştırmalara dair yoğun araştırmalar yürütmekle birlikte öğretim görevliliği süresince araştırma yöntemleri dersi vermiştir. Bu doğrultuda, araştırmacı yaptığı literatür araştırması ve araştırma yöntemleri bilgisiyle birlikte bu çalışma için en doğru yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğunu belirlemiştir. Araştırma yönteminin seçilmesi ve araştırma sahasının Almanya’da yer alan Essen’in yeşil şehri olması ile birlikte alanın uzmanları ile görüşmeler sağlanmıştır. Araştırmacı bu doğrultuda başta tez danışmanı ve alanındaki uzmanlar (özellikle Almanya’daki Türk toplumuna dair kurumlar ve girişimciler) ile görüşülmüş ve araştırma soruları (Ek-1: araştırma sorusu bölümünde daha detaylı belirtilmektedir) bu doğrultuda geliştirilmiştir. Bu sayede araştırmacının ortaya koyacağı tekli bakış açısı ve yanlılık durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda araştırmacı güven sağlamak ve tarafsız bakış açısını her zaman tahsis etmek için araştırma sorularına yönelik etik kurulu onayını (Ek-2) almıştır. Etik kurul onayından sonra katılımcılarla yapılan görüşmelerde ilk olarak gönüllü onam formunun katılımcılara imzalatılmıştır.

3.2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Nitel araştırma yönteminin dayandığı oluşturmacı yorumlayıcı paradigmaya göre evren “holografik”tir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 28-29). Evren, araştırmacının üzerinde durduğu ve çok fazla veriye ulaşmaya çalıştığı gruptur (Güler vd., 2013: 85). Ancak evren araştırmacının ulaşamayacağı kadar büyük olduğu için bu sorunu çözmek adına örnekleme denilen yöntem geliştirilmiştir. Nitel ve nicel araştırma yönteminin örnekleme birbirinden farklıdır. Geleneksel bilim anlayışına göre evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey veya olgu indirgeme yapılır ve bu indirgeme sonucunda elde edilen veri genellenir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 111). Kısacası, nicel araştırma olasılıklı temelli bir parçalamaya dayanan bir yöntemdir. Bunun aksine nitel araştırma yaklaşımı genellemeye dayalı örneklem yöntemlerine yerine sınırlı ve amaçlı bir örnekleme odaklanmaktadır. Nitel araştırmanın bazı

desenlerinde örnekleme ihtiyacı bulunmamaktadır. Çünkü durum çalışmasında (örnek olay) araştırmacılar genellikle bütün evreni (bir köy veya bir örgüt) ele alırlar (Baltacı, 2019: 373; Yıldırım ve Şimşek, 2021: 112). Ancak birçok desende nitel araştırmanın gelişimi, toplumların daha fazla katmanlaşması ve araştırmalarda karşılaştırmalara olanak sağlanması nedeniyle nitel araştırmayı daha güçlü kılan örnekleme yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur (Goetz ve LeCompte, 1984: 43-49).

Nitel araştırmalarda da evrenin tamamına ulaşmak zorken az örnekleme ile çalışma yürütülmesi veri kalitesini artırdığı için tercih edilmektedir. Ayrıca, araştırmacının sahip olduğu kaynaklar özellikle zaman ve iktisadi kısıtlar nedeniyle de en mümkün olan sayıda örnekleme ulaşılması ve araştırma sorununa en kısa sürede çözüm sunulması önemlidir (Baltacı, 2019: 373). Nitel araştırmanın doğası ve kullandığı mülakat ve gözlem gibi araçlar nedeniyle de nicel araştırmanın aksine geniş bir örnekleme ihtiyacı duymamaktadır. Nitel araştırma yöntemine göre seçilen katılımcılar, küçük ölçekli ve göze çarpan kriterlere göre bilinçli olarak seçilmektedir (Moriarty, 2011: 2).

Nitel araştırmalarda araştırma konusuna uygun bir şekilde evreninin çeşitliliğini ve farklılığını yansıtmak için nitel araştırma desenleri çerçevesinde amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu amaçlı örnekleme yöntemlerinin bazıları; aşırı ve aykırı durum örnekleme, yoğunluk örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik (homojen) örnekleme, tipik durum örnekleme, kritik durum örnekleme, kartopu veya zincir örnekleme, kuram tabanlı örnekleme, ölçüt örnekleme, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı örnekleme, siyasi veya politik durum örnekleme, kolay ulaşılabilir örneklemedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 117; Merriam ve Grenier, 2019: 143).

Araştırmanın evrenini yeşil şehirlerin yeşil girişimcileri oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde örneklem seçmek için amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme, ölçüt örnekleme ve kartopu veya zincir örnekleme yöntemleri tercih edilmiştir. Nitel araştırmanın doğası gereği esnek olması, araştırma örneklemini belirlerken de birden fazla örnekleme yönteminin kullanılmasına olanak

sağlamaktadır. Çünkü bu şekilde bir araştırma yapıldığında derinlemesine bilgi elde edilebilir.

Tipik durum örnekleme genellikle büyük popülasyonların olduğu durumlarda bir uygulama veya yeniliğin belirli grup içerisinde en tipik olanları belirlenerek çalışma yapılmaktadır. Tipik durum örneklemesinin amacı belirli bir konu, alan, uygulama ve yenilik hakkında neyin tipik olduğunu açıklamak, göstermek ve kişileri yeterli bilgiye sahip kılmaktır. Aynı zamanda, tipik vaka örnekleme kullanılırken, 'hangi vakaların tipik olduğu ve tipikliği tanımlamak için hangi kriterlerin kullanıldığı hakkında geniş bir fikir birliği elde etmeye çalışmak önemlidir (Patton, 2002: 236; Suri, 2011: 68; Yıldırım ve Şimşek, 2021: 119).

Bu doğrultuda, Avrupa Birliği yeşil şehir unvanını kazanmış şehirler arasından Essen seçilmiştir. Bunun temel nedeni bu şehrin diğer birçok şehre göre tipik bir örnek olarak gösterilebilir durumda olmasıdır. Essen, Almanya'nın büyük şehirlerinden olup ekonomik kalkınmada önemli bir konumu bulunmaktadır. Essen şehri 2. Dünya Savaşı ile çok hasar görmüştür. Ayrıca, Essen demir ve kömür üretiminin merkezi iken bugün dönüştüğü yeşil şehrin etkileri girişimcilerin yaşayış ve bakış açısıyla ortaya konulmak istenmiştir. Avrupa Birliği bağlamında da özellikle Essen'in dönüşümü vurgulanmıştır. Bu bağlamda ortaya konulan ifade, "Essen'i 2017 Avrupa Yeşil Başkenti olduğu ve şehri yaşanacak daha sağlıklı bir yer haline getirdiği için tebrik ediyorum. Kömür ve çelik endüstrisinden Kuzey Ren-Vestfalya'daki en yeşil şehre etkileyici dönüşümü, Essen'in başarılı yapısal değişiminin kanıtıdır" şeklindedir (European Commission, 2022). Bu durum, Essen'in çevre çalışmalarında belirgin ve bilinen tipik bir örnek olarak tanımlanmasında büyük etken olmuştur. Bu sayede Essen ve yeşil girişimcilerinin araştırmaya dâhil edilmesi bu örneklem yöntemi doğrultusunda belirlenmiştir.

Amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme temel amacı araştırmacı tarafından daha önce belirli ve önemli ölçütlerin tanımlanmış olmasıdır. Bu bağlamda, araştırmaya dâhil edilen girişimcilerin Essen'de en az 1 yıldan fazla süredir girişimini bulunduruyor olması gerekmektedir. Tercih edilen girişimcilerin yeşil işlerle uğraşması veya çevre dostu ürün ve/veya uygulamaları tercih ediyor

olması (yenilenebilir enerji sektöründe çalışmak, atık yönetimi gerçekleştirmek, GDO'suz ve çevreye zararı olmayan ürünler kullanmak vb.) gerekmektedir. Bunun yanı sıra göç ile ilgili sorulara cevap verilebilmesi adına göçmen girişimciler örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırmacının da daha etkin iletişim kurmasına olanak sağlamak adına göçmenlerin Türk kökenli olması tercih sebebi olmuştur.

Kartopu veya zincir örnekleme yönteminde ilk olarak bir veya birkaç kişi belirlenir ve bunların verdiği referanslar doğrultusunda isimler bir kartopu gibi büyüyerek devam eder. Bu yöntemde katılımcılar araştırmacıyı yönlendirir ve katılımcı sayısında artış sağlanır (Yağar ve Dökme, 2018: 5). Bu yöntem bu çalışmada tercih edilmiştir. İlk olarak Essen'deki girişimci dernekleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer kuruluşlar ile iletişime geçilmiş ve önerileri doğrultusunda görüşmeye yapmaya gidilmiştir. Aynı zamanda ilk katılımcılardan gelen öneriler doğrultusunda da diğer katılımcılara ulaşılmıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu araştırmanın örneklemini Essen'de yaşayan ve/veya işyeri ve/veya şubesi bulunan Türk kökenli yeşil girişimciler oluşturmaktadır.

3.2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını "European Green Capital City" ödülünü alan şehirler oluşturmaktadır. Ancak bu şehirlerden yalnızca bir tanesi (Essen) seçilmiştir. Bu doğrultuda ülke ve şehir bağlamında araştırmaya kısıt getirilmiştir. Bu sınırlandırmanın temelinde zaman kısıtı, ekonomik kısıt ve coğrafi kısıtlar yer almaktadır.

İşletmeler seçilirken temelinde kendini çevreci olarak tanımlıyor olması ve bu bağlamda bir sektörde çalışıyor olması önemlidir. Çalışma kapsamında kendini yeşil girişimci olarak tanımlamayan girişimciler ile görüşmeye devam edilmemiştir. Araştırmanın kapsamı gereği katılımcılar yeşil girişimcilerle sınırlandırılmıştır.

Yeşil girişimcilik kavramını etkileyen farklı unsurlar olmasına karşın çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri araştırma kapsamına alınarak çalışma konusu daraltılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan şirketler Türk kökenli işletmelerdir. Araştırma kapsamında diğer göçmen kökenli işletmelere ve Alman kökenli işletmelerin yer almaması çalışmanın kısıtlarından biridir.

Araştırmanın nitel yöntem ile gerçekleşmesi ve Almanya örnekleminde yüz yüze mülakat ile yapılması nedeniyle ulaşılan katılımcı sayısı 13'tür. Bu durum araştırmanın katılımcı sayısını kısıtlı tutmuştur. Almanya'dan yalnızca Essen şehrinin seçilmesindeki husus araştırmacının sosyal ağının Hamburg bölgesinde kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan araştırmaya katılan katılımcılardan yalnızca ikisi kadındır.

Araştırmayı kısıtlayan hususlardan biri de Covid-19 pandemisidir. Çünkü araştırmanın yüz yüze mülakat ve gözlem ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu sebepten dolayı ziyaret sürecinin aksaması, covid şartları ve bu doğrultudaki bazı hususlar araştırmanın erişim kısıtı altında gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Hem Covid-19 süreci hem de araştırma sahasının araştırmacıya coğrafi olarak uzaklığı ve ekonomik nedenlerden dolayı tekrar görüşme veya araştırma sahasının tekrar gözlemlenme gibi bir durumu olmamıştır.

Son olarak araştırmanın nitel araştırma yöntemi ile yapılması ve yöntemin doğasından kaynaklanan genelleme yapamama kısıtı vardır. Gözlem ve görüşme yöntemlerinin örneklem büyüklüğü üzerinde sınırlılıkları bulunmaktadır. Aynı zamanda araştırma deseninden kaynaklanan kısıtlar bulunmaktadır. Diğer taraftan nitel araştırma yönteminde araştırmacının konumu, deneyimi, bilgisi ve yeteneği kapsamında sınırlılıklar oluşmaktadır.

3.2.5. Araştırma Soruları

Nitel araştırmada araştırma soruları süreç içerisinde şekillenmekte ve araştırmanın sonunda nihai halini almaktadır (Strauss ve Corbin, 1998: 75). Aynı şekilde, nitel araştırmada, araştırma soruları araştırma konusunun araştırma amacı doğrultusunda ifade edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 79). Bu çalışmanın konusunu oluşturan yeşil girişimcilik, çevresel değişimler, kültürel dinamikler, sermaye biçimleri ve yeşil şehir bağlamında araştırma soruları literatürdeki bilgiler, alan araştırması, yeşil şehirde yaşayan bireyler ve girişimcilerle görüşmeler

sonucunda hazırlanmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan sorular alanında uzman akademisyenlere gösterilerek revize edilmiştir.

Nitel araştırmanın yarı yapılandırılmış soru formu araştırmacıya esneklik sağlarken araştırma süresince elde edilen bilgiler ışığında soruların revize edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum, bu çalışma kapsamında da kendini göstermiştir. Bu doğrultuda literatür taraması ve uzmanların görüşlerine göre şekillenen soruların bir kısmı araştırma dışında bırakılırken, bazı sorularda araştırmayı derinlemesine bilgi elde etmek için dahil edilen sondaj sorular daha fazla ön plana çıkmıştır. Nitel araştırmada sondaj sorular, araştırma konusu hakkında daha fazla bilgi edinilmesine olanak sağlamaktadır (Baltacı, 2019: 375). Aynı zamanda çalışmanın yeşil şehir bağlamında ve belirlenen bir şehirde çalışılmasına karşılık olarak Essen Belediyesi makamları ile iletişime geçilmiştir. Şehrin çevre uygulamaları ve girişimci sayıları hakkında da bilgi edinilmiştir.

Araştırmacı, literatür, uzman görüşleri ve araştırma sahasındaki gözlem ve Almanya’da yer alan yeşil girişimcilerin ve girişimci derneklerinin görüşleri alınarak hazırlanan araştırma soruları araştırmacıların sorulara verdiklere cevapları teyit etmek amacıyla aynı kavrama yönelik sorular ardı ardına yerleştirilmemiştir. Aynı zamanda yorumlayıcı sorular aracılığıyla (Baltacı, 2019: 375) katılımcıların araştırmada ne kadar dikkatli olduğu da değerlendirilmiştir.

3.2.6. Araştırma Verilerinin Toplanması

Bu araştırmada tercih edilen nitel araştırma yöntemi çerçevesinde nitel veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Nitel veri toplama yöntemleri, araştırmacıya katılımcıların iş kurma konusundaki algıları, duyguları ve motivasyonları hakkında daha fazla fikir vermektedir (Amaratunga vd., 2002: 22-23). Genellikle nitel veri toplama yöntemleri, araştırmacı ve katılımcılar arasında yakın temas içeren, etkileşimli ve gelişimsel olarak ortaya çıkan sorunların araştırılmasına olanak tanımaktadır (Moriarty, 2011: 2). Bu doğrultuda mülakat, gözlem, odak grup görüşmesi etkileşimin en yüksek olduğu veri toplama araçlarıdır. Ayrıca doküman incelemesi, söylev analizi, mecazlar yoluyla nitel veri toplama ve internet yoluyla veri toplama gerçekleştirilebilmektedir (Baltacı, 2019: 374). Ancak nitel araştırmalarda gözlem, mülakat ve doküman inceleme daha fazla tercih edilmektedir.

Sosyal bilim alanının en verimli yöntemlerinden biri olarak görülen görüşme/mülakat özellikle kültür tabanlı çalışmalarda daha fazla ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 127). Kültürel dinamiklerin bir kavram olarak ele alındığı bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine mülakat/görüşme tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında derinlemesine mülakat yarı yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat kapsamında katılımcılara araştırmaya yönelik açık uçlu sorular ve demografik sorular yöneltilmiştir. Açık uçlu sorularla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatın avantajları ve dezavantajları dikkate alınarak yeni ve güncel olan bir kavram hakkında bulunduğu ortam ve uygulamalar dikkate alınarak detaylı bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Derinlemesine mülakatlar kişilerin düşünce ve davranışlarını ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında, yeşil girişimcilerin çevresel değişimler hakkındaki düşünceleri ve yeşil girişimciliğe yönlendiren davranışları detaylıca ortaya konulmaktadır. Bu sebepten soru formu yöntemi ile bir konu üzerinde değişik kişilerden aynı tür bilgilerin alınması amaçlanmıştır.

Bu araştırmada kullanılan mülakat yöntemine 22 Şubat 2022-1 Mart 2022 tarihleri arasında 13 yeşil girişimci katılmış olup mülakat katılımcıların işyerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Mülakat sırasında sorular yöneltilirken cevaplar hem not kâğıdına hem de kayıt cihazına (tüm katılımcılardan izin alınarak) kaydedilmiştir. Katılımcıların görüşmeye katılması ve kayıt cihazına izin verilmesi ve araştırmanın etik kurallara uygun gerçekleştirilmesi adına araştırma kapsamında kişisel bilgilerin ve girişimlerin gizli kalacağı belirtilmiştir. Bu durum nitel araştırmanın sunduğu esneklik, yanıt oranı, tamlık ve derinlemesine bilgi avantajlarını etkin hale getirmiştir. Derinlemesine bilginin edinildiği mülakatların süresi 28 dakika ile 90 dakika arasında farklılıklar göstermiş olup görüşmelerin ortalaması 49 dakikadır.

Mülakat kapsamında iş ortamı ve katılımcının jest, mimik ve davranışları aynı zamanda katılımcının yer aldığı kültürel ortam ve yaşam alanı da gözlemlenmiştir. Bu sayede araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğine katkı sağlamak amacıyla çeşitleme yapılmıştır.

3.2.7. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Bilimsel araştırmaların kabul görmesi için geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması gerekir. Bilimsel araştırmalarda araştırma deseni, veri toplama araçları ve veri analizi için geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılır (Baltacı, 2019: 380). Nicel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik yaygın olarak kullanılmaktadır. Güvenilirlik ve geçerlilik, pozitivist bakış açısına dayandığından, natüralist bir yaklaşımda kullanımları için yeniden tanımlanmaktadır. Nitel araştırma, yorumlayıcı paradigmaya nicel araştırma ise pozitivist paradigmaya veya daha geniş bir ifadeyle egemen paradigmaya dayanmaktadır. Bu dayanan paradigmalara göre araştırma türlerinin geçerlilik ve güvenilirliği test etme yolları birbirinden farklılaşmaktadır (Golafshani, 2003: 597). Bu durum araştırma yöntemlerinin bakış açısından kaynaklanmaktadır. Nitel araştırma, olgunun varlığına ve anlamına yönelirken; nicel araştırma, ne derece etken olduğu ile ilgilenmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2021: 281). Araştırma boyunca geçerlilik ve güvenilirlik risklerini ele almak, toplanan verilerden doğru sonuçlar çıkarmayı destekler (Babcock, 2020: 72).

Nitel araştırmada geçerlilik, araştırma sonuçlarının doğruluğunu ele almaktadır. Bu sebepten dolayı nitel araştırmanın geçerliliği başlığı altında inandırıcılık değerlendirilmektedir. Bunun için nitel araştırmada geçerliliği sağlamak adına araştırmacının problemi yansız bir şekilde özöme kavuşturulması beklenmektedir. Bunun yanı sıra araştırmacının araştırma problemini bir bütün olarak değerlendirmesi geçerlilik açısından önemlidir. Diğer taraftan nitel araştırmanın sahip olduğu özellikler geçerlilik konusunda esneklik açısından katkı sağlamaktadır. Mülakat yöntemiyle derinlemesine bilgi sahibi olma, doğal ortamda veri toplama, elde edilen verilerin bulunduğu ortama tekrar tekrar gidebilme geçerliliğe katkı sunan unsurlardır. Ek olarak araştırmanın sonucunda ayrıntılı bir rapor sunulması da geçerlilik için olanak sağlamaktadır.

Nitel araştırmada geçerlilikten bahsetmek için verilerin elde edildiği ortamın nedenleri ile tanımlanması önemlidir. Bu araştırma kapsamında seçilen ortam ve katılımcı ilişkisinin açıklanması çalışmanın geçerliliğine katkı sağlamaktadır. Bulguların bir bütün olarak anlamlı olup olmadığı ve bütöncöl bakış açısının

sunulması da önemlidir (Baltacı, 2019: 380). Literatür araştırması sonucunda ortaya konulan kavramların katılımcılar tarafından teyidi ve farklı veri toplama yöntemleriyle verilerin elde edilmesi ve çeşitli analizler ile çalışmanın geçerliliği güçlendirilmektedir. Aynı zamanda araştırma soruları bölgeye (Essen) özel sorular ile küçük değişikliklerle sorularak test edilebilir. Bu durum, geçerlilik için önemli olan “araştırma bulguları benzer ortamlarda (diğer yeşil şehirler) test edilebilirliği” varsayımı ile doğrudan ilintilidir.

Nitel araştırmada güvenilirlik ise sonuçların tekrar edilebilirliği ile ilişkilidir (Sığırı, 2021: 136). Ancak nitel araştırmanın doğası gereği araştırma ortamının sürekli değişim geçirdiği ve bu sebepten dolayı tekrar edilebilirliğin mümkün olmadığı belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 284). Bu doğrultuda tekrar edilebilirliği inceleyen dış güvenilirlik nitel araştırmada farklı bir anlam kazanmaktadır. Diğer taraftan iç güvenilirlikte benzer şekilde nitel araştırmanın özelliklerinden etkilenmektedir. İç güvenilirlikte farklı araştırmacıların aynı veri setinden aynı sonucu çıkarması beklenirken nitel araştırmada araştırmacının algıları, deneyim ve bilgileri de etken olduğu için çoğu zaman aynı sonuçlar ortaya çıkmayabilir. Bu yüzden güvenilirliğin farklı isimlendirmelerle ele alınması ve bu arka planın sağlanması için nitel araştırmanın güvenilirlik için stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Golafshani (2003: 601)’nin çalışmasında güvenilirliğin, tarafsızlık ve tutarlılık olarak ifade edilebileceği söylerken, Kirk ve Miller (1986: 42-82) ise dış ve iç güvenilirliğin zamana bağlı güvenilirlik ve gözleme bağlı güvenilirlik olarak tanımlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu değişim nicel araştırmaya göre nitel araştırmada cevaplanması gereken soruları ve stratejileri değiştirmektedir. Bu sayede nitel araştırmada ölçümlemeyi güçlendirecek ölçütler sunmaktadır (Noble ve Smith, 2015: 34). Nitel araştırmanın güvenilirliğini sağlamak adına gerçekleştirilecek ölçütler kapsamında ilk olarak araştırmanın veri toplama, analiz etme ve yorumlama hususunda neler yaptığını detaylıca açıklaması beklenmektedir. Aynı zamanda araştırmanın temelini oluşturan katılımcıların kişisel bilgilerine riayet ederek katılımcıların net bir şekilde tanımlanması önemlidir. Araştırma kapsamında yer alan sosyal ortam ve süreçlerin açıklanması gerekir. Çünkü ortaya çıkan sonucun hangi sosyal ortamda meydana geldiği de önemlidir.

Nitel araştırmanın güvenilirliği için ortaya konulan stratejinin sağlanması adına bu araştırma kapsamında araştırmacı yöntemini ve sürecini belirtmiştir. Hangi yöntemler doğrultusunda tercihlerde bulunduğu, veri toplandığı açıklanmıştır. Çalışmanın somut bir şekilde çıktılar sunması adına nitel analiz aracı kullanılmış ve analiz sonuçları sunulurken araştırmacı görüşme notlarına ve demografik verileri açıkça yer vermiştir. Ayrıca, araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar sosyal ortam göz ardı edilmeden aktarılmıştır. Araştırmanın verileri toplanırken kayıtlar hem not hem de ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazından konuşma bilgisayar ortamına birebir aktarılarak analize tabi tutulmuştur. Ek olarak katılımcının sosyal ortamında gerçekleştirilen görüşme de gözlem yapılarak notlar tutulmuştur.

Araştırma kapsamında araştırmacı rolünü, kısıtlarını açıkça vurgularken önyargılarını arka planda tutmak için neler yaptığını açıkça sunmaktadır. Gelecek araştırmacıların kullanabilmesi için görüşmeler doğrudan yazıya aktarılırken kişisel bilgilerin gizliliğini engellemeyecek düzeyde ham veriler saklamaya alınmıştır. Bu konuda gözlem ve görüşmenin güvenilirliği için etik kurul izni alınmış ve ham verinin saklanması bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir. Ayrıca araştırmanın etik kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesi için katılımcılardan gönüllü onam formunu doldurmaları istenmiştir. Aynı zamanda araştırma sorularının hazırlanmasından verilerin değerlendirilmesine kadar olan tüm aşamalarda tez danışmanının bakış açısıyla teyit incelemesi yapılmıştır.

Bu araştırma kapsamında geçerlilik ve güvenliliğin sağlanması adına yapılan bazı stratejiler şu şekildedir;

-Araştırma için ilk olarak ön görüşme ile güven sağlanmış ve çalışma konusu hakkında kısaca bilgi paylaşımı yapılmıştır.

-Mülakat öncesi, mülakat sırası ve sonrası olmak üzere araştırma ortamı ile uzun süreli etkileşim kurulmuştur.

- Araştırma kapsamında yöntem, veri toplama ve analizi sürecinde tez danışmanı ve alan uzmanları ile işbirliği yapılmıştır.

-Araştırmanın esnek olmasına özen gösterilmiş ve soruların araştırma sürecinde değişimine katkı sunulmuştur.

-Araştırmanın katılımcılar tarafından daha iyi anlaşılması ve teyit edilmesi için sorular üç dilde (Türkçe ve Almanca (Türkçe bilgisi zayıf olanlar için)) hazırlanmıştır. Almanya ortamında gerçekleştiği için ana dili Almanca olan çevirmen kullanılmıştır.

-Araştırma kapsamında, araştırma soruları araştırmacı, araştırmacının danışmanı ve etik kurulunun onayından sonra katılımcılara yöneltilmiştir.

-Nitel araştırma sürecinin eleştirel bir bakış açısıyla ve en az hata ile gerçekleşmesi adına araştırmacı tarafından AYEUM vb. sistemlerden ek eğitimler alınmıştır.

-Mülakat katılımcının kendi işyerinde gerçekleştirilmiş, bu sayede hem katılımcı kendisini güvende hissettiği ortamda sorulara cevap vermiş hem de gözlem iş ortamında gerçekleştirilmiştir.

-Araştırmada çeşitliliği artırmak ve tutarlılığı kontrol etmek adına hem mülakat hem de gözlem yapılmış ve tüm süreç not edilmiştir. Ayrıca katılımcıdan izin alınarak görüşme kayıt altına alınmıştır.

-Araştırmaya bütüncül bir yaklaşım ile değerlendirilmiş, göçmenlik, dil durumu ve cinsiyet gibi her durum göz önüne alınmıştır.

-Araştırma verileri katılımcılar sınıflandırılarak dosyalanmıştır.

-Araştırmaya tarafsız yaklaşılmış ve veriler olduğu gibi aktarılmıştır.

-Araştırmada elde edilen verilerin kâğıda dökülmesi sırasında ana dili Almanca olan çevirmen tarafından Türkçe karşılığı olmayan kavramlar için teyit alınmıştır.

-Verilerin analizinde araştırmacının rolünü azaltmak ve araştırmanın daha şeffaf ve değerlendirilebilir olması için MAXQDA 2022 programı kullanılmıştır.

-Araştırmadan elde edilen bulgular literatür ile ilişkilendirilmiş ve rapor yazılırken araştırmanın sonucunda araştırmacıların geleceğe dair öngörülerini dikkatlice ifade edilmiştir.

-Ayrıca araştırma kapsamında araştırma süreçleri ve araştırmacının konumu açısından etik kurallara dikkat edilmiştir.

3.3. Araştırma Verilerinin Analizi

Nitel araştırma yönteminin sunduğu esneklik nitel veri analizinde de kendini göstermektedir. Her nitel araştırmanın sahip olduğu farklı özellikler nitel veri analizinin de her çalışmada farklılık göstereceğini kabul etmektedir. Kısacası nitel veri analizi standart hale getirilemez. Çünkü standart bir veri analizi araştırmacıyı kısıtlamaktadır. Bunun aksine araştırmacının tercih ettiği yöntem ve elde ettiği veriler doğrultusunda veri analizi belirlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 239). Araştırmada kullanılan araştırma yöntemi, araştırma deseni ve toplanan verilerin mülakat, gözlem, çizimler/fotoğraflar/videolar ve belgeler şeklinde olmasına göre şekillenmektedir (Onwuegbuzie vd., 2012: 1).

Aynı zamanda veri analizinin türleri tümevarım ve tümdengelim yaklaşımına göre ve desenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında toplanan veriler nitel araştırma analiz çeşitlerinden anlatı analizi ve olgu bilim analizi doğrultusunda kategorik kümeleme yöntemi ile analiz edilmiştir.

Anlatı analizi, ortak bir hikâye veya durum formuna sahip olan çeşitli metin türlerine yönelik bir yaklaşımdır. Bu analiz biçiminde insanların duygu ve düşünceleri çeşitli araçlarla kayda alınır. Bunlardan biri de mülakat kayıtlarıdır. Genellikle bu analiz türü toplumsal hareketler, kuruluşlar, bilim adamları, diğer profesyoneller, etnik/ırksal gruplar ve bireylerin deneyimlerinin anlatımında tercih edilmektedir (Riessman, 1993: 1). Buradaki amaç derinlemesine bilgi edinilmek istenen çalışmada bir kişinin deneyimlerinde, yaşamında ve dahası zihin dünyasında yer alan bir takım bilgilerden anlam çıkarabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 260). Bu çalışmada da Essen yeşil şehrinde iş hayatı olan yeşil girişimcilerin anlatıları araştırma bağlamında incelenmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan bir diğer analiz olgu bilim analizi veya literatürde bilindiği diğer adıyla fenomenolojik analizdir. Olgu bilim analizine göre çevre ile kurulan “bilinçli” ilişkinin olgular hakkında “bilgi” kazandırdığı ifade edilmektedir. Bu analiz kapsamında elde edilen bilgiler yeni değil lakin gerçek ve önemlidir. Fenomenolojide gerçeklik, somutlaşmış deneyim yoluyla kavranır. Bireysel deneyimlerin yakından incelenmesi yoluyla fenomenolojik analistler, bir deneyim veya olayın anlamını ve ortak özelliklerini veya özlerini yakalamaya çalışırlar (Starks ve Brown Trinidad, 2007: 1373-1374). Bu yüzden, araştırmacılar olguları deneyimleyen insanların bakış açılarından hareketle anlamlandırmalıdırlar (Groenewald, 2004: 44). Bu çalışmada da yeşil girişimcilerin olgular üzerindeki deneyimleri ve düşünceleri derinlemesine analiz edilmiş ve anlamlandırılmıştır.

Araştırmanın konularına uygun olarak sorular yeşil girişimcilik yaklaşımı, çevresel değişimler yaklaşımı, sermaye biçimleri yaklaşımı, kültürel dinamikler yaklaşımı, yeşil şehir yaklaşımı şeklinde kümelendirilmiş ve burada yer alan temel olgulara göre girişimcilerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. İlk olarak, veri analizinin yapılabilmesi adına elde edilen veriler deşifre edilmiştir. Katılımcıların her bir soruya verdiği yanıtlar kelimesi kelimesine yazıya dökülmüştür. Bu bağlamda 13 katılımcıdan 121 sayfalık veri elde edilmiştir. Her katılımcıdan elde edilen veriler ayrı bir Word dosyasında katılımcının olduğu bölge ve araştırmaya katılma sıralarına göre kodlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler nitel analiz programı olan MAXQDA 2022 paket programı ile analiz edilmiştir. Nitel verilerin analizinin uzun olması ve araştırmacı için yorucu olması gibi nedenler doğrultusunda günümüzde bilgisayar yazılımları kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu tarz yazılımlar nitel verileri sayısallaştırmak ve/veya analiz sonuçlarını görselleştirmeye olanak sağlamaktadır. Özellikle bu çalışma kapsamında MAXQDA programının görsel araçları olan “MAXmaps” ve “Kelime Bulutu” sıklıkla kullanılmıştır. Analiz sonucunda gözlem notları da dikkate alınarak yeşil girişimcilik bağlamında etkili olan faktörler açığa çıkarılmıştır.

3.4. Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ilk olarak demografik verilerin ve girişimcilerin kendilerini neden yeşil girişim olarak gördüklerini ve girişim kurma nedenlerini açıklandıktan sonra kavramlara yönelik girişimcilerin yaklaşımları ortaya konulmaktadır. Sonrasında ise yeşil girişimcilerin cevaplarıyla birlikte çevresel değişimler yaklaşımı, yeşil şehir yaklaşımı, kültürel dinamikler yaklaşımı, sermaye biçimleri yaklaşımı ve yeşil girişimcilik yaklaşımına yönelik bulgular yer almaktadır.

3.4.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik verileri ortaya konulmuştur.

- (Eğitim düzeyiniz nedir? Yaş, medeni durum ve bulundukları şehirde kaç yıldır yaşıyorsunuz?).

Araştırma kapsamında mülakat gerçekleştirilen 13 katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların cinsiyet, yaş, etnik köken, eğitim düzeyi ve yeşil şehirde girişimlerinin bulunma süresi bilgisi Tablo 3.1’de gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Katılımcıların Demografik Bilgisi

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Etnik Köken	Eğitim Düzeyi	Yeşil Şehirdeki Süresi
Essen Katılımcı-1	Erkek	57	Türk	Lise Mezunu	25 yıl
Essen Katılımcı-2	Erkek	50	Türk	Üniversite Mezunu	20 yıl
Essen Katılımcı-3	Erkek	46	Türk	Meslek Okulu Mezunu	37 yıl
Essen Katılımcı-4	Erkek	42	Türk	Ortaokul Mezunu	32 yıl
Essen Katılımcı-5	Erkek	60	Türk	Lise Terk	41 yıl
Essen Katılımcı-6	Erkek	53	Türk	Ortaokul Mezunu	45 yıl
Essen Katılımcı-7	Erkek	50	Türk	Meslek Okulu Mezunu	43 yıl
Essen Katılımcı-8	Erkek	46	Türk	Lise Mezunu	24 yıl
Essen Katılımcı-9	Kadın	35	Türk	Lise Mezunu	27 yıl
Essen Katılımcı-10	Erkek	32	Türk	Master	4 yıl

Essen Katılımcı-11	Erkek	55	Türk	Lise Mezunu	25 yıl
Essen Katılımcı-12	Erkek	37	Türk	Lise Mezunu	37 yıl
Essen Katılımcı-13	Kadın	41	Türk	Lise Mezunu	41 yıl

Tablo 3.1’de göre araştırmaya katılan toplam 13 girişimciden iki girişimci kadın 11 girişimci erkektir. Araştırmaya dâhil olan katılımcılar sırasıyla 32, 35, 37, 41, 42, 46(2), 50(2), 53, 55, 57 ve 60 yaşlarındadır. Katılımcıların tamamı Türk kökenli olup eğitim düzeyleri ortaokul mezunu, lise terk, lise mezunu, meslek okulu mezunu, üniversite mezunu ve master şeklindedir. Katılımcıların bazıları bulundukları şehire sonradan gelmiş bazıları ise doğduktan itibaren aynı şehirde yaşamakta ve çalışmaktadır. Bu kapsamda yeşil işletmelerini Essen’e taşıyan Essen Katılımcı-10’nun şirketi 4 yıldır Essen’de faaliyet göstermektedir. Diğer katılımcılar ise hep Essen şehrinde var olmuşlardır. Onların yeşil şehirdeki süreleri ise 20 ila 45 yıl arasındadır.

- **İşletmenizi “yeşil girişim” olarak değerlendiriyor musunuz? Cevabınız “evet” ise bunun nedenlerini ve girişiminizi kurma motivasyonunuzu açıkla mısınız?**

Girişimcilerle yapılan görüşmelerde neden girişimci oldukları, girişim motivasyonları ve yeşil girişimci olma nedenleri sorulmuştur. Genel olarak bakıldığında girişimcilerin çoğunun sonradan yeşil girişime döndüğü bulgulanmıştır. Çünkü girişimlerinin bu şekilde dönüşmesinde ülkede verilen eğitim ve yapılan çalışmalarla birlikte hem kendileri hem de müşterilerinin çevre hassasiyeti kazanmasının etkili olduğu vurgulanmaktadır. Küreselleşen ve küresel krizlerle mücadele eden bireylerin, müşteri olarak çevre konusunda bilgi ve beklentisinin artması işletmelerin yeşil girişime dönüşmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bu küresel krizlere karşı merkezi ve yerel yönetimlerin çalışmaları ve ortaya koyduğu kanunlar bireyleri daha fazla bilinçlendirmekte, çevresel davranışların şekillenmesine neden olmakta ve kanuni yaptırımlarla çevreyi koruma altına almaktadır. Aynı zamanda katılımcıların yeşil şehirde girişimci olmaları, şehrin ve o şehirde yaşayan toplumun etkisi nedeniyle de dolaylı olarak değişmektedir. Bu bağlamda girişimciler

değişmekte ve yeşil dönüşüm geçirmektedir. Bu açıklamalar bağlamında girişimcilerin kendilerini neden yeşil girişim olarak değerlendirdikleri **Şekil 3.2**'deki kelime bulutu analizinde yer almaktadır. Buna göre, girişimciler, çevre ve yeşillendirme faaliyetlerinde yer almaları, etkin atık yönetimi, döngüsel yönetim, yenilenebilir enerji ve/veya çevre dostu ürünler seçmeleri nedeniyle kendilerini yeşil bir girişim olarak değerlendirmektedirler.

Girişimcilerin kendi yeşil neden yeşil girişimci gördüklerine dair mülakat görüşmesinden bazı alıntılar şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-3: *“Girişimimizi döngüsel olarak görüyoruz”.*

Eszen Katılımcı-5: *“Ben kendi işimi bir yeşil girişim olarak nitelendirebilirim. Bulduğum iş sektörü diğer sektörlerden daha fazla çevre ile ilgilidir. Benim bu girişimi kurma motivasyonum ilk olarak bahçe, bitki ve çevre düzenlemesi üzerine eğitim almam ve sonrasında bu işi severek yapmamdır”.*

Eszen Katılımcı-9: *“İşletmemizi yeşil bir girişim olarak değerlendirebiliriz. Bizim işletmemiz bir temizlik şirketi olarak faaliyet yürütmektedir. Biz temizlik şirketi olarak çevreye zarar vermeyen ürünler kullanıyoruz. Kimyasal ürünlerden uzak duruyoruz. Bu nedenle çevreye zarar vermeyen bir şirketiz. Çevre dostu ürünler kullanıp, çalışanlarımızı da bu konuda bilinçlendiriyoruz”.*

Eszen Katılımcı-10: *“İşletmemizi 2-3 yıl öncesine kadar yeşil bir işletme olarak değerlendirmezdik. Lakin bu bölgeye Eszen'e işletmemizi taşıyıp işletmemizi büyütme kararı aldıktan sonra bu binayı satın aldık. Bu binanın etrafındaki alanlarını park alanlarını biz kendimiz yeşillendirdik. Burada olan çevre düzenlemesini belediyeden destek almadan kendi gücümüz ile yaptık. Daha öncesinde buradaki belediye ile istişare ettik. Hatta yol kenarlarını da yeşillendirdik. Hatta belediyeye biz katkı sunduk. Yeşillendirme olayı buradan geliyor. CO₂ azaltımı için normalde daha çok üretici firmalar ilgili oluyorlar. Biz ise uygulayıcı firmayız ve daha çok*

sahada yer alıyoruz. CO₂ düşürülmesi için çok fazla katkı sağlayamıyoruz. Ancak bizim sahada yaptığımız iş uygulamaları özellikle yeni binalarda yenilenebilir enerji ile çalışıyoruz. Genel iş alanımızda yenilenebilir enerjidir. Isı pompaları olsun, jeo-termal ısı alanlarında ısı üretmek için topraktan aldığımız verim olsun veya fotovoltaiik dediğimiz olayda çatı katlarına elektrik enerjisi elde etmek için kurduğumuz sistemler olsun hepsi bizim alanımıza düşüyor. Belki şirket olarak büyük bir katkı sunuyor olmasak da yenilenebilir enerji alanında çalıştığımız için kendimizi yeşil girişimci olarak niteleyebiliriz”.

Şekil 3.2: Girişimcilerin Yeşil Girişimci Olma Nedenleri-Kelime Bulutu Analizi.

- **Kendinizi çevreci biri olarak görüyor musunuz? Bu yönünüze bir örnek verebilir misiniz?**

Girişimcilerin kendini yeşil görme nedenleri analiz edildiğinde Essen ve Hamburg şehirlerinde yeşil girişimcilik yapan girişimcilerin kendilerini çevreci olarak gördüklerini geçmiş, bugünü ve geleceği düşünerek yaptıkları çevre uygulamaları örnekleri ile belirtmektedir. Ancak girişimciler için en temel hususun atık yönetimi olduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra CO₂ azaltacak uygulamalara ve kişisel tercihleri de (elektrikli araç kullanma, toplu ulaşımı tercih etme, dijital uygulamalar kullanma) ön plana aldıkları görülmektedir.

Yeşil girişimcilerin kendilerini neden çevreci kabul ettiği ifadelerden bazıları şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-8: “Kendimi çevreci biri olarak tanımlarım. Çöp atığını azaltmaktan, çöplerin ayrışmasına kadar her hususta çaba sarf ederim. Ayrıca sigara bile kullanmıyorum. Bu durum bile bana göre çevreciliktir”.

Eszen Katılımcı-1: “Kendimi çevreci olarak kesinlikle görüyorum. Yani, bu çevrede yaşadığımız ortamı temiz tutmak, doğayı temiz tutmak ve bizim gelecekteki yavrularımızın, çocuklarımızın hayatını düşünmemiz gerekiyor. Onların geleceği olan güzel dünyamızı kirletmemek için çevre düzenlenmesine, biraz önce bahsettiğiniz geri dönüşüme başta ben olmak üzere hassasiyetle takip ediyorum. Mümkün oldukça Ayrıca bizim bir girişimcilik grubumuz var bunun adı Avrupalı Türk girişimciler Birliği Teşkilatımız var ve bu teşkilatının kurucusu benim Muharrem Bey de genel sekreterdir. Biz burada seminerlerimiz de konuşmalarımızda hep çevre ve geri dönüşüme yer veriyor ve geri dönüşümün ne kadar faydalı olduğunu arada bir gündem olmasa bile bu konuyu konuşuyoruz. Çocuklarımızı çevreci yetiştiriyoruz burada bizim çocuklarımız şöyle bir alışkanlığa sahiptir. Çocuğumuz burada dışarıda bile olsa bir çikolatanın dışını kabuğunu soyar ve cebine koyar. Onu kesinlikle yere atmaz. Türkiye’de bizim orada çekirdek çitleme derler, insanlar hani parkta olsun sokakta olsun hiçbir şekilde bu durumu yerde göremezsiniz. Yer müsaitte olsa da yere atmaz bir torbaya atarlar ve sonrasında da en yakındaki çöpe atarlar. Burada bu düzen oturmuş zaten ve biz buna uyum göstermede zorlanmıyoruz”.

Eszen Katılımcı-13: “Kendimizi çevreci olarak görüyoruz. Ben burada veya evde olayım atık ayrımı yaparım. Özellikle kutuların ayrışımına özen gösteririm. Toplu ulaşım ve yürümeyi tercih ederim”.

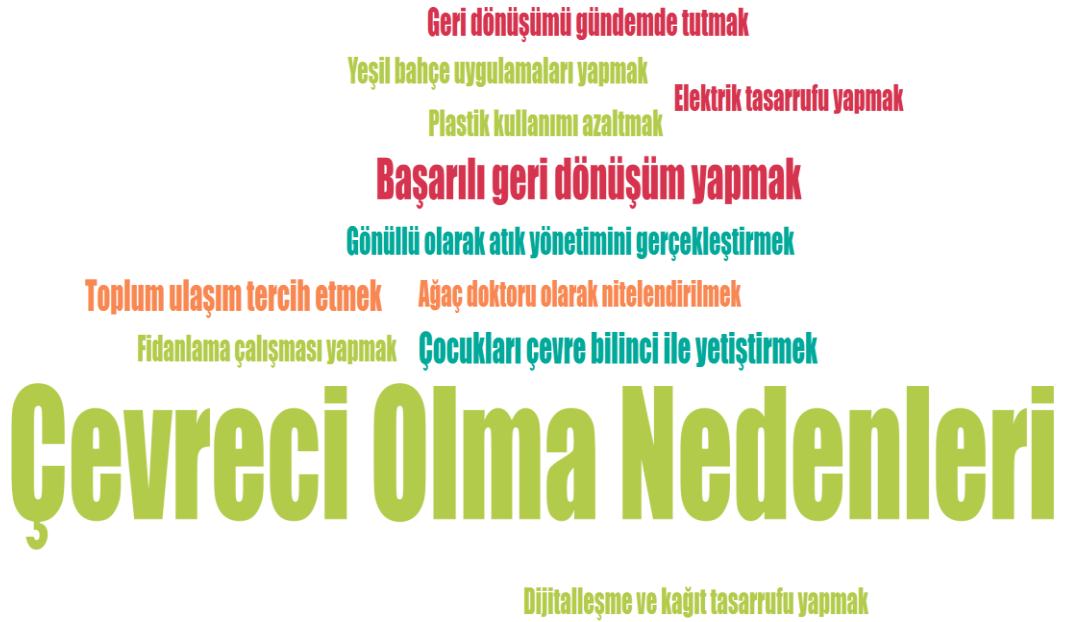
Eszen Katılımcı-2: “Kendimi çevreci olarak görüyorum. Hem işyerinde hem evde her tür atık ayrıştırarak atıyorum. Bunu gönüllülük esası ile her yerde uyguluyorum”.

Eszen Katılımcı-9: “Kendimi çevreci biri olarak tanımlayabilirim. Genellikle alışverişlerde (hem iş hem ev) aldığımız ürünlere dikkat ediyoruz. Bazı ürünleri özellikle inceliyoruz. Çöpler konusunda, çöp torbalarımız vardır.

Bunları daha fazla kullanıyoruz. Çöplerin çevreye zarar vermemesi için çaba sarf ediyoruz”.

Eszen Katılımcı-10: “Kendimi aslında çevreci biri olarak görebilirim. Eğer zorunlu ve gerekli olmadığı takdirde araba yerine toplu taşıma araçlarını kullanıyorum. Bu durumu kendi adıma söyleyebilirim. Şirket adına ise bu durum için örnek verebilirim. Bundan 3 yıl kadar önce dijitalle geçtik. Şirketin tüm süreçlerini yürüten bir dijital çalışma bulunmaktadır. Bu sayede biz çok fazla kâğıt tasarrufu yaptık. Ayrıca bunun da CO2 salınımına çok fazla katkısı var”.

Yeşil girişimcilerin kendini neden yeşil gördüğü cevapları kodlanmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan kod bulutu analizi Şekil 3.3’de olduğu gibi 12 kod çerçevesinde şekillenmiştir.

Şekil 3.3: Girişimcilerin çevreci olma nedenleri- Kod Bulutu Analizi.

3.4.2. Çevresel Değişimler Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Çevresel değişimler kümesine yönelik bulguların oluşmasına olanak sağlayan sorulara yönelik katılımcıların verdiği cevaplar bu küme altında toplanmış ve MAXQDA aracılığıyla görselleştirilerek analiz sonuçları sunulmuştur.

- **Çevresel değişimleri hangi kelime ve kavramlarla tanımlarsınız?**

Bu soruya yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır. Bu bağlamda çevresel değişimlerin algılanmasıyla zihinlerde meydana gelen bir kelime bulutu oluşmaktadır. Bu kelime bulutu frekansları ile sunularak çevresel değişimlerin hangi kavramlarla zihinde yer aldığı açıklanmaktadır. Aynı zamanda bir yeşil girişimi etkileyecek unsurlar ortaya çıkarılmaktadır.

Çevresel değişimleri hangi kelime veya kavramlarla tanımlarsınız sorusu katılımcıların zihninde temelde iki noktayı ortaya koymaktadır. Bu duruma göre çevresel değişimler hem olumlu hem de olumsuz algılar oluşturmaktadır. Bu durum ifade edilen kelimelerle gösterilmektedir. Şekil 3.4’de çevresel değişimler denince akla gelen ifadeler kodlanmış ve alt başlıklar şeklinde ifade edilmiştir.

Şekil 3.4’e göre girişimcilere çevresel değişimler sizin için ne ifade ediyor denildiğinde yaşadıkları ortam, karşılaştıkları haberler hepsinin farklı farklı anlamlar atfetmesine bağlı olarak farklı nedenler ortaya koymuşlardır. Bu durum aynı zamanda çevresel değişimlerin olumlu yöne evrilebileceği düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan çevresel sorunlara bir çözüm önerisi veya çevresel sorunların temelini ortaya koyan ifadeler sunulmuştur. Ancak yeşil girişimcilerin zihninde çevresel değişimler iklim değişikliği, küresel ısınma, kirlilik, doğal kaynakların azalması, gıda israfı ve doğal felaketler kapsamında ele alındığı görülmektedir. Olumlu bakış açısına sahip olanların da su gibi doğal kaynaklara sahip çıkmak, ağaçlandırma ve kirlilikten kurtarma bağlamındadır. Bu durum temelde kirlilik, doğal kaynak, yeşil alan gibi düşüncenin olumlu veya olumsuz bakış açısına göre kendine yer edindiğini göstermektedir. Bu doğrultuda girişimcilerin çevreye bakış açısı veya çevre uygulamaları bu haritada kendini göstermektedir.

Bu haritanın ortaya çıkmasını sağlayan mülakat sorusuna verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir;

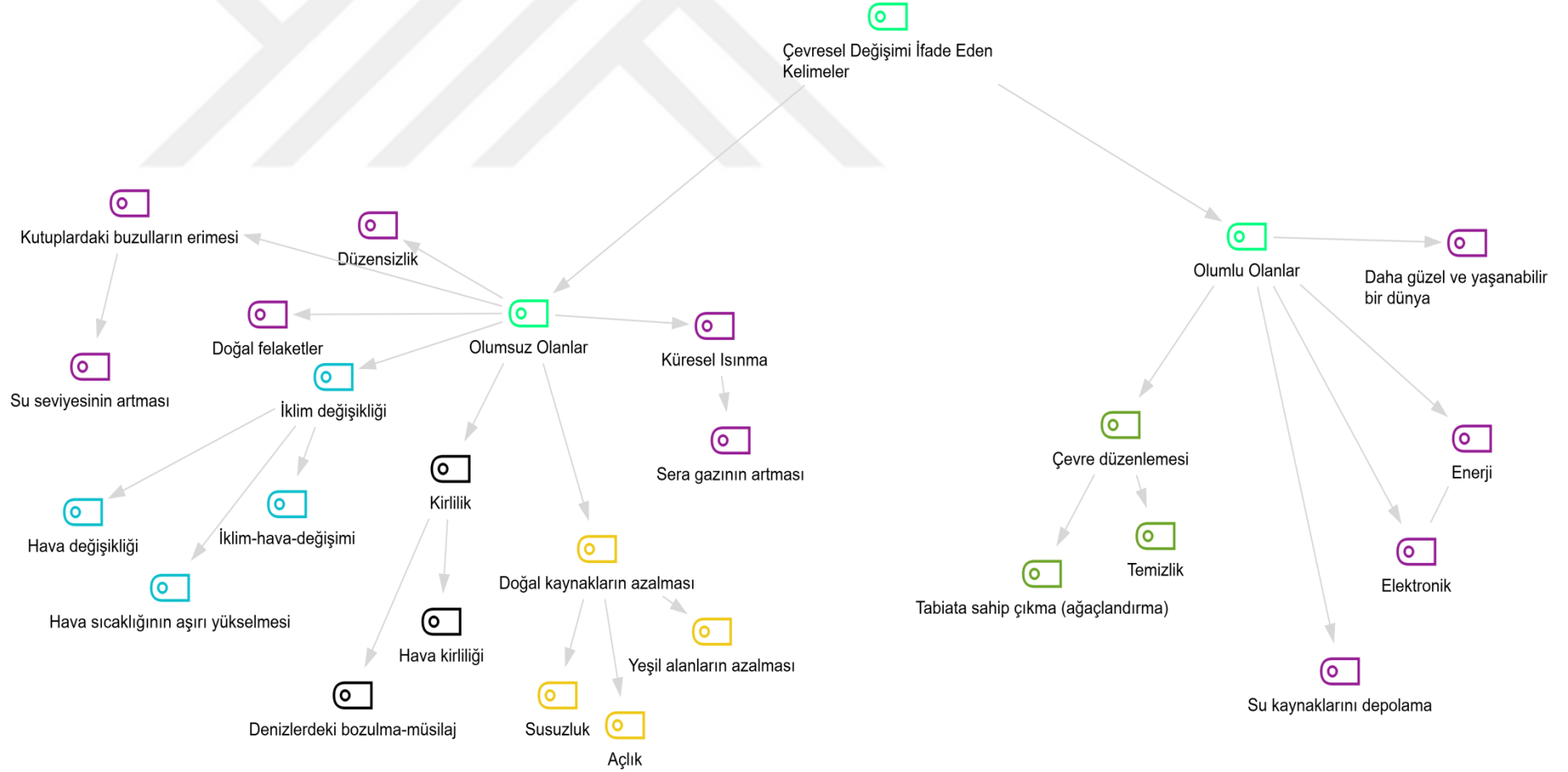
Eszen Katılımcı-8: *“İklim değışikliğı, susuzluk, ve ileride açlık”*

Eszen Katılımcı-4: *“Temizlik, daha güzel yaşanabilir dünya geride bırakmak, kendi yaşadığımız dünyayı güzel yaşamak (yaşadığımız dünyayı daha temiz ve refah içinde yaşamak için).”*

Eszen Katılımcı-5: *“Küresel ısınma, havanın çok kısa zamanda değışmesi, doğal felaket (doğal olmayan olaylar)”.*

Eszen Katılımcı-6: *“Enerji (Rüzgâr ve güneş enerjisi), Tabiata sahip çıkma (ağaçlandırma), Su kaynaklarını depolama (Almanya bu konuda çok iyidir, yağmur sularını depolar, evlerde bunların birikme durumuna neden olacak hususlar için vergilendirme yapıyor)”.*

Eszen Katılımcı-9: *“Hava değışikliğı ile ifade ederim. Biz burada kar temizliğı işi yapıyoruz. Almanya’da bu branş çok aktiftir. Buradan da görüyoruz ki kışın artık kar yağmıyor ve yazında havalar değışiyor. Küresel ısınmadan dolayı olan sorundur. Çevrelerin yeşil alan olması gerekir ama ağaçların daha fazla kuruması vb. problemler var. Bu da hava değışikliğinden olabilir. Ama yeşil alan az olunca bu sorunları görebiliyoruz. Ayrıca egzoz, araba kirliliğı yani hava kirliliğinden olacak bir şey olarak ifade edebilirim”.*

Şekil 3.4: Çevresel Değişimler Algısı Teması-Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

Çevresel değişimler denildiğinden girişimcilerin zihninde oluşan ifadelerden meydana gelen kod bulutu analizi Şekil 3.5’de görülmektedir.

Şekil 3.5: Çevresel Değişimler Algısı-Kod Bulutu Analizi.

Kelime bulutu analizine göre küresel ısınma ve sonrasında çevre düzenlemesi kavramının en çok tekrar eden kavramlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum girişimcilerin küresel ısınma konusunda daha fazla etkileşimde olduğunu göstermektedir.

- **Küresel ısınma ve buna bağlı kuraklık hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu durumun sektörünüzü nasıl etkileyeceğini öngörebiliyor musunuz?**

Bu soru ile girişimcilerin çevresel değişimlere yönelik bilgileri ve algıları derinlemesine ortaya çıkarılmıştır. Girişimcilerin zihninde küresel ısınma ve kuraklık ile ilgili meydana gelen temel kelimeler ve sıklıkları Şekil 3.6’daki kelime bulutu analizinde görülmektedir.

Kelime bulutu analizinin ortaya çıkmasını sağlayan mülakat sorusuna verilen cevapların bir kısmı şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-2: “Küresel ısınma felaketin habercisi, bizi sektör olarak etkileyen bölümü sebze ve meyve bölümümüzdür”.

Essen Katılımcı-4: “Gastronomi sektörünü belirli açılardan etkileyecektir ama müşteri açısından etkilemez. Dünyayı daha fazla etkileyeceğini düşünüyorum (Almanya’ya göre)”.

Essen Katılımcı-5: “Almanya’da etkilemez. Çünkü Almanya’da farklı şeyler var. Normalde etkilemesi gerekir (çimen büyümeyişimiz olmaz) ama Almanya’da sulama sistemi yaptırıyorlar. Tedbir olarak yaptıkları bu sulama sistemi yağmur yağmadığı zaman sulama ama çok yağmur yağdığı zaman tronaj sistemi ile suyu çekiyorlar. Bir kanalizasyon borusu döküyor ve üstteki fazla suyu alıyor. Yağmur yağmadığı zaman aşağıdan hortumlarla ağaçlara çimenlere sulama yapıyoruz”.

Essen Katılımcı-7: “Küresel ısınmaya en çok zarar veren ülkeler en zengin ülkelerdir. Ne kadar zengin oldukça çevreye yatırım yapması gerekirken çevreyi daha fazla kirletiyorlar. Bundan 20-30 sene önce her sene kar yağardı. Ancak şimdi o kadar kar yağmıyor. Bu durumu özellikle sanayi bölgelerinde daha yoğun hissediyoruz. Almanya’nın sanayi bölgesi olmayan yerlerinde alçak bir alanda da bulunsa kar yağıyor. Günümüzde şehir merkezlerinde pek kar yok. Kuraklık olup olmama durumu ise ağaçlığın tahrip edilmesine neden olur. Eğer ağaçlandırma devam ederse daha fazla su çeker. Bizim sektörümüzü çok yoğun etkilemez. Ancak bütün dünyada her şey birbirine bağlı ve bir üretim için gerekli hususların bulunmaması veya daha fazla pahalı olması nedeniyle dolaylı olarak etkiler. (Züccaciye gibi ürünlerin tekrar kullanımı için yeniden tasarım ve tamirat var)”.

Essen Katılımcı-9: “Bizim sektörü etkilemeye başladığını bile söyleyebilirim. Bizim müşterilerimizin çoğu inşaat sektöründen gelmektedir. İnşaat süreci, yeni gelen kurallar ve onların var olan malzemeleri de süreçten etkileniyor. Kuraklık yaşamamak için küresel ısınma için çözümler aranyor. Her durum ve değişiklik bizim işimizi etkiliyor. Artık Almanya araba sistemini değiştirmeye çalışıyor. E- otomobil (elektrikli ve elektronik) denilen sisteme geçiliyor. Bu durum bizi maddi olarak etkiliyor. Çünkü bizde eşyalarımızı ve arabalarımızı bu yönde revize etmemiz gerekiyor”.

Eszen Katılımcı-10: “Eğer bu hızla gidersek, kullanıcı olarak olsun olmasın, bu hızla devam ettiği sürece bu durumun kaçınılmaz olduğunu görüyorum. İnsanlar daha bilinçli davranırsa, daha bilinçli tüketirse enerji olsun vs. bundan kurtulabiliriz. Avrupa’nın bu yönde adımları var. 2050’ye kadar “Green Deal” anlaşması var. Bu kuraklığın bizim sektörümüzü direkt olmasa bile endirekt etkileyeceğini düşünüyorum”.

Bu düşünceler doğrultusunda karşımıza çıkan önemli ifadelerden biri de girişimcilerin Almanya’ya küresel ısınma ve kuraklık bağlamında güvendiğini göstermektedir. Çünkü Almanya’nın bu bağlamda uzun süredir geliştirdiği uygulamaların önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bazı girişimciler ise uygulamaların/faaliyetlerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Ancak küresel ısınma ve kuraklık az ya da çok birçok işletmeyi etkileyeceği tüm girişimciler tarafından kabul edilmektedir.

Şekil 3.6: Küresel Isınma ve Kuraklık Hakkında Kelime Bulutu Analizi.

Kelime bulutu analizinde en çok tekrar eden kelimenin su olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda küresel ısınma ile beraber su kaynaklarının yok olması veya diğer taraftan yağmur suları ile ilgilidir.

- **“İklim Krizi” sizin için ve girişiminiz için ne ifade ediyor? İklim krizinin muhtemel etkilerinin azaltılmasında/önlenmesinde girişimcilerin nasıl bir katkısı olabilir?**

Bu soru ile girişimcilerin iklim krizi hakkındaki bilgileri ve algıları ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda yapılan analizlerde “iklim krizi” belirli kod ve alt kodlara ayrılmış ve bu durum harita üzerinde görselleştirilmiştir.

Essen’de faaliyet yürüten yeşil girişimcilerin iklim krizi ile ilgili olarak değerlendirmeleri genel olarak zihinde meydana getirdiği anlamlarda iklim krizini tanımlamaktan öte somut etkilerini dikkate aldıklarını göstermektedir. Aynı zamanda önemli olan bir diğer etken her iş kolunun iklim krizine ve mücadelesine kendi iş alanı doğrultusunda eğildiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda iklim krizinin farklı şekillerde değerlendirildiği gözlemlenmektedir.

Sonuçlar analiz edildiğinde iklim krizine yönelik sorunun üç alt kod çerçevesinde şekillendiği ortaya konulmuştur. Bu kodlar; İklim Krizi Hakkındaki Düşünceler, İklim Krizi Etkileri ve İklim Krizi Çözüm Önerileri’dir. Bu soru altındaki görüşme ifadeleri değerlendirilirken en dikkat çeken husus, yeşil girişimcilere göre iklim krizindeki en büyük etkenin girişimciler olduğu düşüncesinin yaygın olmasıdır. Her girişimcinin düşüncesi ve önerileri, girişimcilerin ve/veya şirketlerin bu durumda büyük etken olmasından dolayı iklim krizinin iş hayatındaki uygulamalarına ve devletin buradaki rolüne değinmektedir. Devletin girişimciler için geliştireceği kuralların iklim krizi ile mücadele de etkin olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.7’ye göre iklim krizine yönelik uygulamalar engelleyici boyutta değil aynı zamanda fidanlama, bio-ürün sertifikaları gibi daha çok destekleyici uygulamaları ön plana çıkarmaktadır. Girişimciler devlet kuralları ile bu kuralların ve ilkelerin benimseneceğini düşünmektedirler. Çünkü Almanya’da etkin bir kanun işlerliği ve denetiminin var olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan girişimciler iklim krizinin günümüzde konuşulan etkilerinden öte gelecekte iklim krizine bağlı olarak savaşların çıkacağını düşünmektedirler. Bu düşünceleri ortaya koyan katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir;

Essen Katılımcı-13: “Yoksulluk ve savaş anlamına geliyor diyebilirim. Gelecek savaşlar... Kurallara uyumla olur”

Essen Katılımcı-5: “Fidanlama ile iklim krizini önleme de katkıda bulunulabilir. Ağaçlar çünkü daha fazla oksijen verir. Aynı zamanda yağmuru, bulutları çekiyorlar”.

Essen Katılımcı-11: “Daha önce de söylediğim gibi bizi (işletmemizi) çok fazla etkilemiyor. İşimizin iklimle ilişkisi zayıftır ama diğer işleri, özellikle halde sebze atan arkadaşlar var özellikle bu sebze satan arkadaşlar çok etkilenir. Özellikle tarım ülkelerini daha fazla etkiler. Almanya için ise Almanya’nın çevresinde tarım ile ilgilenen ülkeler var. Özellikle İspanya ve Hollanda gibi tarım yapan ülkeler var. Almanya’da çok fazla tarım üzerine pek bir üretimden bahsedemeyiz. Ama iklim değişimi ve kuraklık geldiğinde gıda fiyatları artacaktır ancak son dönemde fiyatlardaki artış pandemiden kaynaklanmaktadır. İklim değişerek suyun azalması, buzulların erimesi ileride ne getirir ne götürür şu andan bir yorum getiremiyorum. Tarımcılık faaliyetlerinin ve gıda fiyatlarının bu durum gerçekleşirse çok yükseleceğini düşünüyorum. Biz girişimciler ise şu an sadece var olan kurallara uyuyoruz”.

Essen Katılımcı-2: “İklim krizi kıtlık habercisidir. Bizim girişimimizi bu yönde etkilemektedir. Herkes iklim krizinin bilincine varmalıdır. Girişimlerin atıkları bireysel atıklardan daha fazladır. İmhası da yine aynı ölçüde daha önemlidir. Girişimcilerin bu hususunda daha bilinçli ve gönüllü olarak çaba sarfetmesi gerekmektedir”.

Essen Katılımcı-10: “Girişimcilerin katkısını bizim şirketi baz alarak örnek vermek istiyorum. Şirketteki ustalarımızın hepsinin arabası var ama şantiyeye çıkarken arabaları bazen bir kişi bazen iki kişi kullanıyor. Beraber şantiyeye çıkabiliyorlar. Bizim şantiyemize alacağımız önlemlerin planlanması gerekiyor. Bir şantiyeye 5 usta gidecekse bu 5’ini de aynı arabada toplamak, yakıt tasarrufundan tutunda CO2 tasarrufuna kadar bunu bu yolla kompozite edebileceğimizi düşünüyorum. Bunun yanı sıra, dediğim gibi dijital ortama geçtiğimiz için kâğıt tüketimi olmuyor bizim şirkette bu yüzden çevremizi

koruyoruz ve ağaçlarımızı da daha iyi koruyabiliyoruz. Yakıt tasarrufu ile birlikte CO₂ salınımının azalması arasında önemli ilişki var. Aynı zamanda iş çevresini de yeşillendiriyoruz”.

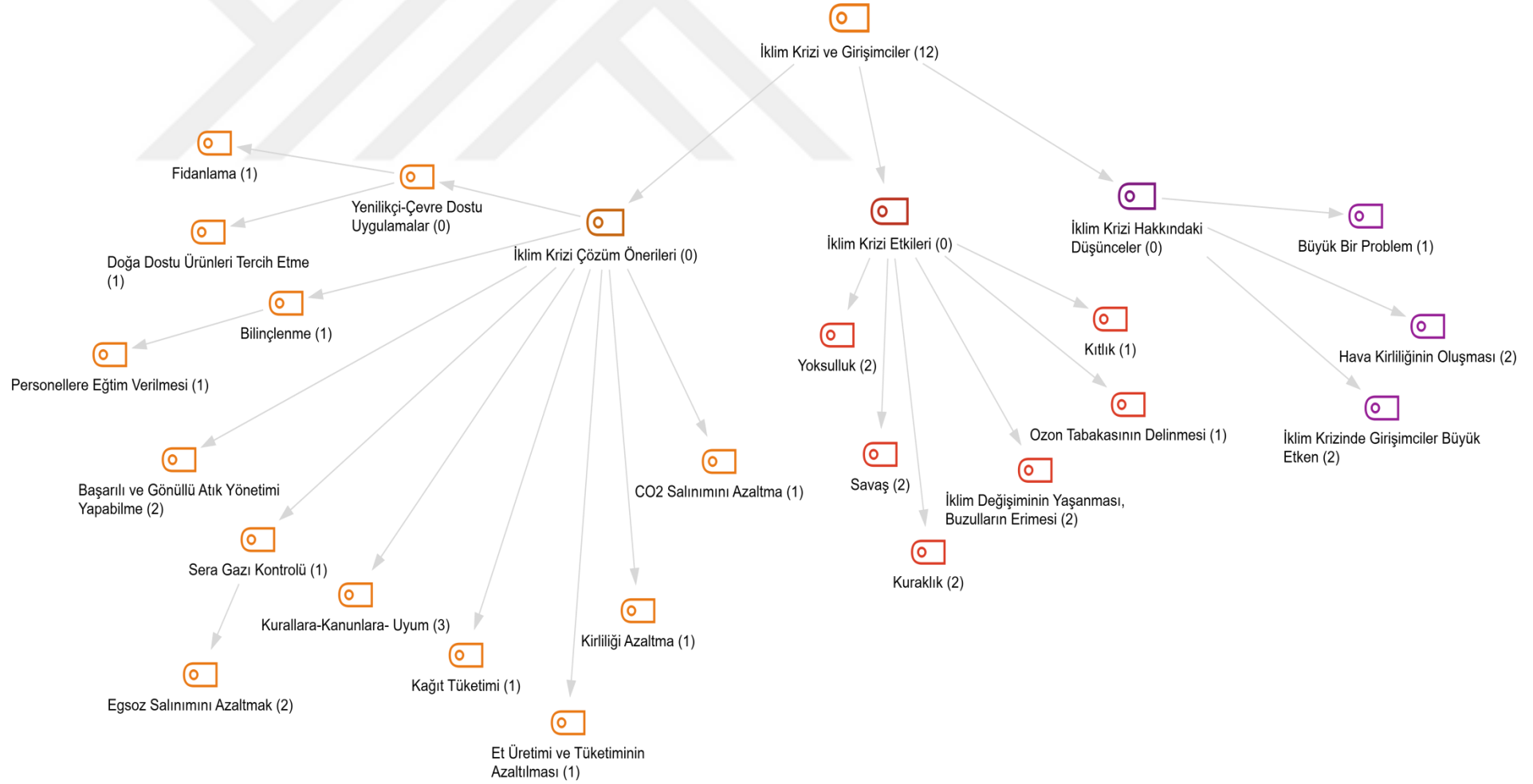
EsSEN Katılımcı-4: *“Girişimcilerin her türlü katkısı olabilir. Çünkü zaten iklimin bozulması girişimcilerden kaynaklanmaktadır. Girişimcilerden fabrikası olanlar, gemileri olanlar ve dünya üzerinde global iş yapanlar ne kadar düzgün ve temiz çalışırlarsa, havayı ve doğayı kirletmezlerse iklime o kadar faydalı olur. İklim değişikliğinin %50 sebebi girişimcilerdir”.*

EsSEN Katılımcı-10: *“Girişimcilerin katkısını bizim şirketi baz alarak örnek vermek istiyorum. Şirketteki ustalarımızın hepsinin arabası var ama şantiyeye çıkarken arabaları bazen bir kişi bazen iki kişi kullanıyor. Beraber şantiyeye çıkabiliyorlar. Bizim şantiyemize alacağımız önlemlerin planlanması gerekiyor. Bir şantiyeye 5 usta gidecekse bu 5’ini de aynı arabada toplamak, yakıt tasarrufundan tutunda CO₂ tasarrufuna kadar bunu bu yolla kompozede edebileceğimizi düşünüyorum. Bunun yanı sıra, dediğim gibi dijital ortama geçtiğimiz için kâğıt tüketimi olmuyor bizim şirkette bu yüzden çevremizi koruyoruz ve ağaçlarımızı da daha iyi koruyabiliyoruz. Yakıt tasarrufu ile birlikte CO₂ salınımının azalması arasında önemli ilişki var. Aynı zamanda iş çevresini de yeşillendiriyoruz”.*

EsSEN Katılımcı-9: *“İklim krizi en büyük problemlerden biri bunun önlenmesi için biz işletme olarak kendi bünyemizde ilk olarak yaptıklarımızı şöyle ifade edebilirim. Şirket bünyemizde 15 tane şirket arabası bulunmaktadır. Bunların için planlama yaptık. Ortak bölge tek araba sistemini uygulamaya çalışıyoruz ki, egzoz salınımını azaltmak için uyguluyoruz. Amaç daha az hava kirliliğidir. İşimizde kullandığımız malzemelerin daha az kullanılması ve doğa dostu ürün olmasını tercih ediyoruz. Çevreye zarar verecek yan ürünlerden de kaçınmak için çaba sarf ediyoruz. Bu konuda da personellerimize eğitim veriyoruz”.*

Essen Katılımcı-7: “İklim krizinde girişimcilerin etkisi var. Sanayi ülkeleri olsun, örneğin Türkiye’de termik santrallerin filtresinin olmadığı söyleniyor. Burada da bazı fabrikalardan çok fazla duman çıkıyor. Bunların her yerde kontrol edilmesi gerekiyor. Başka türlü girişimciler bunları önlemiyor. Denetim kanun iş birliği olmalı. Burada Almanya’da kanunun işlerliği etkin olabiliyor. İşletmelerin çıkardığı sera gazı vb kanunla kontrol edilebilir”.

Essen Katılımcı-6: “İklim krizi dendiği zaman benim aklıma gelen en önemli şey ozon tabakasının delinmesidir. Bunun nedeninin de gazdan kaynaklanmaktadır. Bu gazın asıl sorunu da yalnızca araba gazı falan değildir. Bunların haricinde gübrenin oluşturduğu, hayvansal dışkının oluşturduğuna dair bilgilendirme yapılmaktadır. En büyük gazı ortaya koyan hayvan pisliğidir. Kısacası et tüketimi arttıkça bunlar olacaktır. Sürekli üretim artırılıyor. Genellikle sığır, ineklerden kaynaklanıyor. İşletmeler et üretimini ve tüketimini azaltmalıdırlar”.

Şekil 3.7: İklim Krizi ve Girişimciler-Hiyerarşik Kod Alt Kod Modeli

- **Enerji, tarım, sanayi ve ulaştırma gibi sektörlerde artan ekonomik faaliyetler, atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarını arttırdığı için bu sorunlara yönelik kendi sektörünüzde ne gibi önlemler alınmalıdır?**

Bu soruya yönelik verilen cevaplar analiz edildiğinde sera gazı salınımının azaltılmasında fosil yakıt enerjilerinden ayrılmak kadar plastik ürünlerin kullanımını azaltmak ve/veya kaldırmak girişimcilerin en çok kabul gördüğü fikirdir. Bu durum kendini Şekil 3.8’de yer alan kelime bulutu analizinde görölmektedir.

Sera gazı salınımına bakış açısı ve azaltılmasına yönelik adımların bir kod sistematığı haline getirildiğı Şekil 3.8’de durumu daha net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Şekil 3.8’de yer alan kelime bulutu analizine göre girişimciler sera gazı kavramı ile en ilişkili olan kelime enerjidir. Enerjinin özellikle fosil yakıt enerjisinden yenilenebilir enerjiye dönüşümü ve yenilenebilir enerji işletmelerine geçiş ile sera gazı salınımının azalacağı düşünülmektedir.

Analizin sonuçları ve bu sonucu ortaya koyan mülakat alıntılarından bazıları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-2: “*Mesela, buzdolabı gazları sebebiyle bunların imhasında problem yaşandığını biliyorum. Bu gazların standartlarına göre imha edilmesi gerekir. Ne kadar kurallar ülkesi de olsa bu konuda çok titiz davranılmadığını biliyorum. Bu durum yalnızca bizim sektöre mahsus bir konudur. Yine çöp her soruda olduğu gibi çok önemlidir. İşletmelerin yoğunlukla kullandıkları plastiklerin doğada çözünmesi zor oluyor*”.

Essen Katılımcı-9: “*Şu an için sera gazını tam manasını engelleyecek şekilde önlem almıyoruz. Çünkü var olan bir sistem var. Bizde bu sistem içinde çalışmalar yapıyoruz. Ancak şunu fark ediyoruz. Müşterilerimizin anlayış şekli çok değişti. Büyük bir projede yer almak istiyorsanız çevre kurallarına çok fazla önem veren bir şirket olmanız gerekmektedir. Örneğin kullandığınız malzemeden, işçilerin kullandığı araçlara kadar çevre kurallarını*

gerçekleştirmek gerekiyor. Gerçekleştirilebilir ve değer verici bir çevre anlayışınızın bulunması gerekmektedir. Büyük şirketlerle çalışmak, Almanya’da iş yapmak için bunlar gerekli kriterlerdir”.

Essen Katılımcı-10: *“Bizim kendi sektörümüzdeki birçok şirket gibi bizde yenilenebilir enerji üzerine çalışıyoruz. Sahada da daha çok bunu uyguluyoruz. Müşterilerimize daha çok bu konuda hizmeti veriyoruz. Isı pompalarından tutunda jeo-termal olsun fotovoltaiik olsun veya sıcak su için kullanılan solar ısısı olsun kendi alanımızda bunları uyguluyoruz. Fosil enerjilerden en kadar uzak dursak da uzak durmaya çalışsak da müşterilerimizin isteğine bağlı olarak fosil yakıtı bağlı enerji çıkaran makinelerde bağlayabiliyoruz. Ancak asıl işimiz ve yönümüz yenilenebilir enerjidir. Sektörümüzdeki şirketler şirketin kendi içindeki strüktürüne bağlıdır. Bir de bu durum şirketin büyüklüğüne bağlıdır. Genelde küçük şirketler veya bizim gibi bu sektörde orta bazda olan şirketler bu olayı çok fazla dikkate almıyor. Bugünkü durumda bile Almanya’da yakıt olarak gaz halen fosil enerji olarak kullanılsa da şuanda ki sistemlerde yağ, yakıt yağı artık kullanılmıyor. Petrol vb. maddeler gibi sistemlerde çalışan maddeler var. Önümüzdeki birkaç yılda bunların kullanımı tamamen kalkacaktır. Eskiden kurulmuş olan sistemler hala var. Bunun içinde devlet yenilenebilir enerjiye geçmek için teşvikler vermektedir”.*

Essen Katılımcı-11: *“Asıl bu hususta cevap vermesi gereken yerle üretim tesisleridir. Biz yine de mümkün olduğunca tüketimimiz düşürmeye çalışıyoruz. Araba kullanımını azaltmaya başladık ancak burada etken olan durumlardan biri de ekonomiktir (cebimizi düşünüyoruz). Biz taşımacılık açısından yalnızca katkı sunuyoruz. Son dönemde 10 tane minibüs kullanmak yerine 3 tane kamyon kullanıyoruz. Bizim işimizde yaptığımız en önemli nokta bu, araç sayısını azaltmaktır. İşçilerimizde işe gelirken aynı araçla değil ekip halinde işe geliyorlar. Destek bu şekilde gerçekleştiriliyor.(Burada bla bla car çok yaygın, onun tarzı bir şey (araştırmacı)) Ortak araç paylaşımı burada çok yaygındır. Burada Hollanda kadar bisikletli sistem yaygın değildir. Bu yüzden işlerde de pek yoktur”.*

Şekil 3.8: Sera Gazı Konsantrasyonlarına Yönelik Girişimcilerin Algı ve Önerileri- Kelime Bulutu Analizi.

3.4.3. Yeşil Şehir Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Yeşil girişimcilik kümesine yönelik bulguların oluşmasına olanak sağlayan sorulara yönelik katılımcıların verdiği cevaplar bu küme altında toplanmış ve MAXQDA aracılığıyla görselleştirilerek analiz sonuçları sunulmuştur.

- Yaşadığınız şehir “Avrupa Yeşil Başkent” ödülü almış, bu konuda neler söyleyebilirsiniz? Essen size göre ne kadar yeşildir? Essen’in çevresel faktörler açısından avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Bu sorusuya girişimcilerin verdiği cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan temel ifadeler yaratıcı kodlama tekniği ile belirlenmiştir. Bu kodlama tekniği ile oluşturulan görsel Şekil 3.9’da gösterilmektedir.

Avrupa Birliği kapsamında 2010 yılından itibaren verilen yeşil başkent ödülü verilmektedir. Bu ödül kapsamında Essen’de yeşil başkent ödülüne sahip olmuştur. Essen’in yeşil şehir seçilmesine neden olan unsurların neler olduğu ve bu durumun yeşil girişimciler üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Şekil 3.9’da gösterilen değerler bulgulanmış ve araştırmacı tarafından kodlanmıştır.

Avrupa yeşil başkent ödülü alan Essen’in girişimcilerinin bulundukları şehri yeşil ve çevre açısından değerlendirmeleri beklenmiştir. Bu duruma göre Essen’in yeşil olduğu ve hatta çok yeşil olduğu girişimciler tarafından belirtilmiştir. Genel

olarak girişimciler bulundukları şehirleri bölgelerine, ülkelerine ve bazı katılımcıların kökenlerindeki ülkelere göre karşılaştırmalar yaparak Essen'in yeşili hakkında somut açıklamalar yapmışlardır. Essen'in yeşil şehir olma nedenleri mülakatta yapılan açıklamalar ve bu açıklamalardan elde edilen çıkarsamalar ile aşağıda yer almaktadır.

-Essen Almanya'daki birçok şehir gibi su kanallarının yoğun olduğu bir şehirdir. Şehrin alt yapısı ve su kanalları ile olan ilişkisi zaman içerisinde düzenlenmiştir.

-Essen'in yeşil şehir seçilmesindeki etkenlerden biri de şehrin 2. Dünya Savaşı sonrasında planlanan yeni bir şehir olmasından kaynaklanmaktadır. Şehir planlanırken yeşil alanlar, parklar ve bahçeler doğrultusunda şekillendirilmiştir.

-Essen şehrinin yeşil olması sanayi şehrinin dönüşümü ile birlikte daha fazla ön plana çıkarken belediyenin yatırımları ve uygulamaları, şehrin çevresel (hava, kara, su) olarak kirletilmemesi adına kanunlar ve ağır yaptırımların olması şehrin yeşil şehir olmasını mümkün kılmaktadır.

-Yeşil şehir olmak için belediye, devlet ve toplumun belirli bir sistematiğe olması, çevre uygulamaları, kanunları ve teşviklerinin etkin olması önemlidir.

Essen Katılımcı-13: *“Genelde Almanya yeşildir. Her tarafı yeşil olduğu için yeşil artmasını ve fazlalığını algılayamıyorsunuz. Çünkü bu yeşilin içinde yaşıyorsunuz. Bizim için bu şehrin yeşil olmasının avantaj ve dezavantajı yoktur diye düşünüyorum”.*

Essen Katılımcı-8: *“Essen yeterli düzeyde yeşile sahiptir. En önemli avantajı bol oksijen ve yağmur yağması nedeniyle susuzluk durumunun düşünülmemesidir. Bu durumun işletmeye çok büyük katkısı olduğunu düşünmüyorum”.*

Essen Katılımcı-4: *“Essen 'in yeşil olmasının sebebi Essen 'in 2. Dünya Savaşı'nda tamamen bombalanmış ve yeniden planlanıp yapılmış bir şehir olduğundan şehir olarak temiz ve güzel olan yeni bir şehirdir. Bundan dolayı*

yeşil olan bir şehirdir. Bizim bölgenin (Kuzey Ren Vestfalya-NRW) en temiz, en yeşil şehirlerinden biridir”.

Essen Katılımcı-2: *“Essen yeşil şehir unvanı almasındaki en önemli faktörlerden biri bundan yıllar öncesine nazaran sanayinin burada çok azalmış olması, Türkiye’deki gibi bir denkleştirme yaparsak Ankara gibi buranında bir memur şehri olduğunu ifade edebiliriz. Büro pozisyonunda kullanılan bir şehir durumunda kalmasından dolayı Essen yeşil bir şehirdir. Sanayinin az olması ve kirlenme azdır. Dezavantaj azdır NRW eyaletinde oksijen ihtiyacını karşılayan bir şehirdir”.*

Essen Katılımcı-7: *“Essen’in Avrupa yeşil başkent alma nedeni gerçekten çok yeşil olmasıdır. Bunu özellikle fiziksel olarak Essen merkezinde yer alan belediye binasından baktığınızda fark edebilirsiniz. Her yer yeşildir ve yoğun ağaçlandırma çalışması yapılmıştır. Binadan çevreye baktığınızda ağaçlardan birçok evi ve çatıyı göremezsiniz. Boş yer yoktur. Her yer yeşillendirilir. Eskiden Essen’de kanallar üstten gidiyordu ve açıktı. Bu durum aşırı kokmaya neden olmaktadır. Şehrin avantajları var. Dezavantajı ise sonbaharda çok fazla yaprağın dökülmesidir lakin onu da kontrol altında tutuyorlar. Belediye bu yaprakları topluyor ve kullanıyor”.*

Essen Katılımcı-5: *“Dezavantaj yok. Avantaj olarak yeşil şehir unvanı almak için yaklaşık 10 farklı şehirle Essen yarıştı. Belediye de bunun için bütün parklar ve yollarda çalışma yaptılar. Hatta o senede asfaltları söküp çiçek diktiler. Ağaçlandırma ve bakım yaptılar. Onlar hala duruyor. Ayrıca Avrupa’da her yıl bir şehre büyük yeşil bahçe (park) yapıyorlar. Bunların adı “grüne garten” olarak isimlendiriliyor. Bu alanlarda yarışlar oluyor. Ayrıca bu şehirde bahçe düzenleme fuarları olan yeşil fuarlar düzenleniyor. İşletmeler buralarda hem tanıtım hem de farklı yarışlarda yer almış oluyorlar”.*

Essen Katılımcı-6: *“Essen’in belli bölgeleri çok yeşildir. Ayrıca yeşile de geçmişten bugüne çok ihtimam gösteriyorlar. Yeni yapılan evlerin çatılarını çim yapıyorlar. Şu an yaşadığımızın evlerin çatısı böyledir. Aynı zamanda*

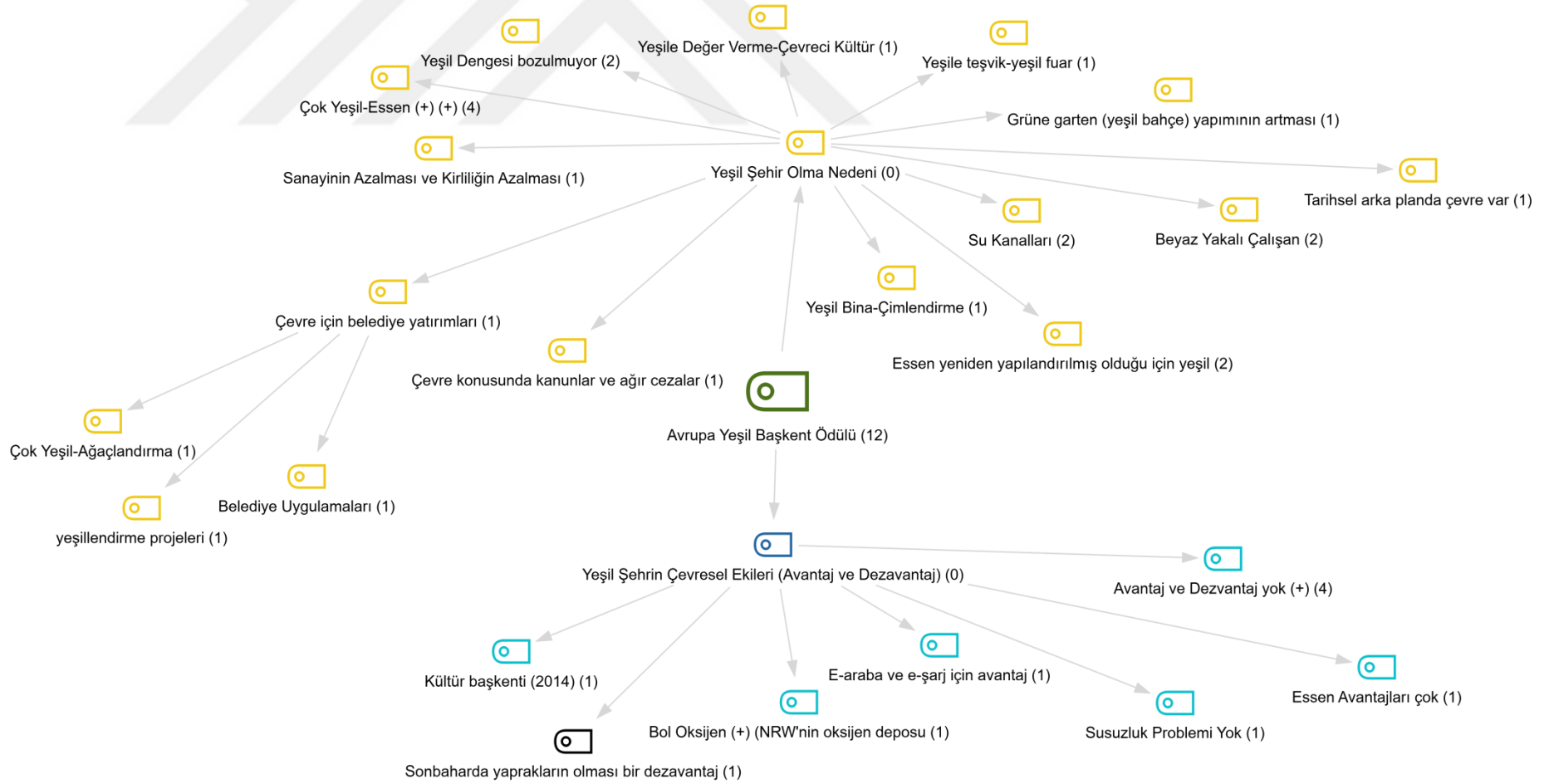
kamu binalarının neredeyse tamamı bu şekilde çimlendirilmiş ve yeşillendirilmiştir. Essen'in avantajı çoktur. 2014 yılında Essen Avrupa Kültür Başkenti de seçildi. Ben Essen'in dezavantajını görmedim. Essen bir büyükşehirdir. İkinci dünya savaşından sonra önem kazanmış ve çevresel yatırımlar görmüştür. Büyük şirketlerin merkezleri burada yer almaktadır. Dünya savaşından sonra en çok bomba yağan şehir olması ve halen bu bombaların çıkmasından dolayı da çok bilinen ve ziyaret edilen bir şehirdir”.

Essen Katılımcı-9: “Essen, Almanya'nın bazı bölgeleri kadar yeşil olmamakla birlikte bu bölgenin yeşil şehirlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Essen'de bazı durumlar var. Özellikle e-arabalar olsun, araçlarda egzoz çıkışlarına dikkat etmektedirler. Aynı zamanda otoban çıkışlarından kontroller yapılmaktadır. Bu otobandan herkes çıkamaz. Hava kirliliği olmasın diye önlemler alınmaktadır. Belediye belli bölgelerde hava kirliliği olmasın diye araçları bölgeye almayabiliyor. Diğer taraftan e-arabalar için şarj etmek adına alanlar hazır hala getiriliyor. Bu sayede yeşil şehir için olanaklar gelişiyor. Bizde bu sayede e-arabaya dönme ve onları şarj etme hususunda avantajlı oluyoruz”.

Essen Katılımcı-10: “Essen çevre şehirlerde olduğu gibi endüstrisi gelişmiş bir şehirdir. Dortmund olsun Essen olsun buradaki çevre şehirler olsun endüstriye destek sağlayan şehirlerdir. Essen çevreci bir şehir olabilir. Aynı zamanda Essen çok yeşil bir şehirdir. Park alanları olsun yeşillendirme çalışmaları olsun bu durumu destekler niteliktedir. Burada -Grugapark Essen- var. Aslında büyük bir endüstri şehrinin içinde kesik kesik yeşil alanlar var gibi düşünebilirim. Hatta bu konuda okuduğum bir makalede yeşillendirme projesini önümüzdeki beş yıl içinde step by step uygulanmak istiyor. Çevresel faktörlerin şirket olarak etkisi yok. Doğanın yeşil alan vb açısından bize katkısı olsun çok isterdik”.

Essen Katılımcı-11: “Şehri gezdiğimizde ilk olarak kanallar etrafını görebiliyorsunuz. Kanal kenarları başta olmak üzere her yerde yeşillik var. Essen yeşile önem veren bir yer ve yeşillik açısından çok da güzel yeşilliği

var diyebiliriz. Şehrin ana merkezlerinde çok fazla yeşillik olmasa da içerilere (şehrin etekleri) gidildikçe yeşil oranı artmaktadır. Ancak bu şehirlerin büyümesine ve dolaylı olarak bizi etkilemektedir. Essen’de daha fazla otoyol geçmektedir. Essen ticaret ağı daha iyidir. Örneğin daha önce iş yaptığımız bölge Gelsenkirchen fakir bir bölgeydi ve ticari olarak büyümek daha zordu. Essen merkezi bir noktada yer almaktadır. Aynı zamanda birçok havalimanına yakındır. 20-25 dakikalık mesafededir birçok noktaya ve iş için nakliye için kolaylık sağlamaktadır. Nüfus bakımından daha çok insan var. Hollanda’ yakın konumdadır. Diğer ülke sınırlarına yakındır. Üretim alanlarına yakındır. Ulaşım ve nakliye konusunda avantaj sağlamaktadır”.

Şekil 3.9: Avrupa Yeşil Başkent Ödülü-Yaratıcı Kodlama.

Essen'in yeşil başkent olması ile ilgili kelime bulutu analizi Şekil 3.10'da şu şekildedir;

Şekil 3.10: Avrupa Yeşil Başkent Ödülü-Kelime Bulutu Analizi.

Kelime bulutu analizine bakıldığında da yeşil şehrin park ve kanalları ile ortaya çıktığı, belediyenin çevre yatırımlarına destek verdiği birçok bilgiye dair çıktılar da okunabilmektedir.

- **Yeşil şehirde girişimcilik yapmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir? Yeşil şehir olmak bölgede ve müşterilerde nasıl bir bilinç oluşturmaktadır?**

Bu soruya yeşil girişimcilerin verdiği cevaplar ve cevapları doğrultusunda ortaya konulan analizler şu şekildedir;

-Yeşil girişimcilerin yeşil şehrin avantaj ve dezavantajları yedi küme halinde ele alınmıştır. Bu durum avantajlara ve dezavantajlara yakın şekilde kümelenmiştir. En temel noktada bu soruyu değerlendiremeyen nötr noktada olup avantaj veya dezavantajını görmediğini kabul edenler bir kümede ele alınmıştır. En dikkat çekici küme ise yeşil şehrin en başta “bilincin” artmasında etkin olduğu ve buna bağlı olarak gelişen faktörlerin yeşil girişimcileri olumlu olarak desteklediğinin görüldüğü gruptur. Aksine farklı etnik gruplarda aynı bilincin gelişmediği ve bu sebepten yeşil iş yapmanın zor olduğu da ayrı bir nokta olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca çevre için daha kurumsal boyutta katkıları çevre kurallarının gelişimi ve

uyum zorunluluğu ve işletmeler arasında çevre işbirliği ve sözleşmeler etken olmaktadır.

Yeşil şehrin avantaj ve dezavantajları noktasında genel eğilimin avantaj yönünde olduğudur. Bunun ötesinden yaşamları boyunca aynı yeşil şehire sahip olduklarını düşündükleri için ek bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 3.11'deki bu kodları ortaya çıkaran mülakat alıntılarında bazıları şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-4: *“Yeşil şehirde girişimci olmanın dezavantajı temizliğin yoğun olması ve atık hususunda dikkat edilmesi gereken şartlar çoktur. İşletmenin kapısı, çevresini de sürekli temiz tutmanız gerekiyor. Yeşil şehirde oksijen oranı fazladır. Ama şöyle bir etkisi var. Oksijeni bol, yeşil, güzel bir şehirde yaşamak isteyenlerin sayısı çok oluyor. İnsan sayısının artması da bizim işimizi etkiliyor, onlar alım gücünü artırıyor”.*

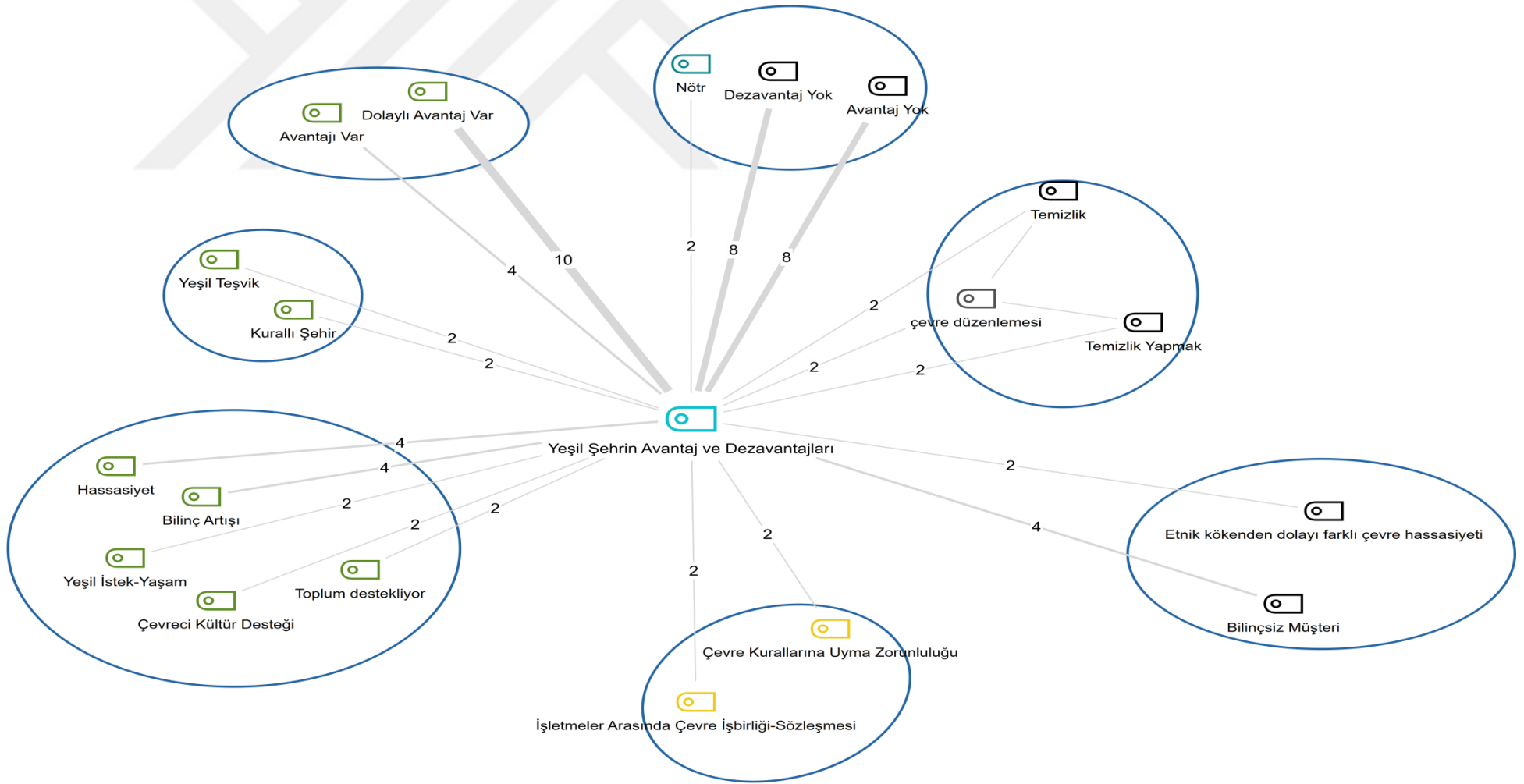
Eszen Katılımcı-3: *“Yeşil şehirde olmanın avantaj ve dezavantajı yoktur. Müşteriler yalnızca yere dikkat ediyor. Müşterilerin çok da bu bilinçte olduğunu düşünmüyorum. Çünkü onlarda bu duruma bakmıyor”.*

Eszen Katılımcı-5: *“Almanya'daki yeşile istek var. Bunu hem insan bazında hem de müşteri bazında olduğunu söyleyebiliriz. Belediyeler her sene yarış yapıyor hangi evin bahçesi daha güzel diye ve sonrasında en iyi olana ödül veriliyor. (Yeşil şehirde olmak bu teşvikleri sağlıyor. Bizler içinde bu planlamalar ve müşterimizi oluşturan bahçe sahipleri açısından daha fazla olanak sağlıyor). Yeşil şehirde girişimcilik yapmanın dezavantajı yok”.*

Eszen Katılımcı-9: *“İlk olarak dezavantajı ile başlayayım bizim şirket araçlarımız bazı belli bölgeye giremiyor. Çünkü, arabaların belirli bir özelliği olması gerekiyor. Bu duruma burada “feinstaubplakette (ince toz plaketi)” veya “umweltpakette (çevre plaketi)” adı verilmektedir. Bu durum bizim için dezavantaj oluyor. Çünkü bunun için eski araba veya eşyalar için maddi yatırım yapmamız gerekmektedir. Avantaj için de şu söylenebilir. Çevre yeşil olup Eszen geliştiği için bizde gelişmekteyiz. Bu durum bizler için*

de önemli referans oluyor. Örnek vermek gerekirse Essen’de bir şirket olmak mı yoksa Gelsenkirchen bölgesinde mi bir şirket olmak daha avantajlıdır? Elbette Essen’de bir işletme olmak daha avantajlıdır. Bu durum bir sistematik halinde bireyler ve müşteriler de bilinçli sizden bu yönde talepler de bulunuyor. Diğer işletmeler sizden bir sertifika talep ediyor. Kullanılacak maddelerin yapısından, su atıklarının kanalizasyona atılmamasına kadar birçok hususa dikkat edilmektedir”.

Şekil 3.11: Yeşil Şehrin Avantajları ve Dezavantajları - Kod Birlikte Oluşma Modeli (Kod Yakınlığı)

Yeşil şehrin girişimcilerinin bu düşünceleri MAXQDA kelime bulutu analizine alınmış yeşil, çevre, avantaj ve hassasiyet gibi kavramların ön plana çıktığı gözlemlenmiştir (Şekil 3.12). Bu sebepten haritada da ön plana çıkan bilinç ve hassasiyet düşüncesinin toplumda etkin olduğu söylenebilir.

Şekil 3.12: Yeşil Şehrin Avantaj ve Dezavantajları-Kelime Bulutu Analizi.

- **Yeşil şehir olmadan önce ve sonra şehrinizin girişimlere ve sizin girişiminize etkisi ne olmuştur?**

Yeşil girişimcilerin bulundukları şehri yeşil şehir unvanı almadan önce ve sonra değerlendirmeleri istenmiştir. Çünkü yeşil şehir unvanı almanın etkisi daha rahat gözlemlenecektir. Yeşil şehir unvanı almanın şehire ve şehirdeki yeşil yaşamına etkisi değerlendirilmiş ayrıca şehrin bu unvana sahip olup olmamasının girişimciye etkisi olup olmadığı girişimcilerin açıklamaları doğrultusunda analiz edilmiştir. Yeşil şehir unvanı almanın veya öncesine göre büyük bir değişim ve/veya etki yaptığı söylenemez. Şekil 3.13’de görüldüğü üzere 13 girişimciye yalnızca ikisi bu değişimin olumlu katkısı olduğunu söylemiştir. Bunun nedeni de spesifik olarak sektörlerinin bu değişim sürecinde görev olması ve bu değişime bağlı iş oranının artmasından kaynaklanmaktadır.

Yeşil girişimciler yeşil şehir unvanının değişimin hissedilmesi noktasında etkin olmadığını çünkü Almanya’nın ve özellikle bulunduğu şehirlerin hep yeşil

olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum süregelen bir sistemin var olduğunu ve yeşil şehir unvanı almanın daha minimal düzeyde katkılarının olduğunu göstermektedir.

Bu sonucun ortaya çıkmasını sağlayan yeşil girişimcilerin verdiği mülakat değerlendirmeleri şu şekildedir;

Essen Katılımcı-10: *“Bizim şirketimiz Essen yeşil şehir olduktan sonra biz bu şehre geldik. Daha öncesinde burada değildik. Yeşil şehir olmadan öncesi ile ilgili bir yorum yapamayacağım”.*

Essen Katılımcı-8: *“Şehrin yeşil şehir unvanı alınmadan önce veya sonra bir değişiklik olmadı”.*

Essen Katılımcı-9: *“Şehrin yeşil şehir olması girişimin yapısını ve iş alanlarını etkilemedi ama bizim büyümemize olanak sağladı”.*

Essen Katılımcı-2: *“Çok büyük bir farklılık olmadı”.*

Essen Katılımcı-4: *“Doğrusu çok değişen bir şey olmadı. Essen kültür şehri de oldu”.*

Essen Katılımcı-5: *“Essen öncesinde de yeşil olan bir şehirdi. Bundan dolayı yeşil şehir unvanını almak için aday oldu. Bizim eyaletin en yeşil alanı Essen’dir. Yeşil şehir olduktan sonra yeşil alan arttı özellikle yeşil şehir seçilmek için yapılan yatırımların kalması katkı sağladı. Bizim işimiz için daha iyi oldu. Bizim gibi girişimlere/firmalara daha fazla iş imkânı çıktı”.*

Essen Katılımcı-6: *“Bu durum doğrudan etkilemedi. Kültür başkenti ve yeşil başkent olarak Essen’in seçilmesi ziyaretçi sayısını artırdı. Bu bağlamda dolaylı olarak ekonomik katkı sağladı. Müşteri kapasitesini artırdı diyebilirim. (Kaldırımların yüksek olmaması gerekir. Araba park sistemlerinin oluşması gerekir. Düzenli bir şehir planlanması gerekir). (Almanya’da araç sayısı Türkiye’den 2 kat fazladır. Engelleri aşalım diyoruz ama biz engel oluyoruz)”.*

Şekil 3.13: Yeşil Şehir Unvanı Öncesi ve Sonrası Kod-Teori Modeli.

- Ülkemizde ve şehrinizde geçerli “kurallar sistemi”ni nasıl tanımlarsınız? Bunlar toplumsal yaşamınızı ve iş yaşamınızı ne yönde etkilemektedir? Yeşil olmayan bir şehirde olsaydınız da bu kuralları gerçekleştirip yeşil girişimci olur muydunuz?

Girişimcilerin bulunduğu yeşil şehir mi girişimcileri daha yeşil yapmaktadır yoksa girişimcilerin benimsedikleri çevresel değerler mi düşüncesi ve beraberinde yeşil şehrin oluşmasına imkân sağlayan bir kurallar sistemi var mı ve ne kadar etkili olduğu düşüncesinin ölçümlendiği bu soruya girişimciler cevap vermiştir. Her girişimcinin görüşüne göre kurallar sistemi büyük bir etken iken Almanya’nın temel olarak kurallar ile bütünleşik olduğunu ifade etmektedir. Bu düşünceyi ortaya koyan mülakat görüşmelerinden bazıları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-5: “Almanya’nın kurallar sistemi güzel ve düzenlidir. Almanya sistemi ile Avrupa’ya da yön vermektedir. AB normlarında Almanya öncüdür. Almanya’da olmasak var olan bu kurallar sistemini yaşatmak ve sürdürmek zor olur. Bu sistem bizi kendisi her yönden düzenliyor. Başka ülkede bizim kuralları uygulamamız zor olurdu”.

Essen Katılımcı-1: “Kurallar, kurallar ve kurallar, ben kural olmadan yaşayamam zaten kural olmadan başarıda olmaz. Disiplin demek kurallara

uymak demektir. Disiplin kuralı üyeliği yapıyorum. Bir girişimcinin başarılı olması için kuralcı olması şarttır. Almanya zaten kuralcı bir ülke ancak benim için bu kurallara uymak zor gelmedi ve bu ülkede kurallara uyan herkes çok rahat yaşayabilir. Burada kural herkese geçerlidir. Kişiye göre kurallar işlemez”.

Essen Katılımcı-10: *“Almanya kurallar ülkesi olarak görüyorum. Her alanda çok fazla kuralları var. Hiçbir ülkede bu kadar kural var mı veya bu kadar kurallara bağlı bir halk var mı bilmiyorum. Çevrecilik alanında da çok sayıda kuralları var. Bunlara da bağlı kalmamızı istiyorlar. Bunun için teşvikler veriyorlar buradaki şirketlere, firmalara diğer taraftan kurallara uymayanlara da imaj sorunu oluyor. Siz bir de burada bir Türk şirketiyseniz daha fazla dezavantajı var”.*

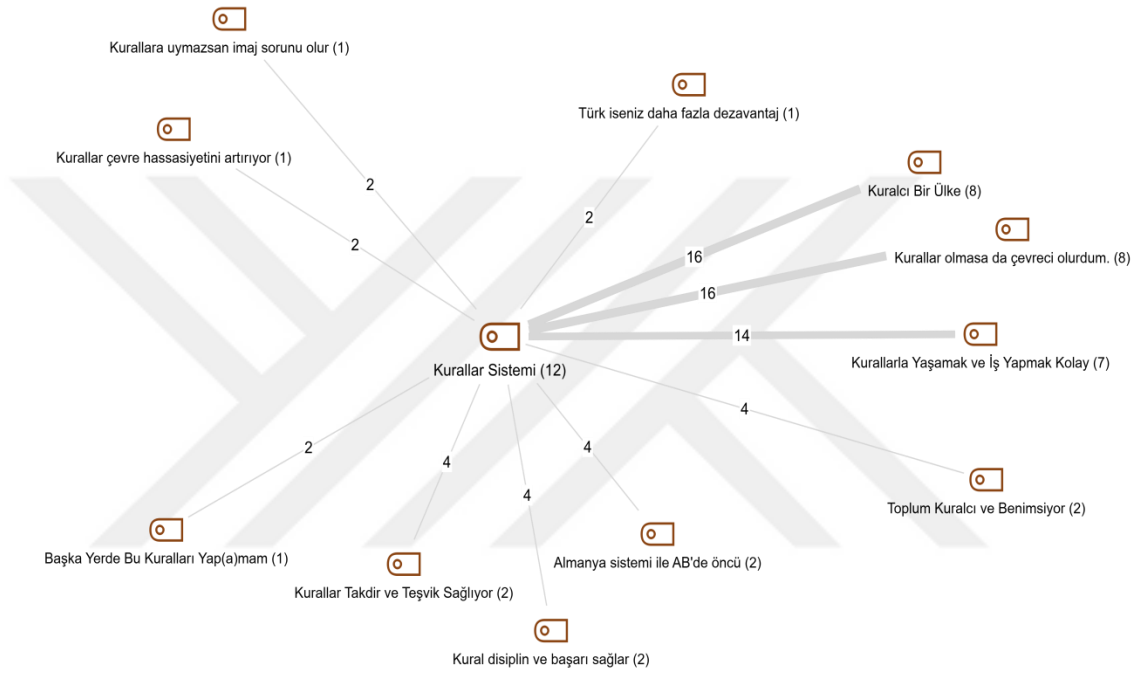
Essen Katılımcı-13: *“Ben bireysel olarak çevreciyim. Kurallar sistemi olmasa da yaparım aynı durumu Türkiye’de de gerçekleştiriyorum. Örneğin çöpü orada da yere atmam”.*

Essen Katılımcı-6: *“Ben bu kuralları yapardım diye düşünüyorum. Bu durumun yapımdan kaynaklandığını düşünüyorum. Bu kurallar benim iş hayatımı pozitif etkiliyor. Aynı zamanda ben bu kurallara uyduğum için takdir ve teşvik alıyorum”.*

Essen Katılımcı-8: *“Bu kurallar sistemi bizi etkilemiyor. Çünkü burada herkes bu kurallara uyuyor. Türkiye’de ve burada insanlar farklı davranıyor. Türkiye’de aynı insanlar aynı kurallara uymuyor veya kendi ülkemizde aynı disiplini göstermiyor. Burada ise kurallara muntazam bir şekilde uyuluyor. Bu şehirde yaşamasam özellikle bu çevre hususundaki kuralları yapardım. Türkiye’ye gittiğimde orada aynı kuralları devam ettirmeyenlere kızıyorum”.*

Bu açıklamalar göstermektedir ki kuralların Almanya sisteminde etnik köken fark etmeden girişimcilere bir düzeni aşıladığı gözlemlenmektedir. Toplumun uzun zamandır bu kurallarla yaşadığı ve benimsediği ifade edilmektedir. Bu kurallar olmasa da topluma bir bilincin yerleştiği gözlemlenmekle birlikte kuralların önemli

olduğu ve bazı girişimciler tarafından da ifade edildiği üzere kurallar olmasa çevre uygulamalarını gerçekleştiremeyebilirler. Ancak genel kanı çevre hassasiyeti ve uygulamaları için kurallar gereklidir. Bunun ötesinde kuralların etkin bir şekilde gerçekleşmesi adına kanunların etkin olması beklenmektedir. Kurallar sistemi ve yeşil girişimcilerin davranışlarını ortaya koyan sorunun kod haritası da şu şekildedir;

Şekil 3.14: Kurallar Sistemi-Kod Birlikte Oluşma Modeli (Kod Yakınlığı).

- **Essen'in ekonomik hayatında girişimcinin ve özellikle yeşil girişimcinin rolü nedir? Yeşil şehir seçilmesinde girişimciler etken olmuş mudur?**

Essen yeşil şehir unvanı almasında belirli etkenler ve aktörler yer almaktadır. Bu süreçte girişimcilerin ve yeşil girişimcilerin rolünün olup olmadığını ortaya konulması adına sorulan soruya gelen cevaplar analiz edilmiş ve kelime bulutu analizi çıkarılmıştır. Analizin sonucuna göre Essen'in yeşil şehir unvanı almasında etkin olan aktörün belediye olduğu kanısı yaygındır. Bu durumda kelime bulutu analizinde belediyenin etkisi olduğu ve projelerinin önemli rol oynadığını göstermektedir.

Essen'in yeşil şehir seçilmesinde araştırmaya katılan yeşil girişimciler hem kendilerini hem de genel olarak şehirdeki diğer girişimcileri düşünerek cevap vermişlerdir. Bu durum alıntılarda görülmektedir.

Essen Katılımcı-1: *“Essen'in yeşil şehir seçilmesinde bir proje bağlamında bir desteğimiz bulunmadı. Bu konuda belediyeden bir talep olsaydı çekinmeden destek olurduk. Ancak bir insan olarak, hepimiz yeşilden kaçamayız, yeşil olmadan yaşayamayız. Motor sesi yok, benzin kokusu yok herkesin istediği şey. Ancak tüm girişimciler bu şehrin ekonomik hayatına katkı sağlıyor. Essen, Almanya'nın sayılı büyükşehirlerinden biridir. Ekonomik olarak da Almanya'nın ekonomik kalkınmasına çok fazla katkı sağlamaktadır. Devlet ve siyasetçiler çok fazla destek veriyor. Sanayi şehri olmasına rağmen çok yeşil bir şehirdir. Aynı zamanda istediğiniz her alana AVM veya benzeri bir şey koyamazsınız. Yeşilliği tahrip etmek bir suçtur. Şehrin yapısına ters olmaması gerekir”.*

Essen Katılımcı-7: *“Bu duruma küçük işletme ve büyük işletme olarak bakmak gerekir. Bizim gibi küçük işletmelerin katkısı olduğunu düşünmüyorum. Bizim bu konuda bir etkimiz veya etkileşimimiz olmadı”.*

Essen Katılımcı-8: *“Yeşil girişimcilerin etkisi olmuştur. İşletmenin çevre kurallarına uyması ve bölge kalkınmasına çevreci bir şekilde destek olmasıyla katkısı olduğunu düşünüyorum”.*

Essen Katılımcı-5: *“Essen'in yeşil şehir seçilmesinde girişimcilerin değil belediyenin daha büyük rolü vardır. Bireysel olarak bizim işletmemizin doğrudan rolü vardır diyemeyiz. Belediyenin o alanda yaptığı çalışmalar ve belki belediyenin oradaki kişi ve girişimciler ile yaptığı işler, birliktelik vardır. Örneğin şu an fırtına (Zeynep Kasırgası, Fırtınası) var. 15-20 yıl önce de fırtına vardı. Temizleme işi için bizden yardım istiyorlar. Para almadan yapılıyor. Daha sonra para vermek isteseler de biz almıyoruz. Genellikle fırtınada yıkılan ağaçlar, bunların toplanması ve çekilmesi için biz bunu yapıyoruz. Aslında girişimler ve belediye arasında biz işimizde böyle bir iş birliği var. Bir bağlamda gönüllülük esası ile birliktelik var diyebiliriz”.*

Essen Katılımcı-9: “Essen’in yeşil şehir seçilmesinde girişimlerin etkisi olmuştur. Ancak burada asıl nokta Almanya’nın büyük şirketlerinin çoğu Essen ’de ikameti bulunmaktadır. Merkezleri Essen’ de yer almaktadır. Aynı zaman Essen ’de EBE şirketi (temizlik, atık ve çöp şirketi) onun üzerine büyük şirketlerin olması bu politikaları benimsemesi ve destek olması Essen’in seçilmesinde etken olmuştur”.

Essen Katılımcı-13: “Essen’in ekonomik hayatında yeşil girişimcinin etkisi için bir şey demek zordur. Bakış açısına göre var veya yok diye ifade edebiliriz”.

Essen Katılımcı-2: “Bence etken olmadı, girişimci normal bir Avrupa şehrinde olması gerektiği kadar küçük esnaf diye tabir ettiğimiz kesim, yapı var. Sanayinin olmaması, fabrikaların neredeyse yok deneyecek kadar az olması nedeniyle artı veya eksi bir etkisinin, avantaj ve dezavantajının olmadığını düşünüyorum”.

Şekil 3.15: Yeşil Şehir Olmada Girişimcinin Rolü-Kelime Bulutu Analizi.

Yeşil şehirler için kısacası belediyenin ve kanunların işlerliğinde başta büyük şirketler olmak üzere tüm paydaşların etkin olduğu bir sistemde sürdürülebilirliğin var olduğu ve yapılan iş ve amaçlara göre karşılıklı bir etkileşim sunduğu kabul edilebilir.

3.4.4. Kültürel Dinamikler Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Kültürel dinamikler kümesine yönelik bulguların oluşmasına olanak sağlayan sorulara yönelik katılımcıların verdiği cevaplar bu küme altında toplanmış ve MAXQDA aracılığıyla görselleştirilerek analiz sonuçları sunulmuştur.

- **Sürdürülebilirlik kültürünün bu şehirde var olduğunu düşünüyor musunuz? Bu şehrin insanları belediye sebebiyle mi yoksa benimsedikleri kültür nedeniyle mi yeşile önem verir?**

Bir toplumun sürdürülebilirliğe eğilimi ve toplumun kodları veya toplumun bu bağlamdaki dönüşümünün önemi bu soruda ortaya konulmuştur. Özellikle yeşil girişimcilerdeki çevre bilincinin oluşmasında sürdürülebilirlik kültürünün etken olduğu ortaya konulmuştur. Belediye uygulamaları ve sürdürülebilirlik kültürünün karşılıklı bir etkileşiminin olduğu vurgulanmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasını sağlayan mülakat notlarından bazıları şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-1: “Bu şehirde sürdürülebilirlikte belediyeciliğin de etkisi vardır. Ancak insanlar bireysel olarak da çöpe atma durumu daha düşük özellikle pet şişeler başta olmak üzere “fant” sistemi yaygındır. Ücret kesilme durumu olduğu için çöpe atılmıyor. Bizde de yalnızca Türkiye’den gelen mallar çöpe gidiyor. Onlarda da ücret kesilme olsa onlarda çöpe gitmez. Diğerlerinin hepsi geri dönüşüme gidiyor. Burada evlerde değişik değişik renklerde konteynerler bulunmaktadır. Haftalık belediyeden gelen çalışanlar bunları alır. Bu şehirde sürdürülebilirlik kültürü Avrupa’da var olan kültürün bir parçasıdır. Bu, Avrupa’nın genelinde oturmuş bir durumdur. (Türkiye’de sürdürülebilirlik özellikle sıfır atık noktasında bilinçlenme oluşumu için ders verilmesi lazımdır-ek bilgi). Burada süpermarketlerde normal ürünler için az kullanılmış, çok kullanılmış şeklinde yerler var. İnsanlar bunları kullanıyor. Kullanmadığı ürünü atıyor. Bazen tekrar kullanımına ya da geri dönüşüme gönderiliyor. Sadece pet şişe değil her hususta var. AVM, bazı işyerleri ve süpermarketlerde bu durum için özel konteynerler var”.

Essen Katılımcı-2: “Öncelikle eğitim faktörü ön plandadır sürdürülebilirlik kültürünün oluşmasında ama belediyenin de hemen peşinde çok büyük oransal fark olmadan katkısı var. Farklı partilerden insanlarda gelse aynı stabilizasyon devam ediyor”.

Essen Katılımcı-5: “Sürdürülebilirlik kültürü var. Burada yeşile verilen önem önce kültür sonra belediyenin etkisi ile oluşmaktadır. Yaşlılar bilhassa özen gösteriyor. Burada insanların bahçeye ve ağaca verdiği önem çok fazladır. Burada aile ile fidan dikme ve bakma var. Garajların üzerine çiçeklendirme yapıyoruz. Oksijen versin diye, yeşil garaj üstü yapıyoruz. Burada bir de yağan yağmuru bahçede depolama sistemi var. Çamaşırdaki, tuvalette bu suyu kullanıyorlar. 5-10 tonluk yer altı suyu sistemi kuruyorlar. Bu suyu borularla çekip çamaşır makinesinde kullanıyorlar. Lavaboda kullananları ayrıca toparlayıp kullanıyorlar. Yağmurlu bir memleket ama buna özen gösteriyorlar. Ayrıca belediye de bu konuda bazı çalışmalar yapıyor. Sizin evinizin çatısı ne kadar genişse sizden bunun için vergi alıyor. Çünkü sizin çatınız ne kadar genişse su tutma oranınız artmaktadır. Çatıdan kanala giden su durumu olup olmama var. Yani geri dönüşüm var. Çatıdan alınan su sistemde tutuluyor. Bunu çamaşırdaki, lavaboda kullanabiliyorsun. Ayrıca burada kullandığın su içinde vergi ödüyorsun. Bunun adı da atık su vergisidir. Atık su arıtma tesisleri var. Çeşme suyu burada kullanılıp arıtılarak geri evlere geliyor. Ayrıca Essen, bu bölgenin, en temiz içilebilir suya sahiptir”.

Essen Katılımcı-6: “Sürdürülebilirlik kültürü burada var. İnsanlar çevre konusunda birbirini yetiştiriyor. Almanya’nın her bölgesinde insanlar bu duruma dikkat eder. Örneğin siz bir sigara izmaritini yere atın hemen sizi şikâyet ederler. Sizde 20 euro ceza alırsınız. NRW bölgesi eğitim seviyesi az olan bir bölgedir. Bu bölgeye dağdan inmiş gözüyle bakılır(dı). Kültür seviyesi daha düşüktü. Sonrasında burası geliştirildi. Çöp kovaları, direkler, sigara söndürme yerleri bu şekilde planlamalar yapılmaktadır. Belediyenin etkisi var. Ancak kültür önceliklidir. İnsanlar birbirinden laf duymamak için buna özen gösteriyor”.

Eszen Katılımcı-9: “Belediye nedeniyle yeşile ve çevreye önem verdiklerini düşünüyorum. Essen ’de sürdürülebilirlik kültürünün çok ileri boyuta taşındığını düşünmüyorum. Essen belediyesi gerekli reklam çalışmalarını yürütmektedir. Bunun amacı halkı bilinçlendirmektir”.

Eszen Katılımcı-10: “Bu şehirde sürdürülebilirlik kültürü var. Sahip oldukları kültür nedeniyle yeşile önem verdiklerini düşünüyorum. Belediyeyi zorlayan da halk diye düşünüyorum. Bu doğrultuda kuralların ve sistemlerin geliştiğini düşünüyorum”.

Katılımcıların bu cevapları dikkate alınarak kelime bulutu analizi (Şekil 3.16) yapılmıştır.

Şekil 3.16: Sürdürülebilirlik Kültürü-Kelime Bulutu Analizi.

Şekil 3.16’da görüldüğü üzere yeşil şehirlerin sürdürülebilirlik kültürü etkindir. Aynı zamanda belediye bazen harekete geçirici bazen ise çevre konusunda toplumun istekleri için çalışan bir kuruluş olarak kabul edilmektedir. Özellikle vatandaşların geri dönüşüm konusundaki hassasiyeti vurgulanmaktadır.

- **Yeşil girişimcilikte çevre ile işbirliği yapmak ne kadar önemlidir? İşbirliğindeki iletişimi ve kabul edilen ortak normları nasıl tanımlarsınız?**

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevap genel olarak çevre ile işbirliği yapmanın yeşil girişimciliği geliştiren bir unsur olduğunu kabul etmektedir. Bu doğrultuda ifade edilen alıntıların bir kısmı şöyledir;

Eszen Katılımcı-2: *“Mutlaka koordinasyon halinde olmak gerekiyor. Çünkü sonuçtaki başarının artışı ve hızı buna iletişime bağlıdır. Belediyelerde genellikle yeşil işleri yapan destekleyen birimler ve komisyonlar var. Bunlarla iş birliği yapmak önemlidir”.*

Eszen Katılımcı-5: *“İş birliği temelinde bir gerekliliktir. Bu iş birliğini sağlayan yapı yeşil sermaye ve bilgi alışverişi sağlamaktadır. Diğer girişimlerle ne yapalım, nasıl yapalım diye birliktelik sağlıyoruz. İşbirliğini sağlayan kültür, kanunlardır. Bunlar sizin sınırınızı, yeşili korumayı ve isteğine göre yakıp yıkmayı önlemektedir. Ortak bir norm ve çevre sunmaktadır”.*

Genel görüşün aksine bireyselliğin hâkim olduğu ve asıl hususun ekonomik olduğunu kabul eden görüşte bulunmaktadır. Bu doğrultuda ifade edilen alıntılardan birkaçı şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-7: *“İşbirliğinin etkin olduğunu düşünmüyorum. Herkes kendi işini yapıyor. Bireysellik hâkimdir”.*

Eszen Katılımcı-11: *“Burada ortak bir norm olduğunu düşünmüyorum. Her şey ekonomiktir. Pandemi her şeyi vurdu”.*

Bu doğrultuda sayısal olarak çevre ile iş birliğine önem verilmesi hususunu ortaya koymak adına aşağıdaki Tablo 3.2 hazırlanmıştır.

Tablo 3.2: Yeşil Girişimcilikte İşbirliği Yapma Nedeni

Katılımcı	Çevre ile İşbirliği Yapma	Nedeni
Essen Katılımcı-1	Önemli Değil	Öncelik ekonomi olduğu için ortak norm yoktur. İşbirliği bu yüzden arka plandadır.
Essen Katılımcı-2	Önemli	Başarı artışı için sosyal kazanım ile doğru yönlendirme içindir.
Essen Katılımcı-3	Önemli Değil	Bireysellik etkindir. Çevrecilik bireysel karardır.
Essen Katılımcı-4	Önemli	Başarı artışı için sosyal kazanım ile doğru yönlendirme içindir.
Essen Katılımcı-5	Önemli	Bilgi alışverişi sağlamaktadır. Yeşil işler bağlamında ortak norm ve çevre oluşturmaktadır.
Essen Katılımcı-6	Önemli	Çevre hassasiyeti oluşturmak için gereklidir.
Essen Katılımcı-7	Önemli Değil	Bireysellik etkindir.
Essen Katılımcı-8	Önemli Değil	Önemsizliğin ötesinde bir değerlendirme yapılamama durumu vardır.
Essen Katılımcı-9	Önemli	Bir zorunluluk olarak görüyor. Müşterileriniz ve tedarikçileriniz başta olmak üzere birçok unsur bu zorunluluğa neden olur.
Essen Katılımcı-10	Önemli	Yeşil işlere yönlendirir. Yeşil iş sahası oluşturur.
Essen Katılımcı-11	Önemli Değil	Öncelik ekonomi olduğu için ortak norm yoktur. İşbirliği bu yüzden arka plandadır.
Essen Katılımcı-12	Önemli	Çevre hassasiyeti oluşturmak için gereklidir.
Essen Katılımcı-13	Önemli Değil	Bireysellik etkindir.

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere yeşil girişimcilik bağlamında işbirliği yapmanın önemli olduğunu 7 girişimci açıkça ifade etmektedir. Önemli değil düşüncesini söyleyen iki katılımcı ise işbirliğinin var olduğunu ancak ekonomik nedenlerden dolayı arka planda kaldığını belirtmektedir. Ayrıca bireyselliğin etkin olduğunu ve kendi istekleri doğrultusunda çevreci olduğunu bildirerek yeşil girişimcilikte işbirliğinin temel etkenlerden biri olmadığını düşünen üç girişimci bulunmaktadır.

- Toplumsal yapı yeşil girişimci olmanızı ne yönde etkilemektedir? Kültür çalışma hayatınızı nasıl etkilemektedir? Bu kültürde yeşil girişimci olmak nasıl bir durumdur? Bu hususta ne gibi dönüşler aldınız?

Kültürün insanlarda bir algı ve düşünce oluştururken girişimcilerin iş hayatına etkileri ve toplumsal yapının yeşil girişimcilerin faaliyetlerindeki yeri analiz edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan analizler sonucunda kod bulutu analizi (Şekil 3.17) hazırlanmıştır.

Şekil 3.17: Toplumsal Yapı ve Kültürün Yeşil Girişimciliğe Etkisi-Kod Bulutu Analizi.

Şekil 3.17’de yer alan kodların oluşmasına sağlayan araştırmacı notlarından bazıları şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-2: “Bu sektörde girişimci olmak bu bölgede yer alan oransal olarak yüksek olan Türk toplumundan kaynaklanmaktadır. Lakin sadece Türklerden de ibaret değildir. Müşterilerin ortalama eğitimde olduğunu söyleyebilirim. Kültür bu bağlamda yeşil girişimci olmada çok da etkili olmuyor. Çünkü herkes eşit değil”.

EsSEN Katılımcı-10: “Toplumsal yapı böyle bir girişimimiz olduğu için bize pozitif bakıyorlar. Girişimci ve çevreci olduğumuz için müşterilerden pozitif geri dönüş oluyor. Şirketler arası toplantılar oluyor ve olumlu bakış açısı ile

dahil oluyoruz. Bazen burada yarışmalar oluyor. Ancak biz daha buna katılmadı”.

Eszen Katılımcı-8: *“Burada var olan kültür bizi çok fazla etkilemiyor. Daha doğrusu biz kendi kültürümüzü Almanlara öğretiyoruz”.*

Eszen Katılımcı-7: *“Burada var olan kültür beni etkilemiyor. Ben var olan sistemi devam ettiriyorum”.*

Analize göre toplumsal yapının olumlu etkileri olmakla birlikte eğitim eksiklikleri veya Türk kökenli girişimcilerin kendilerini doğrudan Almanya’nın kültürüne ait hissetmeme gibi hususlardan dolayı toplumsal yapı ve kültürün girişimcilikleri üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir.

- **Kültürel değerler veya mensubu olduğunuz toplum sebebiyle kendinizi çevreye karşı sorumlu hissediyor musunuz?**

Bu doğrultuda girişimciler kendilerini Türk toplumunun veya Alman toplumunun bir parçası olarak görebilmektedir. Ancak hangi topluma ait görürse görsün çevreye karşı kendini sorumlu hissetmektedir. Özellikle toplumsal kurallar ve örnek davranış gösterme arzusunun çevreye karşı sorumluluk göstermekte etkin olduğu ifade edilebilir. Ek olarak Almanya toplumunun çevreye büyük önem verdiği ifade edilebilir. Bu değerlendirmeleri, katılımcıların çevreye karşı olan sorumluluklarında mensubu olduğu toplum ve kültürün etkisini ortaya çıkaran mülakat notlarından bazıları şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-3: *“Kültürel açıdan bir sorumluluk bilincim var. Çevreye özen göstermem benim kendimden kaynaklanmaktadır”.*

Eszen Katılımcı-4: *“Kültür bizi çevreye karşı sorumlu tutuyor. Kültür içindeki diğer insanlar sizden bunu bekliyor”.*

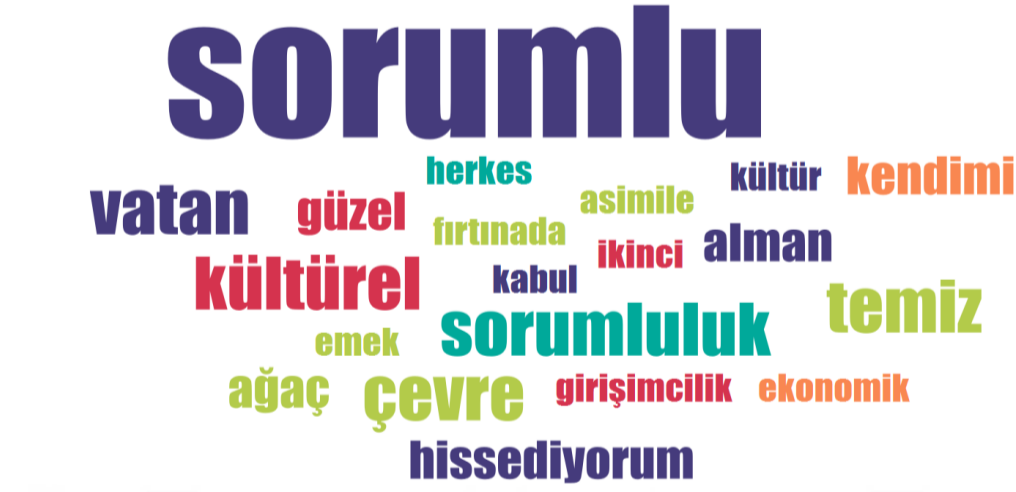
Eszen Katılımcı-8: *“Çevreye sorumlu hissetme nedenim buranın kültürel değerleri değildir”.*

Essen Katılımcı-9: *“Almanya’da aslında verilen bir disiplin vardır. İster istemez bu Alman disiplini bizi de etkilemektedir. Bizde buranın vatandaşı olarak bu duruma ayak uydururuz. Bu bağlamda bizi etkiliyor. Çevreye negatif yansıma olmasın diye bu kuralları gerçekleştiriyoruz”.*

Essen Katılımcı-10: *“Kendimi bu, Alman, topluma ait hissetmesem de çevreye karşı hassasiyetimiz var. Çünkü çevreye hassasiyet herkesin taşıması gereken bir sorumluluk olarak görüyorum. Eğer insanlar bu şekilde düşünürse hem çevremiz hem de dünya daha güzel olur”.*

Essen Katılımcı-11: *“Bu ülkeyi zaten asimile olmamak şartıyla ülkemiz olarak kabul ediyoruz. Yani ikinci vatan olarak tanımlıyoruz. Asimilenin tam karşıtıyız. Ama burayı da vatan olarak gördüğümüz için hem ekonomik (vergi, çalışma, emek, girişimcilik) hem de çevre bağlamında sorumlu hissediyoruz. Bunun içinde çabalıyoruz. Özellikle herkes yaşadığı çevrenin güzel ve temiz olmasını ister. Bizlerde burada yaşıyoruz. Yaşadığımızın yerin temiz olmasını ister ve çaba sarf ederiz”.*

Girişimcilerin mensubu oldukları ve devam ettirdikleri kültürün etkisini ortaya çıkarmak için yapılan kelime bulutu analizi Şekil-3.18’de yer almaktadır.

Şekil 3.18: Mensubu Olunan Toplum Nedeniyle Çevreye Karşı Sorumluluk Duyma-
Kelime Bulutu Analizi.

- Çevresel değerleri içselleştirdiğinizi düşünüyor musunuz?

Bu soruya verilen cevaplar doğrultusunda tüm girişimcilerin çevresel değerleri içselleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra toplumunda çevresel değerleri içselleştirmenin olduğu sonucu da ortaya çıkmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasını sağlayan katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-1: “Çevresel değerleri bu kültürün içinde var olan kurallar sistemi ile içselleştirip çocuklarımıza öğrettik”.

EsSEN Katılımcı-5: “Ben hem yaptığım iş hem de kültürle uzun zamandır etkileşimde olmak ve özellikle Alman halkın bu çevre hassasiyeti ve bu sorumluluğu nedeniyle çevresel değerleri içselleştirdiğimi söyleyebilirim”.

EsSEN Katılımcı-6: “Ben buranın var olan kültürünü benimsedim. Toplumun içinde çevresel değerleri öğrenerek benimsedim, içselleştirdim”.

EsSEN Katılımcı-8: “Çevresel değerler artık bir refleks haline geldi”.

EsSEN Katılımcı-10: “Ben çevresel değerleri benimsediğimi düşünmekteyim. Yeşil insanın içini ferahlatan ufkunu açan bir husustur”.

- **Sürdürülebilirlik ve sosyal değişim için vatandaşlık davranışları ne kadar önemlidir? (Gönüllülük yapmak vb.)**

Çevresel çalışmalara katılım ve bu durumu gönüllü bir şekilde yapmanın sürdürülebilirlik kültürü ile yakından ilişkisi analiz edilmiştir. Bu doğrultuda toplumun sürdürülebilir bir çevre için bir vatandaşlık görevi düşüncesi ile çevreyi destek faaliyet ve uygulamalara katılmaktadır. Bu düşünce tüm girişimcilerde bulunmaktadır. Bu durumu açıklayan alıntılardan bazıları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-2: *“Bu davranışlar temelinde aileden gelmektedir. Bu vatandaşlık davranışı veya gönüllülük eğitim seviyesine göre gerçekleşmektedir. Genellikle azınlık durumunda olanlar veya Almanlara göre yabancılar diye tarif edilen grup bu durumu genelde teraziye bozmaktadır. Ancak Almanlarda bu durum var”.*

Essen Katılımcı-9: *“Bire bir şahsi görmedim ama haberlerden insanların çevre için gönüllülük yaptığını duydum. Kendilerince çevre kirliliğine karşı para almadan çöpleri temizlediklerini paylaştılar. Parkları temizlediklerini ifade ettiler. Bir de geçtiğimiz yıl ısı artışından dolayı ağaçların kuruma durumu ortaya çıktı. Buradaki insanlar kendi inisiyatifinde ağaçları suladı. Essen’de ağaçlar kurumaya başladı. Belediye buna yetişemeyince kamuya ait ağaçları bireyler kendileri suladı”.*

Essen Katılımcı-10: *“Gönüllülük çevre alanında vatandaşlık davranışı gibidir. Çocukluktan aldıkları eğitimden dolayı mı kültürlerinden dolayı mı, yer alan kural sistemlerinden dolayı olabilir çoğunluğu çevrecidir”.*

Essen’de yaşayan insanların çevreye önem verdiği ve bunun için gönüllü olarak faaliyetlere katıldığı düşüncesini somut olarak gösteren kelime bulutu analizi Şekil 3.19’da görülmektedir.

gönüllülük

koruma belediye yeşili ağaçları
vatandaşlık çevre suladı alan
bireyler ait azınlık vatandaşlar davranış
görevi aileden davranışlar gönüllü
almanlarda ağaçlar

Şekil 3.19: Sürdürülebilirlik için Toplumun Davranışları-Kelime Bulutu Analizi.

- Politika yapıcılarının yeşil girişimcilik için söylemleri, çevrenin korunması için mi yoksa ekonomik sürdürülebilirlik için midir?

Yeşil şehirlerin yer aldığı Almanya’da toplumu temsil eden ve toplumun atık yönetimi başta olmak üzere çevre projelerine katılımı için kararlar alan politika yapıcılarının sürdürülebilirlik hakkında görüşlerinin girişimcilerdeki algısı analizlerle ortaya çıkarılmıştır. Katılımcıların cevaplarına göre politika yapıcılarının çevre hususundaki söylemlerinin öncelikle ekonomik sürdürülebilirlik için olduğu gözlemlenmektedir. Bu analizin çıkmasına sağlayan katılımcı görüşlerinden bazı alıntılar;

Essen Katılımcı-1: “Ne kadar yeşilci olursak olalım ekonomik sürdürülebilirlik göz ardı edilemez. Almanya’da şehre ve bölgeye göre politik karar alıcılar farklı durumları göz önüne alabilir. Bu konuda net bir şey söylemek zor olabilir”.

Essen Katılımcı-2: “Genel olarak siyasi partiler ve siyasiler ekonomik sürdürülebilirliği öncelemektedir. Radikal olan yeşiller partisi hariçtir. 15-20 tane irili ufaklı parti var Almanya’da, bunların hepsinde ekonomi ön plandadır”.

Essen Katılımcı-4: *“Ekonomik sürdürülebilirlik, çevre bağlamında çıkardıkları kuralları uyguladılar. Kar elde ettikten sonra yasalaştırıp zorunlu kıldılar”.*

Essen Katılımcı-5: *“Öncelik ekonomi olabilir. Sonra çevre olabilir. Zaten bu ağaç kesme ve tekrar ağaç dikme olayları Almanya’daki yeşiller partisinin onların faaliyetleri ve belediyeler ile iş yapmasından sonra artmaktadır. (Yeşil partisinin Türk kökenli milletvekili şu anda tarım bakanıdır). Almanya’da üçlü koalisyon var. Sosyal demokratlar (SDP), yeşiller ve hür demokrat parti (FDP) olarak üçlü yapıdadır. Bu yapıda tarım bakanıdır. Özellikle çiftçiler ile görüşüp gıda fiyatlarını belirleyen kişidir”.*

Essen Katılımcı-10: *“Aslında ilk düşüncem siyasi çıkarları içindir. Bu bağlamda söylemleri ekonomik sürdürülebilirlik için diye düşünüyorum. Belki çevrenin korunmasını önceleyen politikacılar vardır. Ancak para güç kaynağı olduğu için ön plana ekonomiyi alıyorlar”.*

Bu doğrultuda Şekil 3.20’de kelime bulutu analizi yer almaktadır.

sürdürülebilirlik

Şekil 3.20: Politika Yapıcıların Söylemleri-Kelime Bulutu Analizi

3.4.5. Sermaye Biçimleri Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Sermaye biçimleri kümesine yönelik bulguların oluşmasına olanak sağlayan sorulara yönelik katılımcıların verdiği cevaplar bu küme altında toplanmış ve MAXQDA aracılığıyla görselleştirilerek analiz sonuçları sunulmuştur.

Sermaye biçimlerinin girişimin kuruluşu ve faaliyeti süresince etkisini ölçümlemek adına sorulan her soru birçok farklı biçimi ve katkısı ön plana çıkarmaktadır.

- Avrupa’da ve/veya bölgenizde verilen eğitim, sizin girişimci (yeşil girişimci) olmanızı nasıl etkilemektedir? Çevre, sürdürülebilirlik, yeşil faaliyetler ve/veya girişimcilik üzerine bir eğitiminiz var mı?

Sermaye biçimleri bağlamında ilk olarak eğitim gibi birçok sermaye biçiminin temelinde yer alan bir husus analiz edilmiştir. Bu soruya yönelik girişimcilerden gelen cevaplardan bazıları şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-7: “Bu konuda spesifik olarak ben eğitim almadım. Lakin Almanya’da verilen okul eğitimi çevre hassasiyetini öncelemektedir”.

Eszen Katılımcı-10: “Devlet veya ülke girişimcilik faaliyetlerinde direkt olmasa bile en başta endirekt olarak destekliyor. Liseden itibaren girişimcilik faaliyetleri empoze ediliyor. İnsanın nasıl girişimci olabileceği aktarılıyor. Burada verilen derslerde empoze ediliyor. İnsanın bağımsız olmasını ve

üretmesi için çalışmalar sunuyor. İnsanların bağımsız ve başarılı olması hususunda daha farklı eğitimler veriliyor. Ben girişimcilik üzerine direkt değil endirekt eğitim aldım. Ancak okuduğum bölümden dolayı, okuduğum bölüm enerji bölümü, çevre eğitimi aldım. Özellikle binaya enerjiyi taşımak hem de binadan çıkan atığı tekrar değerlendirmek üzerinedir. Ancak genel çevre eğitimi var. Re-cycling bilincini sağlayan da çok ders gördüm”.

Essen Katılımcı-11: “Bu konuda bir eğitim almadık, kendi kendimizi eğitiyoruz. Ancak çevre konusunda çocuklarımızı öğretiyoruz. Ayrıca burada yalnızca dil kursuna gittik. Çevremizden öğrenerek biz burada geliştireceğiz”.

Essen Katılımcı-13: “Bu konuda herhangi bir eğitim yok. Hiç alınmadı”.

Tablo 3.3: Çevre ve Girişimcilik Alanlarında Eğitim Alma

Katılımcı	Çevre ve Girişimcilik Alanlarında Eğitim Alma
Essen Katılımcı-1	Yok
Essen Katılımcı-2	Yok
Essen Katılımcı-3	Yok
Essen Katılımcı-4	Yok
Essen Katılımcı-5	Yok
Essen Katılımcı-6	Yok
Essen Katılımcı-7	Yok
Essen Katılımcı-8	Yok
Essen Katılımcı-9	Yok
Essen Katılımcı-10	Var
Essen Katılımcı-11	Yok
Essen Katılımcı-12	Yok
Essen Katılımcı-13	Yok

Bu açıklamalar doğrultusunda hazırlanan Tablo 3.3’e göre girişimcilerden yalnızca biri (Essen Katılımcı-10) çevre alanında eğitim almıştır. Dolaylı olarak da girişimcilik eğitim aldığını da belirtmiştir.

Diğer taraftan soru kapsamında ortaya konulan bir diğer husus ülke kapsamında var olan eğitim sistemi ile ilgilidir. Katılımcıların açıklamalarına göre Almanya’da verilen eğitim genel olarak çevre bağlamında ve spesifik alt dallarında eğitimler sunmaktadır. Bu durum toplumun kültürel yaşamına geçtiği ve bu doğrultu da toplum yolu ile çevre kurallarına uyum ve çevre bilinci kazandırılmaktadır. Essen

Katılımcı-11 çevremizden öğreniyoruz diye vurgulamıştır. Özellikle Essen Katılımcı-6'nın yaptığı açıklama bu durumu net bir şekilde açıklamaktadır.

Essen Katılımcı-6: *“Bu konularda bir eğitim almadım. Ancak bu konuda insanlar birbirini eğitiyor. (Burada insanların birbirine ve çevreye karşı saygısı bulunmaktadır. Bu durumu aktaracağım 27 yaşında yaşadığım önemli bir anekdot var. O zamanlar 3-4 yaşlarında bir çocuğum var. Çocuğu parka götürdük ve elinde bir kağıt benzeri bir parça var. Çocuk elindeki kâğıdı parçalayarak yere attı. Çocuk bunu bilmeden yaptı. Tam bu sırada karşıdan orta yaşlarda bir Alman çift geldi. Bize dönerek, çocuğunuza çok iyi bir eğitim vermişsiniz dedi. Çocuğa hiçbir şey demedi ve ben o zaman utandım. Hepsini topladım, çöpe attım ve çocuğumu da bu konuda uyardım)”*.

- **Girişiminizi kurarken sermayeyi nasıl temin ettiniz? Kimlerden nasıl ve ne tür bir destek gördünüz? Belediyenin size destekleri oldu mu? Yeşil girişimci olmanız sebebiyle destek gördünüz mü veya girişiminizdeki yeşil ile olan ilişki belediyenin desteklerini ne oranda etkilemektedir?**

Bu soruda ilk olarak girişimcilerin işi kurarken sahip oldukları sermaye biçimini ortaya çıkarabilmek ve etken olan diğer faktörleri belirlemek amaçlıdır. Bu düşünceden yola çıkarak katılımcılardan soruya yönelik yapılan açıklamalar şu şekildedir;

Essen Katılımcı-1: *“Borç alarak bu girişimi kurduk. Borcumuzu bankadan değil çevreden aldık. Daha önce de söylediğim gibi biz yatırımı insana/çevremize yaptık. Belediyenin bize desteği yok hale destek olmaktadır. Buraya geldiğimizde hamallık yaparken kurduğumuz ilişkiler sonucunda edindiğimiz samimi arkadaşlardan başlangıçta borç olarak başladık (80 bin mark)”*.

Essen Katılımcı-2: *“O yıllar itibariyle bir destek görmedik. Bulunduğumuz sektör nedeniyle hala çevresel boyut için bir destek bulunmamaktadır. Hala*

da bir teşvik yoktur. Bu işletmenin kurulması kredi ile oldu. (Kendi eş dost-sosyal çevremizin-destekleri oldu). Belediye desteği yok”.

Eszen Katılımcı-3: *“Kendi birikimim ve bankadan kredi aldım bir miktar ve belediye desteği yoktur”.*

Eszen Katılımcı-4: *“Belediye yalnızca kuralları koyuyor. Süreç hususunda bilgi veriyor. Maddi destek vermiyor. Ben asıl sermayemi arkadaşımın kredi çekmesi sonucunda elde ettim”.*

Eszen Katılımcı-5: *“Belediyenin desteği oldu. Belediye burada herkese iş kurmada eşit oranda destek sağlamaktadır. 2-3 sene işsiz kalanlara iş kurmak için kredi desteği veriyor. Faizsiz kredi ve hibe veriyor. Sadece belediye desteği ile bu işi kurdum. Sermayeyi böyle elde ettik”.*

Eszen Katılımcı-6: *“Ben bu işe girerken belediyenin bize desteği olmadı. Bunun ilk temelini bankadan kredi alarak bir kısmını da aile dostlarından temin ederek elde ettik. Annemin zorlaması ile işe başladım. Aslında istemeyerek bu işe girdim. Kardeşler ile birlikte olduk”.*

Eszen Katılımcı-7: *“Girişimimizi kurarken belediye desteği olmadı. Ben bu işi aile bağları sonucunda elde ettim”.*

Eszen Katılımcı-8: *“Belediye desteği yoktur. Biz bu yöndeki kurumlara başvurmadık. Başta aile ve akraba, çevremizden destek gördük”.*

Eszen Katılımcı-9: *“Biz bu girişimi sıfır destek ve sıfır sermaye ile kurduk. Kendi çabalarımızla kurduğumuz bu girişimi kazandığımızı şirkete yatırdık. Sermaye ihtiyacımız olmadı. Bu sayede hiçbir kişi veya kuruma bağlı olmadık. Biz kazandığımızı kullanarak büyüdük”.*

Eszen Katılımcı-10: *“Destek alınmadan küçük bir ofiste kendi girişimimize başladık. O zamanlar dediğimiz gibi bu büyüklükte bir işletme değildik. Bir dairenin içinde bir bilgisayarla başladık. Muhasebe işlerini dahi kendimiz yapıyorduk. Uygulama noktasında babam çok başarılı idi ve iş almaya başladı. Biz ne banka ne de belediye desteği almadık. Kendi yağımızla*

kavrulduk. Hatta yeşil girişimci boyuta geçtiğimizde de hiç destek görmedik. Belediye alanlarını yeşillendirmemize rağmen destek almadık”.

Essen Katılımcı-11: *“İş hayatında zaman içerisinde edindiğimiz dostların desteği ve elimizde olan belirli miktar ile bu işe başladık. Biz belediye desteği almadık”.*

Essen Katılımcı-12: *“Akrabalardan toplanılan para ile kurduk ve sonra büyüttük. Başka bir destek yok”.*

Essen Katılımcı-13: *“Ben bankadan para çektim. Destek almadım”.*

Bu açıklamalar doğrultusunda her şirketin kuruluş aşamasında farklı sermaye biçimlerini aldığını görmekle beraber sosyal sermayenin (sosyal çevre, dost-arkadaş) ön plana çıktığı ifade edilebilir. Bu doğrultuda 8 girişimcinin sosyal ağlarının desteği ile kurulmuştur. Essen Katılımcı-5 ise belediye destekleri ile kurulmuştur.

- **Girişimciliğinizi kurarken devlet desteği aldınız mı? Yeşil girişimci olmasaydınız bu destekleri alabilir miydiniz?**

Araştırmanın çerçevesini genişletmek ve Almanya’nın kendine özgü yönetim biçiminde girişimcinin yerini ortaya koymak adına devlet desteği ile ilgili girişimcilere soru yöneltilmiştir. Girişimlerin kuruluş aşamasında devlet desteği alıp almadığına dair soru belediye desteğine dair bir önceki soru ile yakın ilişkidir. Bu sebepten bu sorunun bir üstteki soru ile birlikte değerlendirilmesi mantıklıdır. Bu durumu kanıtlayan katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir;

Essen Katılımcı-5: *“Devlet desteği aldık. Aslında belediye ve devlet desteği aynı şeydir”.*

Diğer taraftan belediyeler ve devletin yönetim yapısı Almanya’da farklı olması nedeniyle belediyeden destek almadım. O sadece kuralları belirliyor düşüncesine hâkim olan kişilerin devletten veya kendi şehirlerinde merkezi yönetime bağlı kuruluşlardan destek alanlar olabilmektedir. Bu bağlamda başka bir açıklama;

Essen Katılımcı-4: “Devlet desteği aldım. Hatta bunun tam adı Esnaf Odaları desteğidir. Essen ‘in Esnaf Odasına başvuru yaptım. Oradan bana az miktarda destek oldu. Genelde bu destek oranı standarttır”.

Genel olarak girişimcilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları şöyledir;

Essen Katılımcı-9: “Devlet desteği de yok. Borçlu bir şirket olmadan sağlıklı ilerledik”.

Essen Katılımcı-11: “Girişimciliğimizi kurarken devletten hiçbir destek almadık”.

Essen Katılımcı-7: “Devlet desteği de almadım. Lakin burada gerekli şartları sağlayıp projenizi sunduğunuzda devlet belirli birimleri aracılığıyla destek oluyor”.

Essen Katılımcı-10: “Devlet desteği de yok. Ancak daha sonra yaptığınız projelere göre bazı destekler sunuyor. Son zamanda bu alandaki kişileri bir çatı altına toplayıp yapacağımız proje için devlet destek verecektir. Ancak şu ana kadar hiç destek olmadı”.

Bu doğrultuda devlet desteği alanlar ve almayanlara dair daha somut bir değerlendirme yapabilmek adına Tablo 3.4’e bakılabilir.

Tablo 3.4: Devlet Desteği

Katılımcı	Devlet Desteği
Essen Katılımcı-1	Yok
Essen Katılımcı-2	Yok
Essen Katılımcı-3	Yok
Essen Katılımcı-4	Var
Essen Katılımcı-5	Var
Essen Katılımcı-6	Yok
Essen Katılımcı-7	Yok
Essen Katılımcı-8	Yok
Essen Katılımcı-9	Yok
Essen Katılımcı-10	Yok
Essen Katılımcı-11	Yok
Essen Katılımcı-12	Yok
Essen Katılımcı-13	Yok

Tablo 3.4’de de görüldüğü üzere devlet desteği alan yalnızca iki girişim bulunmaktadır. Özellikle bu girişimlerden Essen Katılımcı-5 belediye ve devlet desteğini bir olarak görmektedir.

- **Politika yapıcılar sizin yeşil girişimciliğinizi ne yönde etkilemektedir? Politika yapıcılar ile bağlantılarınız var mıdır? Size avantaj ve dezavantajları nelerdir?**

Politika yapıcılar ile bağlantı sorusunu kişiler Türk ve/veya Alman politika yapıcılarını dikkate alarak geniş perspektifte açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalardan bazıları şunlardır;

Essen Katılımcı-1: *“Bizim Türk siyaseti ile yakın etkileşimimiz var. Başta ATGB aracılığıyla bunun sayesinde Alman politikacılar ile görüşüyoruz. Hatta geçtiğimiz hafta bir toplantı yaptık. Özellikle projeler için toplantı yapıyoruz. Avantaj sağlasın diye yakınlık sağlıyoruz. Burada Alman Bakanların aktiftir. ATGB bünyesinde projeler ile yakınlık var. Bireysel bağlamda bir etkisi yoktur”.*

Essen Katılımcı-2: *“İşletme bazında bir bağımız yok ama bireysel ve sosyal ilişkiler bağlamında ilişkilerimiz var. Türk kökenli bir Alman siyasetçi (isim zikredilmiştir) ile ilişkimiz bulunmaktadır. Özellikle geçmişte daha etkindi. Yeşiller partisi ile bağ vardır. Politika yapıcılar ile ilişki bireysel düzeyde kaldığı için işletmeye katkısı olmadı”.*

Essen Katılımcı-3: *“Politika yapıcılar ile bir bağlantı yok. O yüzden etkisi de yok”.*

Essen Katılımcı-4: *“Politika bağlantımız var özellikle belediye ile. Hatta buraya belediye başkanını davet ettik. Avantajları var. İletişim ve ilişkileriniz olunca yardımcı oluyorlar”.*

Essen Katılımcı-6: *“Almanya’da ticaret yapmak daha kolaydır. Ancak politika ile hiçbir bağlantımız bulunmamaktadır”.*

Essen Katılımcı-8: “Politika yapıcılar ile bağlantımız var. Çünkü var olduğumuz dernekler sebebiyle belirli program ve yemeklere katılıyoruz. Esnaflar derneği ve yabancılar derneği ile sürekli görüşmekteyiz. Bu durumun bizler için avantajları bulunmaktadır. Bu durum müşteri portföyümüzü artırmaktadır”.

Tablo 3.5: Politika Yapıcılarla Bağlantı

Katılımcı	Politika Yapıcılarla Bağlantı
Hamburg Katılımcı-1	Var
Hamburg Katılımcı-2	Var
Essen Katılımcı-1	Var
Essen Katılımcı-2	Var
Essen Katılımcı-3	Yok
Essen Katılımcı-4	Var
Essen Katılımcı-5	Yok
Essen Katılımcı-6	Yok
Essen Katılımcı-7	Yok
Essen Katılımcı-8	Var
Essen Katılımcı-9	Var
Essen Katılımcı-10	Var/Yok
Essen Katılımcı-11	Var
Essen Katılımcı-12	Var
Essen Katılımcı-13	Yok

Araştırmanın analizi göstermektedir ki Essen ve Hamburg’daki girişimlerin çoğunlukla politika yapıcılarla etkileşimi bulunmaktadır. Ancak her girişimin etkileşim düzeyi aynı değildir. Genel çerçevede politika yapıcılara yakınlık olumlu katkı sağlamaktadır.

- **Sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılardan destek gördünüz mü?**
Sizde çevre projelerine ne oranda destek sağlarsınız?

Bu soruya yönelik katılımcılardan gelen cevapların bir kısmı şu şekildedir;

Essen Katılımcı-2: “Kesinlikle destek görmedik. Çevre projelerine maddi ve manevi destekte bulunuruz. Bu zamana kadar destek talebi gelmediği için hiç böyle bir destek durumu içinde olmadık. Eğer böyle bir talep gelseydi kendi çapımızda katkıda bulunurduk”.

Essen Katılımcı-4: “Daha önce destek görmedim. Çevre projelerine şu an destek oluyorum. Sivil toplum kuruluşu aracılığıyla desteklerimizi sağlıyoruz”.

Essen Katılımcı-5: “Ben işimi kurarken yatırımcılardan destek almadım. Biz çevre projelerine büyük oranda destek oluruz. Bu yöndeki çalışmalara katıldım. Türkiye’de (Kütahya bölgesine) 58. yaş günümde 58 tane ağaç diktirdim”.

Essen Katılımcı-7: “Sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılardan destek görmedim. Ben çevre projelerine ufak yardımlarda bulunabilirim”.

Essen Katılımcı-8: “Yatırımcılardan destek görmedik. Çevre ile ilişkili projelere destek oluruz. Özellikle Türkiye için destek oluyoruz ve olmaya devam ederiz. Almanya için bilemiyorum”.

Essen Katılımcı-10: “Sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılardan destek görmedik. Birçok hususta yardımcı olduk. Çevre projelerine birçok derneğin isteği ile yardımcı olduk. Bu yönde sosyal ve çevresel projelere de yardım etmeye devam edeceğiz”.

Araştırmaya katılan girişimcilerin bu açıklamalarına bakıldığında sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılardan genel olarak destek almadıkları anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan girişimlerin çevre projelerine destek olma arzularının var olduğu ve bazı girişimcilerin özellikle sivil toplum kuruluşları aracılığıyla destek oldukları belirtilmektedir. Ancak bu destekler yatırım bazlı değildir.

- **Üyesi olduğunuz bir dernek ya da herhangi bir sivil toplum örgütü var mıdır? İş çevrelerinde hayırseverlik veya gönüllülük yaygın mıdır?**

Bu soruya verilen cevaplar analiz edilmiş ve katılımcıların sivil toplum üyelikleri olup olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda bulundukları sektörü değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo 3.6: Sivil Toplum Üyeliği ve İş Çevreleri

Katılımcı	Sivil Toplum Üyeliği	Gönüllülük/Hayırseverlik
Essen Katılımcı-1	Var	Her ikisi de
Essen Katılımcı-2	Var	Her ikisi de
Essen Katılımcı-3	Yok	Gönüllülük
Essen Katılımcı-4	Var	Hayırseverlik
Essen Katılımcı-5	Var	Gönüllülük
Essen Katılımcı-6	Yok	Gönüllülük
Essen Katılımcı-7	Var	Hayırseverlik
Essen Katılımcı-8	Var	Hayırseverlik
Essen Katılımcı-9	Var	Hayırseverlik
Essen Katılımcı-10	-	Gönüllülük
Essen Katılımcı-11	Var	Her ikisi de
Essen Katılımcı-12	Var	Hayırseverlik
Essen Katılımcı-13	Yok	Gönüllülük

Tablo 3.6'ya bakıldığında araştırmaya katılan girişimcilerin 9'unun sivil toplum kuruluşuna üyeliği bulunmaktadır. 3 girişimcinin ise sivil toplum üyeliği bulunmamaktadır. Essen Katılımcı-10 ise bu duruma var veya yok diyemem düzeyinde cevap vermiştir. Buradaki durum resmi ve yoğun bir bağın olmamasıdır.

Katılımcıların belirttiği üzere iş hayatlarında gönüllülüğün daha yaygın olduğu üzerinedir. Ancak katılımcılardan bazılarının açıklamalarına bakılırsa kendilerinin hayırseverliği tercih ettiği ancak iş dünyasında gönüllüğün yer aldığı veya Türk kökenli girişimciler arasında hayırseverliğin yaygın olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda girişimcilerin bazılarının açıklamaları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-4: “STK üyesiyim. İş çevrelerinde hayırseverlik yaygındır. Daha doğrusu öndedir”.

Essen Katılımcı-5: “Üyesi olduğum bir sivil toplum kuruluşu vardır. İş çevrelerinde gönüllülük daha yaygındır. Burada her sene dernek olsun belediye olsun çöp toplar. Bunu gönüllü olarak gerçekleştirir. Sene de bir gün, her belediyenin her semtin gönülleri vardır, severek ellerine büyük çöp poşetlerini alarak çevreyi temizlerler. Genelde haberlerde sahillerde yapılan temizlik gibi bunlarda çevrede temizlik yapar. Doğaya uygun olmayanları ayırırlar. Bunu hem de çoluk-çocuk hep birlikte yaparlar. Derneklerde çalışanların %80' ni denilebilir. Yavaş yavaş Türklerin de olduğunu

görüyoruz.^[P]_[SEP]Ek olarak burada itfaiyelerde gönüllüler vardır. Mesela normalde çalışıyor. Ancak bir acil durum veya ağaç yıkılması olursa ona telsizinden haber geliyor ve o kişi o göreve gidiyordu. Genelde emekli olanlar bu tarz gönüllük faaliyetinde yer alıyorlar”.

EsSEN Katılımcı-6: “Herhangi bir STK üyeliğim yoktur. İş alanında gönüllülük daha yaygındır”.

EsSEN Katılımcı-7: “Üyesi olduğum bir STK var. Burada iş çevrelerinde hayırseverlik var. Ancak bunu genellikle Türkler arasında söyleyebilirim”.

EsSEN Katılımcı-10: “STK üyeliğimiz var veya yok diyemeyeceğim. Gönüllülük yaygındır”.

EsSEN Katılımcı-8: “STK üyeliklerimiz var. Hayırseverlik yaygındır”.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan kelime bulutu analizi Şekil 3.21;

Şekil 3.21: Sivil Toplum Üyeliği ve İş Çevreleri-Kelime Bulutu Analizi.

- Öncesinde sahip olduğunuz ya da süreç içerisinde edindiğiniz sosyal ilişkiler size ne derecede faydalı / ne derecede zararlı oldu?

Araştırmaya katılan girişimcilerin sosyal sermayesini güçlendiren sosyal ilişkiler ağına katılımcıları nasıl bir katkısı olduğu Tablo-3.7’de sırasıyla görülmektedir.

Tablo 3.7: Sosyal İlişkilerin Etkisi

Katılımcı	Sosyal İlişkiler	Olumlu/Olumsuz
Essen Katılımcı-1	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-2	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-3	Var	Nötr
Essen Katılımcı-4	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-5	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-6	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-7	Var	Nötr
Essen Katılımcı-8	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-9	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-10	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-11	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-12	Var	Olumlu
Essen Katılımcı-13	Var	Nötr

Araştırmaya katılan girişimcilerin verdiği cevaplara göre katılımcıların sahip olduğu sosyal ilişkilerin genel olarak olumlu olduğu ve girişim seyirlerine katkı sağladıklarını ifade etmektedir. Tablo 3.7’ye bakıldığında girişimcilerin 10’unun sosyal ilişkilerin olumlu etkisinin olduğunu vurguladığı ve yalnızca 3 kişinin ilişkilerinin olumlu ve olumsuz etkisi hakkında net bir şey söyleyemediği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan girişimcilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir;

Essen Katılımcı-1: *“Sosyal ilişkilerimiz bize ticaretimize katkı olsun diye hiç düşünmedik. Avrupa’da yaşayan 6,5 milyon insanımız (Türk) var. Bunun yaklaşık 4 milyonu ise Almanya’da (Alman vatandaşı olanlar hariç) yaşamaktadır. Girişimciler arasında ise bir bağ bulunmaktadır. Birbirimize destek olmaktadır. Ancak sosyal ilişkilerimiz işimize elbette katkı sağladı. Adımızın bilinmesini sağladı”.*

Essen Katılımcı-3: *“Bana etkisi olmadı, nötr”.*

Essen Katılımcı-4: *“Sosyal ilişkiler hiçbir zaman zararlı olmadı. Her seferinde faydalı oldu. Zaten işimi kurarken ilk desteği arkadaşşımdan (kredi aldı) aldım”.*

Eszen Katılımcı-6: *“Sosyal çevre babadan gelmektedir. Bizi babamızın oğlu diye desteklediler. Biz onlar sayesinde kalkındık. Sonrasında Allah bize yürü ya Kulum dedi, bu noktalara geldik. Bizde kendi insanlığımızla da ilişkilerimizi artırıp genişlettik. Sosyal ilişkilerimiz iyidir. Bu sayede bizi pozitif etkiledi”.*

Eszen Katılımcı-8: *“Sosyal ilişkilerin bize faydaları oldu. Özellikle müşteri artışında faydası oldu. Reklam faaliyetleri açısından faydası oldu”.*

Eszen Katılımcı-9: *“Daha çok faydalı oldu. B2B konusunda destek oldu. Çevreniz genişliyor. Daha fazla avukat, daha fazla işletme ve daha fazla marka ile tanış oluyorsunuz. Tanıdığınız müşteriler oluyor. Karşılıklı etkileşimler herkes diğerinin ihtiyacı olabilecek kişiye yönlendiriyor”.*

Kısacası, yeşil girişimcilerin kuruluş aşamasından itibaren farklı süreçlerde ve dönemlerde, farklı düzeylerdeki sosyal ilişkilerinden katkı gördükleri ifade edilebilir. Özellikle sahip olunan ortak köken ve aile dostu düzeyinde ilişkilerin ön plana çıktığı ifade edilebilir.

- **Göçmen olmak veya olmamak girişimci (yeşil girişimci) olmanızı nasıl etkilemektedir?**

Bu soru kapsamında göçmen olmanın girişimcilik üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır. Bu araştırmaya katılan tüm girişimciler Türk kökenli oldukları için bu soru büyük önem arz etmektedir. Genel olarak göçmen olmanın iş hayatlarında büyük olumsuzluk katmadığını düşünen girişimcilerin tamamının görüşü Tablo 3.8 üzerinden gözlemlenebilir. Aynı zamanda tablonun ötesinde görüşmeciler notlarında anekdotlara da yer verilmiştir.

Tablo 3.8: Göçmen Olmanın Etkisi

Katılımcı	Göçmen Olmanın Etkisi	Olumlu/Olumsuz
Essen Katılımcı-1	Var	Olumsuz
Essen Katılımcı-2	Yok	-
Essen Katılımcı-3	Yok	-
Essen Katılımcı-4	Yok	-
Essen Katılımcı-5	Var/Yok	Olumlu
Essen Katılımcı-6	Var	Olumsuz
Essen Katılımcı-7	Yok	-
Essen Katılımcı-8	Var	Olumsuz
Essen Katılımcı-9	Yok	-
Essen Katılımcı-10	Var	Olumsuz
Essen Katılımcı-11	Var	Olumsuz
Essen Katılımcı-12	Yok	-
Essen Katılımcı-13	Yok	-

Araştırmaya katılan yeşil girişimcilerden 5'ine göre göçmen olmanın olumsuz etkilerinin olduğu ancak 8 girişimciye göre etkisinin olmadığı veya kendilerinin bu bağlamda iş hayatlarında negatif bir yönünün olmadığını vurgulamaktadır. Bazı girişimciler ise göçmen olmanın belirli olumlu etkileri olduğunu kabul etmektedir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan girişimcilerden bazılarının açıklamaları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-1: “Göçün 60.yılıdır. Bizler buralara geldik. Gurbette yaşayan insanlar çok rahat değiller. Hele ki son dönemde Avrupa’da var olan siyaset ile birlikte bu durum daha da güçleşmektedir. Aşırı sağcıların eline geçmeye başladı. Ekonomik gerginliklerde Türklerin üzerine yıkılmaya başladı. Türk olmak bazı zaman negatiflikler sunmaktadır. Bazen bunu canlı yaşamasanız da devlet kurumlarıyla bunu sizi yansıtır. Yabancı yatırımlarda küçük kalmanızı isterler ve büyümenizi istemezler. Sebebi ise siz buraya işçi geldiniz öyle kalın düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak biz bu kabuğu kırdık. Üniversitelerde çok fazla Türk var. Bazı bölgeler var sadece Türkler var ve Almanca olmadan ihtiyaçları karşılayabilirsiniz”.

Essen Katılımcı-4: “Göçmen olmak beni hiç etkilemedi. Önemli olan sen olman, işini doğru ve düzgün yapabilmendir”.

Essen Katılımcı-5: “Göçmen olmak beni veya bizi etkilemedi diyebilirim. Daha doğrusu olumsuz etkilemedi. Burada tabi dil bilmek ve yaptığınız işi bilmeniz önemlidir. Yeterli bilgiye sahibim. Örneğin 150’ye yakın bitkinin özelliğini ve Latince adını biliyorum.

Essen Katılımcı-6: Dezavantajı yeri geliyor ve oluyor. Ancak göçmenlikte kendimizde suçluyuz. Kendimizi tam manası ile ifade edemedik. Yabancı düşmanlığı var. Aslında Türk düşmanlığı da var. Araplarda geliyor. Onlar uyum sağlamıyor. Bu sebepten herkes Türk sanılıp bize karşı, kara kafa düşmanlığı oluyor. Çok yoğun olmasa da belirli bir dezavantajı bulunmaktadır. Psikolojik baskısı oluyor. Buranın yönetimi bile burada bizim bu kadar kalkınmamızı öngörmedi ve şu an çekemiyorlar”.

Essen Katılımcı-7: “Burada göçmen olmak beni etkilemedi. Ben burada küçük bir girişime sahibim. Devlet küçük girişimlerin kurulmasını destekliyor”.

Essen Katılımcı-9: “Bizim şirketimiz soy isimdi. Birçok tanıdığımız bu isimle iş yapılmaz dedi. Bu isim Türk ismi, buraya göre yabancı ismi dediler. Biz yine de soy ismimize güvendik. Yaptığımız işe güvendik. Şu anda çalıştığımız şirketlerin %99’u Alman şirkettir. Yıllık 1,5 Milyon euro ciromuz var. 66 işçi istihdam ediyoruz. Göçmenliğin bize dezavantajı olmadı”.

Essen Katılımcı-10: “Göçmen olmak veya Türk olmak her zaman bir işte veya eğitimde dezavantaja sahiptir. Bu bağlamda çok büyük problemlerle karşılaştım. Maalesef göçmene karşı toplumun %60-70 oranında bir kesimi kin ve nefret ile bakıyor. İş olarak veya eğitim olarak ilerlememizi kabul etmiyorlar. Şirketimizin ofis yeri hususunda belediyeden ortaya çıkan problem veya eğitim hayatımda akademisyenlerin tavrı olumsuz idi. Yalnızca bir anımdan bahsetmek istiyorum. Bir profesör dışarıda oynayan çocuklara seslendi ve adlarını sordu. İsimleri Müslüman-Türk ismi idi. Bunun üzerine hoca sınıfa tekrar baktı ve benim yanıma gelip gözlerime bakarak “Pis Türkler” / “Der Kanake” dedi. Bu ifade alçaltıcı bir ifadedir. Ancak tüm insanlar böyle değil. Sınıf arkadaşım bana dokunup sakın konuşma seni

okuldan attırmak için böyle davranıyor dedi. Tahminim bu yöndeki olayların 20-25 sene sonra azalacağıdır”.

- **Yeşil girişimcilikte iletişim ve network ne kadar önemlidir?**

Bu soru doğrultusunda, sosyal hayatta da önemli bir yeri olan networkün yeşil girişimciliğe olan etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda networkün genel olarak büyük bir etken olduğu ifade edilirken yalnızca yeşil girişimcilikle kısıtlı olmadığı da belirtilmektedir.

EsSEN Katılımcı-3: *“Benim çok fazla networküm yok bu yüzden network olmadan da yeşil girişimcilik gerçekleşebilir”.*

EsSEN Katılımcı-6: *“Network çok önemlidir. Örnek vereyim benim için bu husus nasıl gerçekleşiyor. Bulduğumuz halde ben diğerlerine göre çok yayılmış durumdayım. Benim çevreci ve temiz olmamdan kaynaklı birçok kişi benimle tanışıyor. Hal yönetimi gelenlere beni tanıtıyor ve beni gösteriyor. Tanışma ağımız gelişiyor ancak bu kendi çalışma başarımızdan kaynaklıdır. Az su ile iyi yıkama yapan makineler kullanıyorum, kirli su için ayrı bir sistemim var. Bu sebepten kabul görüyorum”.*

EsSEN Katılımcı-9: *“Bizim müşterilerimiz dediğimiz şirketler bize network sağlıyor. Kartopu sistemi ile iş büyüyor. Çevre şartları ve bu şartları önceleyen şirketler sayesinde kartopu ile iletişim sağlanıyor ve gelişiyor”.*

EsSEN Katılımcı-10: *“Önemlidir. Bizim kendi şirketimiz için etkili olduğunu söyleyebilirim”.*

EsSEN Katılımcı-11: *“İletişim ve network önemli olup iş hayatında en temel etkenlerdendir”.*

Bu soruya yönelik katılımcıların görüşlerinin kelime analizi yapılmış ve bu doğrultuda bir sözcük frekansı ortaya çıkmıştır. Bu sözcük frekansı Tablo 3.9’da şu şekildedir;

Tablo 3.9: Yeşil Girişimcilikte Network-Sözcük Frekansı

Sözcük	Sözcük Uzunluğu	Frekans	Yüzde
Network	7	10	10,64
Önemli	6	4	4,26
Networküm	9	3	3,19
Önemlidir	9	3	3,19
Girişimcilik	12	2	2,13
İletişim	9	2	2,13
İyi	3	2	2,13
Kartopu	7	2	2,13
Su	2	2	2,13
Şirketler	9	2	2,13
Temel	5	2	2,13
Yeşil	5	2	2,13
Ağımız	6	1	1,06
Başarıımızdan	12	1	1,06
Büyüyor	7	1	1,06
Çevre	5	1	1,06

Girişimcilerin faaliyetlerinde networkün önemli olduğu, daha fazla iş yapma, kendini diğer insanlara anlatma ve kabul görme açısından katkı sağladığı ifade edilebilir. Özellikle networkün zaman içerisinde geliştiği ve çevre faaliyetlerini bir arada yürüten kişiler için bir ağ olduğu kabul edilebilir. Bunların yanı sıra başarılı bir iletişimle meydana gelen networkün öğrenmede etkili olduğu girişimcilerin düşünceleri arasındadır.

- **Aile fertlerinin düşünceleri yeşil girişimci olmanızı ne yönde etkilemektedir? Ailenizde girişimci ve yeşil girişimci var mıdır?**

Bir girişimcinin faaliyet yürütülmesinde ailenin önemli bir etken olduğu düşüncesi birçok farklı çalışmada ele alınmaktadır. Özellikle yeşil girişimcilikte ailede yeşil girişimcinin bulunması ve ailenin çevre bağlamında etkisi ve yeşil girişimciliği yönlendirmede etkisi analiz edilmiştir. Bu doğrultuda yeşil girişimcilerin bu soruya verdikleri cevap doğrultusunda Tablo 3.10 oluşturulmuştur.

Tablo 3.10: Yeşil Girişimcilikte Ailenin Etkisi

Katılımcı	Ailede Girişimci	Ailede Yeşil Girişimci	Yeşil Girişimcilikte Ailenin Etkisi
Essen Katılımcı-1	Yok	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-2	Yok	Yok	Etkisi Var
Essen Katılımcı-3	Yok	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-4	Var	Var	Etkisi Var
Essen Katılımcı-5	Yok	Yok	Etkisi Var
Essen Katılımcı-6	Var	Var	Etkisi Var
Essen Katılımcı-7	Yok	Yok	Etkisi Var
Essen Katılımcı-8	Var	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-9	Yok	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-10	Var	Var	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-11	Yok	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-12	Var	Yok	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-13	Yok	Yok	Etkisi Yok

Tablo 3.10’a göre her katılımcının ailesinde girişimci ve yeşil girişimcinin olup olmadığı ön plana çıkarılmıştır. Aynı zamanda girişimcilerin yeşil girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştirmesinde ailenin etkisi analiz edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcılardan 5’inin ailesinde girişimci bulunmaktadır. Bu girişimcilerden yalnızca 3’ünün ailesinde yeşil girişimci bulunmaktadır. Ayrıca girişimcilere göre yeşil girişimcilik faaliyetlerinde aile etkisinin olduğunu düşünen girişimciler bulunmaktadır. 8 girişimci ise ailenin yeşil girişimcilikte etkisi olduğunu düşünmemektedir.

Tablo 3.10’da yer alan veri analizinin ortaya çıkmasını sağlayan görüşme notlarından bazıları şu şekildedir;

Essen Katılımcı-2: “Ailecek çevreciyiz, çocuklar doğma-büyüme buralıdır. Buraya intibakta çocukların faktörü önemli olmuştur. Çünkü onlar buranın eğitimi ile yetiştiler. Biz onlardan etkilendik. Aile kapsamında birinci düzeyde bir girişimci yoktur”.

Essen Katılımcı-5: “Ailede herhangi bir girişimci bulunmamaktadır. Sadece aile bizi desteklemektedir. Çocuklar destek veriyor. Örneğin çocuklar doğum günümde hediye olarak ağaç diktirdiler. Benim bu alandaki isteğimi gerçekleştirdiler (Hagem aracılığıyla)”.

Eszen Katılımcı-6: “Benim ailemde annem ve babam girişimciydiler. Babam doğal ürün yetiştiriyor ve onları satıyordu. Ailem çevreci, kendi evimde de bahçem var. Yeşil ve temiz, sürekli bakımını yapıyoruz. Çevre hususunda bireysel olarak tercih etsem de ailem de destekliyor”.

Eszen Katılımcı-7: “Ailemde girişimci yok. Çocuklarım çevrecidir. Onlar bizi her hususta uyarıyor”.

Eszen Katılımcı-9: “Ailemde girişimci ve yeşil girişimci yoktur. Ailenin düşünceleri yeşil girişimcilikte herhangi bir etkisi bulunmamaktadır”.

Eszen Katılımcı-10: “Ailede babam girişimci ve bu şirketi kuruyor. Bu şirkette bir aile şirkettir. Aile şirketi bağlamında, ailemizin girişimci olduğunu söyleyebiliriz. Ailenin çevre konusunda etkisi yoktur”.

- **Ekonomik durum yeşil girişimciliği seçmenizde ne derece önemlidir?**

Girişimcilik konusunun temeli olan ekonomik durumun yeşil girişimcilikteki etkisi analiz edilmek istenmiştir. Yeşil girişimcilikte ekonomik faktörlerin ötesinde de önem arz eden majör faktörler bulunmaktadır. Bu doğrultuda yeşil girişimcilere yönlendirilen soruya verilen cevapların bir kısmı şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-4: “Ekonomi çok önemlidir. Örneğin bahçe inşa etmek istediğimizde bunun her bahar döneminde belirli maliyetleri bulunmaktadır. Bu maliyet 1-2 bin euro civarındadır. Ekonominiz yoksa bahçe yapamaz ve oraya bakamazsınız. Çiçek dikimleri bakımları hepsi maliyet gerektirir. Yeşil girişimciliğin başarılı şekilde gerçekleşmesi için ekonomi her açıdan önemlidir”.

Eszen Katılımcı-5: “Yeşil girişimciliği ya da bu işi seçmemizde ekonomik durumda etkenler arasındadır. Aynı zamanda işsiz kaldığımız dönemde bu düşünce ortaya geldi. Daha doğrusu bu bağlamda, maddi durumun kötüleşmesi sonucunda bu işe bir yönelim oluştu diyebiliriz”.

Eszen Katılımcı-6: *“Ekonomisi güçlü olan çevresine daha çok dikkat ediyor. Durum geliştikçe çevreyi destekleyecek araçlar satın alıyor. Özellikle Almanya temizlik ve su açısından çok fazla çaba sarf ediyor. İnsanlarda bunu dikkate alıyor”.*

Eszen Katılımcı-10: *“Fazla etkili değildir. Ancak yeşil girişimcilik için verilecek teşvik ve destekler yeşil girişimciliği geliştirmede katkı sağlayabilir. Ancak kişi çevreci biri ise bu hassasiyette iş yapar. Ekonomik durum burada ikinci etken olur diye düşünüyorum. Örneğin bizim sektörde orta halli bir şirket olmamıza rağmen daha çok yenilenebilir enerji işleri ile ilgilenmekteyiz”.*

Eszen Katılımcı-13: *“Ekonomik durum yeşil girişimcilikte etkili değil bence duygu temeldir. Benim işim kendi düşüncemde devam etmektedir”.*

Görüşme ifadelerine bakıldığında genel olarak ekonomik durumun yeşil girişimciliği seçmekte ve desteklemekte etkin olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik durumun etkisinin ikinci planda yer aldığı ve çevresel değerlere sahip olmanın birincil öncelikle olduğu düşünce de kendine yer bulmaktadır.

• Şehrinizin sahip olduğu doğal-çevresel sermaye sizin girişimciliğinizi nasıl etkilemektedir?

Bu soruya yönelik verilen cevaplar Tablo 3.11’de görüldüğü üzere doğal sermayenin her yeşil girişimcinin girişimcilikleri üzerinde etkisinin olup olmadığını göstermektedir. Tablo 3.11’e bakıldığında araştırmaya katılan girişimcilerin faaliyetlerinde doğal sermayenin etkisinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ancak etkisi yok diye ifade edenlere göre genel olarak işletmelerinin üretim işletmesi olmadığı için etkisi olmadığını dile getirmektedirler. Ayrıca etkisi yok diye ifade edilenler aslında doğrudan etkisi olmadığını söyleyenler için de geçerlidir. Doğal sermayenin sektöre göre doğrudan veya dolaylı etkisi olmaktadır.

Tablo 3.11: Doğal Sermayenin Etkisi

Katılımcı	Doğal Sermayenin Etkisi
Essen Katılımcı-1	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-2	Etkisi Var
Essen Katılımcı-3	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-4	Etkisi Var
Essen Katılımcı-5	Etkisi Var
Essen Katılımcı-6	Nötr
Essen Katılımcı-7	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-8	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-9	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-10	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-11	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-12	Etkisi Yok
Essen Katılımcı-13	Etkisi Yok

Bu bağlamda katılımcılardan bazılarının açıklamalarına dair alıntılar şu şekildedir;

Essen Katılımcı-1: “Üretimci olmadığımız için doğal-çevresel sermaye bizim girişimciliğimizi etkilememektedir”.

Essen Katılımcı-2: “Direkt bağlantılıdır. Burada birçok şehirde doğal sermaye var. Örneğin Essen 'de rüzgâr enerjisi var. Bu enerji sanayi tarafından kullanılmaktadır. En basit örneği ve bunu çeşitlendirebiliriz. Bu herkesin görebileceği bir örnektir”.

Essen Katılımcı-5: “Essen'in doğal sermayesi aslında bize iş imkanı sağlıyor. Belediyenin çevre hassasiyetinin oluşmasını sağlıyor. Bu da iş olanaklarını artırıyor. Bahçe bakımında işler artıyor. Yaşadığımız şehrin insanları kültürel olarak yeşili sevdikleri için bu durum bize, firmalara yansıyor. En ufak hususta çiçek düşünüyorlar. Mezarlıkların senede 4 defa çiçeklerini değiştiriyorlar. Ölen birisine mezar alırlar. Bir firma 30 sene bakımını yapar. (İnsan bedeni çürüyünce çevreye zarar vereceği düşüncesi vardır ve bunun içinde bedeni yakarlar)”.

Essen Katılımcı-6: “Doğal sermaye beni etkilemesi konusunda çıkarım yapamıyorum”.

Essen Katılımcı-9: *“Doğal sermaye bizim girişimciliğimizi etkilemiyor”*

Essen Katılımcı-11: *“Doğal sermaye bizim girişimciliğimizi etkilememektedir. Üretimci şirketleri etkiler daha fazla”.*

Kısacası, doğal sermayenin üretim şirketlerinde veya belirli sektörlerde daha etkin olduğu ifade edilebilir. Yeşil girişimcilik alanında bile olsa bazı sektörler etkilemediği veya çıkarsama yapmanın zor olduğu ifade edilebilir. Korona gibi doğrudan etkileri görülmüş olan bir durum olsa da çıkarım yapılabilirdi.

3.4.6. Yeşil Girişimcilik Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Yeşil girişimcilik kümesine yönelik bulguların oluşmasına olanak sağlayan sorulara yönelik katılımcıların verdiği cevaplar bu küme altında toplanmış ve MAXQDA aracılığıyla görselleştirilerek analiz sonuçları sunulmuştur.

- **Sizin yeşil girişiminizi en çok etkileyen faktörler nedir? Müşteri, belediye ve çevre hassasiyeti noktasında girişiminizi etkileyen faktörleri güçlüden zayıfa doğru tasnif eder misiniz?**

Sorunun temelinde ilk olarak yeşil girişimciliği etkileyen faktörlerin neler olacağı görüşmeler sırasında tartışılmış ve üç temel kod ortaya çıkarılmıştır. Bu kodlardan ilki kişinin bireysel tercihlerinden kaynaklanan çevre hassasiyetidir. Diğer kodlar ise müşteri ve belediye şeklinde olup daha dışsal olan faktörlerdir. Bu üç faktörü girişimciler kendi yeşil girişimlerine olan etkileri bağlamında sıralamıştır. Buna göre 6 katılımcı için en etkili unsur müşteridir. 5 katılımcı için çevre hassasiyeti ve 2 katılımcı için belediye yeşil girişimcilikteki en önemli faktörlerdir. Bu doğrultuda müşterinin daha fazla ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu veriler, etkileyen faktörlerin girişim bazında sıralaması ve öncelikli faktörler şeklinde somut olarak Tablo 3.12’de gösterilmektedir.

Tablo 3.12: Yeşil Girişimi Etkileyen Faktörler

Katılımcı	Etkileyen Faktörler	En Etkili Olan
Essen Katılımcı-1	Müşteri, Belediye, Çevre Hassasiyeti	Müşteri
Essen Katılımcı-2	Çevre Hassasiyeti, Müşteri, Belediye	Çevre Hassasiyeti
Essen Katılımcı-3	Müşteri, Çevre Hassasiyeti, Belediye	Müşteri
Essen Katılımcı-4	Çevre Hassasiyeti, Belediye, Müşteri	Çevre Hassasiyeti
Essen Katılımcı-5	Müşteri, Belediye, Çevre Hassasiyeti	Müşteri
Essen Katılımcı-6	Belediye, Çevre Hassasiyeti, Müşteri	Belediye
Essen Katılımcı-7	Çevre Hassasiyeti, Belediye, Müşteri	Çevre Hassasiyeti
Essen Katılımcı-8	Çevre Hassasiyeti, Müşteri, Belediye	Çevre Hassasiyeti
Essen Katılımcı-9	Müşteri, Çevre Hassasiyeti, Belediye	Müşteri
Essen Katılımcı-10	Çevre Hassasiyeti, Belediye, Müşteri	Çevre Hassasiyeti
Essen Katılımcı-11	Müşteri, Belediye, Çevre Hassasiyeti	Müşteri
Essen Katılımcı-12	Belediye, Çevre Hassasiyeti, Müşteri	Belediye
Essen Katılımcı-13	Müşteri, Çevre Hassasiyeti, Belediye	Müşteri

Bu sıralamanın oluşmasını sağlayan girişimcilerden bazılarının bu soruya yönelik verdikleri cevaplar şu şekildedir;

Essen Katılımcı-4: *Çevre hassasiyeti (çevreci olma), belediye (mecbur kılıyorlar sizi örneğin 1 ağaç kestiniz mi 2 ağaç dikme zorunluluğu var), müşteri*

Essen Katılımcı-5: *Müşteri (Almanya’da özellikle müşteri bahçe istiyor bu sebepten bizim iş alanımızda müşterinin isteği önemli, aileler evlerine bahçe ve çevre düzenleme istiyor. Mobilyadan önce yapılan, planlanan bahçedir-gül dikme, çimen serme yapıyoruz-), belediye, çevre hassasiyeti (en son biz kendimiz geliyoruz)*

Essen Katılımcı-6: *Belediye, çevre hassasiyeti ve müşteridir. Belediye bir sistematik tanıyor ama çöp konusunda birçok hususu gönüllü yapıyoruz. Evlerde de buna dikkat ediyoruz. Belediye bu kuralları uyguluyor. 3. Dünya ülkeleri vatandaşları sıkıntı yaşıyor ve yaşatıyorlar. (Çevre ile ilgili hususların hepsi birbiri ile bağlantılıdır). Plastik en karşıtı olduğum üründür.*

Essen Katılımcı-10: *Çevre hassasiyetimiz, belediyeler 5-10 senedir çok dikkatli bu konularda, müşteri (sektöre göre ifade ediyorum).*

- **Yeşil girişimciliği etkileyen faktörler sizce nelerdir? Doğal kaynaklar, rakipler, sosyal çevreniz, müşteriler, devlet, belediye, kültür, ekonomik sermaye, aile kavramlarından hangileri yeşil girişimciliği daha fazla etkiler?**

Yeşil girişimciliği etkileyen faktörleri daha geniş çerçevede görmek adına sorulan soruya yönelik verilen cevaplardan elde edilen bilgiler Tablo 3.13’de tablolastırılmıştır. Bu tabloda her girişimciye göre yeşil girişimciliği en çok etkileyen faktör veya faktörler yer almaktadır.

Tablo 3.13: Yeşil Girişimciliği Etkileyen Unsurlar

Katılımcı	Yeşil Girişimciliği Etkileyen Faktörler
Essen Katılımcı-1	Bireysel, Sosyal Çevre
Essen Katılımcı-2	Sermaye
Essen Katılımcı-3	Müşteri
Essen Katılımcı-4	Kültür
Essen Katılımcı-5	Doğal Kaynaklar, Müşteri, Aile
Essen Katılımcı-6	Belediye
Essen Katılımcı-7	Aile
Essen Katılımcı-8	Sosyal Çevre
Essen Katılımcı-9	Müşteri, Devlet-Belediye
Essen Katılımcı-10	Devlet, Kültür
Essen Katılımcı-11	Sosyal Çevre
Essen Katılımcı-12	Belediye-Devlet
Essen Katılımcı-13	Müşteri

Tablo 3.13 üzerinde görüldüğü üzere girişimcilere göre yeşil girişimciliği en çok etkileyen faktörler müşteri (4), belediye-devlet (4), sosyal çevre (3), aile (2), kültür (2) ve diğerleri şeklinde ifade edilebilir. Girişimcilere göre bu faktörlerin hepsinin belirli oranda etkisi olmakta ve bazı faktörler iç içe geçmiş şekilde bir etki göstermektedir.

Essen Katılımcı-3: “Müşteri”

Essen Katılımcı-4: “En önemlisi kültürdür. Çünkü ilk olarak Essen’in kültür şehri olduğunu da vurgulayabilirim. Böyle bir kültüre sahip olmasalar yeşilde olamazlar. Bu sebepten yeşil şehir olmasında kültür önemlidir”.

Essen Katılımcı-5: *“Yeşil girişimciliği etkileyen faktörler bağlamında yeşil şehrin temelinde yer alan daha önce de dediğim gibi doğal kaynaklar Essen için önceliklidir. Bir diğer etken müşteridir. Çünkü müşterinin yeşil isteği ve beklentisi etken oluyor. Son olarak da ailelerdir. Ailelerin birlikte yaşam alanlarında bahçe ve çevreye önem vermektedir. Genellikle aileler çocukları ile birlikte evlerin önüne fidan dikip bakımlarını yapıyorlar. Almanların bir ifadesi var. Bu ifade “bir ev, bir çocuk ve bir ağaç” şeklindedir. Ağacın Almanlarda ne kadar ön planda olduğunu görüyoruz”.*

Essen Katılımcı-6: *“Yeşil girişimciliği en çok etkileyen faktör belediyedir. Belediye kuralları, yaptığı uygulamalar önemlidir”.*

Essen Katılımcı-7: *“Bana kalırsa ilk başta ailedir. Kişinin çevreci yetişmesi, desteklenmesi, eğitimi hepsi aileye bağlıdır. Çevre bilgisi ve çevre hassasiyeti yoksa hiçbir şey olamaz”.*

Essen Katılımcı-9: *“En etkili olan müşteridir. Ancak bu durumu şirket bağlamında değerlendiriyorum. Birey bazında daha farklı olur. İkinci olarak da devlet etkindir. Devlet ve belediyenin bazı kuralları burada farklı işlemektedir. Bulunduğunuz belediye şehir kapsamında iş yapmak için gerekli kuralları bilip iş birliği yapmanız gerekmektedir”.*

Essen Katılımcı-10: *“Ben bu konuda devlet ve kültür diye ikisini kombine edebilirim. Akıllarına koyduklarında yapmak istiyorlar. Diğer faktörlerde bunlardan sonra alt alta sıralanabilir. Ek olarak Alman kültürü bu konuda çok hassastır. Elinde var olan bir çöpü yarım saate elinde tutar. Çöp kovası gördüğü zaman çöpe atar. Bende burada doğup büyüdüğüm için kendimi bu kültürün içinde yetiştığım için çok iyi anlıyorum”.*

Essen Katılımcı-12: *“Bu şehirde var olan uygulamalar girişimcileri çevreci yapmaktadır. Ama bu uygulamalar her yerde yoktur. Türkiye’de yoktur. Belediye ve devlet destekleri ile oluyor”.*

- **Girişiminizle ilgili faaliyetlerde ne kadar yeşil ve çevre ile ilgili kelimelere yer vermektedirsiniz? İşbirliği kurarken karşı kuruluştaki bu kelimeleri ne oranda aramaktasınız?**

Bu soruya yönelik cevaplar analiz edildiğinde girişimcilerin kendi faaliyetlerini aktarırken veya tedarikçisi konumunda yer alan işletmelerde de ilk öncelikte çevre ile ilgili kelimelerin yer almadığı gözlemlenmiştir. Ancak bu durum sektöre göre ve iş alanının doğrudan çevre ile ilgili olmasına göre değişmektedir. Bu durumu ortaya koyan katılımcıların görüşlerinden bazıları şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-6: “Bizim ürünlerimiz yıkanmış ve tabağa konulacak şekilde hazır olarak sunulmaktadır. Bu şekilde son tüketicinin kabını açıp kullanacağı, tüketeceği şekle uygun geldiği için tüm temizlik işlemleri yapılırken plastik ürün kullanmamaya özen gösteriyoruz. Kasa ile yaptığımız işlerde çöp olurdu. Atık dönüştürme imkânı olmazdı. Kasalar plastikti. Bizim farklı çöplerimiz var. Hem recycling yapıyoruz. Gdo suz sağlıklı ürün sunuyoruz. Temizlik ve sunumuna özen gösteriyoruz. Biz kendi ürünlerimizi mısır koçanın yaptığımız kaplarda sunuyoruz. Bu durumda bizim çevreci yönümüzü göstermektedir. Ürün tedarik ederken sağlık bakanlığı ve zabitanın denetim yaptığı hususları dikkate alıyoruz”.

EsSEN Katılımcı-2: “Karşı kuruluştaki bu çok ön planda değildir. Kendi işletmemizde de böyle bir mesaj verecek bir şey şu ana kadar düşünülmemiştir ve de yok. Reklamımız olsun, ismimiz olsun bunlarda böyle bir durum yok”.

EsSEN Katılımcı-7: “Bazı dönemlerde sosyal medya hesabından çevre duyurusu yapıyoruz. Müşterilere doğrudan iletiyoruz. Tedarikçi seçerken çevre olanı tercih ederiz ama şuan maalesef bu durum pek etkin değil”.

EsSEN Katılımcı-4: “Orta ölçekte dikkat ediyoruz iş birliği yaparken lakin şu anda kendi tanıtım veya faaliyetlerimizde bu yönde bir şey bulunmamaktadır. Gastronomi alanında zaten her şey yasalıdır. Çünkü Almanya’da her şey kurallar ile yaşamaktadır. Mecbursundur. Özellikle burada bio-çöp vardır. Bahçenin otunu bile normal çöpe atamazsınız. Gıda atıkları için ayrı bir çöp

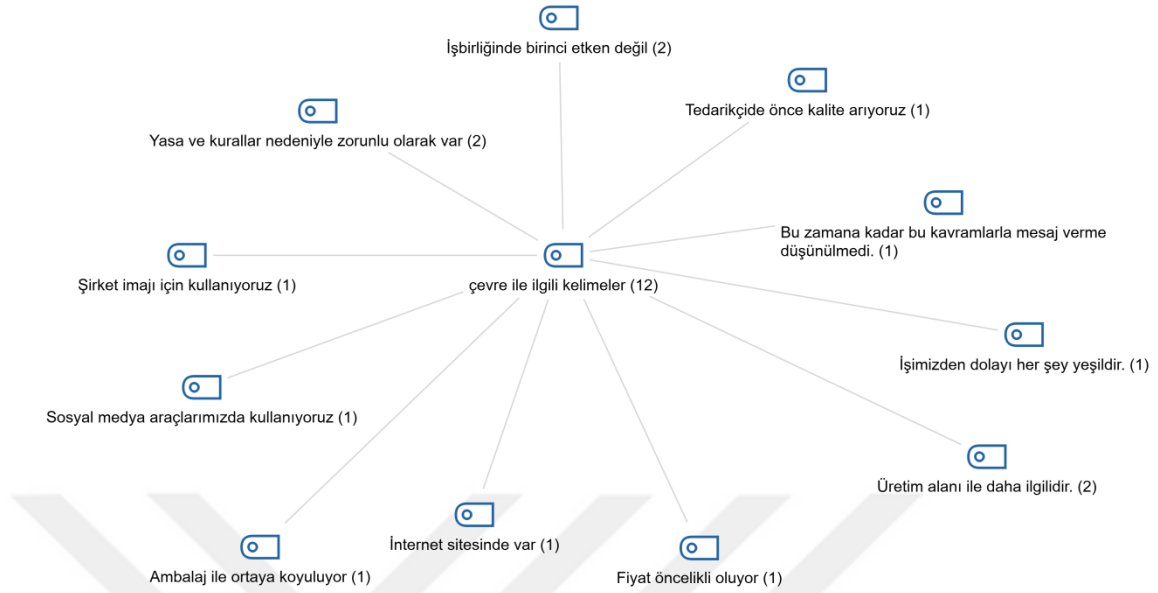
vardır. Biz Almanya'da 4 çöp kullanıyoruz. Kağıt çöpü, plastik çöpü, normal çöp ve bio çöptür. Bu kurallara ve yasalara uymak zorundasındır”.

Essen Katılımcı-5: *“İşin kendisi yeşil içindedir. Logomuz yeşildir. Müşterilere yeşili hatırlatırız. Ayrıca internet sitemiz yoktur. Yaptığımız işleri beğenenlerin önermesi ile iş yapmaktayız. Bu hem biz hem de karşı taraf için önemli ve güvenlidir. Güven esaslı iş yapmaktayız. Bu şirket ama bir anonim şirkettir. Yan iş olarak başladık bu işe biz öğrenmemizi gerçekleştirdikten sonra ve 1 yıl içinde 60 müşterimiz oldu. Sektörde dilden dile yayıldık. Büyük şirketlerden iş almaya başladık. Bu büyük şirketlerin ve büyük vilların çevresini düzenledik, ağaç diktik ve çim serdik. 4-5 m2 çim yapıyoruz. Firmalara aynı zamanda ağaç kestikleri zaman başka yere 3 misli ağaç dikme zorunluluğu getiriyor. İmara açma durumu burada yoktur. Genellikle hep yeşil bağlamında çalıştığımız iş her işte yeşil var”.*

Essen Katılımcı-9: *“Temizlik şirketi olarak %50'i bu kelimelerle kendimizi dışarı yansıttığımızı söyleyebilirim. Reklam faaliyetlerimizde kullanıyoruz. Aynı zamanda bu cümleler bizim iş alanımızda kullanılması gereken ifadelerdir. Biliyorsunuz ki çevre kirliliğini oluşturan şeylerden biri de kimyasal maddelerdir. Temizlik şirketleri de iş gereği bu ürünleri kullanmaktadır. Bu konuda ne kadar bilinçli davrandığımızı göstermek adına, şirket imajı için bunları kullanmak durumundayız. Tedarikçilerle işbirliği yaparken de önümüze gelen ürünler arasında çevre hassasiyeti olan ve vurgulayan ürünleri tercih ediyorum. Ancak maddiyatta belirli oranda etkili oluyor”.*

Essen Katılımcı-13: *“Bizim kendi işimizde bu ifadeler yer almıyor. İş birliği yaptığımız yerde kararsızlık oluştursa da etken değildir diyebiliriz”.*

Girişimcilere ait bu görüşmeler analiz edildiğinde ortaya çıkarılan harita şu şekildedir;

Şekil 3.22: Çevre İlgili Kelimelere Yer Verme-Kod-Alt Kod Modeli.

Şekil 3.22’ye göre iş alanı nedeniyle veya yasalar nedeniyle zorunlu olarak olanların dışında çevre kelimelerine genel olarak etken olmadığı ve özellikle endüstriyel alım-satım yaptığı kuruluşlarda çevre kelimesinin ön planda yer almadığı gözlemlenmektedir.

- **Doğa dostu ürünleri tercih sebebiniz nedir? Tedarikçilerinizi seçerken çevreci olması sizin için ne kadar önemlidir?**

Yeşil girişimcilik değerlendirmelerinde önemli bir husus olan doğa dostu veya çevre dostu ürünlerin tercih edilip edilmemesinde girişimcilerden gelen cevaplardan bazıları şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-1: “Araçlarımız doğa dostudur. Ancak ben doğa dostu denince akla gelen bio durumuna/ ürünlerine inanmıyorum. Bu kadar kısa sürede, kısıtlı alanda bu kadar bio ürün üretmek zordur. Bio ürün denmesi için bazı şartların oluşması gerekir ki şu an bunun için gerekli alt yapı yok. Elektriği az yakmak için motorlarımızı yeniledik. Az tüketim anlayışımız var ancak buradaki önceliğimiz cebimizi düşünmekten kaynaklanmaktadır. Dolaylı olarak da çevreye katkı sağlıyoruz. Bu değişimin şu an %50 kazanımı bulunmaktadır”.

Essen Katılımcı-3: *“Doğa dostu ürünleri seçmekte fiyat en önemli etkidir”.*

Essen Katılımcı-5: *“Çevre dostu ürünlerde onları tercih ediyoruz. Gül olsun çiçek olsun en kaliteli olanlarını tercih ediyoruz. Yaptığımız işte kullanılan neredeyse her şey doğa dostudur. Kullanılan ürünlerde çevreye zararlı plastik vb. yoktur”.*

Essen Katılımcı-6: *“Bizler GDO’su olmayan doğa dostu ürünler tercih ediyoruz. Tedarikçilerden aldığımız ürünlerde baktığımız en temel unsur sağlık şartlarına uygun olmasıdır. Ancak bazen taşıma işleri vb. nedenlerle aldığımız ürünlerin hepsi çevre dostu olmuyor ve içlerinde endüstriyel ürünlerin var olduğunu biliyoruz. Ancak bu ürünlerde çok fazla plastik kullanmamaya özen gösteriyoruz. Lakin Almanya ve Hollanda başta olmak üzere Avrupa’da plastik çok tercih edilmiyor. Avrupa’nın genelinde Almanya öncülüğünde plastik kasalar bırakılıp yeşil kasalara geçiliyor. Bu kasalar tokalı olup küçültme ve büyütme imkânı kendi elinizdedir. Bu kasaları ilaçlı su ile yıkayıp tekrar kullanıyorlar. Paketleme olayını da ortadan kaldırıyorlar. Sürekli aynı kasa devamlı kullanılıyor”.*

Essen Katılımcı-9: *“Doğa dostu ürünler dediğimiz gibi önceliklidir. Çünkü müşterilerimiz bunu istiyor. Özellikle doğa dostu ürün kullandığınızda işletmeniz büyüyor. Zaman içerisinde çalıştığımız şirketlerin çoğu %99 Alman şirketleri oldu. Genellikle şirketlerle çalışıyoruz ve onlarda bu bağlamda doğa dostu ürün seçiyor ve ona göre tercih yapıyor”.*

Essen Katılımcı-10: *“Doğa dostu ürünleri eğer imkân varsa veya ürünler aynı kalite de ise aynı geçirgenliği sağlıyorsa o zaman tercih ederim. En önemli faktörlerden biri fiyat ve erişebilirliktir. Ancak tedarikçilerden büyük şirketler, bu hususlara dikkat ediyor. Bu duruma çok zaman ve bütçe ayırıyorlar. Birçok ürünü re-cycling yoluyla üretiyorlar”.*

Görüşmeciler notları göstermektedir ki girişimciler doğa dostu ürünlere dikkat ediyor. İş yapısı ve fiyat gibi belirli unsurlar doğa dostu ürünü tercih etme kararını

etkilemektedir. Bu doğrultuda girişimcilerin tamamının bu bağlamdaki düşüncesi kelime bulutu analizinde (Şekil 3.23) net bir şekilde görülmektedir.

Şekil 3.23: Doğa Dostu Ürünler-Kelime Bulutu Analizi.

- “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı sizin için ne ifade ediyor? Sizin girişimciliğiniz için ne ifade etmektedir? Sizin bir girişimci olarak etkiniz nedir?

Yeşil girişimciliği etkileyen ancak çevresel, sosyal ve ekonomik yönü olan bazı kavramların yeşil girişimcilikte bir yeri ve yeşil girişimciler için anlamı olduğu düşüncesiyle sürdürülebilir kalkınma ve yeşil mutabakat kavramlarına yönelik sorular sorulmuştur. Sırasıyla bu kavramlara yönelik analizler aşağıda yer almaktadır. Bu soruya araştırmacıların verdiği cevap şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-3: “Buna bizim bir etkimiz yok. Kendimizi bu konuda yetersiz gördüğümüz için bu konuda bir açıklama getiremiyorum. (Biz girişimci olarak bir etkimiz yok)”.

EsSEN Katılımcı-8: “Bu kavram hakkında bilgim yok”.

EsSEN Katılımcı-2: “Bunun bende ki tam tabiri büyüme demektir. Sürdürülebilir değilseniz gelişen ve değişen dünyada bu gerileme anlamına geliyor. İşletme olarak sürdürülebilirlik önemlidir. Doğaya katkı olarak arıtma sistemlerinin geliştirilmesi, arıtma tesislerinin sayısının artırılması ve

desteklenmesi önemlidir. Sera gazı oluşturan faktörlerin sert müdahale ve müeyyidelerle denetim altına alınmalı ki kural ülkesi olmasına rağmen tam değil girişimciler bu kurallar doğrultusunda olmalıdır ki girişimciler sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla destek olsunlar”.

Essen Katılımcı-10: *“Sürdürülebilir kalkınmaya aslında bu zamana kadar söylediğim şeyi buna bağlanması gerekir. Bir şirket sürdürülebilir kalkınma dairesine girmek istiyorsa belirtilen kuralları yapmak zorunda yenilenebilir enerji sektörüne adım atmak zorundadır diye düşünüyorum. Girişimcilerin en başta katkısı olmasa bile devlet bizi o yöne doğru itiyor. Aldığı kararlarla veya aldığı önlemlerle bizi bir şekilde, uygulayan kesimi, işi o yöne doğru kaydırıyor”.*

Essen Katılımcı-11: *“Sürdürülebilir kalkınma hususunda bireysel olarak diyebileceğim bir şey yok. Çünkü o konuda biz pek etkili olamıyoruz. Bu konuda devletin ana kademesi ilgilenmektedir. Devletin ana kademesindeki görevliler kurallar belirliyor ve biz bu kurallara uyuyoruz. Bunun haricinde sosyal sorumluluk olarak seminerler düzenliyor veya seminerlere destek veriyoruz. Sivil toplum faaliyetimiz kapsamında yaptığımız sunumlarda destek veriyoruz. Almanya sürdürülebilir kalkınma için büyük çaba sarf ediyor. Mazot benzinden daha fazla kazançlı olmasına rağmen mazotlu araçlara tamamen kaldırdılar. Elektrikli araçlara yönlendirmeler başladı, bizde taşımacılığımızda kullanmak üzere 3 tane elektrikli araç siparişinde bulunduk”.*

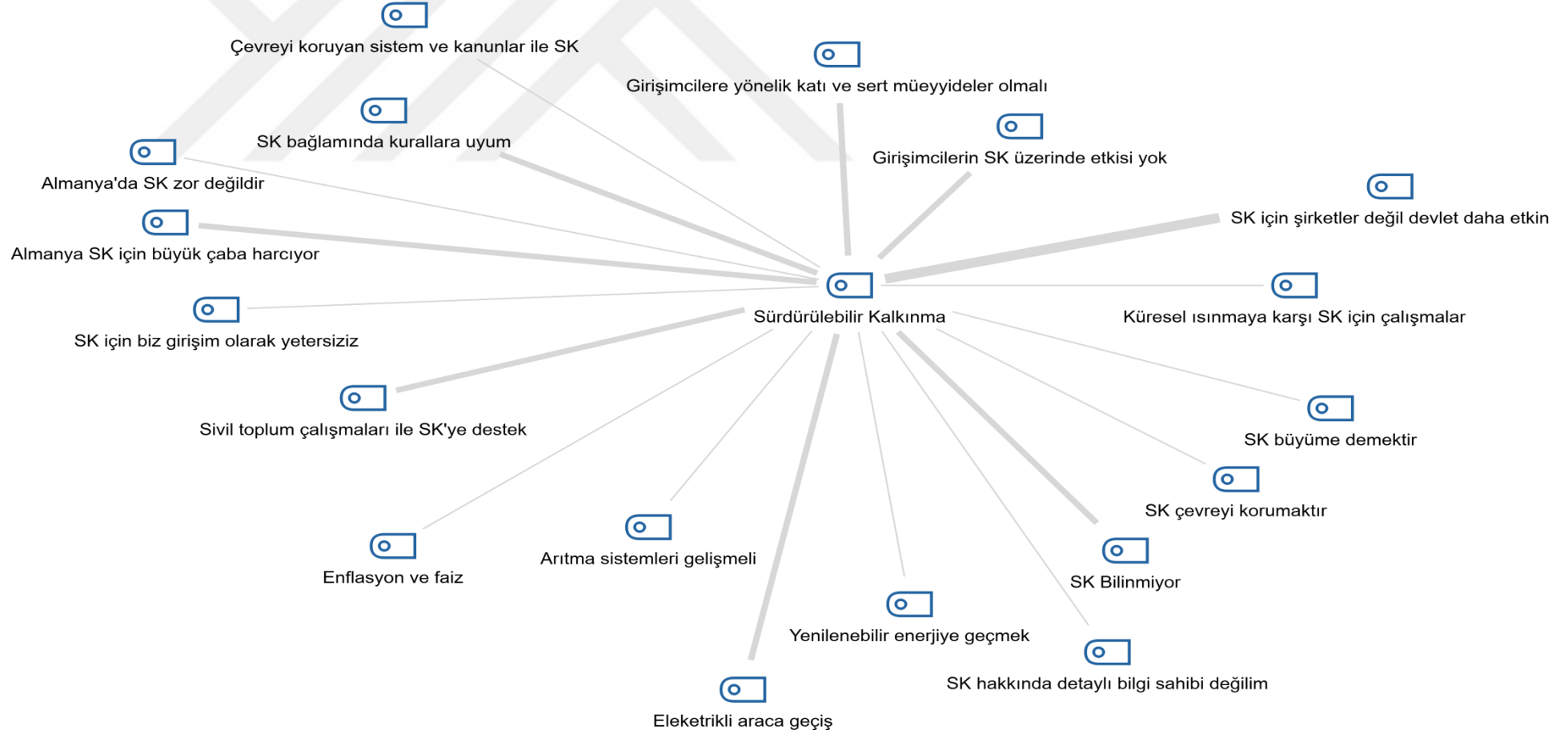
Essen Katılımcı-5: *“Sürdürülebilir kalkınma, girişimcinin çevreye korumasıdır. Bizim sektörde bir ağaç kestiğiniz zaman yerine mutlaka ağaç dikmelisiniz. Almanya’da var olan sistemde bunu sağlıyor. Örneğin kendi bahçeniz bile olsa bir ağacı kesmek için izin almanız gerekir. Çünkü belediye havadan çekim yaparak tüm ağaçları resimlemiş ve belirlemiştir. Oksijen veren ağaçların müsaade ile kesilmesi gerekir. Oksijen veren büyük yapraklı ağaçlar bu izinlere tabidir. Çam ve meyve ağaçları hariçtir. Özellikle meyve ağaçları bu kapsamın dışındadır. Belediye özellikle meşe, çınar ve büyük*

yapraklı ağaçların kesiminde izin zorunluluğu tutarken bir de kesilen ağaç yerine başka yere ağaç dikilmesini talep ediyor. Bu izin şartları da kısıtlıdır. Her durumda izin verilmeyebilir”.

Eszen Katılımcı-7: “*Ben bu kavramı bilmiyorum*”.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının girişimciler için ne ifade ettiği ve girişimcilerin iş dünyasındaki konumu bu ifadeler dikkate alındığında sürdürülebilir kalkınma kavramının diğer kavramlar kadar bilinmediği veya bazı girişimciler bu konuda yorumda bulunamayacağını dile getirmiştir. Ancak kavrama yönelik bilgisi olan girişimcilerden elde edilen analizler Şekil 3.24’de gözlemlenmektedir.

Şekil 3.24’de ortaya konulan kodlar altı ayrı bölüme odaklanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma için önerilen uygulamalar önemli bir bölümdür. Buna göre girişimciler arıtma sistemlerinin iyileştirilmesinden, yeşile ulaşımına kadar geniş bir çerçevede örnek ve öneriler paylaşmışlardır.

Şekil 3.24: Sürdürülebilir Kalkınma Kod-Alt Kod Bölümler Modeli.

- “AB Yeşil Mutabakatı” sizin için ne ifade etmektedir?

Bu küme altında önemli olan bir diğer kavram hem yeşil girişimcileri hem de tüm iş sahiplerini ilgilendiren hatta devletleri de önemli düzeyde etkileyen, Avrupa Birliği için son dönemde önemli olan AB Yeşil Mutabakatı’dır.

Yeşil girişimciler tarafından yeşil mutabakat politik bir kavram olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda politik bir zeminde AB üye ülkelerinin imza atması gereken bir anlaşma olduğu kabul edilmektedir. Ancak AB üye ülkeler arasında yeşil mutabakat konusunda uyuşmazlıkların olduğu bu sebepten dolayı bu mutabakatın anlamlı olmadığı veya katkı sunmayacağı düşüncesi genel olarak girişimcilerde hâkimdir. Almanya’nın yeşil işleri önceleyen bir ülke olarak yeşil mutabakat konusunda öncü olduğu lakin AB içindeki bazı ülkelerin ekonomik nedenlerle yeşil mutabakata uyum sağlamak istemediği belirtilmektedir. Diğer taraftan bazı girişimcilerin bu konu hakkında bilgi sahibi olmadığı veya bu konu üzerinde çok yüzeysel bilgiye sahip oldukları dile getirilmiştir. Aynı zamanda bilgi düzeyinin yüzeysel olmasına karşın yeşil mutabakatın hukuki bir yönünün olduğu ve bir girişimcinin bu konuyla ilgili olan işini daha iyi bilen ve/veya uzman olan biri tarafından değerlendirilmesi gerektiği veya değerlendirildiği ifade edilmektedir. Son olarak kavrama dair daha fazla bilgi sahip olunması istendiğinde “Green Deal”¹ İngilizce isminin kullanılması daha önemlidir. Çünkü kavram daha çok bu ifadesi ile kabul görmektedir.

Yeşil mutabakat konusunda bu kodları ve arka planı ortaya koyan görüşme notlarının bir kısmı şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-10: “*Green Deal, fosil enerjiler/yakıtlardan bağımsızlık, teknolojinin ilerlemesi ve olanakların çoğalmasdır. En temel nokta fosil enerjiden kopma ve CO₂’den minimal ya da yok sayılması olarak ifade edebilirim*”.

¹ Görüşmenin değerlendirilmesi ve gözlemci bakış açısıyla ortaya çıkan durumdur.

Eszen Katılımcı-2: “Ülkeler bazındaki politika gibi Avrupa Birliği parlamentosunda da bu çalışma radikal yeşiller hariç halka şirin görünmek içindir. Uluslararası boyutta da böyledir”.

Eszen Katılımcı-4: “Bunun ben çok büyük önem atfettiğini düşünmüyorum. Çünkü bu kapsamda belirlenen kurallara AB kapsamında yer alan ülkelerden birçoğu uymuyor. Hepsi Almanya gibi olsa bir anlamı olur. Örneğin burada şişeler fant sistemi ile işliyor burada ancak bazı işletmeler Almanya dışına gidip oradan fant olmayan şişeleri getiriyor. Almanya’da yasak olduğu için dışarıdan getiriyor (Diğer AB ülkeleri, ulaşımda kolay)². (25 fant) Bu doğrultuda kuralların bir anlamı kalmıyor”.

Eszen Katılımcı-8: “Bu konu hakkında benim detaylı bilgim yok lakin iş ortağım (eşim) bu konularda daha fazla bilgi sahibidir. İşletmemizin hukuki işlerini genel olarak o tamamlamaktadır”.

Eszen Katılımcı-3: “Bu kavramı daha önce duymadım”.

Eszen Katılımcı-9: “Bu kavram artık çoğu projede adı geçiyor. Örneğin bizim yakın temasta olduğumuz inşaat sektöründe çok fazla geçiyor. Green Deal olarak da ifade edilen bu uygulama sektörleri belirli rehber sunmaktadır. İnsanın yapılış şekline inşaatla kullanılan maddeye kadar her şeyi ona uygun şekilde tedarik edip kullanması gerekmektedir”.

Eszen Katılımcı-1: “Ben bir girişimci olarak bu kavramı duymadım lakin kendi sivil toplum kuruluşumuzda bu konularda ilgilenen kişiler (işin erbabı) bulunmaktadır”.

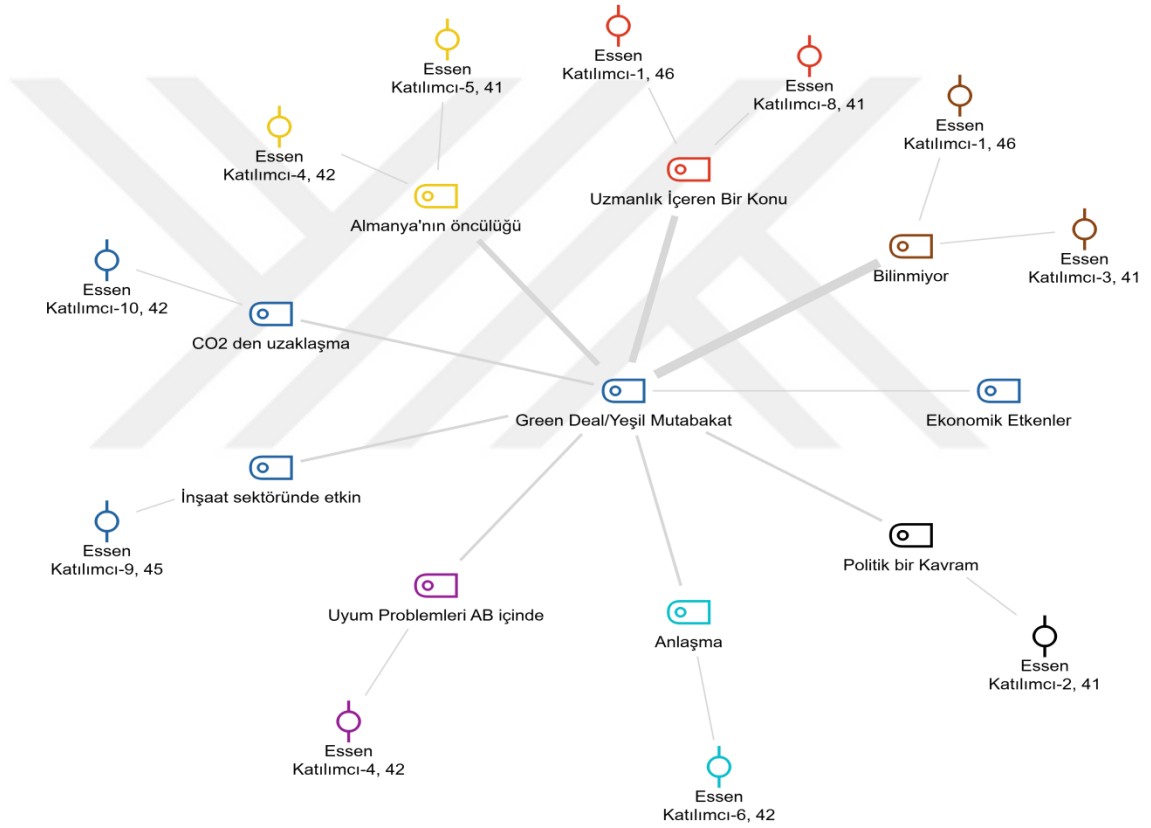
Eszen Katılımcı-5: “Almanya öncülüğünde yeşil faaliyetleri ön planda gerçekleşmektedir. AB kapsamında Almanya başta olmak üzere çiçek vb. hususlar doğrultusunda Hollanda gibi ülkelerin de etkin olduğu bir çevre düzenleme sistemi olarak ifade edebilirim. Bu bağlamda Almanya öncüdür bunu belirtmek isterim”.

² Konuşma kapsamında ek olarak vurgulanan ve çalışmanın içerisinde yorumlamalara katkı sunacak bazı bilgiler parantez içerisinde yer verilmektedir.

Essen Katılımcı-7: “AB yeşil mutabakatını bilmiyorum”.

Essen Katılımcı-6: “AB yeşil mutabakatı içeriği hakkında net bir bilgi yok. Yalnızca AB ülkelerinin imzalanması ile dâhil olduğunu biliyorum”.

Bu kapsamda girişimcilere yönlendirilen mülakat sorusuna Essen'deki katılımcıların verdiği cevaplara göre AB Yeşil Mutabakatı hakkında ortaya çıkan kod haritası Şekil 3.25’de şu şekildedir;

Şekil 3.25: Yeşil Mutabakat Görüşü Hakkındaki Kod-Alt Kod Modeli.

Şekil 3.25 göstermektedir ki birçok girişimci tarafından yeşil mutabakat hakkındaki düşünce benzerlik göstermektedir.

- **2050 yılına kadar yeşil girişimciliğin önünü açarak iş dünyasında büyük bir değişime hazırlanan Avrupa Birliği tarafından ortaya konulan “Avrupa Yeşil Düzeni” programı sizin girişimcilik faaliyetinizi nasıl etkilemektedir?**

Yukarıda yer alan soruyu tekrarlamak ve farklı isimleri ile kavramı sunmak ve iş hayatlarındaki etkisini ölçümlemek adına bir soru daha sorulmuştur. Bu soruya yönelik girişimcilerin verdiği cevapların bir kısmı şu şekildedir;

EsSEN Katılımcı-4: *“Bu program şu anda etkilemiyor ancak sonrası ve sonucu ne olur bilmiyorum”.*

EsSEN Katılımcı-6: *“Avrupa Yeşil Düzeni işe bir etki oluşturmuyor. Ancak gelecek dönemde ne olur bilmiyorum”.*

EsSEN Katılımcı-13: *“Hiç etkisini fark etmedim”.*

EsSEN Katılımcı-10: *“Bizim şu an girişimcilik faaliyetlerimizi kendi sektörümüzde genellikle yenilenebilir enerji alanında çalıştığımız için eğilimimiz bu yöne eğildi. Eskiden tamamen fosil yakıtlı enerji sistemleri kuruyorduk. Günümüzde de bu yönde sistemler kursak bile sayısı çok azaldı. Gittikçe de azalıyor. Müşterilerle birlikte iş alanımızda yenilebilir enerjiye eğilim sağladı”.*

Aslında yapılan açıklamalar devletin bir süreç içerisinde toplumu entegre ettiğini ve genel kurallara uyum olduğu için işlerinin büyük ölçüde etkilenmediği veya fark hissetmediklerini dile getirmişlerdir.

- **Yeşil girişimciliği kendiniz için mi yoksa kamu yararı için mi tercih ettiniz? Kamu yararı ifadesi sizin için ne anlama gelmektedir? Girişimin başlaması ve sürdürülebilir olması için “ortak fayda” mı “bireysel çıkar” mı öncelikli olmalı? (Kamu mu, özelleştirme mi?)**

Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde genel olarak girişimcilerin çalışmayı bireysel çıkarlar nedeni ile yaptıklarını dile getirmektedir. Girişimcilik ve ekonomik bir etken olmasından dolayı bireysel bir çıkar iken işlerinde çevresel faaliyetlere maliyetli olmasına rağmen yer verilmesinin belirli oranda da kamu yararı gözlediği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda girişimcilerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir;

Eszen Katılımcı-1: “Bu işi daha çok kendimiz ve çevremizi düşünerek yapıyoruz. Ancak dolaylı olarak herkes yaşadığı yerin güzel olmasını ister. Bireysel çıkar olur”.

Eszen Katılımcı-4: “Her ikisi içinde diyebilirim. İlk olarak kendimi de seviyorum. Ancak yaşadığım çevreyi de seviyorum. Yaşadığım çevrenin de güzel olmasını istiyorum. Ben Karadenizliyim yaşadığım çevrenin yeşil olmasını isterim”.

Eszen Katılımcı-6: “Bu işteki çevreci gelişmeler kamu yararı içindir. Bu uygulamalar maliyetlidir. Fiyatları da yükselmektedir. Ancak buna rağmen yapıyoruz”.

Eszen Katılımcı-7: “Çevreci olmayı veya işimize bu yönü katmayı kendi işimiz için yaptık”.

Eszen Katılımcı-10: “Bu uygulamaları kendimiz için kendi işimiz için yaptık. Sonra halk ikincidir”.

- **Yeşil girişimciyi tanımlarsanız nasıl biri olur? Yeşil girişimci olacak biri neye dikkat etmelidir? Yeşil bir şehirde girişimci için olmazsa olmazı nedir? Yeşil girişimciliği gelecek 10 yılda nasıl görmektesiniz? Gelişiminin önünde engel var mıdır?**

Son olarak ise yeşil girişimciliği bu işi ortaya koyanların düşüncesi doğrultusunda tanımlamak ve geleceğe dair öngörülerini (özellikle gelecek 10 yılda) literatür çalışması ve analizler doğrultusunda yorumlamak için geniş çerçevede bir soru sorulmuştur. Bu soruya yöneltilen cevaplara göre yeşil girişimcilik kavramı, yeşil girişimcilerin bakış açısına göre yeninden tanımlanmaya çalışılmış ve yeşil girişimciliğe yönelik gelecek beklentisi sunulmuştur. Yeşil girişimcilik kavramına yönelik araştırmaya katılanların düşünceleri şöyledir;

Eszen Katılımcı-2: “Yeşil girişimciliği en kısa tanımla ile çevreyi kirletmeyen, bu çevreyi kirletmeyen birey olarak ürettiği çöpü doğru bir şekilde üretime/tüketime yönlendirendir. Yeşil girişimciler önümüzdeki 10 yılda daha

fazla ön plana çıkacaklar. Çünkü dünyanın gidişatı bunu mecbur kılıyor. Aksi takdirde iklimdeki değişikliklerle başlayan bu olumsuzluklar daha şiddetli bir şekilde hepimizin hayatına direkt etken olacaktır. Kutlıktan doğal felaketlere kadar, ister istemez yeşil girişimci olamayan insanlarda buna dikkate almak zorunda kalacaklar eğitim seviyeleri düşük olsa dahi. Çünkü her bireyin hayatına etkisi olduğu zaman bunu ister istemez dikkate alacaktır”.

Essen Katılımcı-9: *“Girişimciliğin gelişimine bağlı olarak, desteklenmesine bağlı olarak özellikle Essen’de %10 olan değer %60’ı bulacağını düşünüyorum. Örnek vatandaş olmalı bu girişimciler ki çevresine ve çalışanlarına bunu yansıtabilsin. Eğer kendisi gerçekleştirmez sözde kalırsa müşteri de çalışan da bu konuda dikkatli olmaz”.*

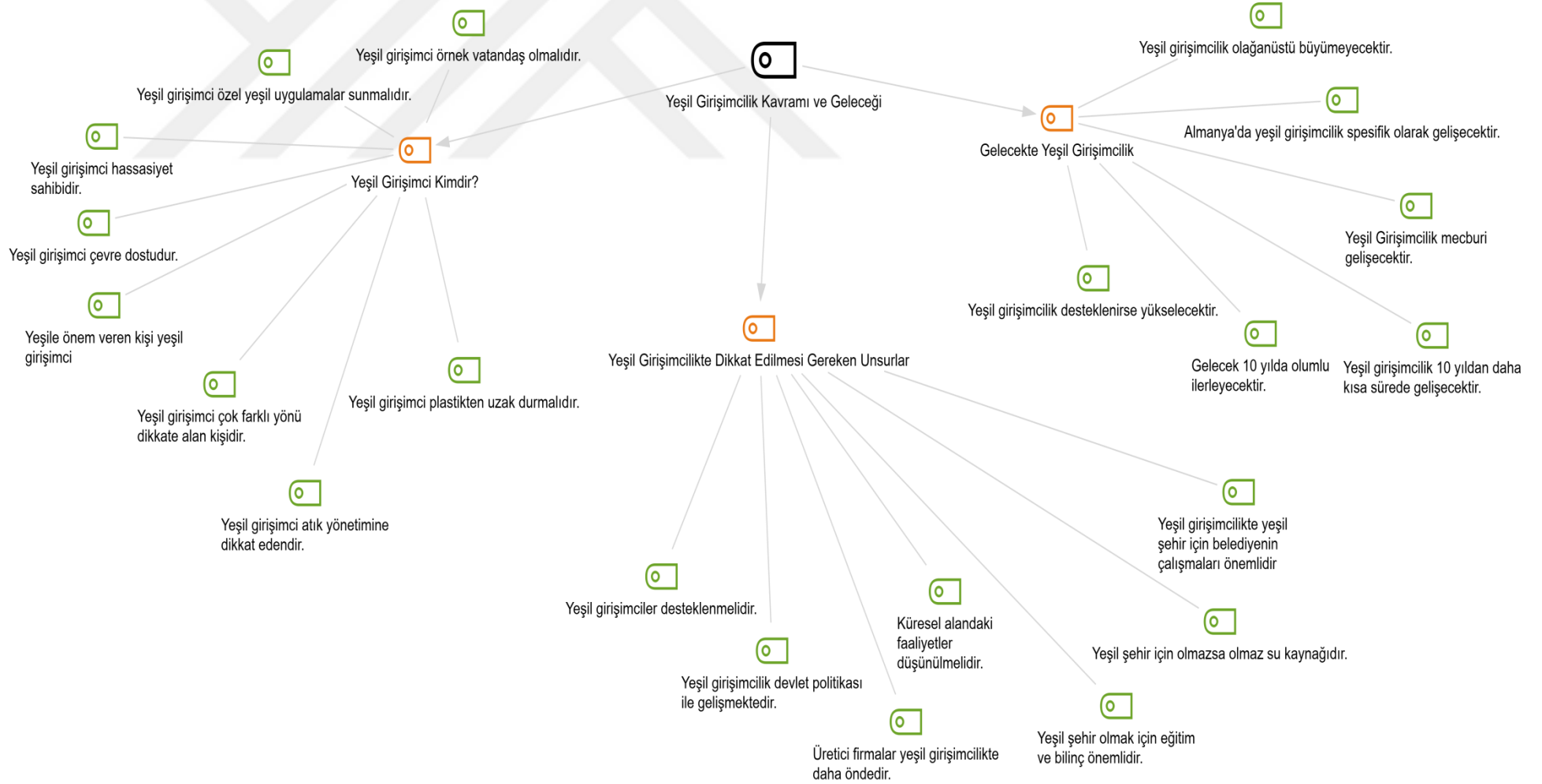
Essen Katılımcı-10: *“Son sorudan başlamak istiyorum. İlk olarak yeşil girişimciliğin gelişiminin önünde barikatlar/engeller yoktur. Gelişmesi hatta muhtemel gözüküyor. Ben bu gelişmenin 10 yıldan daha kısa sürede gerçekleşeceğini düşünüyorum. Almanya’da gelecek 2-3 yıl içinde girişimcilerin olumlu anlamda adımlar atacağını düşünüyorum. Aynı zamanda Almanya’da üretici firmalar adım attı. Çevreci faaliyetler açısından da adım atmaya devam ediyor. Genellikle uygulayıcı firmalar arka plandadır. Çünkü genellikle CO₂ sunan firmalar üretici firmalar oluyor. Bu bağlamda Almanya’nın önde gelen şirketleri Siemens vb. şirketler CO₂ emisyonunu azalttılar. Merkezleri de Essen ’dir. Yeşil girişimciyi ise şu şekilde tanımlayabilirim; Çevreci ve doğacı üretimler ve uygulama stilleri üreten kişidir. Enerji tasarrufu yapan ve enerji verimliliğini önceleyen kişidir. Aynı zamanda kurduğu ve uyguladığı sistemlerde yenilenebilir enerjiyi kuran veya montajlayan şirketlerdir. Aynı zamanda IT ve bilgisayar teknolojilerini çevre amaçlı olan, çevreci software olanlar yada tasarruf merkezli iş yapanlar”.*

Essen Katılımcı-13: *“Gelecek 10 yılda olumlu görüyorum. Yeşil girişimci, çevre dostudur. Çevre dostu nedir diye belirtirsek, her şeyi yerli yerince kullanan ve atık yönetimini yapan, az araba kullanan ve bisiklet kullanmayı*

tercih eden bu düşünce ile devam eden kişidir. İşlerinde daha az uçak kullanandır”.

Eszen Katılımcı-6: *“Yeşil şehir olmak eğitimden başlar, bu bilince sahip ve bunu taşıyan insanlar ve bu bilinçle yetiştirilmiş yöneticilere ihtiyaç duyulur. Bunun yanı sıra bir yeşil şehir için belediyenin çalışmaları önemlidir. Çöp kovanından, araba park alanlarına kadar her şeyin çok iyi planlanması gerekmektedir. Bir yeşil girişimci plastikten uzak durmalıdır. Kâğıda dönsek bu seferde ağaçların kesilme durumu var. Bu da yanlış bir durumdur. Örneğin yeni bir şey icat ettiler. Plastiği ağacın kendi içerisinde elde edebiliyorlar. Örneğin burada pizzacılar salata kabı olarak kullanmaya başladı. Özellikle eve servis sırasında kullanıyor. Kase gibi bir yapıdadır ve ağaçtan yapılıyor. Bu ürün plastiğe benziyor ama plastik değildir. Ancak bu tabağı yiyerek tüketebilirsin zararı da yoktur. Bizde bunu kullanmaya başladık. Biz bu ürünleri satıyoruz. Devlette bunu yasalaştırıyor. Bu ürün doğal bir kaptır. Bio ürün olarak satıyoruz”.*

Bu düşünceler yeşil girişimciliğin gelecek 10 yılda büyüyeceğini ifade ederken dikkat edilmesi gereken hususları vurgulamaktadır. Aynı zamanda yeşil girişimciliği tanımlarken yeşil girişimcilerin üzerinde durması gereken konuları da çizmektedir. Bu husus Şekil 3.26’de belirgin şekilde görülmektedir.

Şekil 3.27: Yeşil Girişimcilik Kavramı ve Geleceği-Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli.

SONUÇ

"Yeryüzü basitçe insanoğlu için bir erzak deposu ve çöp kutusu değildir. Yeryüzünün felaketimiz pahasına göz ardı ettiğimiz kendi gereksinimleri ve dinamiği vardır" sözü insan ve çevre arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Ancak insanoğlu çevreyi kendi ihtiyaçları için bir araç olarak kullandı. Bu durum, endüstri devrimi ile daha belirgin hale gelmiş ve küresel alana yayılmasına neden olmuştur. Küresel dünyada insanlar ve diğer canlıların bir arada yaşadığı ve etkileşim halinde olduğu toprak, su ve hava ekosistemleri çevreyi oluşturmaktadır. Bu ekosistemlerde meydana gelen değişim ise çevresel değişimi ifade etmektedir. Çevresel değişim, insanın nüfus, eğitim ve ekonomik durumlar nedeniyle gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda gerçekleşmektedir.

Çevresel değişimlere ilişkim literatür incelendiğinde insanın yaşam faaliyetleri için ortaya koyduğu değişim geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Çevresel değişimler, küresel çevre sorunları kapsamında küresel ısınma, iklim krizi, ormansızlaşma, kuraklık ve çölleşme, biyoçeşitliliğin azalması vb. problemlerden oluştuğu ifade edilmektedir. İnsanın bu konuda farkındalık kazanması ile birlikte çevresel sorunların çözümü adına yaptığı faaliyetlerde sorunların çözümüne yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir.

Çevresel değişimlerin yaşandığını fark etmek ve çevresel değişimleri tanımlayabilmek kişilerin, toplumların ve politika yapıcıların harekete geçmesine zemin hazırlamaktadır. Çevresel değişimlerin yaşandığını fark ederek toplumun kültürel kodlarında sürdürülebilirliği ve sürdürülebilirliği sağlayacak bilgiyi taşıması gerekmektedir. Kültürel dinamikler mikro ve makro düzeyde kültürel bilginin aktarımı ve değişimi ile gerçekleşmektedir. Günümüzde belirli toplumlar eğitim sistemlerine ve yaşayışlarına çevreyle ilgili bilgiler ekleyerek toplumun kültürel kodlarına sürdürülebilirliği yerleştirmektedir.

Çevreye sahip çıkmayı ve sürdürülebilir yaşamı kabul eden insanlar ve toplumlar bu düşünce de bir yaşam biçimi benimsemektedir. Bu doğrultuda toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve çevreye karşı sorumluluğunu yerine getirmek isteyen insanlar yeşil faaliyetlere yönelmektedir. Aynı zamanda çevreye

karşı gerçekleştirilen davranışı bir sosyal sorumluluk faaliyeti olarak görüp çevreye gönüllü olarak hizmet etmektedir.

Çevreye karşı sorumluluğu arka plana atmadan gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ise yeşil işler, yeşil ekonomi ve döngüsel iktisat kavramlarının ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Yeşil işlere yönelen, yeşil ekonominin gelişmesine katkı sağlayan ve döngüsel iktisadi sistemleri iş hayatına entegre edebilecek kişiler ise çevresel değerleri benimseyen ve çevreye karşı sorumluluğu olduğunu düşünen girişimcilerdir.

Peter Drucker'ın ifade ettiği gibi “girişimci daima değişimi arayan, değişime karşı tepki veren ve değişimi fırsat olarak gören kişidir”. Bu doğrultuda çevresel değişimleri fark eden ve doğal sermayenin girişimcilikteki yerini kavrayan girişimciler bağlamında yeşil girişimcilerden bahsedilebilir. Yeşil girişimcilerin gerçekleştirdiği yeşil girişimcilik ise en genel ifadesi ile çevresel sürdürülebilirliği sağlama niyeti ile ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir.

Girişimcilik faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi ve girişimcilerin fırsatları değerlendirebilmesi için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Her girişimci faaliyetlerini gerçekleştirebilmek adına finansal (iktisadi) sermayeyi elinde bulundurması gerekmektedir. Çünkü bir üretimin gerçekleşebilmesi adına emek, doğal kaynaklar, girişimci ve sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak girişimcinin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan bu sermaye farklı şekillerde elde edilebilmektedir. Girişimcinin sosyal ağlardan elde ettiği sermaye ve destekler sosyal sermaye bağlamında ele alınmaktadır. Girişim faaliyetlerinin başarılı olması, kabul görmesi ve kendini devam ettirebilmesi için beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermaye gibi sermaye biçimlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Küreselleşen dünyada doğal kaynakların kaybına yönelik tartışmalarla birlikte girişimciler için önemli olan doğal kaynaklar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda küresel dünyanın tartıştığı önemli bir diğer konu ise göçtür. Göç ve göç politikalarının ekonomik hayata yansıttığı ve sermayenin geçişini de ele alan yabancı sermaye kavramı girişimcilik açısından önemli bir konudur.

Doğal çevrede yaşanan değişimler girişimcilik faaliyetlerini etkilediği gibi politik çevrede yaşanan değişimlerde girişimcilik faaliyetlerini etkilemektedir. Bu sebepten girişimlerin başarılı olup olmamasında politik sermayenin de etkisi bulunmaktadır. Özellikle yeşil girişimcilikte çevre politikaları ve bu bağlamda politika yapıcıların aldığı kararların daha büyük etkilerinin olduğu tahmin edilmektedir. Aynı şekilde, yenilenebilir enerji kaynakları ve temiz su gibi doğal kaynakların iş hayatında kullanımı veya atık yönetimi ve erozyon kontrolü gibi çevresel hizmetler doğal gelir olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda doğal sermayenin yeşil girişimciliğe etkisinin önemli olduğu varsayılmaktadır.

Kültür, sermaye ve yeşil girişimcinin etkin bir şekilde bir araya gelebilmesi bulunduğu ortam ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda yeşil ekonominin etkin olduğu ve yeşil girişimcileri teşvik eden bir ortamın varlığı sürdürülebilir kalkınma için adımların atıldığı bir ekosistemi vurgular. Avrupa Birliği ise sürdürülebilir kalkınma için yoğun çalışmalar yürütmektedir. Özellikle Almanya'nın AB'de başat rol oynadığı kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için AB'de Almanya'nın etkin bir rolü bulunmaktadır. Bu durumu daha spesifik değerlendirmek adına Almanya'nın yeşil başkent ödülüne sahip olan şehirlerine bakmak gerekir. Almanya'nın iki şehri Essen ve Hamburg yeşil şehir unvanına sahiptir. Konuyu daha yakından değerlendirebilmek adına bu şehirlerden birine odaklı olarak çalışma yapmak önemlidir. Yeşil ekonominin ve yeşil girişimcinin sürdürülebilirlik çalışmalarının yapıldığı yeşil bir şehrin konumunu değerlendirmek ve karşılıklı etkileşimlerini incelemek bu konuda ilgilenenlere önemli çıkarımlar sunabilir.

Bu doğrultuda, bu tezin kapsamını Almanya'nın yeşil şehir unvanına sahip Essen'in yeşil girişimcileri oluşturmaktadır. Çevresel değişimler, kültürel dinamikler ve sermaye biçimleri bağlamında yeşil girişimciliği araştırmak amacıyla Essen'de faaliyet yürüten 13 yeşil girişimciyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırma kapsamında mülakat verileri hem yazılı olarak hem de ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Nitel araştırma yöntemine uygun olarak tipik durum örnekleme, ölçüt örnekleme ve kartopu (zincir) örnekleme yöntemleri ile belirli kısıtlar altında toplanan veriler MAXQDA 2022 nitel araştırma programı ile analiz edilmiştir. Nitel araştırma desenleri olan kültür analizi ve olgu bilim deseni ile dizayn edilen çalışma,

nitel araştırma analizi olan anlatı analizi ve olgu bilim analizi doğrultusunda kategorik kümeleme yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular; demografik bulgular, çevresel değişimler yaklaşımına ilişkin bulgular, yeşil şehir yaklaşımına ilişkin bulgular, kültürel dinamikler yaklaşımına ilişkin bulgular, sermaye biçimleri yaklaşımına ilişkin bulgular ve yeşil girişimcilik yaklaşımına ilişkin bulgular şeklinde sınıflandırılmıştır.

Bulgular bütüncül bir şekilde değerlendirilerek yorumlar yapılmıştır. İlk olarak araştırmanın belirli kısıtlar altında yapıldığı demografik veriler sonucunda da gözlemlenmektedir. Bu durum kısacası göçmen yapısı, katılımcı sayısı ve cinsiyete bağlı değerlendirmeler için kısıtın olduğunu ön plana çıkarmaktadır.

Tüm girişimciler kendini çevreci olarak değerlendirirken bunun nedenleri farklılaşmaktadır. Girişimcilerin bulunduğu sektörler, ağaçlandırma çalışmalarına dâhil olması, atık yönetimine önem vermesi, çevre dostu ürün kullanma ve toplu ulaşımı tercih etme gibi unsurlar yer almaktadır. Bu durum yapılan iş ve ortamın bu değerlendirmelerin yapılmasında etkin olduğu söylenebilir. Ayrıca toplu ulaşımdan öte ulaşımında bisiklet kullanımını tercih etmeleri CO₂ emisyonunun azaltılması açısından önemlidir. Ancak bisiklet yollarının arttığı ve aktif kullanıldığı yeşil şehirlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeşil girişimciler yalnızca yenilenebilir enerji ve ağaçlandırma ile ilgilenen şirketler değil tarım, üretim, idari işler ve hizmetler gibi birçok sektörde çevrenin korunması ile ilgilenen tüm işler yeşil girişimcilik faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten birçok işletme yeşil girişime dönüşebilir. Bu doğrultuda plastik kullanımını azaltma, çevre dostu ürünler kullanma ve döngüsel sistemde başarılı atık yönetimi yapma yeşil girişimlerin en belirgin yönüdür.

Essen’de faaliyet gerçekleştiren girişimcilerden alınan dönütlere göre gelecek 10 yılda daha fazla gelişecek olan yeşil girişimciliğin devlet destekleri ve toplumun bilinçlenmesiyle daha kısa sürede büyüyeceği söylenebilir. Bu durumun özellikle Almanya gibi bir ülkede daha kolay gerçekleşeceği beklenmektedir. Bunun yanı sıra yaşanan çevresel değişimlerin bu gelişimi zorunlu kılacağı da söylenebilir.

Yeşil girişimciliğin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için yeşil girişimcilerin zihninde çevresel değişimlere dair algılar büyük önem arz etmektedir. Yeşil girişimcilere göre çevresel değişimler olumlu veya olumsuz olarak algılanabilmektedir. Girişimciler aynı zamanda çevresel problemlerin sorumlusu olarak girişimcileri ve özellikle büyük işletme sahibi olanları görmektedir. Bu sebepten tüm girişimcilerin zihninde çevresel problemlerin iklim değişikliği, çevre kirliliği ve küresel ısınma gibi olumsuz yönleri ve girişimcilerin ve hatta toplumun atacağı adımlarla olumsuz değişimin olumluya dönüştürüleceği düşüncesinin hâkim olması bilinçli girişimci sayısını artıracaktır. Bu doğrultuda çevre düzenlemesi yapma, su kaynakları depolama ve kirliliği azaltma gibi birçok unsur yeşil girişimcilerin gelişimine olanak sağlayacaktır.

Yeşil girişimciliğin günümüzde Essen’de gelişim gösterdiği ve özellikle üretim yapan şirketlerde yeşile dönük faaliyetlerin yaygın olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra devlet destekleri, kanunlar ve küresel alandaki faaliyetler ve yeşil şehrin var olması gibi unsurlar yeşil girişimciliği etkilerken yeşiller partisinin yükselmesi gibi hususlar yeşil girişimciliğin yükselişinde etken ve somut bir örnektir.

Almanya’da artan yeşil girişimcilik, girişimcilerin bilinçlendiğini ve zihinlerinde bir yeşil girişimciyi nasıl tanınladıkları belirlenmiştir. Girişimcilerin bakış açısına bağlı olarak bu çalışmada yeni bir yeşil girişimci tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre yeşil girişimci, çevre dostu ürünleri tercih eden, plastik tüketimini kısıtlı tutan ve atık yönetimi yapan, özel uygulamalarla çok farklı yönleri alan, geleceği okuyarak geleceği düşünen ve belirli hassasiyetlere sahip olup örnek vatandaşlık davranışı gösteren ve yeşile önem veren kişidir.

Bu tanım doğrultusunda ve elde edilen bulgular eşliğinde yeşil girişimci çevresel değerleri benimsemiş ve bulunduğu toplum nedeniyle sorumluluk hisseden ancak kendi ekonomik çıkarlarını göz ardı etmeyen kişidir. Bu sebepten ekonomik faaliyetlerinin gerçekleşmesi için gerekli olan müşterinin bu yönde istekte bulunuyor olmalıdır. Yeşil şehirde yaşayan ve bu konuda bilinçlendirilen toplum yeşil girişimciliği talep eden bir toplum olacaktır. Aynı zamanda yeşil şehrin doğal sermaye ile yeşil girişimciliği geliştirirken, doğal kaynakların olduğu yeşil şehire

daha fazla insan geleceği düşüncesi de dolaylı olarak müşteri potansiyelini artırmaktadır. Yeşil girişimcileri en çok etkileyen faktörün müşteri olarak ifade edilmesi de bunun en net örneğidir.

Yeşil girişimcilerin ortaya koyduğu ürün ve hizmeti talep eden müşteri kadar etkili olan faktörler vardır. Bunlar başında belediye-devlet yer almaktadır. Almanya'nın federal bir sistem olması nedeniyle hem belediyenin ve/veya eyaletin ve devletin farklı şekilde belirlediği kurallar olabilmektedir. Örneğın Essen Kuzey Ren Vestfalya Eyaletinin bir şehridir. Buna karşın devletin-merkezi hükümetinde etkin olduğu düşünölmektedir. Özellikle yeşiller partisinin bu konuda önemli çaba gösterdiği düşüncesi hâkimdir. Her ne kadar devletin sürdürülebilirlik bağlamındaki açıklamalarının ve faaliyetlerinin ekonomik çıkarları öncelediğini düşünseler de çevreye yönelik adımlar attığı ifade edilebilir. Ancak politika yapıcılarının ekonomik çıkarları öncelediği düşüncesi Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın çıkmasının ardından ortaya çıkan enerji krizi ile birlikte kendini göstermesi örnek olarak gösterilebilir. Bu örneğın en belirgin uygulaması olan Almanya'nın kademeli olarak kullanımını azalttığı ve kapattığı kömür enerjisi üreten santrallere geri dönüş yapmasıdır.

Avrupa Birliği'nde öncü rol aldığı ve çevreci faaliyetler konusunda örnek olduğu düşünölen Almanya'da bile yeşil girişimciler politik bağlamdaki çalışmalara güven duymamaktadır. Bu sebepten yeşil mutabakat ve politik arenada imza atılan kalkınma faaliyetlerine güven duyulmamaktadır. Ancak yeşil girişimciler Almanya'nın doğal kaynaklarına sahip çıkacak ve toplumunu bu hususta çevresel problemlerden en az etkilenecek ülke olacağı düşüncesine de kesinlikle inanmaktadır. Bu sebepten yeşiller partisi gibi daha pahalı olsa da çevreci uygulamaları tercih eden politikaların varlığı ve yeşil işlere yönelik destekleri yeşil girişimciliğın gelecek dönemde azalmayacağını göstermektedir.

Essen'de yaşayan girişimcilere göre toplumun, özellikle Alman kökenli toplumun çevreye karşı sorumluluğu gönüllü olarak gerçekleştirmesi ve toplumda var olan çevre bilincinin daha ileriye gideceği düşüncesini hâkim kılmaktadır. Çünkü

toplumun kendi içerisindeki bireyler diğer kişileri çevreciliğe zorlarken aynı zamanda eğittiği girişimcilerin anekdotlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Yeşil girişimcilerin çevresel faaliyetleri nedeniyle sonradan belirli destek görmelerine karşın temelde bir girişimcinin alabileceği standart desteği gördükleri gözlemlenmiştir. Girişimcilerin gelişmesini ve yeşile önem vermesini sağlayan unsurlardan biri sosyal çevredir. Kişilerin hayatında olan uzak ve yakın sosyal ağlar girişimcinin sermayesini meydana getirmektedir. Bu durumun özellikle toplumda yer alan yabancı sermaye olarak ifade edilen göçmenlerin yakın arkadaşları, aileleri ve kendi toplumunun fertleri olmuştur. Ancak çevresel bilinci oluşturan ise daha çok uzak sosyal ağlardır. Bu durum göçmen veya diaspora konumunda olan bireylerin zaman içerisinde bu ağlarında etkisiyle daha fazla çevre bilinci kazandığı ve yaşadıkları topluma entegre olduğunu göstermektedir.

Almanya’da yoğun bir nüfusa sahip olan Türk toplumundan 13 yeşil girişimcinin katıldığı bu araştırmada, Türklerin uzun süredir Almanya’daki eğitim hayatında yer almaları, toplumun farklı kesimlerinde çalışmalar yürütmeleri ve Alman bireylerle birlikte bulunmaları Alman toplumunun benimsediği belirli değerleri benimsediğini göstermektedir. Özellikle yeşil girişimcilerin hem girişimci olarak kendilerinin hem de işletmelerinin imajı için sürdürülebilirlik kültürüne adapte olmaları önemlidir. İşletmelerin girişimleri için bu durum sembolik/simgesel sermaye sağlamaktadır.

Türk girişimcilerin gözlemleri diğer yabancı göçmenlerin bu entegrasyonda daha geri de kaldığını özellikle yeni gelen ve eğitim düzeyi düşük olan göçmenlerin çevre hassasiyetinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebepten çevre sorunlarına yönelik farklı dillerde çalışma yapılması bu sorunun kısa sürede çözüme kavuşması için başarılı bir adımdır.

Farklı dil durumunu tüm yeşil girişimlerin kullanması özellikle çevre ve yeşil odaklı reklamlarında tercih etmesi çevresel farkındalığı artıracaktır. Ancak genel olarak bakıldığında girişimlerin belirli spesifik sektörler hariç reklam çalışmalarında bu yönlerini vurgulamadığını göstermektedir. Aynı durum girişimcilerin endüstriyel alıcı olarak bulunduğu süreç içinde geçerlidir. Burada en önemli aktörün ekonomi

olduğu görülmektedir. Bu durumda yeşile saygılı, çevre dostu ürünlerin alım ve satımı konusunda teşviklerin oluşturulması diğer taraftan kanunlar yoluyla çevreye zarar veren unsurların daha ucuz tedarik edilmesinin çevrenin korunmasına katkı sağlayacağı varsayılabilir.

Bu varsayımlar doğrultusunda birçok kurum ve/veya yapıya çeşitli önerilerde bulunulabilir. Bu doğrultuda, girişimcilere ve yeşil girişimcilere, finansal sağlayıcılara, yerel yönetimlere ve politika yapıcılara, sürdürülebilirlik kültürünü meydana getiren topluma ve gelecek araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmaktadır.

Araştırma bulguları göstermektedir ki bazı kavramlar tüm girişimciler tarafından bilinmemektedir. Bu süreçte eğitim durumu ve yaş gibi unsurların etkili olmasında daha öte girişim faaliyetinin gerçekleştiği iş kolunun büyük önemi vardır. Aynı zamanda girişimcilerin genel olarak çevre ile ilgili alanlarda eğitim almamış olmalarının da büyük payı bulunmaktadır. Bu sebepten girişimcilerin çevre ile ilgili konularda eğitim alması önemlidir. Her iş kolunun aynı bilgilere sahip olmaması normal olmakla birlikte çevre ve ekonomi kavramlarını bir araya getiren uygulamaya dönük kavramların bilinmesi adına yerel yönetimler ve girişimcilerin üye olduğu odalar tarafından eğitimlerin verilmesi bilinç düzeyini artıracak ve çeşitli yeni uygulamaların önünü açacaktır.

İklim krizine yönelik bakış açısının her iş kolunda farklı şekilde tanımlandığı gözlemlenmiş ve buna uygun olarak farklı işkollarındaki işletmelerin faaliyet gerçekleştirmeleri bulundukları iş koluna özel uygulamaların geliştirilmesi sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş çerçevede ele alınmasına katkı sağlayacaktır.

Çevresel değişimlerle mücadele konusunda belirlenen uygulamaların kanunlarla pekiştirilmesi ve bu bağlamda yeni kanunlar çıkarılması yeşil girişimcilik alanını geliştirecektir. Çünkü Almanya toplumunda kuralların yaygın olduğu ve toplumun kurallara uyduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda girişimcilerden bu yönde gelen talepler politika yapıcıları ve yerel yönetimleri çevre hususunda yeni uygulama ve politikalara yönlendirmektedir.

Politika yapıcıların ve yerel yönetimlerin ortaya koyacağı kurallar yalnızca girişimcilere yönelik değildir. Bu kanunların toplumu da kapsaması hem toplumu daha fazla bilinçlendirecek hem de yeşil girişimcilik için müşteri potansiyelini artıracaktır. Ayrıca bu bağlamda yapılacak çalışmalar yeşil şehirlerin gelişimine ve doğal sermayenin güçlenmesine imkân sağlayacaktır. Bu doğrultuda yeşil şehirde var olan işletmeler sürdürülebilir olarak büyüyecektir.

Yeşil şehrin ve yeşil şehrin devamlılığını sağlayan sürdürülebilirlik kültürünü benimseyen bir toplumun yeşil girişimciliğe olumlu katkıları olması nedeniyle farklı ülke ve şehirlerde yer alan politika yapıcılar yeşil şehirlerin oluşumu için çalışma yapmalıdırlar.

Şirketler sera gazı salınımını azaltmak için elektrikli araçlara geçerek CO₂ emisyonunun azaltılmasına katkı sağlayabilirler. Bunun yanı sıra elektrikten de tasarruf edebilmek için şirket arabalarının ortak kullanımı sağlanmalıdır.

Girişimcilerin teknolojinin gelişimini takip ederek bla bla car gibi uygulamalar geliştirerek ortak araç kullanımı veya bu sistemi daha etkin hale getirecek sistemler geliştirebilirler. Bu uygulamalar topluma iyi bir şekilde aktarılmalıdır. Çünkü toplumun bu uygulamaları benimsemesi CO₂ emisyonun azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Eğitim kurumlarında yeşil girişimciliğe özel eğitimlerin verilmesi ve yeşil girişimcilik için özel teşviklerin geliştirilmesi ile yeşil girişimciliğin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayabilir.

Yeşil girişimciler, yeşil inovasyona yönelmeli ve her sektörün çevreye duyarlı iş yapmasını sağlayacak uygulamalar geliştirmelidir. Aynı zamanda şirketlerin bu bağlamda geliştirdiği uygulamaların patentleri alınarak toplumla paylaşılmalıdır. Politika yapıcılar ve işbirliği yaptığı birimler bu uygulamaların diğer işletmeler tarafından kullanılmasını zorunlu kılmalıdır.

Yeşil uygulama ve inovasyonun gelişmesi adına yeşil finansal krediler açılabilir. Bu sayede yeşil girişimci olacak girişimcilerin ulaşacağı bir sermaye (risk

sermayesi) daha olacaktır. Ancak bu krediler diğer kredilere göre daha teşvik edici olmalıdır.

Essen’de uygulanan sıfır atık yönetimi ve fant sisteminin başta göçmenler olmak üzere tüm toplumlarda benimsetilmesi teşvik edilmelidir. Yerel yönetimler ve işletmelerin bu bağlamda birlikte çalışma yapması da öneriler arasındadır.

Göç politikalarında özellikle çevresel değişimler ve çevre ilgili eğitimler verilmeli ve göçmenler yeşil girişimciliğe yönlendirilmelidir. Bu doğrultuda hem göçün getirdiği yabancı sermaye piyasaya girecek hem de göçmen olan kişilerin toplumun kabul ettiği sürdürülebilirlik kültürüne gönüllü olarak dâhil olacaktır. Özellikle Türk toplumunda yaygın olan hayırseverlik gibi unsurlar bu girişimcilik faaliyetlerinin ve sürdürülebilirlik kültürünün yaygınlaşmasını hızlandıracaktır.

Yeşil girişimcilik kavramı ve uygulamalarının gelişmesi, alandaki boşlukların doldurulması adına gelecek araştırmacılar bu çalışmadaki kısıtları dikkate alarak çalışmasını geliştirebilir. Bu doğrultuda gelecek araştırmacılar aşağıdaki hususları dikkate alarak çalışmalar yapabilirler.

-Yeşil girişimcilik alanında eğitim düzeyi daha yüksek girişimcilerle çalışma yapılabilir.

-Kendini yeşil girişimci gören üretici firmalarla çalışma yapılabilir. Üretim ve hizmet sektörlerinde faaliyet yürüten yeşil girişimlerden yeterli veriler elde ederek karşılaştırmaya dayalı çalışmalar yapılabilir.

-Enerji, ulaşım, turizm gibi spesifik sektörlerde çalışma yaparak yeşil girişimcilerin ortaya koyduğu uygulamalar ve eksikler ortaya çıkarılabilir. Özellikle bu sektörlerde ortaya çıkan yeşil işler ve yeşil inovasyon kavramları çalışılabilir.

-Yeşil girişimciliğin ölçümlenebilmesi için ölçek geliştirilmeli ve farklı kültürlerde araştırmaları yapılarak alandaki boşluk doldurulabilir.

-Yeşil girişimcilikte önemli olan atık yönetimi ve geri dönüşüm gibi unsurlar şirketlerin bünyesinde ölçümlenerek her yıl yeşil girişimcilikte en başarılı şirketler sunulabilir.

-Farklı yeşil şehirlerde araştırmalar yapılarak yeşil şehirle arasında karşılaştırmalar yapılabilir ve alandaki eksikler tamamlanabilir ve alana yönelik genellenebilir sonuçlar oluşturulabilir.

Kısacası, çevresel değişimlerin olumlu olarak gerçekleşebilmesi adına yeşil şehirlere yatırım yapılması, sürdürülebilirlik kültürünün benimsenmesi ve yeşil girişimciliğin desteklenmesi nihai olarak tüm insanlığa önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- ADLER, P. S. & KWON, S. W., 2002 Social capital: Prospects for a new concept. **Academy of Management Review**, 27(1), 17-40.
- AGARWAL, M. N., & CHATTERJEE, L., 2007 Entrepreneurial human capital and new venture performance: In search of the elusive link. **Academy of Entrepreneurship Journal**, 13(1). 1-22.
- AKGEYİK, T., & YAVUZ, A., 2008 Türk bankacılık sektöründe yabancılaşma: Risk mi fırsat mı? **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**. 2008(50). İstanbul.
- AKIN, G., 2007 Küresel çevre sorunlar. **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 31(1), 43-54.
- AKPİNAR, A. T., & AKDEMİR, A., 1999 Intellectual Capital. **In Third European Conference**. 332-340.
- ALGAN, F. T. K., & BİLEN, S. 2005 Toprak kirlenmesi ve biyolojik çevre. **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 36(1), 83-88.
- ALİÇAVUŞOĞLU, Ç., & BOYRAZ, E., 2021 “Evlilik ritüelleri ve tüketimi üzerine bir araştırma”, **Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi**, 7 (1), 59-80.
- ALLEN, J. C., & MALIN, S., 2008 Green entrepreneurship: A method for managing natural resources?. **Society and Natural Resources**, 21(9), 828-844.
- ALTINKULP, Ç.E., GÜL, E.Y. & ERTEM, T., 2018 Paris Anlaşması'ndan önce ve sonra neler yaşandı? **TSKB**.<https://www.tskb.com.tr/blog/surdurulebilirlik/pa-ris-anlasmasindan-once-ve-sonra-neler-yasandi> (erişim tarihi: 01.11.2022).
- ALTUNOK, A. E., & ALTUNOK, E., 2016 AB iklim değişikliği politikaları. **Denetişim**, (12), 45-55.

- ALWAKID, W.,
APARICIO, S., &
URBANO, D., 2020 Cultural antecedents of green entrepreneurship in Saudi Arabia: An institutional approach. **Sustainability**, 12(9), 3673.
- AMARATUNGA, D.,
BALDRY, D.,
SARSHAR, M. AND
NEWTON, R. 2002 "Quantitative and qualitative research in the built environment: Application of “mixed” research approach", **Work Study**, 51(1), 17-31.
<https://doi.org/10.1108/00438020210415488>
- AMBEC, S., &
LANOIE, P., 2008 Does It pay to be green? A systematic overview. **Academy of Management Perspectives**, 22(4), 45–62.
<https://doi.org/10.5465>
- ANDERSEN, M. S., &
MASSA, I., 2000 Ecological modernization—Origins, dilemmas and future directions. **Journal of Environmental Policy and Planning**, 2(4), 337-345.
- ANDERSON, A. R., &
JACK, S. L., 2002 The articulation of social capital in entrepreneurial networks: A Glue or A Lubricant?. **Entrepreneurship & Regional Development**, 14(3), 193-210.
- ANDERSON, A., 2010 **Combating climate change through quality education**. Nonresident Fellow, Center for Universal Education The Brookings Institution. Washington DC.
- ANDERSON, A., 2014 **Media, environment and the network society**. Palgrave Macmillan. London.
- ANISAH, H. U., &
WANDARY, W. (2015). Shaping entrepreneurship’s human resource by green entrepreneurial behaviour approachment: Instrument preparation’s preliminary study. **Mediterranean Journal of Social Sciences**, 6(5), 109-109.
- APONTE, W. V. C.,
2013 **Non-governmental organizations and the sustainability of small and medium enterprises in Peru: An analysis of networks and discourses**. Doctoral Thesis, Wageningen University.

- ARREOLA, M. F., 2016 **The emergence of the social media entrepreneur.** In The internet, Policy and Politics Conferences, Oxford Internet Institute, University of Oxford.
- ARSHAD, M., & COEN, G., 1992 Characterization of soil quality: Physical and chemical criteria. **American Journal of Alternative Agriculture**, 7(1-2), 25-31.
doi:10.1017/S0889189300004410
- ASLAM, S., & HASNU, S. A. F., 2016 Issues and constraints perceived by young entrepreneurs of Pakistan. **World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development**, 12(1), 50–65.
- AUDRETSCH, D. B., & KEILBACH, M., 2008. Resolving the knowledge paradox: Knowledge-spillover entrepreneurship and economic growth. **Research Policy**, 37(10), 1697-1705.
- AUSTIN, J., STEVENSON, H., & WEI-SKILLERN, J. 2006 Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both?. **Entrepreneurship Theory and Practice**, 30(1), 1-22.
- AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE DELEGASYONU., 2016 **Geleceğe dair: Paris İklim Anlaşması.**
https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf (erişim tarihi: 01.11.2022).
- AVRUPA ÇEVRE AJANSI., 2016 İklim değişikliği politikaları. **Avrupa Çevre Ajansı Temalar.**<https://www.eea.europa.eu/tr/themes/climate/policy-context> (erişim tarihi: 23.10.2022).
- AWORTWI, N., 2004 Getting the fundamentals wrong: Woes of public–private partnerships in solid waste collection in three Ghanaian Cities. **Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice**, 24(3), 213-224.

- BABCOCK, J., 2020 **Influences of health and wellness coaching students' entrepreneurial intention: A correlational study.** Doctoral Dissertation. American College of Education.
- BADRAN, M. A., & YOUSSEF-MORGAN, C. M., 2015 Psychological capital and job satisfaction in Egypt. **Journal of Managerial Psychology**, 30(3), 354-370. <https://doi.org/10.1108/JMP-06-2013-0176>
- BAGDADI, A., 2021 Sustainable tourism activities in green star hotels: A research in Europe. **Columella: Journal of Agricultural and Environmental Sciences**, 8(2), 11-16.
- BAJRACHARYA, S. R., & MOOL, P., 2009 Glaciers, glacial lakes and glacial lake outburst floods in the mount everest region, Nepal. **Annals of Glaciology**, 50(53), 81-86.
- BAKER, S., KOUSIS, M., YOUNG, S., & RICHARDSON, D. 1997 **The Politics of Sustainable Development: Theory, Policy and Practice Within The European Union.** (Eds.). Psychology Press.
- BALCI, F. İ., 2011 Girişimciliğe Ekolojik Yaklaşım: Eko-Girişimcilik Teorik Çerçeve. **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 1(1), 187-206.
- BALDASSARE, M., & KATZ, C., 1992 The Personal Threat of Environmental Problems as Predictor of Environmental Practices. **Environment and Behavior**, 24(5), 602-616.
- BALDWIN, J. R., FAULKNER, S. L., & HECHT, M. L., 2006 **A Moving Target: The Illusive Definition of Culture.** In Redefining culture. Routledge. 27-50.
- BALTACI, A., 2019 Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(2), 368-388.

- BALTEANU, D., & DOGARU, D. 2011 Geographical Perspectives on Human-Environment Relationships and Anthropic Pressure Indicators. **Romanian Journal of Geography**, 55(2), 69-80.
- BARON, R. A., & MARKMAN, G. D., 2000 Beyond social capital: How social skills can enhance entrepreneurs' success. **Academy of Management Perspectives**, 14(1), 106-116.
- BARRY, S. C., HAYES, K. R., HEWITT, C. L., BEHRENS, H. L., DRAGSUND, E., & BAKKE, S. M., 2008 Ballast water risk assessment: Principles, processes, and methods. **ICES Journal of Marine Science**, 65(2), 121-131.
- BAUMAN, Z., 2004 Culture and management. **Parallax**, 10(2), 63-72.
- BAYAR, Y., 2012 Girişimcilik finansmanında risk sermayesi ve melek finansmanı. **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**. 7(2). 133-144.
- BEATLEY, T., 2012 **Green cities of Europe: Global lessons on green urbanism**. Island Press.
- BEL, G., & MIRALLES, A. 2003 Factors influencing the privatisation of urban solid waste collection in Spain. **Urban Studies**, 40(7), 1323-1334.
- BELLARD, C., BERTELSMEIER, C., LEADLEY, P., THUILLER, W., & COURCHAMP, F., 2012 Impacts of climate change on the future of biodiversity. **Ecology Letters**, 15(4), 365-377.
- BERKELEY. 2022 **Non Governmental Organizations (NGOs)- Environmental Organizations**. Berkeley Library, <https://guides.lib.berkeley.edu/c.php?g=496970&p=3427176> erişim tarihi (02.11.2022).

- BERKES, F., & FOLKE, C., 1992 **A systems perspective on the interrelations between natural, human-made and cultural capital.** Beijer International Institute of Ecological Economics, The Royal Swedish Academy of Sciences.
- BERLE, G., 1991 **The green entrepreneur: Business opportunities that can save the earth and make you money.** Liberty Hall Pr.
- BERRY, T. C., & JUNKUS, J. C. 2013 Socially responsible investing: An investor perspective. **Journal of Business Ethics**, 112, 707-720.
- BICAN, P. M., & BREM, A., 2020 Digital business model, digital transformation, digital entrepreneurship: Is there a sustainable “digital”? **Sustainability**, 12(13), 5239.
- BIÇAKCIOĞLU, M., 2020 **The social dynamics of the entrepreneurship ecosystem in Turkey: A Bourdieusian perspective,** Doctoral Thesis, Istanbul Bilgi University.
- BİBERCİ, Ö. G. M. A., ÖZHÜNER, E., & ÇELİK, M. B., 2018 Yenilenebilir enerji kaynaklarının belediyelerde kullanımı. **Şehir Düşünce Dergisi**, 11, 80-93.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TÜRKİYE, 2022 **Türkiye sürdürülebilir kalkınma amaçları çalışmalarımız.** <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> (erişim tarihi: 02.10.2022).
- BOCKEN, N. M., 2015 Sustainable venture capital–catalyst for sustainable start-up success?. **Journal of Cleaner Production**, 108, 647-658.
- BOCUTOĞLU, E., 2012 **“İktisadi Düşünceler Tarihi”**, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- BOLAT, İ. , KARA, Ö. & TOK, E., 2018 Küresel Isınma ve İklim Değişikliği: Bartın, Zonguldak ve Düzce Yöresine Ait Örnek Bir Çalışma. **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, 20 (1), 116-127.

- BONTIS, N.,
 DRAGONETTI, N. C.,
 JACOBSEN, K., &
 ROOS, G., 1999
 The knowledge toolbox: A Review of The Tools
 Available to Measure and Manage Intangible Resources.
European Management Journal, 17(4), 391-402.
- BOREL-SALADIN, J.
 M., & TUROK, I. N.
 2013
 The Green Economy: Incremental Change or
 Transformation?. **Environmental Policy and
 Governance**, 23(4), 209-220.
- BOSMA, N., VAN
 PRAAG, M., THURIK,
 R., & DE WIT, G., 2004
 The Value of human and social capital investments for
 the business performance of startups. **Small Business
 Economics**, 23(3), 227-236.
- BOURDIEU, P. 1984
A social critique of the judgement of taste. Traducido
 del Francés Por R. Nice. Londres, Routledge.
- BOURDIEU, P., 1981
 La Représentation Politique. **Actes de la Recherche en
 Sciences Sociales**, 36(1), 3-24.
- BOURDIEU, P., 1986
The Forms Of Capital. In: Richardson JG (ed.) The
 Handbook of Theory and Research for the Sociology of
 Education. New York: Greenwood Press, 241–258.
- BRAUN, P., 2010
 Going Green: Women Entrepreneurs and The
 Environment. **International Journal of Gender and
 Entrepreneurship**, 2(3), 245-259.
- BRENNAN, N., &
 CONNELL, B. 2000
 Intellectual capital: current issues and policy
 implications. **Journal of Intellectual Capital.**
- BRENTON, A., 2013
 ‘Great Powers’ in Climate Politics. **Climate Policy**,
 13(5), 541-546.
- BRINCKMANN, J.,
 SALOMO, S., &
 GEMUENDEN, H. G.,
 2011
 Financial management competence of founding teams
 and growth of new technology-based firms.
Entrepreneurship Theory and Practice, 35(2), 217-
 243.

- BROWN, C., & THORNTON, M., 2013 How entrepreneurship theory created economics. **Quarterly Journal of Austrian Economics**, 16(4), 401-420.
- BRUNDTLAND, G. H., 1987 **Our Common Future**. Report of The World Commission on Environment and Development, 1-300.
- BRUNEKREEF, B., & HOLGATE, S. T., 2002 Air Pollution and Health. **The Lancet**, 360(9341), 1233-1242.
- BRUSH, C. G., DE BRUIN, A., & WELTER, F., 2009 A Gender-Aware Framework For Women's Entrepreneurship. **International Journal Of Gender And Entrepreneurship**. 8-24.
- BUCKLEY, R. 1994 A framework for ecotourism. **Annals of Tourism Research**, 21(3), 661-665.
- BULUT, Ç., & ASLAN, G., 2014 Üniversitelerde gerçekleşen girişimcilik faaliyetlerinin değerlendirilmesi. **Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi**, 10(22), 119-129.
- BUTTNER, E. H., & ROSEN, B., 1988 Bank loan officers' perceptions of the characteristics of men, women, and successful entrepreneurs. **Journal Of Business Venturing**, 3(3), 249-258.
- CALDERON GOMEZ, D., 2021 The third digital divide and Bourdieu: Bidirectional conversion of economic, cultural, and social capital to (and from) digital capital among young people in Madrid. **New Media & Society**, 23(9), 2534-2553.
- CALLEJA, I., & DELGADO, L., 2008 European environmental technologies action plan (ETAP). **Journal of Cleaner Production**, 16(1), 181-183.
- CAN, Y., & KARATAŞ, A. 2007 Yerel ekonomilerde kalkınmanın itici gücü olarak kadın girişimcilerin rolü ve mikro finansman: Muğla İli Örneği. **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı**. 251-261.

- CANTINO, V.,
DEVALLE, A.,
CORTESE, D.,
RICCIARDI, F., &
LONGO, M., 2017
Place-based network organizations and embedded entrepreneurial learning: Emerging paths to sustainability. **International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research**, 23(3), 504-523.
- CAPRAR, D. V., &
NEVILLE, B. A., 2012
“Norming” and “Conforming”: Integrating Cultural and Institutional Explanations for Sustainability Adoption In Business. **Journal of Business Ethics**, 110(2), 231-245.
- CARDINALE, B. J.,
DUFFY, J. E.,
GONZALEZ, A.,
HOOPER, D. U.,
PERRINGS, C.,
VENAIL, P., ...&
NAEEM, S., 2012
Biodiversity Loss and Its Impact on Humanity. **Nature**, 486(7401), 59-67.
- CARR, C. T., &
HAYES, R. A., 2015
Social Media: Defining, Developing, and Divining. **Atlantic Journal of Communication**, 23(1), 46-65.
- CARTON, R. B.,
HOFER, C. W., &
MEEKS, M. D. 1998
The Entrepreneur And Entrepreneurship: Operational Definitions Of Their Role In Society. In Annual International Council for Small Business. Conference, Singapore.
- CASSON, M., &
GIUSTA, M. D., 2007
Entrepreneurship and social capital: Analysing the impact of social networks on entrepreneurial activity from a rational action perspective. **International Small Business Journal**, 25(3), 220-244.
- CAVALLI-SFORZA, L.
L., & FELDMAN, M.
W., 1981
Cultural Transmission and Evolution: A Quantitative Approach. Princeton University Press.

- CHAGANTI, R., & GREENE, P. G., 2002 Who are ethnic entrepreneurs? A study of entrepreneurs; ethnic involvement and business characteristics. **Journal of Small Business Management**, 40(2), 126-143.
- CHANDLER, G. N., & HANKS, S. H., 1998 An examination of the substitutability of founders human and financial capital in emerging business ventures. **Journal of Business Venturing**, 13(5), 353-369.
- CHELL, E., WICKLANDER, D. E., STURMAN, S. G., & HOOVER, L. W., 2008 **The Entrepreneurial Personality: A Social Construction**. Second Edition, Routledge, Psychology Press.
- CHEN, X. 2005. **Magic or Myth? Social Capital and Its Consequences in The Asian, Chinese and Vietnamese Contexts, Modernization and Social Transformation in Vietnam**. (Ed. Gerd Mutz ve Rainer Klump). Social Capital Formation and Institutional Building, Hamburg, Germany: Institut für Asienkunde, 49-62.
- CHEN, Y. S., 2008 The driver of green innovation and green image—green core competence. **Journal of Business Ethics**, 81(3), 531-543.
- CHEN, Y. S., LAI, S. B., & WEN, C. T., 2006 The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan. **Journal of Business Ethics**, 67(4), 331-339.
- CHOPRA, K. 2014 Ecopreneurship: Is it a viable business model. **AE International Journal of Multidisciplinary Research**, 2(3), 1-6.
- CHU, F., ZHANG, W., & JIANG, Y., 2021 How does policy perception affect green entrepreneurship behavior? An empirical analysis from China. **Discrete Dynamics in Nature and Society**, 1-9.

- CHUNG, L. H., & GIBBONS, P. T., 1997 Corporate entrepreneurship: The roles of ideology and social capital. **Group & Organization Management**, 22(1), 10-30.
- COHEN, M. J., 1998 Science and the environment: Assessing cultural capacity for ecological modernization. **Public Understanding of Science**, 7(2), 149-167.
- COHEN, R. 1996 Diasporas and the nation-state: from victims to challengers. **International Affairs**, 72(3), 507-520.
- COLEMAN, J. S. 1990 **Foundations of social theory**. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- COLEMAN, J. S., 1988 Social capital in the creation of human capital. **American Journal of Sociology**, 94. 95-120.
- CORRAL, C. M., 2002 **Environmental policy and technological innovation**. Books. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- COSTANZA, R., & DALY, H. E., 1992 Natural capital and sustainable development. **Conservation Biology**, 6(1), 37-46.
- COSTANZA, R., DALY, H. E., & BARTHOLOMEW, J. A. 1991 Goals, agenda and policy recommendations for ecological economics. Ecological economics: **The Science and Management of Sustainability**, 3, 1-21.
- COVIN, J. G., & MILES, M. P. 1999 Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage. **Entrepreneurship Theory and Practice**, 23(3), 47-63.
- CRAIG, C. S., & DOUGLAS, S. P. 2006 Beyond national culture: implications of cultural dynamics for consumer research. **International Marketing Review**, 23(3). 322-342.
- CRESWELL, J. W., & POTH, C. N. 2016 **Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches**. Sage publications.

- CRISCUOLO, C., & MENON, C. 2015 Environmental policies and risk finance in the green sector: Cross-country evidence. **Energy Policy**, 83, 38-56.
- CULLEN, U. A., & DE ANGELIS, R. 2020 Circular entrepreneurship: A business model perspective. Resources, **Conservation and Recycling**, 105300.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105300>
- CURADO, C., & BONTIS, N. 2007 Managing intellectual capital: the MIC matrix. **Int. J. Knowledge and Learning**, 3(2). 316-328.
- CUTTER-MACKENZIE, A., & ROUSELL, D. 2019 Education for what? Shaping the field of climate change education with children and young people as co-researchers. **Children's Geographies**, 17(1), 90-104.
- ÇAKAR, U., & ALAVUKLAR, O. N. 2011 **Ecopreneurship as An Ethical Challenge**. International Entrepreneurship Congress 2011 Conference Proceedings Izmir: Izmir University of Economics.81-86
- ÇALIŞKAN, E., & TORUN, A. 2019 Individualized HR practices and idiosyncratic deals (i-deals) and the expected positive individual and organizational outcomes. **Istanbul Business Research**, 48(1), 36-63.
- ÇELİK, C. 2015 Eko girişimcilik. **Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular** (Eds). 145-158.
- ÇELİKKOL, M. 2019 **Ulusal kültürel özelliklerin girişimcilik üzerine etkisi ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile karşılıklı etkileşimi: Küresel düzlemde bir çalışma**. Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi.

- ÇEM. 2021 **Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi (UNCCD) 12. Taraflar Konferansı-COP12.** Orman ve Su İşleri Bakanlığı Çölleşme Ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cem/icerikler/collesmebr os-10-ad-20211108112005.pdf> (erişim tarihi: 30.12.2022).
- ÇETİN, A. 2005 Entelektüel sermaye ve ölçülmesi. **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 20(1), 359-378.
- ÇETİN, M. 2005 Doğal sermaye (kritik doğal sermaye) ve sürdürülebilir kalkınma. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(1), 313-328.
- ÇETİN, M. 2015 **Individual and organizational antecedents of psychological capital.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- ÇETİN, M., & YILMAZ, G. 2021 Pandemilerin sürekliliği tehlikesine karşı döngüsel ekonomi ihtiyacı. **Journal of Economic Policy Researches**, 8(2), 225-255.
- ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI. 2009 **Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü.** https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf (erişim tarihi: 30.10.2022).
- ÇEVRE YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. 2022 **Stockholm Sözleşmesi.** <https://l24.im/xwy> (erişim tarihi: 31.10.2022).
- ÇİÇEK, B. 2018 Social media entrepreneurship. **İçtimaiyat**, 2(1), 10-17.
- ÇÜÇEN, A. K. 2005 Kültür, uygarlık, evrensellik ve çok-kültürlülük. **Kaygı**, 111-115.

- DAVIDSON, E., & VAAST, E. 2010 **Digital entrepreneurship and its sociomaterial enactment.** In 2010 43rd Hawaii International Conference on System Sciences, IEEE. 1-10.
- DAVIDSON, G. 1990 **When the harvest is in: Developing rural entrepreneurship: Shailendra Vyakarnam.** Intermediate Technology Publications, London.
- DAVIDSSON, P. 2004 **Researching entrepreneurship.** New York: Springer. 5. Baskı
- DE CLERCQ, D., & VORONOV, M. 2009 The role of cultural and symbolic capital in entrepreneurs' ability to meet expectations about conformity and innovation. **Journal of Small Business Management**, 47(3), 398-420.
- DE GROOT, R. S. 1992 **Functions of nature: evaluation of nature in environmental planning, management and decision making.** Wolters-Noordhoff BV.
- DEAN, T. J., & MCMULLEN, J. S. 2007 Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. **Journal of Business Venturing**, 22(1), 50-76.
- DEES, J. G. 1998 **The Meaning of Social Entrepreneurship.** Stanford University.
- DEES, J. G. 2007 Taking Social Entrepreneurship Seriously. **Society-New Brunswick-**, 44(3), 24.
- DELMAS, M. A., & BURBANO, V. C. 2011 The drivers of greenwashing. **California Management Review**, 54(1), 64-87.
- DEMİR, İ. 2006 Kyoto Protokolü amaçlarına ulaşabilme yolunda dünya enerji kullanımında meydana gelebilecek değişiklikler. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(2), 241-251.

- DEMİRCİOĞLU, E. N., & EVER, D. 2020 Döngüsel ekonomiye geçişte endüstriyel simbiyozun maliyetler üzerine etkisi. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 29(3), 461-473.
- DEMİREL, P., LI, Q. C., RENTOCCHINI, F., & TAMVADA, J. P. 2019 Born to be green: New insights into the economics and management of green entrepreneurship. **Small Business Economics**, 52(4), 759-771.
- DESCHENES, O. 2013 Green jobs. **IZA Policy Paper**. (62). 1-19
- DESMOND, N. 2010 **Networking in Ireland's ethnic enterprises: Entrepreneurship and opportunity**. Cambridge Scholars Publishing.
- DINCER, I. 2000 Renewable energy and sustainable development: A crucial review. **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, 4(2), 157-175.
- DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI. 2022 **Sürdürülebilir kalkınma**. <https://124.im/1tnVxRo> (erişim tarihi: 25.07.2022).
- DİMOV, D. 2017 "Towards a qualitative understanding of human capital in entrepreneurship research", **International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research**, 23(2). 210-227. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-01-2016-0016>
- DODD, S. D., & PATRA, E. 2002 National differences in entrepreneurial networking. **Entrepreneurship & Regional Development**, 14, 117-134.
- DOĞAN, S., DOĞAN, E., & TÜZER, M. 2020 Küresel ısınma ve iklim değişikliği: Bilimsel uzlaşmadan politik ayrışmaya. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(39), 1453-1484.
- DOĞAN, S., ÖZÇELİK, S., DOLU, Ö., & ERMAN, O. 2010 Küresel ısınma ve biyolojik çeşitlilik. **İklim Değişikliği ve Çevre**, 3, 63-88.

- DZINKOWSKI, R. 2000 The measurement and management of intellectual capital. **Management Accounting**, 78(2), 32-36.
- ECKERSLEY, R. 2007 Green theory. **International relations theories: Discipline and diversity**. Oxford University Press, 247-265.
- EKINS, P., & MAX-NEEF, M. A. 1992 **Real-Life Economics: Understanding Wealth Creation**. (Eds). Routledge.
- EKOIQ. 2015 İşin rengi giderek değişiyor, Yeşil Girişimcilik, **EKOIQ**, Sayı 48, İstanbul.
- ELDEMERDASH, J. M., & MOHAMED, L. M. 2013. Exploring obstacles of employing environmental practices: The case of Egyptian green hotels. **Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism**, 12(3), 243-258.
- ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, & MATERIAL ECONOMICS. 2019 **Completing the picture: How the circular economy tackles climate change**. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/completing-the-picture-climate-change> (erişim tarihi: 08.09.2021).
- ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI. 2022 **Enerji verimliliği**. <https://enerji.gov.tr/enerji-verimliliği> (erişim tarihi: 12.06.2022).
- ERCAN, M. 2015 **Kültürlerarası iletişim: eskişehir’de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle iletişimi bağlamında incelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EROĞLU, N., & CANAN, A. 2019 Geleneksel ekolojik iktisat yaklaşımları. **Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2(1), 11-26.

- ESTY, D. C., & WINSTON, A. 2009 **Green to gold: How smart companies use environmental strategy to innovate, create value, and build competitive advantage.** John Wiley & Sons.
- ETZKOWITZ, H. 2003 The European entrepreneurial university: an alternative to the US model. **Industry and Higher Education**, 17(5), 325-335.
- EUROPEAN COMMISSION. 2002 **European Report on Quality Indicators of Lifelong Learning: Fifteen Quality Indicators.** European Commission, Directorate General for Education and Culture, Brussels.
- EUROPEAN COMMISSION. 2015 **European Commission (EC), Digital transformation of European industry and enterprises.** A report of the Strategic Policy Forum on Digital Entrepreneurship,
- EUROPEAN COMMISSION. 2019 **The European Green Deal.** <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- EUROPEAN COMMISSION. 2022. **Essen becomes the European Green Capital for 2017.** <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/essen-ecc-2017/>. (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- EUROPEAN GREEN CAPITAL WEBSITE. 2020 **Environment - European Green Capital,** <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/> (erişim tarihi: 18.04.2020).
- EUROSTAT. 2015. **Environmental accounts - establishing the links between the environment and the economy.** https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_accounts_-_establishing_the_links_between_the_environment_and_the_economy (erişim tarihi: 30.11.2021).

- EVCI, H., L. 2021 **Kara rapor 2021: Hava kirliliği ve sağlık etkileri** (Eds.), Temiz Hava Hakki Platformu. <https://www.temizhavahakki.com/wp-content/uploads/2021/09/KaraRapor2021.pdf> (erişim tarihi: 18.10.2022).
- FARINELLI, F.,
BOTTINI, M.,
AKKOYUNLU, S., &
AERNI, P. 2011 Green entrepreneurship: the missing link towards a greener economy. **Atdf Journal**, 8(3/4), 42-48.
- FISCHER, R. 2009 Where is culture in cross cultural research? An outline of a multilevel research process for measuring culture as a shared meaning system. **International Journal of Cross Cultural Management**, 9(1), 25-49.
- FOLKE, C., &
BERKES, F. 1992 Cultural capital and natural capital interrelations. Beijer Discussion Papers. **Beijer International Institute of Ecological Economics**, (8), 26.
- FOMBRUN, C. 1996 **Reputation: Realizing the value from the corporate image**. Harvard Business School Press, Boston, MA.
- FORSYTH, T. 2003 **Critical political ecology: The politics of environmental science**. Routledge.
- FRANCE 24. 2021 **Un draft climate report: Impacts on people**. <https://www.france24.com/en/live-news/20210623-un-draft-climate-report-impacts-on-people> (erişim tarihi: 14.09.2021).

- FRIEND, A. M. 1992 Economics, ecology and sustainable development: are they compatible?. **Environmental Values**, 1(2), 157-170.
- FU, S. 2005 **What has been capitalized into property values: Human capital, social capital, or cultural capital?**. Doctoral Thesis, Boston College.
- FUKUYAMA, F. 1995 Social capital and the global economy. **Foreign Affairs**, 74(5), 89-103.
- FUKUYAMA, F. 2001 Social capital, civil society and development. **Third World Quarterly**, 22(1), 7-20.
- FULLER, T., & TIAN, Y. 2006 Social and symbolic capital and responsible entrepreneurship: An empirical investigation of SME narratives. **Journal of Business Ethics**, 67(3), 287-304.
- GEÇGİN, E. 2015 **Anadolu’da toplumsal dönüşüm: Kayseri ve Aksaray örneklerinde karşılaştırmalı sermaye birikimi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- GERRING, J. 2017 Qualitative methods. Annual review of political science, 20, 15-36.
- GEVRENOVA, T. 2015 Nature and characteristics of green entrepreneurship. **Trakia Journal of Sciences**, 13(2), 321-323.
- GIBBS, D. 2009 Sustainability entrepreneurs, ecopreneurs and the development of a sustainable economy. **Greener Management International**, (55), 63-78.

- GIBBS, D., & O'NEILL, K. 2012 Green entrepreneurship: Building a green economy?—Evidence from the UK. In **Social and Sustainable Enterprise: Changing the Nature of Business**. Emerald Group Publishing Limited.(2), 75-96.
- GILL, A. L., GALLINAT, A. S., SANDERS-DEMOTT, R., RIGDEN, A. J., SHORT GIANOTTI, D. J., MANTOOTH, J. A. & TEMPLER, P. H. 2015 Changes in autumn senescence in northern hemisphere deciduous trees: a meta-analysis of autumn phenology studies. **Annals of Botany**, 116(6), 875-888.
- GITAY, H., SUÁREZ, A., WATSON, R.T. & DOKKEN, D.J. 2002 **Climate change and biodiversity** (Eds). IPCC Technical Report II., Geneva, Switzerland. 1-85.
- GOETZ, J. P., & LECOMPTE, M. D. 1984 **Ethnography And qualitative design in educational research**. New York: Academic Press.
- GOLAFSHANI, N. 2003 understanding reliability and validity in qualitative research. **The Qualitative Report**, 8(4), 597-607.
- GOLDAPPLE, L. 2016 **Atlas of the Future**. <https://atlasofthefuture.org/project/pay-per-lux/> (erişim tarihi: 16.11.2021).
- GOLDIN, C. D. 2016 **Human capital**. In Handbook of Cliometrics, ed. Claude Diebolt and Michael Hauptert, Heidelberg, Germany: Springer Verlag.55-86.

- GOODWIN, N. R. 2003 Five Kinds Of Capital: Useful Concepts For Sustainable Development. **AgEcon Search**. 1-13.
- GÖKALP, Z. 1976 **Türkçülüğün Esasları** (M. Kaplan, Haz.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GRANOVETTER, M. S. 1973 The strength of weak ties. *American Journal Of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- GRANT, J. 2008 Green Marketing. **Strategic Direction**. 24 (6). 25-27.
- GREENT PROJECT. 2012. **Defining green entrepreneurship – a longer definition**, <http://greentproject.eu/glossary/> (erişim tarihi: 19.12.2020).
- GREGORY, P. J., INGRAM, J. S., & BRKLACICH, M. 2005 Climate change and food security. *Philosophical transactions of the royal society B: Biological Sciences*, 360(1463), 2139-2148.
- GROENEWALD, T. 2004 A phenomenological research design illustrated. **International Journal of Qualitative Methods**, 3(1), 42-55.
- GUTH, W. D., & GINSBERG, A. 1990 Guest editors' introduction: Corporate entrepreneurship. **Strategic Management Journal**, 5-15.
- GÜÇLÜ, T. 2020 Dönüşen merkezi sermaye formu bağlamında finansal birikimi tartışmak: Menkul kıymetleştirme ve maddi olmayan sermaye. **Praksis**, (54), 61-94.
- GÜLER, A., M.B. HALICIOĞLU VE S. TAŞKIN. 2013 **Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri**. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

- GÜNAY, S. G., & BAŞALP, A. 2011 Girişimciler, melek yatırımcılar ve risk sermayesi firmaları arasında kurulacak bir ağ, bu ağın yapısı ve önemi. **Business and Economics Research Journal**, 2(2), 153-164.
- GÜNEY, S. 2006 Kadın girişimciliğine genel bir bakış. **ÇOMÜ**, 25-43.
- GÜRBÜZ, O., A. 2022 **Niğde bölgesinin toprak kirliliğinin tespiti ve coğrafi bilgi sistemi ile modellenmesi**. Doktora Tezi. Aksaray Üniversitesi.
- GÜRLÜK, S., & TURAN, Ö. 2008 Dünya gıda krizi: nedenleri ve etkileri. **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 22(1), 63-74.
- GÜZEL, E. 2013 **Kültürel bağlamda kadın ve güzellik: Türkiye’de bir iktidar alanı olarak elitler üzerinden güzellik anlayışına ve bir tüketim nesnesine dönüşen kadın sorununa bakış**. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- HABİP, E., & DOĞAN, E. 2020 Girişimcilikte Yeşil Boyut. **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 9(4), 307-318.
- HABİP, E., & DOĞAN, E. 2022 Blue entrepreneurship: A new agenda for sustainability of seas and oceans. **Journal of Management and Economics Research**, 20(4), 159-177.
- HABİTAT. 2022 **BM Binyıl Bildirgesi**
<http://www.habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/129-bm-binyil-bildirgesi.html> (erişim tarihi: 31.10.2022).
- HADEN, S. S. P., OYLER, J. D., & HUMPHREYS, J. H. 2009 Historical, practical, and theoretical perspectives on green management: An exploratory analysis. **Management Decision**. 1041-1055.

- HAJER, M. A. 1995 **The politics of environmental discourse: Ecological modernization and the policy process**, Clarendon Press: Oxford.
- HAMDOUCH, A., & DEPRET, M. H. 2013 **Green business and entrepreneurship**. Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship, EG Carayannis (Ed.), Springer, New York, 812-819.
- HARIMA, A. 2014 Network dynamics of descending diaspora entrepreneurship: Multiple case studies with Japanese entrepreneurs in emerging economies. **Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation**, 10(4), 65-92.
- HASAN, S. 2005 Social capital and social entrepreneurship in Asia: Analysing the links. **Asia Pacific Journal of Public Administration**, 27(1), 1-17.
- HAWKEN, P. 1993 **The Ecology of Commerce: A Declaration of Sustainability**, Collins Business, New York, NY.
- HEDEFLER İÇİN İŞ DÜNYASI PLATFORMU. 2020 İşletmeler için Döngüsel Ekonomi Rehberi. **Hedefler İçin İş Dünyası Dergisi**, 1-55.
- HEDIGER, W. 1997 Ecological economics of sustainable development. **Sustainable Development**, 5(3), 101-109.

- HEIKKILÄ, J.,
OLHAGER, J.,
MARTINSUO, M.,
LAINE, T.,
SUOMALA, P.,
JOHANSSON, M., ... &
AHVONEN, P. 2017
Relocation of Nordic Manufacturing. Tampere
University of Technology. **Industrial and Information
Management.**
- HOFSTEDE, G. 2001 **Culture's Consequences: Comparing Values,
Behaviors, Institutions and Organizations Across
Nations.** Sage publications. California.
- HOUGHTON, J. 2005 Global warming. **Reports on Progress in Physics,**
68(6), 1343-1403.
- HUNTER, L. M. 2000 **The Environmental Implications of Population
Dynamics.** Rand Corporation. Arlington.
- ICELAND.DE. 2021 **Der Gletscher Vatnajökull.**
<https://www.iceland.de/index.php?id=650> (erişim tarihi:
13.09.2021).
- IHLEN, Ø. 2018 Symbolic capital. **The International Encyclopedia of
Strategic Communication,** 1-4.
- INGLEHART, R., &
BAKER, W. E. 2000 Modernization, cultural change, and the persistence of
traditional values. **American Sociological Review,**
65(1). 19-51.

- INYINBOR
ADEJUMOKE, A.,
ADEBESIN
BABATUNDE, O.,
OLUYORI
ABIMBOLA, P.,
ADELANI AKANDE
TABITHA, A., DADA
ADEWUMI, O., &
OREOFE TOYIN, A.
2018
- Water Pollution: Effects, Prevention, and Climatic Impact. **Water Challenges of an Urbanizing World**, 33, 33-47.
- IPBES. 2021
- Tackling biodiversity & climate crises together and their combined social impacts.** IPBES.
<https://ipbes.net/events/launch-ipbes-ipcc-co-sponsored-workshop-report-biodiversity-and-climate-change>
(erişim tarihi: 21.09.2021).
- IPCC. 2018
- IPCC SR15: Summary for Policymakers. In IPCC Special Report Global Warming of 1.5 °C.**
Intergovernmental Panel on Climate Change.
- IPCC. 2022
- About history of the IPCC. 2022 intergovernmental panel on climate change (IPCC).**
<https://www.ipcc.ch/about/history/> (erişim tarihi: 30.10.2022).
- IQAIR. 2022
- World's most polluted countries & regions (historical data 2018-2021).**
<https://www.iqair.com/world-most-polluted-countries>
(erişim tarihi: 18.10.2022).

- IRALDO, F., TESTA, F. VE FREY, M. 2009 “Is an environmental management system able to influence environmental and competitive performance? The case of the ecomanagement and audit scheme (EMAS) in the European Union”. **Journal of Cleaner Production**, 17(16), 1444-1452.
- ISAAK, R., & LOGIC, G. 1998 **Ecopreneurship, theory and ethics**. Sheffield: Greenleaf.
- IVLEV, V., & IVLEVA, M. 2018 Philosophical Foundations of the Concept of green economy. In Proceedings of the International Conference on Contemporary Education, **Social Sciences and Ecological Studies** (CESSES 2018), 283, 869-873.
- İKV. 2019 **Birleşmiş Milletler iklim değişikliği taraflar konferansı sona erdi**. İktisadi Kalkınma Vakfı, <https://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&id=2464&baslik=B%DDRLE%DEM%DD%DE%20M%DDLLETLER%20%DDKL%DDM%20DE%D0%DD%E%DDKL%DD%D0%DD%20TARAFLAR%20KONFERANSI%20SONA%20ERD%DD> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- İZ, F. B., & TEMEL, A. B. 2009 Hemşirelikte kültürel yeterlik. **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 17(17), 51-58.
- JACKSON, P. 2007 **From Stockholm to Kyoto: A brief history of climate change**. UN Chronicle. <https://www.un.org/en/chronicle/article/stockholm-kyoto-brief-history-climate-change> (erişim tarihi: 30.10.2022).

- JACOBS, J. 1961 **The death and life of Great American Cities.** (New York: Random House).
- JÄNICKE, M. 1996 Democracy as a condition for environmental policy success: The importance of non-institutional factors. (Eds.), **Democracy and Environment: Problems and Prospects.** 71-85.
- JANSEN, A. I.,
OSLAND, O., &
HANF, K. 1998 **Environmental Challenges and Institutional Changes.** Longman: Harlow, UK. 277-325.
- JANSSON, A.,
HAMMER, M.,
FOLKE, C., &
COSTANZA, R. 1994 **Ecosystem properties as a basis for sustainability. Investing in natural capital: The ecological economics approach to sustainability.** Island Press, Washington DC, 74-91.
- JAYASINGHE, R.,
LIYANAGE, N., &
BAILLIE, C. 2020 Sustainable waste management through eco-entrepreneurship: an empirical study of waste upcycling eco-enterprises in Sri Lanka. **Journal of Material Cycles and Waste Management,** 1-9.
- JAYAWARNA, D.,
JONES, O., &
MACPHERSON, A.
2014 Entrepreneurial potential: The role of human and cultural capitals. **International Small Business Journal,** 32(8), 918-943.
- JOHANNISSON, B.
1986 Network strategies: management technology for entrepreneurship and change. **International Small Business Journal,** 5(1), 19-30.

- JOIA, L. A. 2008 The impact of government-to-government endeavors on the intellectual capital of public organizations. **Government Information Quarterly**, 25(2), 256-277.
- JONES, G. 2017 **Profits and sustainability: A history of green entrepreneurship**. Oxford University Press.
- JONES, T., & RAM, M. 2013 Entrepreneurship as Ethnic Minority Liberation. **Enterprise Research Center (ERC)**. (11). 415-429.
- KABUS, J., JĘDRZEJAS, N., & MYNARZOVÁ, M. 2018 **Environmental sustainability management on the example of selected European Cities**, International Conference on European Integration 2018. VŠB-TU Ostrava, Faculty of Economics, 604-610.
- KAHYA, V. 2019 Psikolojik sermayenin girişimci olma eğilimine etkisi: KOSGEB girişimcilik eğitimine katılan kursiyerler üzerine bir araştırma. **OPUS International Journal of Society Researches**, 12(18), 634-657.
- KAİM, M. 2018 Green entrepreneurship management in Portugal: The case of Azores Islands. In **Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii**. (2). 368-372.
- KAPUSUZ, A. 2016 **Kişilik özellikleri ile tükenmişlik ilişkisinde psikolojik sermayenin etkileri**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Osmaniye.
- KAPUSUZ, G.A., & ÇAVUŞ, M. F. 2017 Geçmişten yeni bir kavram: Yeşil (Eko) girişimcilik. **Third Sector Social Economic Review**. 52, 104-119.

- KARACA, A., & TURGAY, O. C. 2012 Toprak kirliliği. **Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi**, 1(1), 13-19.
- KARAKAŞ, A. 2016 Yaklaşan tehlikenin farkına varmak: İktisadi büyüme, nüfus ve çevre kirliliği ilişkisi. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 19(41), 57-73.
- KARASİOĞLU, F., & DUMAN, H. 2006 Gelişmekte olan ülkelerde girişimcilik kültürü ve risk sermayesi üzerine bir inceleme. **Uluslararası Girişimcilik Kongresi**, 148-159.
- KASHIMA, Y. 2014 How can you capture cultural dynamics?. **Frontiers in Psychology**, 5(995). 1-16.
- KASHIMA, Y. 2016B Culture and psychology in the 21st century: Conceptions of culture and person for psychology revisited. **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 47(1), 4-20.
- KASHIMA, Y. 2020 Cultural dynamics for sustainability: How can humanity craft cultures of sustainability?. **Current Directions in Psychological Science**, 29(6), 538-544.
- KASHIMA, Y., BAIN, P. G., & PERFORNS, A. 2019 The psychology of cultural dynamics: What is it, what do we know, and what is yet to be known?. **Annual Review of Psychology**, 70, 499-529.
- KASHİMA, Y. 2016 Cultural dynamics. **Current Opinion in Psychology**, (8), 93-97.
- KASSAS, M. 1995 Desertification: a general review. **Journal of Arid Environments**, 30(2), 115-128.

- KATS, G. 2003 Green building costs and financial benefits. Boston, MA: **Massachusetts Technology Collaborative**. 2-8.
- KATWALO, A. M., & MADICHIE, N. O. 2008 Entrepreneurial and cultural dynamics: A gender kaleidoscope of Ugandan microenterprises. **International Journal of Entrepreneurship and Small Business**, 5(3-4), 337-348.
- KAYALAR, M., & YILDIZ, S. 2017 Uluslararası göç sonrası ortaya çıkan girişimcilik türleri. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(1), 55-62.
- KAYHAN, F. E., KAYMAK, G., TARTAR, Ş., AKBULUT, C., ESMER, H. E., & ERTUĞ, N. D. Y. 2015 Küresel ısınmanın balıklar ve deniz ekosistemleri üzerine etkileri. **Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi**, 31(3), 128-134.
- KELLERT, S. R., & WILSON. E.O. 1993. **The biophilia hypothesis**. Island, Washington, D.C., USA.
- KESKİN, S. 2016 Yeşil girişimcilik. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(12), 285-294.
- KEUSCHNIGG, C. 2004 Venture capital backed growth. **Journal of Economic Growth**, 9, 239-261.
- KHAJEHEIAN, D. 2013 **New venture creation in social media platform; Towards a framework for media entrepreneurship**. In Handbook of social media management. Springer, Berlin, Heidelberg. 125-142.

- KHAN, M. 2015 Green” human resource management-a prerequisite for sustainable environment. **Progress in Science and Engineering Research Journal**, 18(3), 1-7.
- KILIÇ, S. 2013 Çevre sorunları ve yoksulluk. **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 5(1), 9-20.
- KIRK, J., & MILLER, M. L. 1986 **Reliability and validity in qualitative research**. A Sage University Paper.
- KIŞLALIOĞLU, M., & BERKES, F. 1993 **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul.
- KIVILCIM, Z. 2012 Cartagena Protokolü Ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı. **Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 20(1), 99-121.
- KLOOSTERMAN, R. C. 2010 Matching opportunities with resources: A framework for analysing (migrant) entrepreneurship from a mixed embeddedness perspective. **Entrepreneurship and Regional Development**, 22(1), 25-45.
- KLUCKHOHN, C. 1951 **The study of culture**. In D. Lerner & H.D. Lasswell (Eds.), *The Policy Sciences*. Stanford, Stanford University Press. 86-101.
- KLUCKHOHN, F. R., & STRODTBECK, F. L. 1961 **Variations in value orientations**. Row, Peterson.

- KLYVER, K.,
HINDLE, K., &
MEYER, D. 2008 Influence of social network structure on entrepreneurship participation—A study of 20 national cultures. **International Entrepreneurship and Management Journal**, 4(3), 331-347.
- KOÇ, E. & KAYA, K. 2015 Enerji kaynakları–yenilenebilir enerji durumu. **Mühendis ve Makina**, 56(668), 36-47.
- KONGAR, E. 2000 **Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği.** Remzi Kitabevi.
- KONUK, N., 2019 “Sosyal medya kullanımının toplumsal etkileri”. **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar-** 2019/2. 808.
- KORPI, T. 2001 Good friends in bad times? Social networks and job search among the unemployed in Sweden. **Acta Sociologica**, 44(2), 157-170.
- KROEBER, A. L., &
PARSONS, T. 1958 The concepts of culture and of social system. **American Sociological Review**, 23(5), 582-583.
- KROL, M. S., &
BRONSTERT, A. 2007 Regional integrated modelling of climate change impacts on natural resources and resource usage in semi-arid Northeast Brazil. **Environmental Modelling & Software**, 22(2), 259-268.
- KRYK, B. 2020 **Measuring the Provision of Access on sustainable energy in the EU as a new task of modern economics in line with agenda 2030.** In Nermed, K., Łatuszyńska, M. (eds.) *Experimental and Quantitative Methods in Contemporary Economics*. Berlin: Springer, 323-334.

- KURT, H. 2017 Çevre sorunlarının kavşağında biyolojik çeşitlilik. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(3), 825-837.
- KÜLTÜR TURİZM Neredeyim: Avrupa Birliği, Kültür Turizm Bakanlığı
BAKANLIĞI. 2020 Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, <https://tinyurl.com/y6c8fzr2> (erişim tarihi: 13.12.2020).
- KÜMBÜL-GÜLER, B., 2009 **Çalışma Yaşamında Davranış**. UmuttepeYayınçılık. Kocaeli.
- KYVELOU, S. S. I., & IERAPETRITIS, D. G. (2019) How to make blue growth operational? A local and regional stakeholders perspective in Greece. **WMU Journal of Maritime Affairs**, 18(2), 249-280.
- LEONIDOU, L. C., CHRISTODOULIDES, P., KYRGIDOU, L. P., & PALIHAWADANA, D. 2017 Internal drivers and performance consequences of small firm green business strategy: The moderating role of external forces. **Journal of Business Ethics**, 140(3), 585-606.
- LERNER, B. W., & LERNER, K. L. 2003 “**Forests and deforestation**”, World of Earth Science, Gale, Detroit.
- LIGHT, I., & BONACICH, E. (1988) **Immigrant entrepreneurs: Koreans in Los Angeles**, University of California Press. 1965-1982.
- LINNANEN, L. 2002 An insider’s experiences with environmental entrepreneurship. **Making Ecopreneurs: Developing Sustainable Entrepreneurship**, 72-88.
- LINTOTT, J. 1998 Beyond the economics of more: the place of consumption in ecological economics. **Ecological Economics**, 25(3), 239-248.

- LIU, W., SIDHU, A.,
BEACOM, A. M., &
VALENTE, T. W. 2017 Social network theory. **The International Encyclopedia of Media Effects**, 1-12.
- LÌM, D., BAEK, T. H.,
YOON, S., & KÌM, Y.
2020 Colour effects in green advertising. **International Journal of Consumer Studies**, 44(6), 552-562.
- LÌN, N. 2001 **Social capital: A theory of social structure and action**. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÌN, N., COOK, K. S.,
& BURT, R. S. 2001 **Social capital: Theory and research**. (Eds.). Transaction Publishers.
- LOISEAU, E.,
SAIKKU, L.,
ANTIKAINEN, R.,
DROSTE, N.,
HANSJÜRGENS, B.,
PITKÄNEN, K., ... &
THOMSEN, M. 2016 Green economy and related concepts: An overview. **Journal of Cleaner Production**, 139, 361-371.
- LOTFÌ, M., YOUSEFÌ,
A., & JAFARÌ, S. 2018 The effect of emerging green market on green entrepreneurship and sustainable development in knowledge-based companies. **Sustainability**, 10(7), 2308.
- LOURY, G. 1992 The economics of discrimination: Getting to the core of the problem. **Harvard Journal for African American Public Policy**, 1(1), 91-110.

- LOW, M. B. 2001 The adolescence of entrepreneurship research: Specification of purpose. **Entrepreneurship Theory and Practice**, 25(4), 17-25.
- LOWE, A. 1955 **Structural analysis of real capital formation. In Capital formation and economic growth.** Princeton University Press. 581-634.
- LUMPKIN, G. T., & DESS, G. G. 1996 Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. **Academy of Management Review**, 21(1), 135-172.
- LUTHANS, F., AVOLIO, B. J., AVEY, J. B., & NORMAN, S. M. 2007 Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. **Personnel Psychology**, 60(3), 541-572.
- LUTHANS, F., YOUSSEF, C. M., & AVOLIO, B. J. 2007 Psychological capital: Investing and developing positive organizational behavior. **Positive Organizational Behavior**, 1(2), 9-24.
- LYNCH, J. 2020 Health equity, social policy, and promoting recovery from COVID-19. **Journal of Health Politics, Policy and Law**, 45(6), 983-995.
- MACARTHUR, E. 2013 Towards the circular economy. **Journal of Industrial Ecology**, (2), 1-96.
- MACMILLAN, I. C., & GEORGE, R. 1985 Corporate venturing: Challenges for senior managers. **Journal of Business Strategy**, 5(3), 34-43.

- MADEN, T.E., 2012 **Sınırtaşan suyollarının, uluslararası göllerin kullanımı ve korunması, Helsinki Sözleşmesi'nin 20. yılı.** Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, <https://www.orsam.org.tr/tr/sinirasan-su-yollarinin-uluslararası-gollerin-kullanimi-ve-korunmasi-helsinki-sozlesmesi-nin-20-yili/> (erişim tarihi: 30.10.2022).
- MAHİR, S. K., & DANACIOĞLU, E. 2018 Elitler ve kültürel sermaye: Nejat F. Eczacıbaşı Örneği. **Sosyoloji Notları**, 2(1), 141-156.
- MAISAROH, M., SAWITRI, H. S. R., & RAMLI, N. H. 2022 The Green Entrepreneurship Behavior. **Jurnal Analisis Bisnis Ekonomi**, 20(1), 31-49.
- MAKKI, A. A., ALIDRISI, H., IQBAL, A., & AL-SASI, B. O. 2020 Barriers to Green Entrepreneurship: An ISM-Based Investigation. **Journal of Risk and Financial Management**, 13(11), 249.
- MALTHUS, T. R. 1986 **T.R. Malthus An Essay on the Principle of Population** [1st ed. of 1798], Pickering & Chatto Publishers, London.
- MARAZZITI, D., CIANCONI, P., MUCCI, F., FORESI, L., CHIARANTINI, I., & DELLA VECCHIA, A. 2021 Climate change, environment pollution, COVID-19 pandemic and mental health. **Science of The Total Environment**, (773), 1-15.

- MARKVART, T. 2009 Radical green political theory and land use decision making for sustainability in the region of Waterloo, Ontario, Canada. **Environnement Urbain/Urban Environment**, 3, 64-82.
- MARSHALL, A. 2009 **Principles of economics: Unabridged eighth edition.** Cosimo, Inc..
- MARVEL, M. R.,
DAVIS, J. L., &
SPROUL, C. R. 2016 Human capital and entrepreneurship research: A critical review and future directions. **Entrepreneurship Theory and Practice**, 40(3), 599-626.
- MAYRING, P. 2011 **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş**, (Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- MEMİŞ, H. 2014 Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi. **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 5(1), 144-161.
- MENTEŞE, S. 2017 Çevresel sürdürülebilirlik açısından toprak, su ve hava kirliliği: Teorik bir inceleme. **Journal of International Social Research**, 10(53), 381-389.
- MENZEL, A.,
SPARKS, T. H.,
ESTRELLA, N.,
KOCH, E., AASA, A.,
AHAS, R., ... & ZUST,
A. N. A. 2006 European phenological response to climate change matches the warming pattern. **Global Change Biology**, 12(10), 1969-1976.
- MERRIAM, B., S. 2013 **Nitel Araştırma, Desen Uygulama İçin Bir Rehber**, (Çev. S. Demir), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- MERRIAM, S. B., &
GRENİER, R. S. 2019 **Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis.** (Eds). John Wiley & Sons.

- METTE L. W., & MALGORZATA B.. 2021 **To conserve biodiversity, we must protect our forests** | SDG Knowledge Hub | IISD. SDG Knowledge Hub | IISD. <https://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/to-protect-our-forests/> (erişim tarihi: 20.09.2021).
- MISHRA, R. K., MOHAMMAD, N., & ROYCHOUDHURY, N. 2016 Soil pollution: Causes, effects and control. **Van Sangyan**, 3(1), 1-14.
- MOHAN, A. 2017 From Rio to Paris: India in global climate politics. **Rising Powers Quarterly**, 2(3), 39-61.
- MONROE, M. C., PLATE, R. R., OXARART, A., BOWERS, A., & CHAVES, W. A. 2019 Identifying effective climate change education strategies: A systematic review of the research. **Environmental Education Research**, 25(6), 791-812.
- MONTGOMERY, J. D. 1992 Job search and network composition: Implications of the strength-of-weak-ties hypothesis. **American Sociological Review**, 586-596.
- MORIARTY, J. (2011) **Qualitative methods overview**. (SSCR Methods Reviews). National Institute for Health Research School for Social Care.
- MUNDA, G. 1997 Environmental economics, ecological economics, and the concept of sustainable development. **Environmental Values**, 6(2), 213-233.

- MUO, I., & AZEEZ, A. A. 2019 Green entrepreneurship: Literature review and agenda for future research. **International Journal of Entrepreneurial Knowledge**, 7 (2), 17-29.
- MURPHY, A. E., & MURPHY, F. E. E. A. E. 1986 **Richard Cantillon: Entrepreneur And Economist**. Oxford University Press.
- NAHAPIET, J., & GHOSHAL, S. 1998 Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. **Academy of Management Review**, 23(2), 242-266.
- NATTRASS, B., & ALTOMARE, M. 1999 **The natural step for business: Wealth, ecology and the evolutionary corporation**. New Society Publishers.
- NEALE, J. 2009 **Küresel Isınmayı Durduralım, Dünyayı Değiştirelim**. Çev. D. Tarkan. Yordam Kitap, İstanbul.
- NEGEV, M., GARB, Y., BILLER, R., SAGY, G., & TAL, A. 2009 Environmental problems, causes, and solutions: An open question. **The Journal of Environmental Education**, 41(2), 101-115.
- NEUMANN, C., HARRIS, D. M., & ROGERS, L. M. 2002 Contribution of animal source foods in improving diet quality and function in children in the developing world. **Nutrition Research**, 22(1-2), 193-220.
- NIKE. 2021 **Reuse-A-Shoe**. <https://www.nike.com/tr/reuse-a-shoe> (erişim tarihi: 05.10.2021).
- NOBLE, H., & SMITH, J. 2015 Issues of validity and reliability in qualitative research. **Evidence-Based Nursing**, 18(2), 34-35.

- NORADIVA, H., PARASTOU, A., & AZLINA, A. 2016 The effects of managerial ownership on the relationship between intellectual capital performance and firm value. **International Journal of Social Science and Humanity**, 6(7), 514.
- NORDHAUS, W. 2013 **The climate casino: Risk, uncertainty, and economics for a warming world.** Yale University Press.
- NORTH, D. C. 1990 **Institutions, institutional change and economic performance.** Cambridge University Press.
- NURINGSIH, K., & NURYASMAN, MN. 2020 Role of green entrepreneurship in raising the effect of green value toward sustainable development. **International Journal of Economics, Business, and Entrepreneurship**, 3(2), 117-131.
- O'NEILL, K. J., & GIBBS, D. C. 2014 Towards a sustainable economy? Socio-technical transitions in the green building sector. **Local Environment**, 19(6), 572-590.
- OECD, 2009 **Eco Innovation In Industry: Enabling Green Growth**, OECD Publishing.
- OJO, S. 2017 Examining the impact of symbolic capital in ethnic and diaspora entrepreneurship. In *Diasporas and Transnational Entrepreneurship in Global Contexts*, **IGI Global**. 66-89.
- OKUYUCU, Ç., RAMAZANOĞLU, F., & TEL, M. 2006 Çevresel faktörlerdeki değişimin serbest zaman faaliyetlerine etkileri. **Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi**, 4(3), 40-44.

- ONWUEGBUZIE, A. J., LEECH, N. L., & COLLINS, K. M. 2012 Qualitative analysis techniques for the review of the literature. **Qualitative Report**, 17, 56.
- ORHAN, G. 2004 Sürdürülebilir kalkınma, ekolojik modernizasyon ve Türkiye çevre politikası. **Çevre, Bilim ve Teknoloji**, 2(1), 13-28.
- OSTROM, E. 1990 **Governing the commons: The evolution of institutions for collective action**. Cambridge university press.
- OWUSU, P. A., & ASUMADU-SARKODIE, S. 2016 A review of renewable energy sources, sustainability issues and climate change mitigation. **Cogent Engineering**, 3(1), 1167990. DOI: 10.1080/23311916.2016.1167990
- ÖKMEN, M. 2004 “**Politika ve çevre**”, ed. M. C. Marın, U. Yıldırım, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- ÖKTEM, A. U. 2008 Küresel bir risk: İklim değişikliği. **Akademik İncelemeler Dergisi**, 3(1), 87-94.
- ÖTLEŞ, S., & ÜÇÖK, B. 2018 Kapalı Döngü-Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi. **Plastik ve Ambalaj Teknolojisi Dergisi**, 45-54.
- ÖZÇALIK, M. & TEZSÜRÜCÜ, D. 2012 Enerjide bağımlılıktan yeşil girişimciliğe: Türkiye ekonomisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı. 4. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, 271-280.

- ÖZDEVECİOĞLU, M., & CİNGÖZ, A. 2009 Sosyal girişimcilik ve sosyal girişimciler: Teorik çerçeve. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (32), 81-95.
- ÖZGÜR, M. E. 2017 Nüfus dinamikleri, çevre ve sürdürülebilirlik. **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 15(1), 1-26.
- ÖZKAN, A., GÜNKAYA, Z., ÖZDEMİR, A., & BANAR, M. 2018 Sanayide temiz üretim ve döngüsel ekonomiye geçişte endüstriyel simbiyoz yaklaşımı: Bir değerlendirme. **Anadolu University Journal of Science and Technology B-Theoretical Sciences**, 6(1), 84-97.
- ÖZKAN, Ö. 2020 Ulusal ve küresel kriz dönemlerinde yabancı sermaye sahipliğinin firmaların performansı üzerine etkisi: Türkiye örneği (1995-2017). Doktora Tezi. Gaziantep Üniversitesi.
- ÖZKAYA, M. O. 2009 Kadın Girişimcilere Yönelik “Strateji Geliştirmede” Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Olmak, Mümkün Mü?. **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 7(11), 56-72.
- PACHALY, M. V. W. 2012 **Barriers and triggers to green entrepreneurship: An exploratory study**. Thesis, to Obtain the Degree of Master of Science in Economics and Business Economics, Specialisation Entrepreneurship and Strategy Economics, Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics, Rotterdam
- PACHECO, D. F., DEAN, T. J., & PAYNE, D. S. 2010 Escaping the green prison: Entrepreneurship and the creation of opportunities for sustainable development. **Journal of Business Venturing**, 25(5), 464-480.

- PALLARÈS-BLANCH, M., TULLA, A. F., & VERA, A. 2015 Environmental capital and women's entrepreneurship: A sustainable local development approach. **Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences**, 10(3), 133-146.
- PANWAR, N. L., KAUSHIK, S. C., & KOTHARI, S. 2011 Role of renewable energy sources in environmental protection: A review. **Renewable And Sustainable Energy Reviews**, 15(3), 1513-1524.
- PARKINSON, C., & HOWORTH, C. 2008 The language of social entrepreneurs. **Entrepreneurship and Regional Development**, 20(3), 285-309.
- PARRISH, B. D., & FOXON, T. J. 2009 Sustainability entrepreneurship and equitable transitions to a low-carbon economy. **Greener Management International**, (55).
- PASTAKIA, A. 2002 Assessing ecopreneurship in the context of a developing country. **The Case of India Greener Management International**. 38, 93-108.
- PATTON, M. Q. 2002 **Qualitative research and evaluation methods** (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- PATTON, M.Q. 2014 **Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri**. (Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Pegem Akademi.
- PAVEY, B. 2006 Human capital, social capital, entrepreneurship and disability: An examination of some current educational trends in the UK. **Disability & Society**, 21(3), 217-229.
- PELENC, J., & BALLEST, J. 2015 Strong sustainability, critical natural capital and the capability approach. **Ecological Economics**, 112, 36-44.

- PENG, M. W., & LUO, Y. 2000 Managerial ties and firm performance in a transition economy: The nature of a micro-macro link. **Academy Of Management Journal**, 43(3), 486-501.
- PENG, Y. S., & LIN, S. S. 2008 Local responsiveness pressure, subsidiary resources, green management adoption and subsidiary's performance: Evidence from Taiwanese manufactures. **Journal of Business Ethics**, 79(1), 199-212.
- PEŞKİRCİOĞLU, N. 2016 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri: küresel verimlilik hareketine doğru. kalkınmada anahtar **Verimlilik Dergisi**. 1-9.
- PETERS, M. E. 2014 Trade, foreign direct investment, and immigration policy making in the United States. **International Organization**, 68(4), 811-844.
- PETRASH, G. 1996 Dow's journey to a knowledge value management culture. **European Management Journal**, 14(4), 365-373.
- PETTINGER, T. 2017 **Sectors of the economy**. Economics, <https://www.economicshelp.org/blog/12436/concepts/sectorsofeconomy> (erişim tarihi: 18.09.2022)
- PIAO, S., LIU, Q., CHEN, A., JANSSENS, I. A., FU, Y., DAI, J., ... & ZHU, X. 2019 Plant phenology and global climate change: Current progresses and challenges. **Global Change Biology**, 25(6), 1922-1940.

- PINCHOT III, G. 1985 **Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation to become an entrepreneur.** University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship.
- POPOVA, Y., & POPOVS, S. 2022 Impact of Smart Economy on Smart Areas and Mediation Effect of National Economy. **Sustainability**, 14(5), 2789.
- PORTER, M., & VANDER LINDE, C. 1995 Green and competitive: ending the stalemate. **The Dynamics of the eco-efficient economy: environmental regulation and competitive advantage**, 33.
- PORTES, A., & SENSENBRENNER, J. 1993 Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action. **American Journal of Sociology**, 98. 1320-1350.
- PRAUSE, G., & HUNKE, K. 2014 Sustainable entrepreneurship along green corridors, **Entrepreneurship and Sustainability Issues** 1(3): 124–133.
- PRET, T., SHAW, E., & DRAKOPOULOU DODD, S. 2016 Painting the full picture: The conversion of economic, cultural, social and symbolic capital. **International Small Business Journal**, 34(8), 1004-1027.
- PSENNER, R. 1999 Living in a dusty world: airborne dust as a key factor for alpine lakes. **Water, Air, and Soil Pollution**, 112(3), 217-227.

RAHMAN, S. A., GrameenPhone: creating a win-win at the base of the pyramid in Bangladesh. **Global Business and Organizational Excellence**, 33(5), 41-53.

N. H., & TAGHIZADEH, S. K.

2014

RASIAH, R. 1995 **Foreign capital and industrialization in Malaysia.**
London: St. Martin's Press.

REBERS, H. C., **Omnivoor kijkgedrag? Cultureel kapitaal en het (niet) kijken naar televisieprogrammagenres**
KONIG, R. P., & [Omnivorous viewing? Cultural capital and (not) watching television program genres].
WESTERIK, H. 2006

RENNINGS, K. 2000 Redefining innovation—eco-innovation research and the contribution from ecological economics. **Ecological Economics**, 32(2), 319-332.

RESMÎ GAZETE. 1993 **Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşımmımn ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun.**
21804 Sayılı Resmi Gazete Yayımlı, 261-284.
https://webdosya.csb.gov.tr/db/kimyasallar/editordosya/Basel_Tr.pdf (erişim tarihi: 30.10.2022).

REYNOLDS, J. F., Global desertification: building a science for dryland development. **Science**, 316(5826), 847-851.

SMİTH, D. M. S.,

LAMBİN, E. F.,

TURNER, B. L.,

MORTİMORE, M.,

BATTERBURY, S. P.,

... & WALKER, B.

2007

- RICHARDSON, G. E. 2002 The metatheory of resilience and resiliency. **Journal of Clinical Psychology**, 58(3), 307-321.
- RICHOMME-HUET, K., & DE FREYMAN, J. 2014 **What sustainable entrepreneurship looks like: An exploratory study from a student perspective. In Social Entrepreneurship.** 155-177. Springer, Cham.
- RIESSMAN, C. K. 1993 **Narrative Analysis.** (Vol.30). Sage.
- RITZER, G., & STEPNIISKY, J. 2013 **Çağdaş sosyoloji kuramları.** (Çev. Irmak Ertuna Howison), Ankara: Deki Yayınları.
- ROBBINS, D. 1991 **The work of Pierre Bourdieu: Recognizing Society.** Open University Press, Milton Keynes.
- RODRÍGUEZ-GARCÍA, M., GUIJARRO-GARCÍA, M., & CARRILERO-CASTILLO, A. 2019 An overview of ecopreneurship, eco-innovation, and the ecological sector. **Sustainability**, 11(10), 2909-2925.
- ROMANOWSKI, R., & GNUSOWSKI, M. 2019 Green entrepreneurship in The quintuple helix model. **Managing Economic Innovations–Ideas and Institutions**, 103.
- ROSEN, M. A. 1996 Energy efficiency and sustainable development. **IEEE Technology and Society Magazine**, 15(4), 21-26.
- RUMORE, D., SCHENK, T., & SUSSKIND, L. 2016 Role-play simulations for climate change adaptation education and engagement. **Nature Climate Change**, 6(8), 745-750.

- RUTKOWSKA-
PODOŁOWSKA, M.,
SULICH, A., &
SZCZYGIEŁ, N. 2016 **Green Jobs.** In Proceedings of the 3rd international conference on European integration. 822-829.
- SAFRAN, W. 1991 Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. **Diaspora: A Journal of Transnational Studies**, 1(1), 83-99.
- SAĞLAM, N. E.,
DÜZGÜNEŞ, E., &
BALIK, İ. 2008 Küresel ısınma ve iklim değişikliği. **Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences**, 25(1), 89-94.
- SAHUT, J. M.,
IANDOLI, L., &
TEULON, F. 2021 The age of digital entrepreneurship. **Small Business Economics**, 56(3), 1159-1169.
- SAMILA, S., &
SORENSEN, O. 2011 Venture capital, entrepreneurship, and economic growth. **The Review of Economics and Statistics**, 93(1), 338-349.
- SAPMAZ VERAL, E.,
& YİĞİTBAŞIOĞLU,
H. 2018 **Avrupa Birliği atık politikasında atık yönetiminden kaynak yönetimi yaklaşımına geçiş yönelimleri ve döngüsel ekonomi modeli.** Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, (6), 1-19
- SAYGIN, M. 2016 **Kültürel sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermayenin girişimci kişilik özelliklerine etkisi: İç Anadolu Bölgesi genç girişimciler Kurulu örneği,** Aksaray Üniversitesi, Doktora Tezi.

- SAYLAN, İ. B. 2007 **İklim değişikliğine karşı uluslararası işbirliği: Kyoto Protokolü ve Türkiye.** TC Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Bülteni.
- SCHALTEGGER, S. 2002 A framework for ecopreneurship. **Greener Management International**, (38).
- SCHAPER, M. 2010 Understanding the green entrepreneur. **Making Ecopreneurs Developing Sustainable Entrepreneurship**. 7-21
- SCHAPER, M. 2016 **Making ecopreneurs: Developing sustainable entrepreneurship.** (2. Ed.). CRC Press, Australia.
- SCHICK, H., MARXEN, S., & FREIMANN, J. 2002 Sustainability issues for start-up entrepreneurs. **Greener Management International**, (38), 59-70.
- SCHMITTER, P. C. 1974 Still the century of corporatism?. **The Review of Politics**, 36(1), 85-131.
- SCHMIDHUBER, J., & TUBIELLO, F. N. 2007 Global food security under climate change. **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 104(50), 19703-19708.
- SCHNEIDER, J., TALAMONTI, D., GIBSON, B., & FORSHAW, M. 2021 Factors mediating the psychological well-being of healthcare workers responding to global pandemics: A systematic review. **Journal of Health Psychology**, 13591053211012759.

- SCHWARTZ, M. W.,
IVERSON, L. R.,
PRASAD, A. M.,
MATTHEWS, S. N., &
O'CONNOR, R. J. 2006
Predicting extinctions as a result of climate change.
Ecology, 87(7), 1611-1615.
- SCHWARTZ, S. H.
2012
An overview of the Schwartz theory of basic values.
Online readings in Psychology and Culture, 2(1),
2307-0919.
- SCHWENS, C., &
KABST, R. 2009
How early opposed to late internationalizers learn:
Experience of others and paradigms of interpretation.
International Business Review, 18(5), 509-522.
- SELIGMAN, M. E. P.,
&CSIKSZENTMIHAL
YI, M. 2000
Positive psychology: An introduction. **American
Psychologist**, 55(1), 5–14. <https://doi:10.1037/0003-066x.55.1.5>
- SELİN, H., &
VANDEVEER, S. D.
2006
Raising global standards: hazardous substances and e-
waste management in the European Union.
**Environment: Science and Policy for Sustainable
Development**, 48(10), 6-18.
- SETAŞ. 2019
Unilever ve Forum for the Future döngüsel ekonomi
iş modeli lansmanı yapıldı.
[https://www.setas.com.tr/tr/haberler/unilever-ve-forum-
for-the-future-dongusel-ekonomi-is-modeli-lansmani-
yapildi](https://www.setas.com.tr/tr/haberler/unilever-ve-forum-for-the-future-dongusel-ekonomi-is-modeli-lansmani-yapildi) (erişim tarihi: 05.10.2021).
- SEVGİ, O. 2015
Ecology teriminin Türkçe karşılıkları üzerine bir
değerlendirme. **Avrasya Terim Dergisi**, 3(1), 27-46.

- SHAFFER, B., & HILLMAN, A. J. 2000 The development of business–government strategies by diversified firms. **Strategic Management Journal**, 21(2), 175-190.
- SHAH, K. U., ARJOON, S., & RAMBOCAS, M. 2016 Aligning corporate social responsibility with green economy development pathways in developing countries. **Sustainable Development**, 24(4), 237-253.
- SHARMA, P., & CHRISMAN, J. J. 1999 Toward a reconciliation of the definitional issues in the field of corporate entrepreneurship. **Entrepreneurship Theory and Practice**, 23(3), 11-28.
- SHELDON K.M., & KING. L. 2001 Why positive psychology is necessary. **American Psychologist**, 56(3), 216–217.
- SHISHCAN, Z., & KAIM, M. 2020 Green entrepreneurship in the Republic of Moldova and european circular economy trend. In **Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii** . (22), 358-367.
- SHUGAR, D. H., BURR, A., HARITASHYA, U. K., KARGEL, J. S., WATSON, C. S., KENNEDY, M. C., ... & STRATTMAN, K. 2020 Rapid worldwide growth of glacial lakes since 1990. **Nature Climate Change**, 10(10), 939-945.
- SIDDI, M. (2020). The European Green Deal: Assessing its current state and future implementation. **FIIA**, 4-14.
- SİĞRİ, Ü. (2021) **Nitel araştırma yöntemleri**. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- SILVY, Y.,
GUILYARDI, E.,
SALLÉE, J. B., &
DURACK, P. J. 2020 Human-induced changes to the global ocean water masses and their time of emergence. **Nature Climate Change**, 10(11), 1030-1036.
- SİNGH, S. K., RAO, D. N., AGRAWAL, M.,
PANDEY, J., &
NARYAN, D. 1991 Air pollution tolerance index of plants. **Journal of Environmental Management**, 32(1), 45-55.
- SKD TÜRKİYE, 2016 **100 maddede sürdürülebilirlik rehberi. Ekologos sürdürülebilirlik hizmetleri**, İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, İstanbul.
- SMITH-GODFREY, S. 2016 Defining the blue economy. **Maritime affairs: Journal of the national maritime foundation of India**, 12(1), 58-64.
- SNYDER, H. W., &
PIERCE, J. B. 2002 Intellectual capital. **Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)**, 36, 467-500.
- SOOMRO, B. A.,
GHUMRO, I. A., &
SHAH, N. 2020 Green entrepreneurship inclination among the younger generation: An avenue towards a green economy. **Sustainable Development**, 28(4), 585-594.
- SOYŞEKERCİ, S. 2013 **Uygulamalar ve şirket örnekleriyle girişimcilik**. Kriter Yayınları.
- SPK, 2022 **Girişim sermayesi yatırım ortaklıkları: Tanıtım rehberi**. <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/206> (erişim tarihi: 16.09.2022).

- STARKS, H., & BROWN TRINIDAD, S. 2007 Choose your method: A comparison of phenomenology, discourse analysis, and grounded theory. **Qualitative Health Research**, 17(10), 1372-1380.
- STEURER, R., & MARTINUZZI, A. 2005 Towards a new pattern of strategy formation in the public sector: first experiences with national strategies for sustainable development in Europe. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 23(3), 455-472.
- STOPFORD, J. M., & BADEN-FULLER, C. W. 1994 Creating corporate entrepreneurship. **Strategic Management Journal**, 15(7), 521-536.
- STRATHAM, N.H., & TRAVERSE CITY. 2014 **Timberland and Omni United Launch First-of-Its-Kind Cross-Industry Partnership – Unveiling Timberland Tires** <https://www.omni-united.com/index.php/press-releases/timberland-and-omni-united-launch-first-of-its-kind-cross-industry-partnership-unveiling-timberland-tires> (erişim tarihi: 05.10.2021).
- STRAUSS, A., & CORBIN, J. 1998 **Basics of qualitative research techniques**. Sage Publications, Inc.
- SULICH, A. & ZEMA T. 2018 Green jobs, a new measure of public management and sustainable development. **European Journal of Environmental Sciences**. 2018, vol. 8, iss.1, pp. 69-75.
- SULICH, A. 2020 **Green management in the European Union**. International Conference on European Integration 2020, Ostrava, Czech Republic.

- SULICH, A., & GRUDIŃSKI, A. (2019). **The analysis of strategy types of the renewable energy sector.** Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 67(6), 1643-1651.
- SURI, H. 2011 Purposeful sampling in qualitative research synthesis. **Qualitative Research Journal**, 11(2), 63-75.
- ŞEN, H., KAYA, A., & ALPASLAN, B. 2018 A historical and current perspective on sustainability. **Ekonomik Yaklaşım**, 29(107), 1-47.
- ŞENÖZ, B., & ÇAKIROĞULLARI, G. Ç. 2021 **İklim değişikliğinin gıda güvenliğine etkileri.** 3.Uluslararası Tarım ve Gıda Etiği Kongresi-Kongre Kitabı, 127-138.
- ŞENSES, F. 2013 **Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ŞEŞEN, H., SORAN, S., & CAYMAZ, E. 2014 Toplumsal kültürün üniversite öğrencilerinin girişimcilik niyetine etkisi: sosyal ağ kullanımının aracılık rolü. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 41, 93-105.
- TARIM ORMAN BAKANLIĞI. (2022). **Yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaret konvansiyonu (CITES).** <https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/CITES.pdf> (erişim tarihi: 27.10.2022).
- TAŞ, A., & ÇİTÇİ, U. S. (2009) Göçmen girişimcilerin girişimsel yolculukları: Türkiye'deki Balkan girişimciler. **Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi**, 375-388.

- TAŞ, Y., & ÖZCAN, S. 2012 Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. **International Conference on Eurasian Economies**. 2012, 423-430.
- TAYLOR, D. W., & WALLEY, E. E., 2004 The green entrepreneur: opportunist, maverick or visionary?. **International Journal of Entrepreneurship and Small Business**, 1(1-2), 56-69.
- TDK, 2020 **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 09.05.2020).
- TDK, 2021 **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 19.12.2021).
- TE VELDE, D. W. 2006 Foreign direct investment and development: An historical perspective. London: **Overseas Development Institute ODI**. 1-29.
- THE EUROPEAN ECO FORUM. 2022 **What is the Espoo Convention?** <http://www.eco-forum.org/node/77> (erişim tarihi: 30.10.2022).
- THOMPSON, N., KIEFER, K., & YORK, J. G. 2011 Distinctions not dichotomies: Exploring social, sustainable, and environmental entrepreneurship. **Social And Sustainable Entrepreneurship**, 201-229.
- THROSBY, D. 1999 Cultural capital. **Journal Of Cultural Economics**, 23(1), 3-12.
- THUILLER, W., LAVOREL, S., ARAÚJO, M. B., SYKES, M. T., & PRENTICE, I. C. 2005 Climate change threats to plant diversity in Europe. **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 102(23), 8245-8250.

- TIRAŞ, H. H. 2012 Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir İnceleme. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(2), 57-73.
- TOPAL, K. 2011 “Çevre sorunlarının kaynağı olarak nüfus artışı mı? Tüketim Mi? Neo-Malthusyen düşünceye eleştirel bir yaklaşım”, **Türk İdare Dergisi**, (470), 133-152.
- TOPSES, M. D. 2019 Erken cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin kuramsal temellerinden birisi olarak korporatizm. **Journal of International Social Research**, 12(63).
- TRASAR-CEPEDA, C., LEİROS, M. C., SEOANE, S., & GİL-SOTRES, F. 2000 Limitations of soil enzymes as indicators of soil pollution. **Soil Biology and Biochemistry**, 32(13), 1867-1875.
- TRIANDIS, H. C. 1989 The self and social behavior in differing cultural contexts. **Psychological Review**, 96(3), 506-520.
- TRIUERO, A., MORENO-MONDÉJAR, L., & DAVIA, M. A. 2013 Drivers of different types of eco-innovation in European SMEs. **Ecological Economics**, 92, 25-33.
- TUBIELLO, F. N., & FISCHER, G. 2007 Reducing climate change impacts on agriculture: Global and regional effects of mitigation, 2000–2080. **Technological Forecasting and Social Change**, 74(7), 1030-1056.
- TUKKER, A. 2004 Eight types of product–service system: eight ways to sustainability? Experiences from SusProNet. **Business Strategy And The Environment**, 13(4), 246-260.

- TUNA, M. 2000 Çevresel sorunların küreselleşmesi. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (2), 1-16.
- TÜRKEŞ, M. 2001 Küresel iklimin korunması, iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Türkiye. Tesisat Mühendisliği, **TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın**, 61, 14-29.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI. 2021 **I. Temel çevre sorunları.** <https://tinyurl.com/z9h7y3jb> (erişim tarihi: 07.02.2021).
- TÜRKİYE DÖNGÜSEL EKONOMİ PLATFORMU. 2021 **1- Döngüsel ekonomi nedir?** https://donguselekonmiplatformu.com/knowledge-hub/article_1-what-is-the-definition-of-a-circular-economy_11.html?page=4 (erişim tarihi: 16.11.2021).
- TÜRKÖLMEZ, O. 2021 Bourdieu’cü bir milliyetçilik kuramı için katkı: Habitus ve simgesel şiddetin çatışmasında simgesel sermaye olarak milliyetçilik. **Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi**, 3(1), 1-21.
- TYLOR, E.B. 1871 **Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom.** London.
- ULUSOY, E. 2017 Diaspora kavramı ve Türkiye’nin diaspora politikalarının modern teori çerçevesinde sosyo-politik bir analizi. **İnsan ve Toplum**, 7(1), 139.
- ULUTAŞ, F., & ALKAYA, E. 2010 **Green entrepreneurship in Turkey.** Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV).

UN CLIMATE ACTION. 2022	COP26: Together for our planet https://www.un.org/en/climatechange/cop26 (erişim tarihi: 02.11.2022).
UN CLIMATE CHANGE. 2022	Intro to Cancun Agreements. https://unfccc.int/process/conferences/the-big-picture/milestones/the-cancun-agreements (erişim tarihi: 01.11.2022).
UN CLIMATE CHANGE. 2022	2018 Talanoa Dialogue Platform. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement/2018-talanoa-dialogue-platform (erişim tarihi: 01.11.2022).
UN WOMEN. 2022	United Nations Convention to Combat Desertification. https://www.unwomen.org/en/how-we-work/intergovernmental-support/climate-change-and-the-environment/united-nations-convention-to-combatdesertification#:~:text=The%20United%20Nations%20Convention%20to,development%20to%20sustainable%20land%20management . (erişim tarihi: 30.10.2022).
UNCCD. 1994	United Nations Convention to Combat Desertification. UN, Paris. 1-54.
UNDRR. 2021	Global Assesament Report on Disaster Risk Reduction. Special Report on Drought 2021.
UNEP OZONE SECRETERIAT. 2022	The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer. https://ozone.unep.org/treaties/vienna-convention#nolink (erişim tarihi: 29.10.2022).

- UNEP. 2011. **Towards a Green Economy Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.** Full Report.
- UNESCO. 1982 **Mexico City Declaration on Cultural Policies.** In World Conference on Cultural Policies.
- USLU, Y. D., & ERKAN, U. 2016 **Çevre yönetim sistemlerinde yenilenebilir enerji uygulamaları: Yeşil ofis. Alternative Politics/Alternatif Politika, 8(1), 211-233.**
- USUNIER, J. C., & LEE, J. A. 2005 **Marketing Across Cultures.** Pearson Education.
- UYGUR, N. 2006 **Kültür Kuramı.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- UZUNİDİS, D., & CARAYANNİS, E. 2013 **Encyclopedia of creativity, invention, innovation and entrepreneurship.** Cham: Springer International Publishing.
- UZUNİDİS, D., BOUTİLLIER, S., & LAPERCHE, B. 2014 **The entrepreneur's 'resource potential' and the organic square of entrepreneurship: definition and application to the French case.** Journal of Innovation and Entrepreneurship, 3(1), 1-17.
- ÜÇÜNCÜ, O. 2019 **Atıksu arıtımı, atıksu deşarjı, su kirliliği ve halk sağlığı: Trabzon ili örneği.** Türk Hidrolik Dergisi, 3(2), 14-29.
- ÜLGEN, H. & MİRZE, K., 2004 **İşletmelerde stratejik yönetim,** Literatür Yayınları. İstanbul

- VALDEZ, Z. 2002 **Beyond ethnic entrepreneurship: Ethnicity and the economy in enterprise. Center for Comparative Immigration Studies Center for U.S. - Mexican Studies University of California, San Diego, 1-64.**
- VAN BUREN, M. E. 1999 A yardstick for knowledge management. **Training & Development**, 53(5), 71-78.
- VARNUM, M. E., & GROSSMANN, I. 2017 Cultural change: The how and the why. **Perspectives on Psychological Science**, 12(6), 956-972.
- VATANSEVER, C., & ARUN, K. 2016 What color is the green entrepreneurship in Turkey? **Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies**, 8(1), 25-44.
- VESPER, K. H. 1984 **Three faces of corporate entrepreneurship: A pilot study.** University of Washington. Graduate School of Business.
- VICKERS, I., & LYON, F. 2014 Beyond green niches? Growth strategies of environmentally-motivated social enterprises. **International Small Business Journal**, 32(4), 449-470.
- VILA, N., & KUSTER, I. 2007 The importance of innovation in international textile firms, **European Journal of Marketing**, 41(1/2), 17-36.
- VOLERY, T. 2002 **Ecopreneurship: Rationale, current issues and future challenges.** In Conference Papers of Swiss Research Institute of Small Business and Entrepreneurship, St. Gallen Switzerland. 541-553.

- VOLERY, T. 2007 **Ethnic entrepreneurship: a theoretical framework.** Handbook of research on ethnic minority entrepreneurship, 1, 30-41.
- WAGNER, T. 2020 **Green ... Greener ... Lisbon?.** Ecologues, Goethe Institut, <https://www.goethe.de/prj/eco/en/bil/21851700.html> (erişim tarihi: 25.03.2021).
- WALDINGER, R. D., ALDRICH, H., & WARD, R. 1990 **Ethnic entrepreneurs: Immigrant business in industrial societies** (Vol. 1). Sage Publications, Inc.
- WALKER, G., KOGUT, B., & SHAN, W. 1997 Social capital, structural holes and the formation of an industry network. **Organization Science**, 8(2), 109-125.
- WALLENDORF, M., & ARNOULD, E. J. 1988 “My favorite things”: A cross-cultural inquiry into object attachment, possessiveness, and social linkage. **Journal of Consumer Research**, 14(4), 531-547.
- WALLEY, E. E., & TAYLOR, D. W. 2002 Opportunists, champions, mavericks...?. **Greener Management International**, (38), 31-43.
- WALLEY, L., TAYLOR, D., & GREIG, K. 2016 **Beyond the visionary champion: Testing a typology of green entrepreneurs.** M. Schaper (Ed.), Making ecopreneurs: developing sustainable entrepreneurship (Second ed). Routledge. 59-74.
- WALLEY, L., TAYLOR, D., & GREIG, K. 2010 Beyond the visionary champion: Testing a typology of green entrepreneurs. **Making Ecopreneurs: Developing Sustainable Entrepreneurship**, (2), 59-74.

- WANG, X., CHEN, F., HASI, E., & LI, J. 2008 Desertification in China: An assessment. **Earth-Science Reviews**, 88(3-4), 188-206.
- WEALE, A. 1992 **The new politics of pollution**. Manchester University Press.
- WEISS, Y. 2015 Gary Becker on human capital. **Journal of Demographic Economics**, 81(1), 27-31.
- WHO. 2022 **Air pollution**, World Health Organization.
https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_2 (erişim tarihi: 19.10.2022).
- WIKLUND, J., & SHEPHERD, D. 2005 Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach. **Journal of Business Venturing**, 20(1), 71-91.
- WINCH, C. 2002 The economic aims of education. **Journal of Philosophy of Education**, 36(1), 101-117.
- WOOLCOCK, M. 1998 Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. **Theory and Society**, 27(2), 151-208.
- WOOLCOCK, M. 2001 The place of social capital in understanding social and economic outcomes. **Canadian Journal of Policy Research**, 2(1), 1-17.
- WORLDWATCH ENSTİTÜSÜ 2014 “Dünyanın durumu 2013 sürdürülebilirlik hala mümkün mü?”, Linda Starke (Ed.), Cana Ulutaş Ekiz ve Çağrı Ekiz (Çev), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9-183.

- WWF. 2012 **Yaşayan Gezegen Raporu 2012- Rio+20 Yolunda.**
Dünya Doğayı Koruma Vakfı. 1-40.
<http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/rio20.pdf>
(erişim tarihi: 01.11.2022).
- XU, D., & FLETCHER, J. 2017 **Understanding the relative value of alternative pathways in postsecondary education: Evidence from the state of Virginia.** In Bridges, Pathways and Transitions, Chandos Publishing. 227-257.
- XUE, W., CAO, K., & Lİ, W. 2015 Municipal solid waste collection optimization in Singapore. **Applied Geography**, 62, 182-190.
- YAGHOUBI, N. M., SALEHİ, M., EFTEKHARIAN, A., & SAMIPOURGIRI, E. 2012 Identification of the effective structural factors on creating and developing digital entrepreneurship in agricultural sector. **African Journal of Agricultural Research**, 7(6), 1047-1053.
- YAĞAR, F., & DÖKME, S. 2018 Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. **Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi**, 3(3), 1-9.
- YAYLI, H. 2007 Sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirliği. **ICANAS**, (38), 10-15.
- YILDIRIM, A., & SİMSEK, H. 2021 **Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.** Güncellenmiş 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- YILDIZ, Ö. 2019 **Bölgesel kalkınmada endüstriyel simbiyoz uygulamaları: Bursa Eskişehir Bilecik bölgesi örneği**, Master's thesis, Bursa Uludağ Üniversitesi.

- YİĞİT, S., & YİĞİT, A. 2011 Stratejik yönetimde dış çevre analizi: Kobi'ler ve büyük işletmeler arasında bir karşılaştırma. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (38), 119-136.
- YOUSSEF, C. M. 2004 **Resiliency development of organizations, leaders and employees: Multi-level theory building and individual-level, path-analytical empirical testing.** The University of Nebraska-Lincoln.
- YU, H., WANG, Y., Lİ, X., WANG, C., SUN, M., & DU, A. 2019 Measuring ecological capital: State of the art, trends, and challenges. **Journal of Cleaner Production**, 219, 833-845.
- YÜCEL, C. 2002 Turizmde yükselen değer: Ekoturizm. **TÜRSAB Dergisi**, 219, 1-7.
- ZAHRA, S. A., GEDAJLOVIC, E., NEUBAUM, D. O., & SHULMAN, J. M. 2009 A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. **Journal of Business Venturing**, 24(5), 519-532.
- ZENCİRKIRAN, M. 2017 **Davranış bilimleri**. 2. Baskı. Dora Yayınevi.
- ZENGİN, E., ÖZCAN, S., & AKPINAR, M. 2012 Uluslararası çevre sözleşmeleri ve Azerbaycan: Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından onaylanan uluslararası çevre sözleşmelerinin yürürlüğüne yönelik çalışmalar. **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 8(16), 245-267.
- ZIÓŁKOWSKI, B. 2013 The world trends in eco-innovation assessment. **Modern Management Review 2013 MMR**, , 20(1), 153-162.

EKLER

EK-1

İşletmenizi “yeşil girişim” olarak değerlendiriyor musunuz? Cevabınız “evet” ise bunun nedenlerini ve girişiminizi kurma motivasyonunuzu açıklayınız?

Kendinizi çevreci biri olarak görüyor musunuz? Bu yönünüze bir örnek verebilir misiniz?

Çevresel değişimleri hangi kelime veya kavramlarla tanımlarsınız?

Küresel ısınma ve buna bağlı kuraklık hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu durumun sektörünüzü nasıl etkileyeceğini öngörebiliyor musunuz?

“İklim Krizi” sizin için ve girişiminiz için ne ifade ediyor? İklim krizinin muhtemel etkilerinin azaltılmasında/önlenmesinde girişimcilerin nasıl bir katkısı olabilir?

Enerji, tarım, sanayi ve ulaştırma gibi sektörlerde artan ekonomik faaliyetler, atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarını arttırdığı için bu sorunlara yönelik kendi sektörünüzde ne gibi önlemler alınmalıdır?

“Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı sizin için ne ifade ediyor? Sizin girişimciliğiniz için ne ifade etmektedir? Sizin bir girişimci olarak etkiniz nedir?

Yaşadığınız şehir “Avrupa Yeşil Başkent” ödülü almış, bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Essen/Hamburg size göre ne kadar yeşildir? Essen/Hamburg’un çevresel faktörler açısından avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Sizin yeşil girişiminizi en çok etkileyen faktörler nedir? Müşteri, belediye ve çevre hassasiyeti noktasında girişiminizi etkileyen faktörleri güçlüden zayıfa doğru tasnif eder misiniz?

Yeşil şehirde girişimcilik yapmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir? Yeşil şehir olmak bölgede ve müşterilerde nasıl bir bilinç oluşturmaktadır?

Ülkenizde ve şehrinizde geçerli “kurallar sistemi”ni nasıl tanımlarsınız? Bunlar toplumsal yaşamınızı ve iş yaşamınızı ne yönde etkilemektedir? Yeşil olmayan bir şehirde olsaydınız da bu kuralları gerçekleştirip yeşil girişimci olur muydunuz ?

Yeşil şehir olmadan önce ve sonra şehrinizin girişimlere ve sizin girişiminize etkisi ne olmuştur?

Essen’in/Hamburg’un ekonomik hayatında girişimcinin ve özellikle yeşil girişimcinin rolü nedir? Yeşil şehir seçilmesinde girişimciler etken olmuş mudur?

Yeşil girişimciliği etkileyen faktörler sizce nelerdir? Doğal kaynaklar, rakipler, sosyal çevreniz, müşteriler, devlet, belediye, kültür, ekonomik sermaye, aile kavramlarından hangileri yeşil girişimciliği daha fazla etkiler?

Avrupa’da ve/veya bölgenizde verilen eğitim, sizin girişimci (yeşil girişimci) olmanızı nasıl etkilemektedir? Çevre, sürdürülebilirlik, yeşil faaliyetler ve/veya girişimcilik üzerine bir eğitiminiz var mı?

Girişiminizi kurarken sermayeyi nasıl temin ettiniz? Kimlerden nasıl ve ne tür bir destek gördünüz? Belediyenin size destekleri oldu mu? Yeşil girişimci olmanız sebebiyle destek gördünüz mü veya girişiminizdeki yeşil ile olan ilişki belediyenin desteklerini ne oranda etkilemektedir?

Girişimciliğinizi kurarken devlet desteği aldınız mı? Yeşil girişimci olmasaydınız bu destekleri alabilir miydiniz?

Politika yapıcılar sizin yeşil girişimciliğinizi ne yönde etkilemektedir? Politika yapıcılar ile bağlantılarınız var mıdır? Size avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Politik yapıcıların yeşil girişimcilik için söylemleri, çevrenin korunması için mi yoksa ekonomik sürdürülebilirlik için midir?

“AB Yeşil Mutabakatı” sizin için ne ifade etmektedir?

2050 yılına kadar yeşil girişimciliğin önünü açarak iş dünyasında büyük bir değişime hazırlanan Avrupa Birliği tarafından ortaya konulan “Avrupa Yeşil Düzeni” programı sizin girişimcilik faaliyetinizi nasıl etkilemektedir?

Girişiminizle ilgili faaliyetlerde ne kadar yeşil ve çevre ile ilgili kelimelere yer vermektedirsiniz? İşbirliği kurarken karşı kuruluştaki bu kelimeleri ne oranda aramaktasınız?

Doğa dostu ürünleri tercih sebebiniz nedir? Tedarikçilerinizi seçerken çevreci olması sizin için ne kadar önemlidir?

Ekonomik yoksunluklar ve çevresel değişimler arasında size göre nasıl bir bağ var? Yeşil girişimciler bunun neresinde yer almaktadır?

Sürdürülebilirlik kültürünün bu şehirde var olduğunu düşünüyor musunuz? Bu şehrin insanları belediye sebebiyle mi yoksa benimsedikleri kültür nedeniyle mi yeşile önem verir?

Toplumsal yapı yeşil girişimci olmanızı ne yönde etkilemektedir? Kültür çalışma hayatınızı nasıl etkilemektedir? Bu kültürde yeşil girişimci olmak nasıl bir durumdur? Bu hususta ne gibi dönüşler aldınız?

Kültürel değerler veya mensubu olduğunuz toplum sebebiyle kendinizi çevreye karşı sorumlu hissediyor musunuz?

Çevresel değerleri içselleştirdiğinizi düşünüyor musunuz?

Sosyal sorumluluk sahibi yatırımcılardan destek gördünüz mü? Sizde çevre projelerine ne oranda destek sağlarsınız?

Sürdürülebilirlik ve sosyal değişim için vatandaşlık davranışları ne kadar önemlidir? (Gönüllülük yapmak vb.)

Üyesi olduğunuz bir dernek ya da herhangi bir sivil toplum örgütü var mıdır? İş çevrelerinde hayırseverlik veya gönüllülük yaygın mıdır?

Öncesinde sahip olduğunuz ya da süreç içerisinde edindiğiniz sosyal ilişkiler size ne derecede faydalı / ne derecede zararlı oldu?

Göçmen olmak veya olmamak girişimci (yeşil girişimci) olmanızı nasıl etkilemektedir?

Yeşil girişimciliği kendiniz için mi yoksa kamu yararı için mi tercih ettiniz? Kamu yararı ifadesi sizin için ne anlama gelmektedir? Girişimin başlaması ve sürdürülebilir olması için “ortak fayda” mı “bireysel çıkar” mı öncelikli olmalı? (Kamu mu, özelleştirme mi?)

Yeşil girişimcilikte çevre ile işbirliği yapmak ne kadar önemlidir? İşbirliğindeki iletişimi ve kabul edilen ortak normları nasıl tanımlarsınız?

Yeşil girişimcilikte iletişim ve network ne kadar önemlidir?

Aile fertlerinin düşünceleri yeşil girişimci olmanızı ne yönde etkilemektedir? Ailenizde girişimci ve yeşil girişimci var mıdır?

Ekonomik durum yeşil girişimciliği seçmenizde ne derece önemlidir?

Şehrinizin sahip olduğu doğal-çevresel sermaye sizin girişimciliğinizi nasıl etkilemektedir?

Yeşil girişimciyi tanımlarsanız nasıl biri olur? Yeşil girişimci olacak biri neye dikkat etmelidir? Yeşil bir şehirde girişimci için olmazsa olmazı nedir? Yeşil girişimciliği gelecek 10 yılda nasıl görmektesiniz? Gelişiminin önünde engel var mıdır?

Son olarak birkaç demografik soru sorulacaktır. Eğitim düzeyiniz nedir? Yaş, medeni durum ve bulunduğunuz şehirde kaç yıldır yaşıyorsunuz?

EK-2:

Sayı :E-35980450-663.05-799784
Konu :Elif HABİP

Sayın Elif HABİP

İlgi : 08.02.2022 tarihli, 745337 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığımı üstlendiğiniz 2022/63 dosya numaralı "Çevresel Değişimler, Kültürel Dinamikler ve Sermaye Biçimleri Bağlamında Yeşil Girişimcilik: Yeşil Şehirlerin Girişimcileri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 21.02.2022 tarih ve 02 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

ÖZGEÇMİŞ

Elif Habip, 2016 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümü'nden ve aynı yıl çift anadal programı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Habip, eğitim hayatı boyunca İstanbul Valiliği ve İETT'de stajlarını gerçekleştirmiştir. Mezuniyet sonrasında ise bir enerji şirketinde insan kaynakları departmanında çalışmıştır. 2016 Eylül ayında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer alan Yönetim ve Organizasyon Tezli yüksek lisans programına başlamıştır. 2018 yılında bu programı “Mesleki Prestij İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Kolektif Şükranın Aracılık Etkisi” adlı tez çalışmasıyla tamamlamıştır. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümü'nde başladığı doktora programı sonrasında akademik hayata yönelmiştir. 2020 yılında İstanbul Gelişim Üniversitesi Meslek Yüksekokulu bünyesinde başladığı akademik hayatını şu anda İstanbul Galata Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak devam ettirmektedir. Habip, profesyonel hayatı dışında sivil toplum çalışmalarında aktif görev üstlenmiş ve birçok projenin hayata geçirilmesinde yer almıştır.